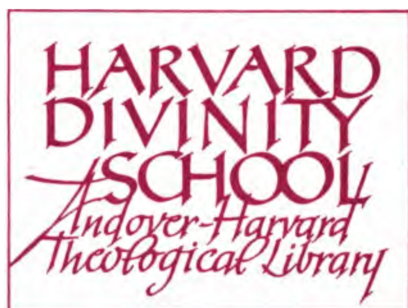

HARVARD
DIVINITY
SCHOOL
Andover-Harvard
Theological Library

AZ

ERDÉLYHONI

EVANGELICO-REFORMATUSOK

EGYHÁZI JOGTANA.

IRTA

DÓSA ELEK,

JOGTUDOR ÉS TANÁR

PEST, 1863.

KIADJA OSTERLAMM KÁROLY.

AZ

ERDÉLYHONI

EVANGELICO-REFORMATUSOK

EGYHÁZI JOGTANA.

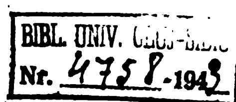
IRTA

DÓSA ELEK,

JOGTUDOR és TANÁR.

PEST, 1863.

KIADJA OSTERLAMM KÁROLY.

Hornyánszky és Hummel könyvnyomdája,
belváros, hajó-utcza 3. sz.

Előszó.

Valamint az állam, úgy az egyház is csak akkor felelhet meg rendeltetésének, ha törvényei végrehajtatnak: a törvények végrehajtásának főfeltétele pedig, hogy minden érdekelt ismerje azokat. Ezen állítást azon történelmi tény is igazolja, hogy az állami s egyházi hatalom bitorlói, az illető törvények ismeretének nehezítését és gátlását egyik leghatalmasabb eszköz gyanánt használták hatalmuk erősbitésére, s ezt annál könyebben tehették, mivel a történelem s tapasztalat bizonysága szerint eleitől fogva, még a miveltebb népek is több gondot fordítottak törvények alkotására, mint arra, hogy az alkotott tövényeket a feledékenységbe merüléstől s az elferditő magyarázatoktól megóvják.

Minthogy minden törvény az illetők jogainak s kötelességeinek kútfeje, s a jogon alapuló szabadság és a kötelességen alapuló jog, csak a törvény teljesülése által juthat érvényre:

szembetünő, hogy a törvények eleven emlékezetben tartásának biztosítása, egyszersmind az illetők jogainak s polgári és egyházi szabadságának biztósítására is szolgál; a nem ismert jog irányában nem létezhetvén az erőt is fejlesztő akarat azon ragaszkodása, mely annak fennmaradását és tiszteletben tartását előbbutóbb kivivja.

Mellőzve ez úttal egyéb- mind polgári, mind egyházi törvényeink valódi ismeretét nehezitő s gátló okoknak elősorolását, név szerint az erdélyi evangelico-reformatusok egyházi törvényeire vonatkozólag csak azt említjük meg, hogy azok negyed fél század óta időnként keletkezvén s a protestantismus életelve, a folytonos tökélyesbülés szellemében, nemcsak egyházi, hanem polgári, részint latin, részint magyar szövegü ujabb törvények által módosíttatván; anélkül, hogy azoknak rendbeszedését az illetékes törvényhozó hatalom — a Geleiféle Canonok egyedüli kivételével — még csak meg is kisértette volna; a szentirásban, honi törvénytárakban, helvét hittételben, régíbb nemzeti s ujabb közönséges zsinatok és egyház- főtanácsi gyülések jegyzőkönyveiben elannyira szét vannak szórva, hogy azoknak fölkeresése, megtalálása, értelmezhetési végetti öszvehasonlítása s főleg annak meghatározása, hogy a közbejött s olykor csak is részletes módositások után, azokból mit tarthatni még ma is jogi s kötelességi szabálynak, oly nehéz feladattá vált, melynek megoldásához fáradhatatlan munkásság s az észtan és jogtan kérdései fejtegetésében gyakorlott itélőtehetség is kivántatik.

Ezen kellékek ritkaságának természetes következése volt, hogy egyházi törvényeink megismertetését senki sem kisértette meg. Egyházi főtanácsunk tapasztalván azonban, hogy az egyházi törvények rendszeres ismeretének hiánya, az azok által szabályozott jogok és kötelességek elködösülését eredményezte s e miatt

az egyházival szoros kapcsolatban álló vallásos élet is veszélyesen lankadni kezdett; az egyházi jogtant főtanodáink tantervébe — mind a papi, mind a világi növendékekre nézve, kötelezett tantárgy gyanánt fölvétetni s taníttatni rendelte.

Nem annyira a szükséges erő és képesség öntudata, mint az egyházi főtanács idézett rendelete iránti engedelmesség eredményének lehet s kell is tekinteni e jelen egyházi-jogtani kisérletet, melyet, fogyatkozásait mélyen érezve, tárgyavatottak ösztönzése és sürgetései nélkül nyomda alá se bocsátottam volna.

Azon hatással, melyet több éven át ismételt — csak is növendék jogászokhoz intézett — egyházjogi tanitásaim az egyházi életre gyakoroltak, nem lehetvén megelégedve, egyedül egy ily szüntelen kéznél lehető nyomtatványtól reménylhettem egyfelől, hogy az ifjakat a hibás kéziratok használatától megmentheti, másfelől, hogy a joggyakorlat s kötelesség teljesitésére hivatott egyházi tagok tájékoztatására, az iskolai elmosódott reminiscentiáknál biztosabb alapot nyujthat.

Továbbá, a két magyar protestans egyház szervezésének szükségessége, — az egyetemes keresztyén egyház ujabb s nagyobbszerü reformatiojának előérzete által is fokoztatva — már csak nem életkérdéssé nővén ki magát; midőn az, a dolog természete s a protestantismus szelleme szerint is, csak történelmi jogalapon s a meglévő törvények tökélyesbitése utján történhetik meg: a kiindulási pontokúl szolgálandó erdélyi reformált egyház törvényei ismertetését, szükséges közremunkálásnak tartottam a szervezés nagy munkájának megkezdhetésére s keresztülvitelének könnyitésére; reménylve, hogy a magyarhoni testvéregyház tárgyavatottjai, jelen kisérletemet fölhivásnak tekintendik, hasonló közremunkálási kötelesség teljesitésére.

Az érdek egyúttal nemzeti is; mert ha hitsorsosink buzgó ohajtása értelmében, az ugyan azon hitczikkeken s közös történelmi jogokon nyugvó két testváregyház alkotmányát egyenlősítjük, ez által azoknak egygyé olvaszthatását is előkészítjük s végeredményben a nemzeti erő gyarapodását eszközöljük.

Irtam Marosvásárhelytt, 1863. január 5-ikén.

Dósa Elek,
jogtudor.

TARTALOM.

Bévezetés.

Lapszám

ELSŐ RÉSZ.

Egyházi közjogtan.

Bévezetés.

1. §.

Az egyház miségéről és czéljáról átalában.

Az embernek, mint érzékiségen kivűl okossággal is biró valóságnak, eltagadhatatlan szellemi sajátsága, hinni azt, hogy van oly fővalóság, a ki a testi és lelki világnak teremtője, fenntartója és igazgatója; vagy is hinni azt, hogy van Isten. Ezen fővalóság képzete (mint a legtökéletesebb lény tulajdonainak, a mindenhatóságnak, végheteten jóságnak, mindentudóságnak s igazságossággal párositott kegyelemnek fogalma) által lelkünkben előidézett tisztelet; és az az iránti bizodalom, hogy az erkölcsi érdem s a boldogság közti harmonia, — ez életben kielégítetést nem található — óhajtásainknak megfelelőleg fog létesíttetni halhatatlan lelkünkre nézve, egy a siron túli örök életben, neveztetik **vallásnak**, s a mennyiben cselekvő - természetünkre hatólag nyilvánul: **vallásos érzésnek**.

Hogy ha ezen vallásos érzés magát, az érzéki világban is észrevehetőleg, a legtökéletesebb valóság iránti tiszteletet s bizodalmat tolmácsló cselekedetekben nyilvánítja: neveztetik a legtökéletesebb valóság iránti hódolatnak, vagy **isteni tiszteletnek**.

Az emberi lélek, azon sajátságánál fogva, mely szerint mind eszmélő mind cselekvő munkásságában harmoniára törekedik, a vallásos érzést tolmácsló vagy is az isteni tiszteletet tárgyazó cselekedetek különbféleségében is harmoniát eszközölni, erkölcsi működése főfeladatának ismeri. A lélek ezen működése pedig nem csak abban nyilvánul, hogy az egyének istenről̋i fogalma s annak tiszteletét tárgyazó cselekedeteik közti mentől teljesebb öszhangzást eszközli; hanem abban is, hogy mindazok, kik az Istenről s tisztelete módjáról ugyanazon fogalommal birnak, az egymás iránt önkéntelenül is fejledező szellemi vonzódásnál fogva, egymássali egyesülésre ösztönöztetnek, közös czéljok valósithatása végett.

Az ezen módon alakult egyesülete az okossággal és érzékiséggel biró valóságoknak, neveztetik **egyháznak** (ecclesia), annak

kifejezésére, hogy az egyesület tagjai vallásos fogalmaik s érzéseik rokonságánál fogva, ugyanazon ház vagy család tagjaivá lettek. A mennyiben pedig ezen érzések s fogalmak minden más érzékiek feletti méltósággal birnak, tárgyuk szentségénél fogva: az egyház, szentegyháznak, s anyaszentegyháznak is szokott neveztetni. Az egyház láthatatlan, (ecclesia invisibilis), midőn a tagok egybeköttetése csupán szellemi ugyanazonosságon vagy rokonságon alapul; látható (ecclesia visibilis) pedig, mihelyt a vallásos érzés rokonsága által szellemileg összekapcsoltak külsőképen is egyesülnek, érzékileg is észrevehető társaságba lépvén egymással.

A látható egyháznak (mert a láthatatlan, mint érzékileg észre sem vehető, jogtani vizsgálódás tárgya nem lehet) czélja kettős lehet, u. m. egyfelől közelebbi és alsóbb: a vallásos érzések érzékileg is észrevehető módoni nyilvánitása vagy is a nyilvános isteni tisztelet alapitása; másfelől távolabbi s felsőbb: az embernek, vallásos érzései nemsbitése által eszközlendő, erkölcsi tökéletesitése.

2. §.

A hitczikkekről s egyházi törvényekről.

Az egyház, azok egyesülete lévén, kik az Isten képzete s tisztelete módjára nézve rokon érzelemmel birnak valamint az egyesülés eszközlésére, ugy a létesült egyesület fenntartására is kikerülhetlenül szükséges, azon alapigazságok megállapítása s azoknak szóval vagy irással kifejezése, melyeken nyugszik az egyesületi tagok Istenről képzete, s tisztelete módjáról értelmök közössége. Ezen alapigazságok neveztetnek hitczikkeknk (articuli fidei, dogmata seu praecepta religionis), melyeknek előadása, a hittan (theologia dogmatica) feladata.

Különböznek az egyház hitczikkeitől azon szabályok, melyek az egyháznak mint külvilági társulatnak a rendeltetése valósithatására szolgáló eszközöket mutatják ki, s azok használhatását biztosítják. Ezen szabályok neveztetnek egyházi törvényeknek (canones, seu leges ecclesiasticae), s tárgyai az egyházi jogtudománynak (Jus Canonicum seu ecclesiasticum.)

Az egyház belső jelleme a hitczikkek által lévén kifejezve, az egyházi törvények által pedig a hitczikkek szerinti élhetésnek a polgári társaság kebelébeni biztosíttatása czéloztatván, megtörténhetik, hogy ugyanazon hitczikkek vallói, oly egyházakba egyesüljenek, me-

lyek különböző törvények szerint alkottattak s szerveztettek. Igy különböznek p. o. a németországi helvét vallástételt követőknek egyházi törvényei, a magyar- s erdélyhoniak törvényeitől; söt ezekéi is egymástól. Ezen különbségnek oka főleg az, hogy az egyházi törvények, rendszerint azon polgári társaság törvényeihez szoktak alkalmaztatni, melyek kebelében keltek.

Egyébiránt, a mennyiben mind azon szabályok, melyekhez valamely egyesület tagjainak magukat alkalmaztatni kell, törvényeknek neveztetnek: az egyházi törvények szélesebb értelemben vett képzete alatt, a hitczikkek is befoglaltatnak; az egyház tagjai kötelesek lévén magokat azokhoz külső cselekedeteikben is alkalmaztatni.

3. §.

Az egyházak különbözősége okáról.

A szerint a mint az embereknek Istenről s tisztelete módjáróli fogalmaik különbözők lehetnek, a különböző hitczikkek szerinti vallásos élet folytatására, különböző egyházak s azoknak egymáséitól különböző törvényei is létesülhetnek, s létesültek is a tapasztalás bizonyitása szerint, ełannyira, hogy egy az egész emberi nemzetet magában foglaló egyháznak létesülése, inkább csak a kegyes óhajtások közé tartozik. Igy alakult az idő folytában négy főbb egyház u. m. a pogányok-, zsidók-, keresztények- és mahomedánok egyháza. Sőt az is megtörténhetik, hogy az ugyanazon alapigazságok szögletkövére alapitott egyház kebelében lévők is, különböző vallásos felekezetekre oszoljanak, saját hitczikkeik követhetése végett, sajátságos egyházi törvények szerint szervezett külön egyházakat alkotván. Megtörtént ez névszerint a Krisztus tudományát követő keresztény egyház kebelében, és különösen hazánkban is, annak keresztény lakói egymástól elkülönözött és saját törvényekkel is el látott öt u. m. evangelico reformata-, romano catholica-, lutherana-, unitaria és görög szertartásu (2. Appr. Const. 1. R. 1. Czim 2; 1848. 9. czikk.) egyházakban, saját hitczikkeik szerinti vallásos életet folytatván.

4. §.

Az evangelico reformata egyházról.

Az evangelico reformatusok egyházának neveztetik a keresztény vallást követők azon felekezete, mely Kálvinnak az evangelium szerint megujitott s tisztitott azon vallás tudományát fogadta el hit-

czikkei gyanánt, mely 1536-ban helvécziában készült vallástételben (helvetica confessio) és az 1563-ban némely hittudósok által kiadott heidelbergi catechesisben, mely az azt készittető III. Fridrik palatinus electorról — palatinalis catechesisnek is neveztetik, — foglaltatik.

Az emlitett vallástétel 1567-ben, a heidelbergi catechesis pedig 1604-ben az erdélyi keresztények egy része által is bevétetvén, létesült hazánkban is a helvét vallástételt követőknek azon egyháza, mely az A. C. 1. R. 1. Tz. 2. czikkében evangelica reformata, vulgo calviniana név alatt emlittetik. Ezen egyház, hitczikkei ugyanazonosságánál fogva, a föld kerekségén elterjedett helvét vallástételt követők közönséges egyháza kiegészitő részének tekintethetik ugyan; alkotmányára nézve mindazáltal, törvényei sajátságosságánál fogva, a helvét vallástételt követők más tartományokban létesült egyházaitól különbözik, azoktól független önállósággal bir. Ezen egyháznak tagjai az erdélyhoni helvéthitűek, és annak minden más helvétvallástételt követők egyházaival közös hitczikkeinek tárgyalása a hittudomány körébe tartozván, e jelen jogtudományi elöadásnak feladata csak is ezen egyház saját törvényeinek megismertetése lehet.

5. §.

Egyházi törvényeink kutfejeiről.

Azon kútfők, melyekből egyházunk törvényei ismeretét merithetni, következők:

1. A szentirás s jelesen a Jézus tudományát magában foglaló uj testamentum, a mennyiben az, mind a vallást tárgyazó véleményekre (opinio) s „tetszésekre" (dogma) nézve az A. C. 1. R. 1. Tz. 3. czikke szerint, mind a szertartásokra (in ritibus externis) s egyházi rendtartásra nézve, az 1646-ik évben költ 10-ik egyházi végzésben, követendő sinórmérték vagy is törvény gyanánt emlittetik; söt az 1-ső canon szerint egyházunk a szentirás értelmében alkotottnak is iratik ezen szókban „in nostris ecclesiis verbo Dei collectis — adque amussim ac normam sacrarum litterarum reformatis."

2. A leopoldinum diploma, a vallások ügyében költ kiegészitő diplomával együtt, melyeknek pontjait láthatni az erdélyhoni jogtan 37 és 39-ik §§-aiban.

3. Polgári törvénykönyveink, melyekben egyházunkat s egyházi külviszonyainkat tárgyazó s ennélfogva egyháziak

nak méltán nevezhető törvények is találtatnak. Ilyen törvénykönyvek: a. a régi királyok végzései, b., Verbőczi hármas könyve (h. k. tripartitum decretum) c., az Approbata és Compilata Constitutiok (A. C., C. C.), d., az ujabb törvényczikkek (articuli novellares). Ezeknek részletesebb megismertetését, láthatni az erdélyhoni jogtudomány bevezetésében (7—16. §.)

4. A helvét vallástétel (helvetica confessio), mint egyházunknak nem csak a hittudomány s szertartásokra nézve, hanem az egyházi viszonyokból folyó jogok és kötelességek tekintetében is, alap törvénye.

5. Azon egyházi törvényczikkek, melyeknek czime ez: Canones ecclesiastici ex veteribus qua hungaribus qua transilvaniensibus in unum collecti, plerisque tamen aliis etiam pro temporis ratione aucti, ac in paulo meliorem ordinem redacti. Ezeket erdélyi reform. püspök Gelei Katona István, fejedelem I. Rákóczi György által Szathmárnémethibe hivatott nemzeti zsinat (nationalis synodus) megbizása következésében, a régibb egyházi törvényekből, nevezetesebb hittudósok munkáiból, s a helvét vallástétel czikkeiből összeszedvén, miután azok elébb 1647-ben a nevezett fejedelem rendeléséből egyházunk világi s egyházi tagjai által Kolosvárott, azután 1648-ban Fejérvárott az országgyülés vége felé, a fejedelemnek is jelenlétében, vallásunk főrangú sorsosai, s azután 1649-ben ugyancsak Fejérvártt fejedelem II. Rákóczi György s tanácsosai által megvizsgáltattak, s végre ugyanazon év juniusa 12-kén tartott marosvásárhelyi zsinaton — az ellenvéleményüeknek is jelenlétében — minden egyházi személyek által, ellenmondás nélkül helybenhagyattak és el is fogadtattak volna, II. Rákóczi Györgynek megegyezésével ki is nyomattattak. Ezen egyházi törvények állnak folyó számmal jegyzett 100 canonból, melyek számjaik kijelelése mellett fognak idéztetni. igy p. o. 44. C.

6., Azon egyházi törvények, melyeket e czim alatt „Acta synodi nationalis a transilvaniae principe D. Georgi Rákóczi Szathmár-Németinum a. s. 1646 ad 10-um Junii convocatae, in certas conclusiones redacta, ugyan csak Gelei Katona István püspök szedett össze, s fejedelmi engedelemmel nyomatott ki; miután azokat mind a fejedelemmel, mind a tiszáninneni püspökkel és papokkal, s erdélyi paptársaival is közlötte, s a fejedelem és tanácsosai által is biráltatta volna. Ezen egyházi törvények, mint előbeszédjéből láthatólag a fennebb közlött ca-

nonokhoz csatoltattak által, az egyház kebelében némely papoktól támasztott ellenkezések egyenlittettek ki, és mivel folyó számmal jegyzett 30 egyházi végzésre (conclusiones) osztattak, számjaik kijelelése mellett fognak idéztetni, igy p. o. 10. e. v. (egyházi végzés.)

7. A nemzeti zsinat (nationalis synodus) végzései, melyek jelenleg az egyházi főtanács teljes gyülése és a közönséges egyházi zsinat kölcsönösen közös megegyezése alapján keletkeznek, és nemcsak uj törvényt alkotó tekintélylyel birnak az egyház világi és egyházi tagjait egyaránt érdeklőkre nézve az A. C. 1. R. 1. Tz. 3. czikke szerint „eos (canones) in omnibus clausulis et punctis tamdiu sub poenis in iis annotatis observare tenebuntur, donec diversum a nationali, vel saltem provinciali synodo decretum fuerit.“

Ezen végzések kelésök éve és egyházfőtanácsi jegyzőkönyvi számuk kijelölése mellett fognak idéztetni, igy p. o. 1833. 156 szám alatti e. r. (egyházi rendelet.)

8. A közönséges egyházi zsinat (synodus provincialis seu generalis), végzései, a mennyiben az, a kisebb fontosságú és csupán az egyházi rendet illető jogi kérdésekre nézve, törvényt hozó hatalommal van felruházva az A. C. 1. R. Tz. 3. czikkében, s az ilyetén tárgyu canonokat is megváltoztathatja, a canonok fennebb idézett zárszavai szerint. A közönséges zsinat végzései, melyek törvénynyé szokás szerint az egyházi főtanács teljes gyülésének helybenhagyása után válnak, kelésök esztendeje kijelölése mellett fognak idéztetni, igy p. o. 1843. 65. sz. a. zs. r. (zsinati rendelet).

9. Az egyházban régi idők óta divatozó gyakorlat, a mennyiben ez, a 18. e. v. ezen szavaiban „juxta praxin piae antiquitatis fiat,“ egyházi törvény erejével biró sinórmérték gyanánt említtetik. Ezen oknál fogva, egyházi törvényeink kútfői közé számíttathatnak, mint az egyházunk házassági egybenköttetést tárgyazó gyakorlatának, szabályait tartalmazók:

a. azon könyv, melyet Bod Péter adott ki 1763-ban ezen czim alatt „synopsis juris connubialis,“ mely az egész munkán keresztül folyó számmal jegyzett §§-okra lévén osztva, a §. számja kijelölésével fog idéztetni, igy p. o. s. j. c. 66. §.

b. II. József császárnak házassági ügyeket tárgyazó rendelete, mely folyó számmal jegyzett §§-ai kijelölésével idéztetik, igy p. o. J. r. 22. §.

c. Bod Péternek az egyházi perlekedés módjáról irt munkája, mely ma is érvénynyel bir, ezen czim alatt: Iudiciaria fori ecclesiastici praxis — Cibinii anno 1757.

6. §.

Az elősorolt kútfők tekintélyéről.

Az elősorolt kutfők tekintélyét érdeklő azon kérdésre nézve, hogy azok közül melyik és mennyiben bir a másik felett döntő erővel, felelhetni a következő szabályok szerint.

1. A hitet tárgyazókban, a szent irás mind a polgári s egyházi törvények, mind a helvét vallástétel s heidelbergi catechesis feletti felsőbbséggel bir, a Hármaskönyv előbeszéde 9. cz. k. §.; 6 cz. 7. §. szerint, a mi a helvét vallástétel 2-ik fejezetében ekként fejeztetett ki, „non alium in causa fidei sustinemus judicem, quam ipsum Deum per scripturas sacras pronunciantem, quid verum sit quid falsum, quid sequendum quid fugiendum."

2. A polgári törvények, az egyháziak feletti döntő erővel birnak, de csak is a külső cselekedeteket tárgyazó kérdésekre nézve (H. k. előbeszéde 9. cz. k. §.), a hitet érdeklők, tárgyai sem lehetvén a polgári törvényhozásnak, a H. k. 2. R. 3. cz. 3. §. szerint. Az egyházi törvények ugyanis ugy tekintethetnek, mint egy polgári társaság kebelében és oltalma alatt létező testületnek a helyhatóságiakhoz hasonló törvényei; melyeknek az ország törvényei ellenébeni érvényességét képzelni sem lehet különben, hanem ha feltétetik, hogy a polgári társaság kebelében létezhetik oly testület, mely a polgári társaságot illető törvényhozó hatalmat korlátozható törvényhozó hatalommal bir; vagy is, hogy létezhetik status a statusban, a mi képtelenség.

3. Az egyházi törvények, a fő egyháztanács s közönséges zsinat közös végzései egymás feletti tekintélylyel nem birnak, mind azért mivel a fő egyháztanács s k. zsinat közös végzéseit is egyházi törvényeknek lehet tartani az A. C. 1. R. 1. Tz. 3. cz. értelmében, mind azért, mivel azoknak az egyházi törvényeket változtatható erő tulajdonittatik a canonok fennebb közlött zárszavaiban. Ezeknek összeütközése esetében tehát a H. k. 2. R. 2. cz. értelmében, dönthetni ezen szabály szerint „az ujabb törvény a régibb feletti tekintélylyel bir."

4. Az egyházban régi idők óta divatozó gyakorlatnak csak is törvény hiányát pótló ereje lehetvén polgári és egyházi törvények fe-

letti tekintélylyel nem birhat, azokkali összeütközése esetében (Erdélyhoni jogtudomány bevezetése 21—26. §.)

7. §.

Egyházunk jogtudományának részeiről.

Az egyházi jogtudomány körébe tartozó törvények, vagy olyanok lévén, melyek által egyházunkat mint testület; vagy olyanok, melyek által egyházunk tagjait mint egyéneket s az egyházi vagyonokat tárgyazó jogi viszonyok szabályoztatnak, és amazok a divatozó szokás szerint közjogi (juris publici), ezek pedig magán jogi (juris privati), törvényeknek neveztethetvén: Egyházunk jogtudományát a polgári jogtudomány mintájára két főrészre oszthatni, melyek közül az elsőben az egyházi közjogtan, a másodikban pedig az egyházi magánjogtan fog előadatni.

ELSŐ RÉSZ

Az egyházi közjogtan.

(Jus publicum ecclesiasticum.)

8. §.

Az egyházi közjogtan fogalma.

Az egyházi közjogtan azon egyházi törvényeknek foglalatja, melyek az egyháznak mint önálló testületnek, akár egyének akár más hasonló testületek és az állam irányábani jogi viszonyait, s ezen viszonyokból folyó jogait és kötelességeit szabályozzák.

9. §.

Az egyházról s annak törvényszerüségéről átalában.

Az egyház azon okossággal és érzékiséggel biró valóságok egyesülete lévén, kik Istenről s tisztelete módjáról ugyanazon, vagy legalább rokon értelemmel birnak: annak az egymással egyesültek önkéntességén, vagy is szerződésen (pactum ecclesiasticum) kell alapulni. Emberekhez illő társaság ugyan is, kölcsönös megegyezés nélkül, se nem létesülhet se fenn nem állhat különben, hanem ha az emberi természettől elválhatatlan akarati szabadság megsemmisíttetik;

vagy is az ember csupa eszközzé törpíttetik, s az által alkalmatlanná tétetik arra, hogy erkölcsi czélok valósitására irányult egyesületet alapitson. A kölcsönös megegyezés nyilvánitása azonban megeshetik nem csak szó vagy irás, hanem oly tettek által is, melyek azt tanusitják, hogy a cselekvő magát az egyesület tagjának tartja, s mások által is annak tartatni kivánja. Az egyház alapjául szolgáló ilyen szerződésnek tárgyai:

1. a hitczikkek megállapitása, melyeknek az okosság Istenröli fogalmával mentől megegyezőbbeknek kell lenni, s hogy a megvesztegettetés ellen annál inkább biztositva legyenek, irásba is kell foglaltatniok;

2. azon szertartásoknak meghatározása, melyek által az isteni tisztelet eszközöltetik (liturgia) s melyeknek inkább a lélekre, mint az érzékiségre hatóknak kell lenni;

3. az egyesület, rendeltetése szerinti müködhetését s fennállhatását biztositó szabályoknak megállapítása.

Mivel pedig a tagoknak az egyesület kebelébe lépése, a hitczikkek, szertartások, s egyesületi szabályok helyessége felőli meggyőződésök által van feltételezve, mihelyt ezen meggyőződés változtával a feltétel hiányzik, megszünik az illető tag kötelezettsége, s szabadságában áll a kilépés. Ezen szabadságot igényli a tagok személyessége, kik erkölcsi méltóságuk sérelme nélkül, meggyőződésökkel ellenkező vallás követésére nem kényszeríttethetnek. De igényli ezen szabadságot az egyház érdeke is, melynek mind alsóbb mind felsőbb czélja csak ugy megközelithető, ha minden tagjai, benső meggyőződés által lelkesitett igyekezettel törekednek, a közös czélnak közakarattali valósitására.

10. §.

Egyházunk törvényszerűségéről különösen.

Egyházunk törvényszerűségét, vagyis azt, hogy mindenkinek meggyőződése követhetésére jogositott önkéntességétől függ, mind abba lépni, mind abban maradni; bizonyitja egyfelől az A, C. I. R. 1. Tz. 8. czikkének azon rendelése, mely szerint azok, kik másokat vallásuk bevételére erőszak vagy akár minémű büntetések által kényszeritenének, 200 fttal büntettetnek; másfelől pedig az A. C. 1. R. 5. Tz. 4. czikkének azon határozata, mely szerint mindenkinek szabadságában áll, ha akarja, vallását változtatni, s az egyház kebeléből ki-

lépni, csupán azok vétetvén ki, kik magukat vétkes cselekedeteik által az egyházi büntetés kiállására méltókká tették; de ezek is csak addig, mig ügyök az illető törvényszék által elláttatott. Világos ugyan is, hogy ha nem szabad kényszeriteni senkit, sem arra, hogy egyházunk kebelébe lépjen, sem arra, hogy abban akaratja ellen megmaradjon; mind azok, kik egyházunk kebelében vannak, egyházunknak meggyőződésök szerinti szabad önkéntességnél fogva tagjai; a miből ismét önként következik az, hogy egyházunk alapja, tagjainak kölcsönös megegyezése, vagy is szerződés. Ezen szerződési megegyezésöket nyilvánitják azok, kik abba lépni kivánnak, vallomás és fogadástétel által; azok pedig a kik abban születtek, tettleges megegyezésöket tolmácsló ki nem lépésök által; amazok magukat kötelezőleg igérvén azt, hogy az egyház hitczikkeit s törvényeit megtartják (57. 64. C.), ezek ugyan azt tettel tanusitván. Az ily értelemben vett szerződésnek tárgya névszerint az, hogy egyházunk minden tagjai, az apostoli, s helvét vallástételt, és a heidelbergi catechesist a 2. e. v. szerint; ugy szintén az egyház által a szentirással s régi gyakorlattal megegyezőleg szabályozott szertartásokat és az egyházi törvényeket, a 3. e. v. szerint, megtartsák.

Az egyházi szerződésnek ezen pontjait egyházunk minden tagja köteles megtartani; egyházunk tagja csak is ezen feltétel alatt lehetvén. A kinek meggyőződésével ezen kötelesség teljesitése összeütközném, annak mint fennebb közöltetett, az egyház kebeléből kilépni szabadságában áll; azt pedig, a ki ezen szabadságával élni nem akarva cselekednék ezen elvállalt kötelességével ellenkezőleg; arra az egyház fenyitőleg is szorithatja, sőt kebeléből ki is rekesztheti; az egyes tagok egyéni személyiségök jogait biztositó kiléphetési szabadságnak megfelelője, az egyház testületi személyiségét biztositó kirekeszthetési jog lévén.

11. §.

Egyházunk jogairól.

A szerződésen alapult, s ez okon a törvényszerűség főkellékeivel biró egyházunkat illető jogok megismertethetése végett: azon viszonyokat kell tekintetbe venni, melyekben egyházunk, mint testület, jogokat igényelhet s gyakorolhat. Három ily viszonyt különböztethetni meg egyházunkra nézve, u. m. azt a melyben van 1-ör saját tagjaihoz, 2-or más egyházakhoz, 3-or a polgári társasághoz vagy is az államhoz.

ELSŐ SZAKASZ.

Az egyházunk s tagjai közti viszonyokról.

12. §.

Egyházunk tagjairól általában.

Egyház tagjainak neveztetnek átalában mindazok, kik annak czélja valósitására egyesültek. Egyházunk tagjai ennélfogva hazánk mindazon lakosai, kik magukat akár szóval akár tettel kötelezték, a helvét vallástétel s heidelbergi catechesis szerinti isteni tisztelet s vallásos élet gyakorlására, s egyházunk ezen czélját biztositó törvényei megtartására. Egyházunk ezen tagjai, mint olyanok, mind a czél, mind az annak valósitását eszközlő kötelesség ugyanazonosságánál fogva, egymásra nézve egyenlőségi viszonyban állnak; egyik is a másik feletti méltóság vagy hatalom igénylésére magát jogositottnak nem tekinthetvén. Mivel azonban, vannak kötelességek, melyeknek czélirányos teljesitésétől függ az egyház czéljának megközelithetése, és a melyeknek betöltésére minden tag egyaránt alkalmatos nem lehet, mint p. o. a tanitás, nyilvános isteni tisztelet kezelése, s átalában az egyház ügyeinek kormányzása sat., az ezen s más hasonló kötelességek teljesitésére nézve megkivántató tekintély s felhatalmazottságnál fogva, az egyház kebelében is létesült, ugy mint a polgári társaságban, s kellett is hogy létesüljön, a tagoknak bizonyos osztályzása, s az által azok jogositottsági s köteleztetési viszonyainak különbözősége. Igy keletkezett az egyház tagjainak szorosabb értelemben vett egyháziakra s világiakra (personae ecclesiasticae et seculares) osztatása, amazokon a papok s ezen hivataluknál fogva az egyház vallásos érdekei kezelésére felhatalmazottak; ezeken pedig a hallgatók vagyis az egyháznak papokon kivüli tagjai értetvén. A tagok ezen osztályzása azonban kielégitőnek csak addig ismertethetett, mig sz. János 21. R. 15. 16. 17. versei betü szerinti értelméből kiindulva, a keresztény egyház csupán legeltető pásztorokból (papok), s legeltetett juhokból (hallgatók) alkotottnak ismertetvén el, eltüretett az, hogy a papok, a pásztoroknak juhok feletti felsőbbségével uralkodjanak; a juhok engedékenységére s béketürésére szoktatott hallgatókon. Miután pedig Jézusnak — sz. Jánosnál a 13. R. 12—17. verseiben látható azon nyilatkozata értelmében, hogy az egyházban uralkodásra jogositottnak magát senki sem tarthatja, a papok által bitorolt hatalom illő mértékére leszállittatott; s a hallgatók személyiségi méltósága illő fokra emeltetett: el kelle is-

mertetnie annak, hogy az egyház tagjai mint olyanok, egymásra nézve jogegyenlőségi viszonyban állanak, s hatalmat tagtársai felett közöttök csak az gyakorolhat, a ki arra minden tagtársai megegyezésével, vagyis az egyház által, felhatalmaztatott. Ennélfogva az egyház tagjait helyesen olyanokra oszthatni, kik bizonyos jogok gyakorlására az egyház által felhatalmaztattak, és olyanokra kik ily felhatalmaztatással nem birnak. Önként következik ebből az, hogy az egyház és tagjai közti viszony ismeretére, az egyház hatalmának s a tagok ezen hatalombóli részeltetése mértékének ismerete által juthatni el.

13. §.

Az egyházi hatalomról.

Egyház hatalmának (potestas ecclesiastica) neveztetik az egyház minden tagjai akarata s erejének öszpontositott azon összesége, mely a közös czél közakarat szerinti valósitására van irányozva. Ezen hatalom, minden tag öszves müködése által, sem azon szabatossággal, sem azon összehangzással, melyet a kitüzött közös czél létesitése igényel, nem használtathatván; mind az okosság kivánatival, mind a szentirás példamutatásával (Csel. 6. R. 1—7. v.) megegyezőleg, közegyetértés utján eszközölt átruházás következésében, részint egyének, részint testületek által kezeltetik. Mivel pedig ezen főhatalom müködése annak közlött fogalma szerint is kettős, — még pedig egymástól megkülönböztethető — müködéseket foglal magában, u. m. a közakaratnak kinyilatkoztatását, és a kinyilatkoztatott közakaratnak teljesitését; a főhatalom átruházása módja előadásában, tekintetbe kell venni azt, hogy miként és kikre ruháztatott légyen által, mind a közakarat kinyilatkoztatása, mind a közakarat teljesülésének eszközlése.

Első czikk.

Az egyházi közakarat nyilvánitása módjáról.

14. §.

Ez kétféle módon esik meg.

Az egyház közakarata kétképen nyilvánul, vagy ugy t. i., hogy kimutatja minémü szabályokhoz alkalmaztassák magukat az egyház tagjai, akár hitökben, akár cselekedeteikben, hogy azok

között az egyház czélja megközelithetését feltételező összhangzás legyen; vagy ugy, hogy kimondja a tagok kérdés alá hozott cselekedeteinek s beszédeinek, a hitczikkek és egyházi törvényekkeli megegyezését, vagy meg nem egyezését; kimutatván egyszersmind, hogy miként kellessék azoknak megszünni vagy módosittatni, hogy az azok által megsértett törvény tekintélye helyreálíttassék. A közakarat kinyilatkoztatása, az első esetben törvényhozó, a másodikban pedig itélő hatalom gyakorlásának nevezhető.

Első fejezet.

Az egyházi törvényhozó hatalomról.

15. §.

Az egyházi törvényhozás tárgyairól.

Törvénynek átalában azon szabály neveztetvén, melyhez valamely egyesület tagjainak magukat alkalmaztatni kell, hogy egyesületi czéljok elérethessék; egyházi törvényeknek azon szabályok neveztetnek, melyekhez magukat az egyház tagjainak alkalmaztatni kell, hogy az egyház czélja valósulhasson. Mivel pedig az egyház czélja az, hogy az igaznak ismert hitczikkekkel megegyező szertartások szerinti isteni tisztelet elrendelése s gyakorlása által, a tagok erkölcsi tökélyesülése biztosan mozdíttassék elő; világos, hogy az egyházi törvényhozásnak tárgyai:

1. a hitczikkeknek megállapitása, módositása, változtatása:

2. azon szertartásoknak meghatározása, melyek szerint gyakoroltatni az isteni tiszteletnek kell;

3. az egyházi tagok külviszonyainak, s azokból folyó jogaiknak s kötelességeiknek kijelölése; vagyis az egyházi alkotmány szervezése (constitutio ecclesiastica);

4. az értelem fejtését s erkölcsök nemesitését eszközlő tanitó s nevelő intézeteknek alapitása s szabályozása; a mennyiben csak is tanitás és nevelés által képeztethetnek az egyház tagjai alkalmasokká arra, hogy bennök és általuk az egyház czélja valósulhasson.

16. §.

1. A hitczikkeket tárgyazó egyházi törvényekről.

A hitczikkek kétfélék a 11. cz. szerint, u. m. sarkalatosok (fundamentales fidei articuli) az az olyanok, melyek a keresztény

vallásnak elannyira lényegéhez tartoznak, hogy az, azok nélkül megszünnék keresztény vallás lenni. Ilyenek p. o. hogy Isten a világ teremtője, fenntartója, s igazgatója és minden embernek gondviselő édes atyja; hogy a Jézus az emberi nemzet megváltója, hogy az emberi lélek szabad akarattal bir és halhatatlan; és nem sarkalatosok (non fundamentales f. a., az az olyanok, melyek ugy tekintethetnek mint egyházi hitczikkeinek megállapitásakor folytatott tudományos vitatkozásoknak az akkori idők környülményei által előidézett következményei, s a melyek lelkünk üdvössége koczkáztatása nélkül mellőzhetők, p. o. a praedestinatiot, angyalokat, ördögöket tárgyazó tanitmányok sat.

Sokan kérdésbe hozzák, sőt tagadják is átalában egyházunknak azon jogát, hogy hitczikkeit módosithatná s változtathatná, ezen állitásukat támogatván egyfelől az A. C. 1. R. 1. Tz. 3. czikke ezen szavaival: „A négy recepta religiokon kivül, in articulis fidei vagy religionis, se privatus akármi rendbeli emberek, se pedig gyülekezetek innovatiot, se pedig szakadozásokat béhozni vagy cselekedni ne merészeljenek, sub poena notae infidelitatis;“ másfelől pedig azon okoskodással, hogy egyházunk ugy lévén hazánk törvényei által befogadva recepta religio gyanánt, mint evangelico reformata, vulgo calviniana, ha hitczikkeit módositaná vagy változtatná, megszünnék olyan egyház lenni, a milyen volt akkor a midőn béfogadtatott, s épen azért méltán megfosztathatnék azon alkotmányos jogoktól, melyeket a béfogadott egyházak és azok tagjai igényelhetnek. Azonban ha megengedjük is azt, hogy a sarkalatos hitczikkeken változtatni nem lehet, a mennyiben azoknak változásával egyházunk megszünnék keresztény egyház lenni; erősithetni, hogy egyházunk bir azon nagy fontosságu joggal, melynélfogva nem sarkalatos hitczikkeit módosithatja s változtathatja is. Ugyanis

1. okosságunk átalános s minden egyházakra alkalmaztatható törvénye szerint, bármely egyház alakulhatásának mellőzhetetlen föltétele az, hogy az egyesület alapjául szolgáló hitczikkek, az egyesült tagok meggyőződése közös eredményei légyenek; ezen meggyőződési közösség fogyatkozása, az egyesülhetést vagyis az egyház alakulását lehetetlenné tévén. Midőn pedig tagadhatatlan az, hogy a meggyőződésnek, mint a lélek valamely tárgyróli fogalma eredményének, a tökéletesedés végnélküli pályáján nem csak haladható, hanem ezen haladásra épen erkölcsileg köteles ember lelki mivelődése gya-

rapultával változni lehet; azon esetben midőn a tagok többségének az egyház hitczikkei helyességéről való meggyőződése változott, hogy azok az uralkodóvá lett meggyőződéshez képest módosittathassanak az egyház által, az okosság nem csak megengedi, hanem az egyháztól kötelesség teljesitése gyanánt még követeli is; különben kénytelenek lévén az egyház tagjai, hogy meggyőződésök megtagadásával, s épen azért erkölcsi személyiségök feláldozásával, oly hitczikkeket ismerjenek el vallásos érzéseik és cselekedeteik sinórmértékéül, melyek lelkiismeretökkel ellenkeznek; a mire őket kényszeritni sem egyházi sem világi hatalomnak nincs joga; és ha a hatalom ezt tenné a lelkiismeret szabadságán oly erőszakot követne el, melytől menekülni minden tagnak, bárminemű s nevű kötések által sem korlátolható kötelessége. Hozzá járul még ezekhez az is, hogy a midőn az egyházat tagadhatatlanul illeti átalában a hitczikkek megállapitása iránti jog; illeti egyszersmind mind a megállapitott czikkek módositása s változtatása iránti jog is; mely nem egyéb, mint épen a hitczikkek megállapitási jogának gyakorlása, a mennyiben a módositás s változtatás, csak is ujabb hitczikkek felállitása.

2. A szentirás nem csak megengedi a keresztény egyháznak, hitczikkei módositását s változtatását, hanem rendeli is, a mennyiben ezen szókban „mindeneket megpróbáljatok: a mi jó azt megtartsátok (1. Thess. 5. r. 21. v.) azt rendelvén, hogy az tartassék meg, a mit megpróbálás következésében jónak találtak; minden kereszténynek s tehát a keresztény egyházaknak is nem csak megengedte, hanem parancsolta is, hogy azt is megpróbálják s vizsgálják, a mit hitök sinórmértéke gyanánt fogadnak el, s csak is azon esetben tartsák meg — ha jónak találják. A miből önként következik, hogy meg ne tartsák azt a mit jónak nem találtak; vagy is hogy a helyett a mit rosznak találtak megtartás végett, a jobbat tüzzék ki. A mi a vizsgálat alá vett dolognak módosithatását s változtathatását jelenti.

3. Kimondatott egyházunk hitczikkeinek, a szentirás értelmébeni tökéletesithetése, s az által, módosithatása s változtathatása is, a helvét vallástétel előbeszéde ezen szavaiban „ante omnia protestamur, nos semper esse paratissimos, omnia et singula hic a nobis proposita, si quis requirat copiosius explicare; denique meliora ex verbo Dei docentibus, non sine gratiarum actione, et cedere et obsequi in Domino, cui laus et gloria."

4. Egyházunk egyike azon protestans egyházaknak, melyek éppen azért váltak el a hitczikkek módosithatóságát elismerni nem akaró római catholica egyháztól, hogy oly egyházat alakitsanak, mely az emberi lélek végnélkül tökéletesülhető természetével megegyezőleg mezőt nyitva a szabad vizsgálódásnak, a szentirás rendelése szerinti alkalmat nyujtson a jónak követhetésére; vagyis a melyben életelv gyanánt legyen kimondva, az egyháznak mind hitczikkei, mind szertartásai, mind alkotmánya tekintetébeni tökélyesülhetése. Egy ily származású egyháztól tagadni meg azt, a minek lételét köszöni, annyit tenne mint születése törvényességét kétségbe hozni.

5. Az A. C. 1. R. 1. Tz. 3. cz. fennebb idézett szavai, nem alkalmaztathatók a jelen kérdésre. Azok ugyanis a négy bevett vallásokon kivüli ujitást, tehát azon esetet tárgyazzák, midőn valamely személy vagy testület, a bevett vallásokon kivül más uj vallást hozna bé, s az által a bevett vallások sorsosai közötti szakadozásokra alkalmatosságot szolgáltatna. Ugyan ezen czikkben látható ezen szók is „semmiben meg nem illetvén a hitnek és vallásnak fundamentumíban s articulussiban való dolgokat,“ csupán a sarkalatos hitczikkeket tárgyazzák: mind azért mivel „a hitnek s vallásnak fundamentumiban való dolgok“ betü szerinti értelemben is, a hitnek s vallásnak csak is sarkalatos czikkeit jelentik; mind azért mivel midőn ugyan azon törvényczikk szabadságot ád arra, hogy „az ekklésiák épületére nézendő szent irás szerint való tetszések“ az egyházi gyülekezetekben előterjesztethessenek, és ha a szent irással meg egyezőknek találtatnak el is fogadtathassanak s gyakorlatba is vétethessenek; csupán azt kötvén ki, hogy a hitnek s vallásnak fundamentumiban való dolgok ne illettessenek: kétségfeletti az, hogy az idézett törvény, azon hitczikkekre nézve, melyek nem tekintethetnek a hit és vallás alapját tárgyazóknak, egyházunknak a szent irás sinórmértékül tartatása melletti rendelkezhetés s ennélfogva módosithatás s változtathatás iránti jogát nyilván elismeri. Támogatja ezen állitást még az is, hogy az idézett törvény szerkesztésekor (1653-ban) eleven emlékezetben lehetvén egyházunknak ugyan azon fejedelem s csak nem ugyan azon országgyülési rendek egyetértéséből az előtt kevéssel (1649-ben) költ canonjai, a kérdés alatti törvényczikk azoknak, s azok közül névszerint a 11-iknek szemelőtt tartása mellett serkesztetett, abban pedig névszerint meglévén különböztetve a hitnek sarkalatos czikkei a nem sorkalatosoktól, ezekre nézve nyilván elismertetik, mind az egyéneknek azon szbad-

sága, hogy lelkiesméretök megnyugtathatása végett azokkal ellenkező véleményt terjeszthessenek a zsinat elébe; mind ennek azon joga, hogy az előterjeztett véleményt elfogadhassa, ha a szent irással megegyezőnek találja.

6. Egyházunk, hazai törvényeink s jelesen az A. C. 1. R. 1. Tz. 2. czikkében a bévett vallások közé evangelica név alatt soroltatik. s Calviniánának csak vulgo, az az közbeszéd szerinti nevére mutatólag neveztetik. Ennélfogva, törvényink szerinti jelleme egyházunknak az, hogy hitczikkeinek evangelium szerintieknek vagy is Jézusnak semmi némű más tekintélynek alája nem rendelt ujtestamentumi tudományával megegyezőknek kell lenni. Mind addig tehát, a mig egyházunk hitczikkei Jézus és Apostolai tanitásaival megegyezőknek találtatnak: hazánk törvényei szerint a bevett vallásokat illető jogok tőle meg nem tagadtathatnak, ha szinte eredeti hitczikkein módositást s változtatást tett s az által Kálvin — csupán emberi tekintélylyel birható s éppen azért változtatható tanitásaitól — megkülönözött volna; csak hogy módositásai s változtatásai a szent irással megegyezők s olyanok légyenek, melyek által a vallás sarkalatos igazságai nem érdekeltetnek. A helvét vallástétel is egyházunk változhatatlan alapjának, nem symbolicus könyveinket, hanem kifejezetten csak a szentirást nyilvánitja, a 17-ik fejezet 5-ik pontja ezen szavaiban „Non errat illa (ecclesia) quamdiu innititur petrae Christo et fundamento Prophetarum et Apostolorum;“ és 9-ik pontja ezen szavaiban „illam docemus veram esse ecclesiam in quasigna vel notae inveniuntur verae ecclesiae, imprimis vero verbi Dei legitima vel sincera praedicatio, prout nobis est tradita in libris prophetarum et Apostolorum, qui omnes ad Christum deducunt.“

17. §.

2. A szertartásokat tárgyazó törvényekről.

Szertartásoknak (liturgia, ritus) neveztetnek azon külső cselekedetek s intézmények, melyek által a nyilvános isteni tisztelet eszközöltetik. Egyházunk ezekre vonatkozó rendelete a h. vallástétel 27. f. 1. pontja ezen szavaiban fejeztetik ki: „Quanto magis accedit cumulo rituum, tanto magis detrahitur non tantum libertati christianae sed et Christo et ejus fidei, dum vulgus ea quaerit in ritibus, quae quaereret in solo Dei filio Jesu Christo per fidem. Suf-

ficiunt itaque piis pauci, moderati, simplices nec alieni a verbo Dei ritus."

A szertartások kétfélék, vagy olyanok t. i. melyek mint a Jézus által rendeltettek el annyira lényeges részei az isteni tiszteletnek az 54. l. szerint, hogy azokhoz emberi tekintélylyel semmi sem adathatik, s azokból semmi sem is vétethetik el; a milyenek a Sacramentumok, u. m. a keresztség és az uri szent vacsora; de csak is azon értelemben, melyben Jézus által rendeltettek, mind azon külsőségek nélkül, melyek azok kiszolgáltatására nézve az egyház által időnként rendeltettek, vagy gyakorlatba vétettek; vagy olyanok melyek nem tartoznak a keresztény vallás lényegére s ez okon külső szertartásoknak (ritus externi) neveztetnek. Amazok az egyházi törvények által se nem módosittathatók se nem változtathatók, ezeket ellenben az egyház közakarata mind módosithatja, mind meg is változtathatja a 12. C. és az A. C. 1. R. 1. Tz. 3. cz. világos értelmek szerint. A módositásban s változtatásban csakugyan szem előtt tartandó szabály gyanánt kell hogy szolgáljon az, hogy a hit egységére a szertartások egyformasága, főleg a lényegesebbekre nézve (in substantialibus) szükséges, a kisebb fontosságuakban itt-ott divatozó különbségek mellett is, a hit egysége az egyházban fenn állhatván, a 3. e. v. szerint.

18. §.

3. Az egyházi viszonyokat s alkotmányt szabályozó törvényekről.

Bármely emberi egyesület alakulhatására s fennállhatására kikerülhetlenül szükséges lévén, minden az egyesület által létesitett viszonyokat s azokból folyó jogokat s kötelességeket szabályozni; a keresztény egyház, melyben Pál apostol rendelése szerint (1. Kor. 14. r. 40. v.) mindeneknek illendőleg s jó renddel kell történni, mint emberi egyesület, ilyen szabályozás nélkül se nem alakulhatott volna, se nem állhatna fenn. Ezen az egyházi tagok jogait s kötelességeit szabályozó törvények is, vagy lényegesek s szent irásban gyökerezők (essentiales disciplinae ecclesiasticae, canones in verbo Dei fundatae), vagy nem lényegesek, s csupán az egyház törvényhozó hatalmának kifolyásai (non fundamentales disciplinae ecclesiasticae articuli.) Amazok a II. C. szerint változhatatlanok, ezeket pedig ugyanazon C. és az A. C. 1. R. 1. Tz. 3 cz. értelmében mind javitni (reformálni), mind változtatni (variálni), az egyház szabadságában állott eleitől fogva.

19. §.

4. A tanitást s nevelést szabályozó törvényekről.

Az egyháznak mind távolabbi mind közelebbi czélja csak ugy közelittethetvén meg, ha az egyház tagjai értelmök fejtése s érzéseik nemesitése által alkalmatosokká képeztetnek, az őket illethető jogok gyakorlására s az azokkal kapcsolatban lévő kötelességek teljesitésére: a kitüzött czél valósitásának eszközlése iránti elhivatásból, önként folyó joga minden egyháznak s egyházunknak is, tagjai értelmi s erkölcsi neveléséről gondoskodni, tanitó s nevelő intézetek alapitása s czélarányos szervezése által. Elismertetett egyházunk ezen joga nem csak az által, hogy iskoláira nézve gyakorolt jogai felől biztosittatott a Lep. Dip. 1-ő pontjában az iránt általában, hogy azokban változtatás nem fog történni, hanem az által is, hogy az 1791. 55. czikkben ujabb biztositást nyert, mind az iránt, hogy az ezen törvény kelésekor birtokában volt s azután is alapitandó fő- és alsóbb iskolái (collegiorum et gymnasiorum) birtokában háborítatni nem fog; mind az iránt, hogy bármely időben, s bármely szabad királyi s kiváltságolt városokban és minden falukban akadály nélkül és szabadon, s ennélfogva kormányi engedély szükségessége nélkül, alapithat felsőbb és alsóbb iskolát, s azokat szervezheti is; az iskolák alapitása, szervezetésök nélkül, még képzelhető se lévén. Hogy egyházunk ezen jogánál fogva tanitókat s nevelőket tárgyazó, tanitás módját, tanitók s tanulók kötelességeit szabályozó törvényeket alkotott, s azokban tudományos s nemzeti iskolák alapitásáról s szervezéséről is rendelkezett, bizonyitják a 94. 95. 96. C. és 5. e. v. az oskolák egyházi érdekbeni szükségességét nyilvánitván a 97. c. ezen szavaiban „Regnum Christi terrestre seu ecclesia militans, non solum disciplinarum sublimiorum, linguarumque peregrinarum, sed et vernaculae, scholas requirit."

20. §.

Az egyházi törvényhozó hatalom gyakorlása módjáról.

A törvényeknek azon társaság közakarata szüleményeinek kellетvén lenni, melynek állományi viszonyai azok által szabályoztatnak; s a közakarat nem lévén egyéb, mint a társaság minden tagjai akaratának összesége az egyházi törvények alkotásának a dolog természetével legmegegyezőbb módja a lenne, hogy azok az egyház minden tagjai akaratának nyilvánulása következésében, a többség értelmében, keletkezzenek. Azonban a törvények ezen természetesnek látszó szer-

késztése módja, a kivitelbeni legyőzhetetlen akadályok miatt nem gyakoroltathatván, a polgári társaság e részbeni intézkedésével megegyezőleg, az egyházi törvényhozó hatalomnak, az egyház képviselésére (a tagok akár szóval, akár tettel nyilvánulhatott megegyezésével) felhatalmazott testületekre kellett bizatni. Megtörtént ezen átruházás egyházunk törvényhozó hatalmára nézve is, a menynyiben kijeleltettek mind polgári mind egyházi törvényeinkben azon személyek, kik egyházunk hitczikkeit, szertartásait, s alkotmányát tárgyazó törvények alkothatására felhatalmazottak, átalános elv gyanánt mondatván ki, hogy

1. egyházi törvények, egyének által önhatalmulag (privata auctoritate) nem alkottathatnak, módosíttathatnak s változtattathatnak; törvény csak az arra jogositott személyek közönséges gyülésében nyilvánítandó közakarat által hozattatván a 12 C. és az A. C. 1. R. 1. Tz. 3. cz. szerint;

2. kisebb fontosságu (in minoribus), vagy csupán a papirendet llető törvényeket az egyházi rend magában is alkothat; de olyanokat, melyek a hallgatókkal és külső rendekkel közös vagy azokat is érdeklő dolgokat tárgyaznak, különben nem, ha nem csak azokkal is közértelemből az A. C. 1. R. 1. Tz. 3. cz. szerint.

Világos az idézett törvények közlött rendeléséből az, hogy egyházunk törvényhozó hatalmának gyakorlása két testületekre van átruházva, u. m. a túlnyomólag egyházi rendbeliek, s a tulnyomólag világi rendbeliek vegyes gyüléseire, melyek közül amaz közönséges zsinatnak (synodus generalis), ez pedig, egyházi főtanács teljes gyülésének (plenum consistorium) neveztetik.

I. A közönséges zsinatról.

21. §.

A k. zsinat tagjairól.

Közönséges zsinatnak neveztetik vallásunk egyházi rendeinek azon közgyülése (synodus generalis seu provincialis), melyet a 93-ik c. rendelése szerint, a püspök egybehivó levéllel (litteris convocatoriis) esztendőnként egybehivni köteleztetik, a szent háromság napja utáni 2-ik vasárnapra. Ennek

1. elnöke, a püspök,

2. tagjai, a. minden pap, az idézett Canon szerint a vármegyékben, Maros-Udvarhely- s Aranyos székekben tiz pap közül csak kettő, Háromszéken pedig több is maradhatván otthon, hogy a szom-

széd ekklésiákra vigyázhassanak. A gyakorlat azonban a tagok számát felettébb korlátolta; mert jóllehet a püspöki egybehivó levél által minden esperes, egyház megyei jegyző s táblabiró, valamint mindenik főiskola rendes tanárai is megszoktak a zsinatra hivatni; döntő szavazattal biró rendes egyházrendbeli tagoknak mindazáltal, csupán az esperesek s egyházmegyei jegyzők s illetőleg azok helyettesei ismertetnek el szabály szerint,

b. az egyházi főtanács küldöttsége (deputati consistoriales) mely 12 tagnál többől nem állhat az 1836. 147. szám alatti e. r. szerint. Ezen világiakból álló küldöttség az 1709-ik évi szebeni szervezés azon szabálya alapján jött gyakorlatba, hogy a midőn a suppremum consistorium minden tagjai zsinaton meg nem jelenhetnek, annak világi-tagjai biztosokat (ablegatos) küldhessenek,

3. *jegyzője*, az egyházi vagy zsinati főjegyző (generalis notarius) kinek tiszte a zsinat jegyzőkönyvét vezetni a 93. C. szerint, melynek egy példánya az egyházi főtanácscsal közöltetni szokott évenként a főjegyző és a világi biztosok néválairásaikkal hitelesítve.

Ezen szervezet szerint a világi rend egyházi érdekei csupán 12 és pedig nem az egyetemes világi rend által választott, hanem az egyházi főtanács által kinevezett tagok által képviseltetvén; s az egyházi tagok is mint csak is egyházi hivatalnokok, még az egyházi rend valódi képviselőinek se tekintethetvén: mind két rendbeliek érdekei sürgetőleg igénylik azt, hogy ezen szervezet helyébe a protestantismus szellemének megfelelő képviselet léptettessék; mihelyt megszünnek azon körülmények, melyek sulya alatt kénytelen vala 1862-ik évi k. zsinatunk 67 sz. alatt nyilvánitni azt, hogy *nem találja időszerűnek, hogy a képviseleti rendszernek életbe léptetésével az egyházmegyék, k. zsinat s egyházi főtanács képviseleti alapon szerveztessenek*, az egyházi főtanácscsal egyértelmüleg jónak látván, azt *nyugodtabb időre* hagyni.

22 §.

A közönséges zsinat tárgyairól.

A közönséges zsinat tárgyai:

1. az A. C. R. 1. Tz. 3 cz. ezen szavai szerint „*in minoribus*, ,*és a melyek csak az egyházi rendeket illetik, magok az egyházi rendek is concludálhatnak és constitutiokat csinálhatnak, de azokat is közönséges generalis gyülésekben*“: a szorosabb értelemben úgy nevez-

tetni szokott egyházi kisebb fontosságú ügyek (negotia stricte ecclesiastica) u. m. a papi hivatal körébe tartozó javallatoknak, papok személyét tárgyazó kereseteknek, panaszoknak elhatározása és olyan egyházi törvényeknek alkotása, melyek kisebb fontosságuak, és a világi rend érdekeltetése nélkül csupán az egyházi rendet illetik. Azonban, mivel nincs határozott mérték, mely szerint a törvény tárgyai kisebb vagy nagyobb fontosságát megállapítani lehetne; és mivel nem képzelhetni olyan az egyházi rendet kirekesztőlegesen érdeklő egyházi törvényt, mely által a világi rend is legalább közvetve ne érdekeltetnék: a törvény fenebb idézett szavait a szokás oda módosította, hogy a világi rendnek is, az az az egyházi főtanács teljes gyülésének beleegyezése nélkül semmiféle egyházitörvény sem hozathatik.

2. A 93. C. szerint az ekklésiák által papi hivatalra törvényesen meghivatott személyeknek megvizsgálása s ünnepélyes felszentelése, a hitczikkeket s szertartásokat tárgyazó kérdéseknek, az elébe felebbezett pereknek, folyamodásoknak, s más a zsinat elébe tartozóknak, szavazatok többsége szerinti ellátása, és végre a következő zsinat helyének kijelölése. — A zsinat helyére s tartása költségeire nézve azon gyakorlat divatoz, hogy a nagyobb egyházi kerületek egyenként, a kisebbek pedig többen együtt, rendre tartoznak a zsinat tisztességes elfogadásáról gondoskodni, e következendő renddel: 1861ben volt háromszéken, Sepsi szentgyörgyön, 1862-ben a vajdahunyadi megyében Déván, és lesz 1863-ban a déési megye, sajói s tekei kapitulumok kebelében Deésen, 1864-ben a széki megyében Széken; 1865-ben a fejérvári és szebeni megyékben; 1866-ban a koloskalotai megyében; 1867-ben Háromszéken; 1868-an a szilágysági megyében Zilahon; 1869-en Kolosvárott, itteni ekklésiánk az 1854-ben Zilahon tartott zsinat 44 sz. alatti végzése szerint, a házassági ügyekre nézve a koloskalotai megyétől elkülönitett birósági, elsö papja esperesi, második papja pedig jegyzői hatósággal ruháztatván fel illetőlegesen; 1870-en az udvarhelyi megyében Sz. Udvarhelyett; 1871-en a görgényiben; 1872-ben a nagy enyediben; 1873-ben a marosszékiben Marosvásárhelyett; 1874-en a küküllőiben, s azután ismét elől kezdve a már közlött renddel, ha az, ujabb intézkedés vagy közbejöhető események miatt meg nem változik; a mint történt közelebbről is, az határoztatván 1861-évben a Sepsi Szent Györgyön tartott zsinaton, 75-ik szám alatt, hogy az 1862ik évi zsinat, a vajda hunyadi, k. fejérvári és n. szebeni megyék közös s általuk arányositandó költségén tartassék. A zsinat tartása helyének kijelölése az illető egyházmegye szabadságában áll. —

3. A 89. C. szerint, a papok letétele, kivetköztetése, külső polgári hatóság alá bocsáttatása, s a letett papoknak vissza kebelezése.

4. A. 44. C. szerint, az egyház tagjainak abbóli teljes kirekesztése (excommunicatio major).

5. Az 1791. 32. és 34 czikkek szerint a házassági ügyeknek, a 89-ik C. értelmében feljebbvitel mellett, és a 93 C. értelmében, végső ellátása, minden további feljebbvitel teljes kirekesztésével.

II. Az egyházi főtanács teljes gyüléséről.

23. §.

Annak eredetéről.

Egyházi főtanácsnak neveztetik egyházunk világi s egyházi rendeinek azon közös gyülése, mely egyházi törvényeinkben s név szerint a 12. Canonban nationalis synodusnak, az Enyeden 1688-ik évben tartott ilyen gyülés jegyzőkönyvében generalis congregatio politico ecclesiastica, és a Szebenben 1709-ben tartott gyülés óta, supremum consistorium-nak neveztetett. Ezen gyülés hajdan a nemzeti s az A. C. 1. R. 10. Tz. 2. czikke szerint, evangelicus orthodoxus fejedelmek uralkodása alatt, s azután is mig hazánkban az esztendőnként tartatni kelletett országgyülések megszünése által, a polgárival együtt az egyházi alkotmányos élet is lankadni nem kezdett, rendszerint az országgyülésével vagy a közönséges zsinattal egyszerre tartatott, s gyakorolta az A. C. 1. R. 1. Tz. 3 czikke értelmében törvényhozó hatalmon kivül, a legfelsőbb itélőbirói hatalmat is minden egyházi ügyekre nézve, mint ez az 1709 és 1713-ik években önhatalmilag, az az minden felsőbb engedelem és helybenhagyás nélkül végrehajtott egyházi szervezés alkalmával nyilvánitott ezen szókban „auctoritas altefati consistorii plena et indisputabilis est, in omnibus ecclesiasticis, et ecclesiastico-politicis difficultatibus et litigiis, coram eodem assumendis, ventilandis et determinandis. —"

Megszünvén országgyüléseink tartatása s vallásunk főbb hivatalokat viselő tagjai, Szebenben a főkormányszék mellett hitök sorsosaitól elszigetetlen élvén, egyház főtanácsi gyülések nem tartattak; mig a főkormányszék 1791-ben Kolosvárra áttétetvén, a polgárival együtt egyházi alkotmányos életünk is elvenedni kezdett. Azonban a joggyakorlatától oly hosszas elrekesztetésnek csak hamar szembetünővé lett azon következése, hogy azoknak, kik az egyházi fő ta-

nácsnak törvény szerint tagjai voltak — nagyobb része, a nem gyakorolhatott jogot elvesztettnek képzelvén, s ez okon az annak megfelelő kötelesség teljesitését is elhanyagolván, egyházunk törvényhozói, birói s kormányzói hatalma, egy néhány fő kormányszéki hivatalnok s azok közelében mulató, vagy olykor czélszerint összegyüjtött egynehány hitsorsosunk kezelése alá került, s kezeltetett a közigazgatás körében fejledezni kezdett bürokracziai rendszer szellemében, nem annyira egyházunk, mint kevés hatalmasabbak érdekében.

Mint minden, ugy az egyházi hatalommali visszaélés is, siettette a törvényes rend helyreállitásáróli gondoskodást; a mi végre az 1827-ik esztendő Octoberében tartott teljes gyülésben meg is kezdetett, a mennyiben az egyházi főtanács szervezése mellett, az egyházi kormányzás folytonosságot igénylő kezelése, az addig fennállott egyházi fő tanácsnál (permamens consistorium) hagyatván, az egyházunkat általában érdeklő nagyobb fontosságu dolgoknak (a milyenek az egyházmegyei és iskolai gondnokok, tanárok választása s utasitása; nevelés és tanitás szabályozása; a nevezetesebb sérelmek orvoslásának eszközlése) tárgyalása végett teljes, az az olyan gyüléseknek évenkénti tartatása rendeltetett, melyeken megjelenhessenek mindazok, kik annak tagjai. Ez az egyházi főtanács teljes gyülésének eredete, mely azonban nem egyéb, mint megelevenitése azon 1713-ik évi intézkedésnek, mely szerint az akkor alkotott főconsistoriumnak-országgyülése vagy közönséges zsinat tartása alkalmával s máskor is, mihelyt a szükség kivánta, össze kellett hivatni, az egyházi kormányzás azokon kivüli kezelése, a főkormányszék helyéhez közelebb lakó tagokból alakitandó gyülésekre bizatván.

24. §.

Az egyházi főtanács teljes gyülésének tagjairól.

Az egyházi főtanács teljes gyülésének (plenum consistorium), mely az egyházi főtanács népes gyülésének szokott neveztetni.

I., elnöke, egyik azon világi főgondnokok közül (generalis curator), kik az 1827-ik évi szervező gyülés határozata következtében, a tagok szavazatai többsége által szoktak kijeleltetni állandó hivatalukra.

II. tagjai, az A. C. 1. R. 1 Tz. 3 czikke szerint:

1. az egyházi rend, ezen név alatt értetvén: gyakorlatilag mind-azon papi személyek, kik közönséges zsinatnak tagjai, u. m. a püspökön kivül (ki hivatalánál fogva az egyház főgondnokai közé számláltatik), az egyházi főjegyző és director; valamint minden

egyházi kerületek esperesei és jegyzői; s végre „a papok közül azok és olyanok, kik és a melyek az 1709-beli rendszabásban megemlittettek“ (1827. 168. sz. e. r.), név szerint, a kolosvári, szász-városi, fejérvári, fogarasi, enyedi, s marosvásárhelyi, ó és uj tordai, vizaknai, v. hunyadi, dévai, kolosi, széki és deési ekklesiák papjai;

2. a vallásunkon lévő „külső fő és utána való magistratusok s patronusok;“ kiket lehessen ezen oly határozatlan általánossággal kijelelt személyeken érteni, s ennélfogva kik legyenek vallásunk világi tagjai közül az egyházi főtanácsnak döntő szavazattal biró tagjai, élénk vitatások tárgya volt az 1791-ík év óta folytonoson. — A törvény idézett szavainak három tájékozó magyarázatai lehetnek, u. m.

a. az a melyet ugyan csak polgári törvényekből merithetni. E szerint, hogy a magistratusokon — tisztviselőket, s ennélfogva a fő és utána való magistratusokon — főbb és alsóbb rangu tisztviselőket lehet és kell érteni, kétséget nem szenved; a fő magistratuson, a fejedelmet érteni azon okból nem lehetvén, mivel a midőn ugyan azon czikkben más helyt főmagistratusok emlittetnek, látni való hogy azokon oly hivatalbeliek értetnek, kik egyszerre többen is lehetnek, és továbbá — a magistratusok — hivataloskodó papi személyeket azon okból nem jelenthetvén, mivel a törvény külső s külsőrendbeli — magistratusokat emlit, még pedig az egyházi renddel szembetevőleg; s épen azért azokon csak is olyan világi személyeket kell és lehet érteni, a kik akár polgári akár egyházi hivatalt folytatnak. A mi pedig a patronusok nevezetét illeti, annak valódi értelme magyarázatát más törvényben nem kereshetni — a törvény magyarázás szabályai szerint, midőn annak értelmét azon törvénykönyv, melyben az előfordul, maga s még pedig eléggé világosan megadja, vagy más szókkal, az A. C. 1. R. 1. Tz. 3. czikkében emlitett patrónusok jelentése más nem lehet, mint a melyet ugyanazon törvénykönyv más czikkeiben ugyanazon szóval egybeköt. Ezen kétséget nem szenvedhető törvénymagyarázati szabály szerint pedig, hogy ezen szó patronus az A. C. 3. R. 4. Tz. 6. és 7. cz.; 5 Tz. 2. cz.; 29 Tz. 1. cz. 32. Tz. 1. cz. 46 Tz. 6. cz.; 5. R. 22. E. szerint birtokos nemeseket jelent, tagadhatatlan. Ennélfogva a fennebb idézett szók törvényszerinti értelmében, az egyházi főtanács tagjai egyházunk mindazon világi tagjai, kik akár polgári akár egyházi hivatalt viselnek; úgy szintén azok is, kik bár hivatalt nem viselnek is, de birtokos nemesek. Ezen

magyarázat helyességét támogatja még az is, hogy az irt törvény keletkezése alkalmával, egyházunk teljes gyüléseiben mindazok részt vehettek, kik az országgyülésnek tagjai voltak, mint ezt annak a 12-ik canonban látható czimezése „Principis ac Statuum evangelicorum helveticae confessioni addictorum“ bizonyítja; az ország gyülésének pedig minden nemes birtokosok tagjai voltak, mindaddig, mig ezen joguk elébb a szokás, s végre az 1791. 11. czikk által nem korlátoltatott. — Ennélfogva némelyek oly vélekedéssel is voltak, hogy patronusok nevezete alatt csak azok tartathatnának az egyházi főtanács tagjainak, kik az ország gyülésének is tagjai, u. m. a királyi hivatalosok (regalistae) és a vármegyék s székely székek követei közül azok, kik hitünk sorsosai. De ezen vélekedés alaptalan, söt könnyen veszedelmet okozható is; mind azért, mivel abból, hogy a nemes birtokosoknak országgyülésen megjelenhetési joguk az 1791. 11. czikk által korlátoltatott, nem következik, hogy ugyanazon czikk által más, s név szerint az egyház teljes gyüléseiben való megjelenhetés iránti joguk is korlátoltatott volna, törvényen alapult jogától senki másként meg nem fosztathatván, hanem csak ugyanazon jogát névszerint korlátoló hasonló tekintélyü törvény által; mind azért mivel a királyi hivatalosok főkormányszéki ajánlás következtében a fejedelem által neveztetvén ki az idézett czikk szerint, a kérdés alatti vélekedésből az következnék, hogy egyházunk teljes gyülése tagjainak nagyobb része a polgári kormány által neveztetnék ki; mind végre azért is, mivel nem is emlitve azt, hogy a vármegyék s székek követei választatásuk módjánál fogva, vallásunk birtokos nemessége egyházi érdekei alkalmas képviselőinek nem tekintethetnének, ezeknek tisztök csak az országgyülése végeig tartván, azon — s a tapasztalás szerint sok esztendőkre terjedhető — idő alatt, midőn ország gyülése nem tartatnék, vagy az egyházi főtanács teljes gyülései sem tartathatnának, vagy csak is a patronusok résztvétele nélkül tartathatnának, az egyház érdekei eléggé szembeszökő veszélyeztetésével.

b. Az, a melyet a törvény idézett szavainak, maga az egyházi főtanács adott, azon egyházi törvény tekintélyével biró határozataiban, melyekkel gyüléseit szervezni kivánta és elhatározta, hogy annak „magistratusok és patronusok“ nevezete alatt kik légyenek tagjai. Ilyen határozatok több izben költenek; u. m. 1709-ben, melyet megszüntetett az 1713-beli, melynek, az abban kinevezett tagok elhalálozván s azok helyébe mások soha sem választatván, helyébe lépett az 1827-ik évi, mely

fennállott 1833-ig, s akkor egy ujabb szervezés által váltatván fel, érvénytelenült. Végre a képzelt jogaiknak ezen szervezés általi korlátoltatása miatt fellázadott több világi és papi tagok által fölléptetett állami kormánytól tettlegesen is kényszeríttetve, ezen 1833-ik évi szervezést megszüntette az egyházi főtanács teljes gyülése 1836-ban 429-ik szám alatt köröztetett rendelete ezen szavaiban „az akkori (1833-diki) intézkedésről egyházi főtanácsunk mai napon lemondott, s maga tagjaira nézve teljesen az 1833-ik év előtti állásba helyeztette ezennel magát vissza; ehez képest azok, kiknek az előtt szózatolásbeli jussok volt egyházi főtanácsunk ülésében, ezentúl is szózatolási jussal birnak.“ Midőn már az 1833-ik év előtti álláson mást nem lehet érteni, mint az 1827-dik évi szervezés szerintit, a „magistratusok és patronusok,“ egyházi törvényszerinti jelentését csak is az 1827. 168. sz. alatti rendeletben találhatni fel, melyben magistrátusok és patronusok nevezete alatt, az egyházi főtanács gyülése döntő szavazattal biró tagjainak neveztetnek — hitünk világi sorsosai közül a cardinale officiumban lévők, a fejedelmi tanács mellett lévö tanácsosok és titoknokok, a méltsg. királyi tábla praesesse, itélő mesterei és tábla biráji; a vármegyék és székek főispánjai és főbiráji, fő és v. király biráji, a collegiumok és egyházi kerületek fő- és vice inspector curatorai; és a patronusok közül azok, kik vallásunk iránt való buzgóságokat cselekedettel bizonyitották meg.“ — Megengedve is azt, hogy a kérdésben forgó törvény fennebb idézett szavai, ezen szervezésben az akkori alkotmányos álláshoz képest kielégitőleg határozott értelmezést nyertek a magistratusokat illetőleg; világos azonban, hogy a patronusokra vonatkozólag, a régibb bizonytalanság s határozatlanság nem szüntettetett meg.

c. Az, amelyet a kérdésben forgó törvényczikk idézett szavainak a gyakorlat adott. E szerint, kivéve azon rövid időt, mely alatt az 1833-beli szervezés fennállott, döntő szavazattal biró tagjai voltak az egyházi főtanácsnak, mind azok, kik magokat a törvény értelmében patronusoknak tekintvén, az azokat illető jog gyakorolhatását tettlegesen igényelték; ritkán történvén meg az, hogy valamely szózatolási képességet jogtalanul igénylő egyén visszautasíttatott volna. A szózatolási képességnek ezen határozatlansága, mennyire neheziti söt veszélyezteti is, a nem csak közigaz-

gatási hanem törvényhozási — s névszerint egyházi s iskolai gondnokokat és tanárokat is választhatással felruházott — egyház főtanácsi teljes gyülések feladata megoldhatását, képzelhetni; kivált azt is tekintetbe véve, hogy az ezen gyülésekben megjelenni szokott tagok legszámosabb részét, a kényszerinti mennyiségben összecsődithető, úgy nevezett patronusok teszik. Ezen a bajon nincs még segitve az által, hogy az ekklésiák kebli igazgató testületeinek ujjá szervezésére nézve, az 1861-ik év juliusa 28. és 29-ik napjain tartatott, egyház főtanácsi teljes gyülésben megállapított alapszabályban meghatároztatott az, hogy ki neveztetik patronusnak; ezen alapszabály nem terjeszkedhetvén kitüzött tárgyán túl azon jogokra is, melyeket a patronusok, ezen minőségök alapján illető ekklésiájuk kebelén kivül s névszerint az egyház főtanácsi gyülésben gyakoroltak; főleg mivel azokról, az abban elősorolt patronusi jogok között, semmi említés sem tétetett.

3. Az enyedi-, kolosvári-, m.-vásárhelyi-, sz.-udvarhelyi főiskolák szászvárosi-, zilahi- és sepsi-szentgyörgyi gymnasiumok fő- és algondnokai s rendes tanárai.

4. Az elősoroltakon kivül, részt vehetnek az egyházi főtanács egyébiránt is nyilvános gyüléseiben „több hitünk sorsosai is, de csak consultativum votummal birnak“ (1827. 168. sz. e. r.)

III. Jegyzője, az egyház főtanácsi titoknok, a ki állandó hivatalára a gyülés által választatik, s vezeti a jegyzőkönyvet, melyet a k. főkormányszék utján felszoktak a fejedelemhez küldeni; holott azt az országgyülés 1794-ben (a j. k. 229-ik lapján láthatólag) II. József császár alatt, a leopoldinum diploma sérelmével történt ujitásnak nyilvánitván, felterjesztést tettek az iránt, hogy a fejedelem azt ne követelje.

25. §.

Az egyházi főtanács teljes gyülése tárgyairól s tartása idejéről.

Az egyházi főtanács teljes gyülésének tárgya átalában, a hitczikkeket — szertartásokat — egyházi kormányzást (directio ecclesiastica), s nevelő intézetek szervezését tárgyazó törvények alkotása; különösen pedig

---

*) Miként kisértetett légyen meg az egyházi főtanács teljes gyülésének szervezése az A. C. 1. R. 1. Tz. 3. cz. alapján, a képviseleti rendszert megközelitőleg, láthatni a Függelék 1-ső sz. alatt.

1. a közönséges zsinat jegyzőkönyveinek megvizsgálása, birálása, s az azokban előforduló olyan határozatoknak, melyek merőben a zsinat hatósági körébe tartozó dolgokat érdekelnek, tudásul vétele; azoknak pedig, melyek az egyházat — annak kormányzását — a nevelést, tanitást s a világi rend érdekeit is tárgyazzák elfogadása, vagy a netalán szükségeseknek talált észrevételek közlése melletti visszaküldése; az 1827. 168. szám alatti e. r. szerint az egyházi kormányzást, hitczikkeket, szertartásokat, a leány ekklésiáknak anya ekklesiákká tételét papok vétségeit s azoknak eklésiájukhozi viszonyait, és a házasságot tárgyazó kérdésekhez addig nem szólhatván, mig a zsinat azokat nem tárgyalta s határozatait nem közölte

2. a négy főiskola s három gymnasium rendes tanárainak választása, és letétele, s ezen választás és letétel módjának elhatározása;

3. a főiskolák, gymnasiumok, egyházi megyék fő- és algondnokainak; ugyszintén a kolosvári-, m.-vásárhelyi- és fogarasi ekklésiák főgondnokainak megválasztása;

4. az egyházunkat érdeklő sérelmek orvoslásának eszközlése;

5. az egyházi ügyekre nézve bejelentett folyamodásoknak felvétele s elhatározása.

Az egyházi főtanács teljes gyülése tartásának ideje az 1845-ik évi 153. szám alatt költ rendeletben évenként augustus hónapja 25-dikére ugy határoztatott, hogy akkor a gyülések előleges egybehivás nélkül fognak tartatni, és hogy ezen rendes gyülésen kivül, valahányszor azt a körülmények s a tárgyak fontossága és sürgető volta igényli, az egyházi főtanács rendkivüli teljes gyüléseket hirdessen; ilyen gyüléseknek kelletvén hirdettetni névszerint a közidőben üresületbe jött tanári állomások betöltése végett mindannyiszor. Módosittatott ezen rendelet az 1846. 252. szám alatti által, de csak annyiban, hogy a rendszerinti gyülés napjául évenkint a husvét utáni második csütörtök tüzetett ki.

26. §.

Az egyházi főtanács teljes gyülése és a közönséges zsinat közti viszonyról, a törvényhozó hatalom gyakorlására nézve.

Az egyházi főtanács teljes gyülése és a közönséges zsinat hatósági körük közti határvonal sem polgári sem egyházi törvény által határozottan kijelelve nem lévén, s az e végre még 1828-ban kineveżett véleményező bizottmány feladatát még máig sem oldván meg, a hatalom terjesztésének a testületeket az egyéneknél nem kevésbé iz-

gató ösztönénél fogva könnyen előjöhető féltékenységi surlódások megelőzése, névszerint a törvényhozó hatalom gyakorlása tekintetében, eddigelő ugy eszközöltetett gyakorlatilag, hogy mindkét testület gyakorolhatván a törvény inditványozhatása jogát, egyiknek inditványa, a másik helybenhagyása által vált és válik most is egyházi törvénynyé. E végre a közönséges zsinat mindannyiszor átszokta küldeni jegyzőkönyvét az egyházi főtanács teljes gyülésének, ez pedig a zsinat határozatára tett helybenhagyó vagy módositó s ellenző nézeteit, valamint törvény javallatait is, átirás utján közli a közönséges zsinattal. Ezen csupa gyakorlaton alapult közlekedési módból következtetőleg, követeltetik mindkét testület hatóságának jogi egyenlősége. Azonban az érdeklett gyakorlat s az abból következtetett jogi egyenlőség alaptalansága megtetszik, a következőkből:

1. igaz ugyan, hogy az A. C. 1. R. 1. Tz. 3. czikke szerint az egyházi rend közönséges gyülésében, a hallgatókkal és külső rendekkel köz vagy azokra is nézendő dolgokban, nem határozhat semmit a magistratusok s patronusok megegyezése nélkül; de hogy a magistratusok és patronusok az egyházi renddel együtt, vagyis az egyházi főtanács teljes gyülése, semmit se határozhatna az egyházirend közönséges gyülése megegyezése nélkül, azt sem az idézett sem más polgári s egyházi törvény nem rendeli.

2. Egyházi főtanácsunk teljes gyülésének mind azok tagjai lévén, kik egyházunk törvényhozó hatalmának gyakorlásába befolyást igényelhetnek; s egyházunk jelleme szerint, az egyházi rend a világi felett az egyházi hatalom kezelésére nézve kirekesztőleges előjoggal nem birhatván: az egyházi főtanács teljes gyülése csak is egyedül azon testület, mely magát az egyház képviselőjének méltán tekintheti, és a melyen kivül nincsen oly egyházi testület, mely magát bármi tekintetben is egyházunk képviselőjének nevezhetné; következésképen az egyházat illető törvényhozó hatalmat csak is az egyházi főtanács gyakorolhatja általában; csupán azon dolgokat véve ki, melyekre nézve a polgári vagy egyházi törvény névszerint az egyházi rend közönséges gyülését ruházta fel, törvényhozási vagy intézkedési hatalommal.

3. Az egyházi főtanács teljes gyülésének tagjai lévén a közönséges zsinat minden tagjai, s annak határozatai a gyülés minden tagjait is azonnal kötelezvén: megfoghatatlan, hogy miért közöltessenek az egyházi főtanács teljes gyülésének bárminevü határozatai helybenhagyás végett a közönséges zsinat tagjaival, mint olyanokkal

kikre nézve a közlött határozat már kötelező erővel birván, feljebb áll, mintsem, hogy kötelezettjei birálgatásának tárgya lehetne.

4. A közönséges zsinat minden tagjai, az egyházi főtanács teljes gyülésének mint egésznek egy részét tévén, miként játszhassék ugyanazon rész az egészszel szembe, egyszer a határozat alkotásában résztvevőleg alárendeltségi, másszor ugyanazon határozat birálgatásában jogegyenlőségi szerepet, — nem képzelhetni épen ugy, mint nem képzelhetni azt, hogy az országgyülés határozatainak érvényessége az annak hasonlóan részét tevő k. főkormányszék, vagy királyi tábla, helybenhagyása által feltételesitett lehessen.

5. Azon gyakorlat, miszerint a közönséges zsinat jegyzőkönyveit az egyházi főtanács teljes gyülésének átküldi, mindamellett is, hogy az azokba foglalt határozatok hozatalában az egyház főtanácsi küldöttek is döntő szavazattal birtak, midőn ez azt viszont nem cselekszi; tettleges bizonysága annak, hogy a közönséges zsinat részére, szemben az egyházi főtanács teljes gyülésével, hatósági jogegyenlőség általában nem követeltethetik, a törvényhozó hatalom gyakorlására nézve.

Nem tagadhatni azonban, hogy az elősorolt okok győző erejét nagy mértékben gyengitheti, egyfelől az egyházi főtanács teljes gyülése világi tagjai számának határozatlansága; másfelől pedig az, hogy az egyházi rend ezen gyülésekbeni megjelenését, az arra kivántató költség hiánya gátolja. Tehát az egyház szervezése képviseleti alapon, s az egyházi központár alapitása, égető szükség, s életkérdése is egyházunknak!

27. §.

Az egyházi törvények sanctiójáról.

Állitják némelyek, hogy a közönséges zsinat és egyházi főtanács teljes gyülése által alkotott törvények érvényességének mellőzhetetlen kelléke volna a fejedelmi megerősités, mindazért, mivel az egyházi törvények az egyháznak a helyhatóságiakhoz hasonló törvényei (statuta, leges municipales), ilyeneket pedig fejedelmi megerősités nélkül nem alkothatni a H. k. 3. R. 2. Tz. 1. §. szerint; mindazért, mivel a 12-ik Canon épen egyházi törvény keletkezése módjáról szólván, nyilván emlékezik a fejedelem megegyezéséről is. Az ellenkezőt állithatni a következendő erősségek alapján:

1. megengedve az egyházi, és ugy nevezett helyhatósági törvények közti hasonlatosságot bizonyos tekintetben, az abból húzott igen

széles következtetést méltán tagadhatjuk. Az idézett. H. k. 3. R. 3. Tz. 1. §-a ugyanis, oly testület által alkotott törvényekről szól, mely önállósággal nem birván, másnak uralkodói felsőbbsége alatt van (quae non habet jurisdictionem propriam sed alterius sub est domini) és a törvények érvényességére nézve épen azon felsőbbség jóváhagyását rendeli, a kinek uralkodói felsőbbsége alatt áll a törvényt alkotó testület. Már pedig egyházunk oly testület, mely mint fennebb megmutattatott — a törvényhozásra nézve önállósággal bir, és a mely ezen tekintetben semminemű földi hatalomnak uralkodói felsőbbsége alá nincs rendelve, annak egyedüli feje Jézus lévén, az 1-ső e. v. ezen szavai szerint „Si quidem unio, ac communio sanctorum sit instar nervorum ac tendinum, quibus universa corporis mystici membra sub uno capite, Christo firmiter compacta indivulse cohaerent ac conglutinantur;“ ugy szintén a helvét vallástétel 17-ik fejezete ezen szavai szerint is „Ecclesia non potest ullum aliud caput habere quam Christum, nam ut ecclesia corpus est spirituale ita habeat caput sibi congruens spirituale utique oportet; nec alio potest regi spiritu, quam Christi,“ a mit igazolnak Pál apostolnak is ezen szavai „mindeneket vetett az ő lába alá, és őtet tette az anyaszentegyház fejévé“ (Efes. 1. R. 22. v.) — Az idézett törvény ennélfogva az egyházi törvények kellékei elhatározására nem használtathatik; azok érvényességének főkelléke az lévén, hogy Jézus akaratjával, azaz szent könyveinkbe foglalt tanitásával, megegyezők legyenek.

2. A 12-ik canonban a fejedelemről csak ugy van szó, mint egyházunk tagjáról; a mit bizonyit mindaz, hogy a fejedelem az egyházzal s annak tagjaival nem szembe téve s azoktól megkülönböztetve, hanem az egyház tagjai közé sorolva emlittetik e szókban „unanimi totius ecclesiae nec non principis ac statuum evangelicorum,“ még pedig ezen a fejedelem személyére is vihető s lényegesen jellemző meghatározás hozzátételével „helveticae confessioni addictorum,“ mind az, hogy a fejedelem olyan megegyezéséről van az idézett helyen emlékezet, mely az egyház több tagjai megegyezésével együtt, még pedig a provincialis vagy nationalis synoduson nyilvánitandó, (e szókban „in provinciali vel vero nationali synodo fiat“) melyeken csakis azon fejedelmek lehetnek jelen, kik vallásunk sorsosai, s azok is csak ugy, mint egyházunk tagjai, a megerősités jogával

ható fejedelemnek helye a zsinaton épen ugy nem lehetvén, mint az ország gyülésén (C. C. 2. R. 4 Tz. 11. p.). Egyházunk ugyan is azon fejedelmeket, kik vallásunk sorsosai, csak is ugy tekintette egyházjogi tekintetben, mint az egyház első tagjait; nem pedig ugy mint a fejedelmi méltóságon kivül, fejedelmi s egyház feletti hatalommal is biró uralkodókat (membrum ecclesiae utilissimum excellentissimumque," helv. confessio. c. 30. p. 1.). Bizonyitják ezen állitást:

a. a canonok és egyházi végzések keletkezése módjának, azok elébe elöljáró beszédként ragasztott előadásai, melyekben semmi emlékezet sincs arról, hogy azok mint egyházi törvények megerősités végett a fejedelem elébe terjesztettek volna; és csak annyit láthatni névszerint a canonokat illetőleg, hogy a fejedelem jelenlétében egyházunk mágnásai által megvitattattak, hogy azok a fejedelemmel is közöltettek (exhibiti), s általa és némely melléje rendelt tanácsosai által (cum adjunctis nonnullis ejus consiliariis), mindazoktól, melyek gáncsra szolgáltattak volna alkalmat megtisztíttattak (repurgati sunt), és hogy azután a zsinat elébe terjesztetvén, az által hagyattak helybe s fogadtattak el (approbati ac acceptati sunt), a fejedelem engedelme csak is a kinyomatás s közzététel tekintetében említtetvén (lásd a canonok előszava 2-ik lapját). Láthatni továbbá, névszerint az egyházi végzésekre nézve, hogy azokat a püspök a fejedelemmel is mint a nemzeti zsinat hirdetőjével (synodi illius nationalis indictori ac directori) épen ugy közölte, mint a superintendessel, esperesekkel s papokkal, még pedig, a mi nagyon jellemző, körlevél mellett (per formam cursus); és hogy azok a fejedelemnek s némely tanácsosainak birálása után (post exactam celsissimi principis et nonnullorum ejus consiliariorum censuram), melytől a fejedelmi megerősités merőben különbözik, adattak ki, itt is a fejedelem engedelme azoknak a canonokkal együtti kiadatása tekintetében emlittetvén (lásd e végzések előszavát a 85-ik és 86-ik lapokon). Mindkét rendbeli egyházi törvényekre nézve, a közlötteket igazolja az is, hogy ha bár mindenikre vonatkozólag tisztán mondatnék is az, hogy a fejedelem által megerősíttettek, azon megerősités mindazáltal nem történt fejdelmi jognál fogva, különben annak szokott ünnepélyességgel, u. m. fejedelmi aláirás és pecsét által hitelesitett diplomával és ugy kellett volna történni, mint ugyanazon fejedelem az Approbata constitutio nevü polgári törvény könyvünket, annak elején és végén láthatólag megerősitette.

b. Bizonyitja továbbá azt, hogy a fejedelem csak is ugy tekintetett mint egyházunknak legfőbb méltóságu, de az egyház felett uralkodói felsőbbséget nem gyakorolható tagja, még az is, hogy ámbár a fejedelem (az e. v. előszavában a 84-ik lapon láthatólag) kinyilatkoztatta is azt, hogy a presbyteriumok felállitását lehetetlennek tartja; az egyházi gyülés mind az által a 6-ik é. végzésben láthatólag, végzésileg kinyilatkoztatta, miként a presbyteriumok felállittatását óhajtja; mely óhajtás teljesedésbe is ment, a presbyteriumok szerveztetvén a 99 canonban.

c. A vallásunkon lévő fejedelmek egyházunknak csak is főgondnokai voltak még pedig nem csak egyedül és magukra, hanem több melléjök választott, világi és egyház rendbeli főgondnokokkal együtt, mintezt láthatni, egyházunk világi s egyházi rendei 1682-ben N. Enyeden tartott gyülése határozatának ezen szavaiból. „Istennek kegyelmes inditása és segedelméből ily karban állittatván az ekklésiai és kolegyomi dolgok, tettzett hogy a secularis curatorok mellé u. m. a mi kegyelmes úrunk és tanácsosain kivül, Bethlen Miklós, Matskási Boldizsár sat. úraimék mellett, tiszteletes püspök úram — Zsolti János, Debreczeni Mihály s. a. t. uraimék az ecclesiasticus statusból rendeltetvén, ő kegyelmek“ s. a. t.

3. Az A. C. 1 R. 1 Tz. 3. cz„ mind a hitczikkeket mind a szertartásokat, mind az egyházi kormányzást tárgyazó egyházi törvények érvényessége főkelléke gyanánt csupán az egyházi s világi rendek vagy is egyházunk törvényhozó hatalma kezelőinek megegyezését jelöli ki; tisztán és határozattan kinyilatkoztatván azt, hogy mihelyt az illetők megegyezése nyilván vagyon, az elannyira érvényes határozatnak tekintethetik, hogy nem csak teljesedésbe vétethetik, hanem teljesedésbe is kell hogy vétessék; mint ezt az idézett törvényczikk ezen szavai bizonyitják „ha mind hasznosnak s mind pedig szükségesnek itéltetik, közönséges megegyezett végzésből, vétessék usúsba is,“ ezek szerint az ususba vagy teljesedésbe vétel, csupán a megegyezett végzés által lévén feltételesitve. —

4., A fejedelem, azon jogát mely szerint a polgári törvényeket megerősitése által érvényesiti, hazai törvényink s jelesen a H. k. 2. R, 3. Tz. szerint átruházás következésében és csak is az ország gyülésén(1744 9. cz.) vagy polgári testületek gyüléseiben (H. k. 3. R. 2. Tz.) költ törvényekre nézve gyakorolja; arról pedig hogy ezen megerősitési jog az egyházi törvények tekintetében is a fejedelemre ru-

háztatott volna, vagy hogy azon jogot a fejedelem az egyházi törvényekre nézve is gyakorolhatná, vagy valaha gyakorolta volna egy polgári s egyházi törvény sem emlékezik. —

5. Minden egyházi törvény helyességének egyedüli próbaköve, azoknak az egyház hitczikkeivel öszhangzása, melynek megitélhetésére szükségképen megkivántatik az, hogy ki a felett itélni akar, a hitczikkek igazsága felől vallásos értelemben légyen meggyőződve. Már a midőn a törvény megerősitése, annak helyessége felőli meggyőződés által van feltételesítve; még azon esetben is a midőn törvényeink az egyházi törvényekre nézve is kifejezetten felruházták volna a fejedelmet a megerősités jogával, azt a fejedelem csak is azon egyház törvényeire nézve gyakorolhatná a dolog természetével megegyezőleg, melynek kebelébe vallásánál fogva tartozik.

6., Egyházunk gyakorlatában lévén fejedelmi megerősités nélkül törvényhozhatási jogának még akkor is, midőn hazánkban vallásunkon lévő fejdelmek uralkodtak; ezen jogra nézve más vallásu — egyébaránt hódolati tisztelettel illetendő fejedelmeink uralkodásat alatt, annyival kevésbbé korlátoltathatik, mivel a Leop. diploma 1-ső pontjában biztositás nyujtatott uralkodó házunk, s felséges fejedelmünk által is az iránt, hogy az egyházunkat érdeklőkre nézve változtatás nem fog történni; s ezen biztositást teljesitettnek állithatni, a mennyiben a felséges austriai ház uralkodásának kezdete óta keletkezett egyházi törvényeink közül egysem terjesztetett fel fejedelmi megerősités alá, s azok érvényessége ennek fogyatkozása miatt, nem is tagadtatott. —

Második fejezet.

Az egyházi itélő hatalomról.

28. §.

Egyházunkat illeti az itélő hatalom gyakorlása.

Azért alkottatván az egyházi törvények, hogy sinórmértékei legyenek azon cselekedeteknek, melyeknek összehangzása által van feltételesitve az, hogy az egyház rendeltetésének megfelelhessen: világos hogy a törvénynyel ellenkező egyházi cselekedet, a közös czél elérhetését neheziti, sőt olykor veszélyezteti is. Ennélfogva az egyháznak, fennállhatása iránti kötelessége, s épen azért kétségbe hozhatatlan joga, őrködni a felett, hogy törvényeivel ellenkező cselekedetek ne létezzenek, és ha léteznének, azok vagy megszüntettesse

nek, vagy legalább a törvénynyel megegyezőkké módosíttassanak. Ezen kötelesség teljesitése s ezen jog gyakorlása pedig csak is ugy eshetik meg, ha az egyház tagjai cselekedetének a törvényekkeli megegyezése vagy azokkali ellenkezése nyilvánossá tétetik az által, hogy minden kétes vagy kérdés alá hozott cselekedetek, a törvénynyel összehasonlíttatnak, s kimondatik mind az, hogy azok mennyiben egyezzenek vagy ellenkezzenek ezekkel, mindaz hogy minek kelljen történni, hogy a törvénynyel ellenkezők merőben megszünjenek, s az azzal össze nem hangzók módosíttassanak; hogy így az egyház körébe tartozó cselekedetek megzavart harmoniája helyre állitassék. Azon hatalom, melynélfogva a cselekedeteknek törvénynyeli ilyen összehasonlitása eszközöltetik, neveztetik itélő hatalomnak, s a mennyiben az által, a különben holt betükből álló törvények életet s elevenséget nyernek, annak mind szükségességé mind fontossága szembetünő.

Ha a törvények közakarat nyilatkozatai, és ha a törvények elevensége a cselekedeteknek azokkali megegyezésében mutatkozik: a közakarat munkássága a törvények alkotásában csupán, megnem állapodhatik; hanem annak a törvényt mintegy testesitő cselekedet vizsgálatára is ki kell terjedni, az azok feletti itélet kimondása a törvényhozásnak kiegészitése lévén. Ennélfogva, mind a törvények alkotása, mind annak kijelölése, hogy bizonyos kérdés alá vett cselekedetnek milyennek kell lenni, hogy a törvénynyel megegyezőnek tartathassék, ugyan azon közakarat müködése. Ha tehát egyházunk törvényhozó hatalommal bir, birnia kell itélő hatalommal is; annyival inkább, mivel ha az itélő hatalom más által kezeltetnék, — a mennyiben nem annyira a törvények, mint a cselekedeteknek azokhoz alkalmaztatása által közelíttetik meg a czél, — könnyen megeshetnék, hogy az egyházi törvényhozó czélja kijátszatnék, s az itélő hatalom müködése utján a tagok cselekedetei az egyház czéljától eltérő irányt kapjanak.

29. §.

Az egyházi itélő hatalom gyakorlása módjáról.

Valamint a törvényhozó, ugy az itélő hatalom is nem gyakoroltatik az egyház minden tagja által; hanem valamint az, ugy ez is testületekre van átruházva, melyek egyházi törvényszékeknek neveztetnek. Ezen törvényszékek, s hatáskörük részletesebb előadása a pertan körébe tartozván, itt csak annyit érinthetni, hogy ezen törvényszékek az egyház választottaiból alkottattak, s ennél-

fogva az egyház akaratát tolmácsló képviselőknek tekinthetők; és hogy azok az 1791. 32 czikk által azon hatóságba, mely azokat törvény és a Leop. diploma szerint illeti, visszahelyeztettek,eljárásukban a fennálló törvények követésére lévén utasitva, mindaddig mig országgyülésen alkotandó törvények által másként nem szabályoztatnak. Ezen és az 1791. 34 czikkből is világos az, hogy az egyházi törvényszékek hazai törvények által nem csak elismert, hanem a törvény utján kivüli korlátoltatás ellen biztositott törvényszékek is egyszersmind; a miből önként következik az, hogy mind azok, melyek a honi törvényszékekre nézve az 1791. 8. czikkben rendeltettek, az egyházi törvényszékekre is alkalmazhatók, s név szerint, hogy azoknak törvény által megálapított formája a királyi hatalom által nemfog változást szenvedni; sem a törvényes itéletek teljesedésbe vétele, törvény ellenes parancsok által nem lesz akadályozva, változtatva, felfüggesztve; az igazság az illető törvényszékek s azok törvényszerüleg kinevezendő birái által, a fennálló s jövendőben hozandó törvények szerint szolgáltatván ki. Az idézett törvény ezen rendelése által, az egyházi itélő hatalomnak a polgári végrehajtó hatalomtóli függetlensége tisztán ki van mondva, s annak befolyása ellen az egyházi törvények szerinti igazságszolgáltatás biztositva van; az az, polgári törvény által is el van ismerve az, hogy egyházunkat az itélő hatalomnak gyakorlása, a törvénytől kijelölt határok között, illeti. Egyházunk ezen joga még akkor is érintetlen hagyatott, midőn közelebbről polgári törvényszékeinkre nézve, az idézett 1791. 8 Cz. tekintetbe se vétetett.

Második czikk.

Az egyházi közakarat teljesitéséről.

30. §.

A közakarat teljesitését eszközlő hatalomról.

A közakaratnak akár törvényhozás akár itéletmondás általi nyilvánitása csak magára merőben haszonnélküli lévén, ha az valósággal is meg nem történik, a mit a törvény vagy itélet tartalmaz: midőn egyházunk bir a közakarat nyilvánithatása hatalmával, birnia kell azon hatalommal is, hogy azt, a mit közakarat gyanánt nyilvánitott, létesitse. A közakaratot létesitő ezen hatalom végrehajtó hatalomnak (executiva potestas) szokott neveztetni; melynek feladata, eszközölni mind azt, a mit az egyház czélja valósulásának

biztositása végett teendőül kijelölt akár a törvény, akár a biró itélete. Ezen feladat megoldása, a végrehajtó hatalomnak hármas működését igényli, u. m. a feletti őrködést, hogy semmi se történjék mi az egyház czéljával ellenkező, továbbá mind annak eszközlését, a mi az egyház czélja valósulását előmozditja, s végre az egyház czéljával ellenkező merények megtorlását. A végrehajtó hatalom, ezen háromféle működésénél fogva, ugy nyilvánul: 1-ör mint felvigyázó (inspectoria potestas); 2-or mint kormányzó (gubernativa potestas) és 3-or mint büntető (coërcitiva potestas) hatalom.

Ezen három hatalmat ugy lehet tekinteni, mint ugyanazon egy hatalomnak külön nyilvánulását, a mennyiben mindeniknek külön külön, s mind háromnak összesen, czélja csak az, hogy létesüljön mind az, a mit az egyház rendeltetése igényel; vagy is hogy teljesüljön a közakarat. A közakarat teljesülését eszközlő ezen három hatalom is, az egyház felhatalmazottai által kezeltetik.

Első fejezet.

A felvigyázó hatalomról.

31. §.

Ezen hatalom feladata.

A felvigyázó hatalom feladata: szüntelen vigyázni mind arra, hogy az egyház minden tagjai pontosan betöltik-e kötelességeiket, mind arra, hogy azok közül valamelyik nem cselekedett-e kötelességével ellenkezőleg; mind végre és általában arra, hogy az egyház körén kivül is nem történt-e valami, a mi az egyház czélja valósitását hátráltatná vagy akadályoztatná és hogy az egyház kebelében mik lehetnének az egyház czélja létesülhetésének mentül hathatósabb tényezői. Ezen hatalom ennélfogva a felvigyázás s szemmeltartás körén tul nem terjeszkedhetnék, s kivéve a kötelesség pontosabb teljesitésére ösztönző szelidebb eszközöknek (p. o. a figyelmeztetésnek, pirongatásnak s dorgálásnak) használását, munkálkodása csakis abban állhatna, hogy akár a kormányzó, akár a büntető hatalmat rendeltetése szerinti működésre felszólitsa.

32. §.

A felvigyázó hatalom eszközeiről s gyakorlása módjáról.

A felvigyázó hatalom feladata természetéből következik, hogy eszközeinek olyanoknak kell lenni, melyek folytonosan és gyorsan

müködtethetők, s az időnek és helynek bármely részeiben használhatók légyenek. Ezen kivánatoknak inkább megfelelnek az egyének mint a testületek; de csak azon feltétel alatt, hogy a felvigyázásra felhatalmazottak eljárása, a tévedés és hatalommali visszaél hetés ellen biztosittassék a lehetőségig; a testületek sajátságai közé természet szerint tartozó ellenőrség hiányának pótlása által. A czél szentsége által, az erkölcs és törvényellenes eszközök meg nem szenteltethetvén, önként értetik, hogy az ezen hatalom kezelésével megbizott személyek, eljárásukban az eszközök választására nézve, az erkölcsi-, hazai s egyházi törvények által vannak korlátolva.

A felvigyázó hatalomnak egyházi törvényeink szerint való gyakorlási módja neveztetik egyházi vizsgálásnak (visitatio ecclesiastica), mely az annak végrehajtására felhatalmazott papi hivatalnokokhoz képest — kétféle, u. m. esperesi (visitatio seniorum particularis) és püspöki (visitatio episcoporum generalis) ezen egyházi hivatalnokok vizsgálói eljárásukra nézve az A. C. 1. R. Tz. 9. és 5 Tz. 3. czikkeiben, az e részben divatozó szokás követésére lévén utasitva; ugy mindazáltal az A. C. 1. R. 5. Tz. 2 czikke szerint, hogy a szegénységet külső és az egyházi rendet nem illethető büntetésekkel „ne taxálják 's mulctálják."

33 §.

I. Az esperesi vizsgálásról.

Az esperesi vizsgálásnak szabályai a 88. c. szerint:

1. az eperesek kötelessége a kormányzásuk alá bizott ekklésiákat esztendőnként megvizsgálni, magok mellé vévén e végre jelesebb paptársaik közül kettőt vagy hármat. Gyakorlat szerint az esperes segédei a kerületi jegyző és director, vagy ezeknek helyettesei. Az idézett canon módosíttatott annyiban; hogy az 1857-ik évi zsinat kivánságára megegyezett az egyházi főtanács teljes gyülése (1857 370. szám alatt) abban, hogy két év alatt végeztessék be a megyék a végre két osztályba sorozandó ekklésiai vizsgálása; szabadságában hagyatván az espereseknek, szükség esetében az illető ekklésiákat évenként is megvizsgálni, —

2. kötelességök különösen tudakozódni a papok tudománya s szorgalma felől, lelkiösméretesen kikérdezni hallgatóikat az iránt, hogy papjok szorgalmatosan tanul-e, tanitása sikerteljes és a hitczikkekkel megegyező-e? nem forditja-e a prédikálásra s könyörgésre rendelt időt saját dolgai igazitására? a nyilvános gonosztévőket, botrányós éltüeket személyválogatás nélkül dorgálja-e; nem

rekesztett-e el valakit önhatalmulag a templomtól(coetu sacro), vagy nem fogadott-e be olyant, kit a zsinat kirekesztett, hogy a szent jegyeket(sacramenta) Jézus rendelése szerint, illő időben és helyen szolgáltatta e ki, catechisált-e; a házasokat kihirdetés után,'élet idejök s rangjuk tekintetbe vétele mellett szabály szerinti napokon és helyeken köti-e össze? látogatja-e a betegeket s hivatva megjelenik-e a temetéseken? Kérdezősködni kell továbbá mind a pap, mind felesége s gyermekei erkölcsiségük s életük módja felől; névszerint, hogy mértékletesek, szerények, vallásosok, becsületesek; beszédeikre, cselekedeteikre, ruházatjukra és háztartásukra nézve fedhetetlenek-e?

3. ki kell tudakozni az iskolamesterek miveltsége s mind iskolai mind templomi szolgálatuk minőségét, s azt névszerint, hogy ők a a pappal együtt magokat hivataluk folytatásában az egyházi szertartásokhoz s törvényekhez alkalmaztatják-e?

4. Hogy annál jobban lehessen a papok s iskolamesterek mind tudományosságát, mind tanitásbeli tehetségét megismerni: kötelesek a vizsgálók kivált az ifjabb papok predikálását s az iskolamesterek próbatételeit (examen) meghallgatni.

5. Ha akár a pap, akár az iskolamester személyére nézve dorgálást, vagy fenyitéket érdemlő hiba fedeztetnék fel, annak mértékéhez szabott pirongatás s nagyobb büntetésseli fenyegetődzés által kell őket megjobbulásra serkenteni; a nagyobb és nyilvános büntetést igénylő vétkek megbüntetésének, a közelebbik zsinatra kelletvén halasztani. Különösen, ha bebizonyosodnék akár a papra akár az iskolai tanitóra nézve az, hogy idegen tudományhoz szítanak, s azt tanitják, vagy uj szertartásokat törekednek behozni, egy két sükertelen megintés után, el is rekesztethetnek hivataluktól, a közelebbik zsinat idejéig (21. e. v.)

6. Megkell vizsgálni a templomot s az a körüli épületeket, papi s mesteri lakokat, iskolaházakat, temetkező helyeket; s ha azokban fogyatkozás találtatik, a pap és mester hivataluktóli felfüggesztetéssel, a hallgatók pedig, ha a szükség ugy kivánná, polgári hatalomkarral s (brachio seculari) kényszeríttethetnek arra, hogy a kijelölt igazitásokat megtegyék s illetőleg megtétessék.

7. Ki kell kérdezni a papokat is hallgatóikra nézve az iránt, hogy az isteni tiszteletben buzgók, templomot gyakorlók-e, a szent vacsorával gyakran élnek, a vallásosságban gyarapodnak vagy csökkennek-e? hogy papjokat illőleg tisztelik, s fizetését maga idejében és teljesleg kiszolgáltatják-e, hogy egymásiránt atyafiságos szeretettel viseltetnek, jó rendet tartanak, a bűnösöket illőleg megbüntetik, vagy

csak pénzzel birságolják-e? és ha hibák, rendetlenségek fedeztetnének fel, dorgálással, rendreutasitással, s keményebb egyházi büntetésseli fenyegetéssel is eszközölni kell a jobb rend helyreállitását.

8. Az egyházi vagyonok kezeléséről szoros számadást kell kérni, s azokat melyek netalán elidegenittettek volna, vissza kell követelni.

9. A vizsgálók tisztességes tartásáról gondoskodni az illető ekklésiák kötelessége; ugy mindazáltal, hogy azok szerfeletti költségekkel ne terheltessenek. — Ezen szabályokhoz járultak még gyakorlat szerint:

10. hogy az esperesnek s vizsgáló társainak ezen fontos kötelességök teljesithetésére, névszerint a rendetlenkedők s engedetlenek megzabolázására szükséges tekintélyük biztositva légyen; valamint hajdan a nemzeti fejedelmektől, ugy ma a főkormányszéktől nyerhetnek a polgári tisztekhez intéztetni, s a kormányszéki titoknokok által kiadatni szokott parancsot (mandatum visitatorium 2.), melyben azok arra utasíttatnak, hogy a vizsgáló biztosoknak nem csak ezen hivatalukbani szabadjárást engedjenek, hanem felszólíttatva, őket segedelmezzék is, ha netalán az egyházi büntetések végrehajtására volna szükség.

11. A vizsgáló biztosoknak, eljárásuk eredményét kimutató jegyzőkönyvet kell vezetni, és azt a megyei zsinat elibe terjeszteni, tudatás és szükség szerinti intézkedhetés végett. Az 1825. 99. sz. a. E. R. 2-ik pontja szerint, ezen jegyzőkönyvnek a megyei gondnokokkal is közöltetni kell birálás és aláirás végett is.

34. §.

II. A püspöki vizsgálásról.

A püspöki vizsgálás 82-ik canon szerinti szabályai:

1. Vizsgálatot kell a püspöknek tartani minden harmadik évben, még pedig egyik évben a magyar, a másikban pedig a székelyföldi megyékben, maga mellé vévén két vagy három az egész közönséget (totam universitatem) képviselő esperest.

Gyakorlat szerint azonban a püspök e részbeni segédei a főjegyző és director s esztendőnként csak azon egyházi megyék s illetőleg ekklésiák vizsgáltatnak meg, melyek kebelében a zsinat tartatik; a püspöki vizsgálat alatt lévő fogarasi ekklésia akkor vizsgáltatik meg, mikor a zsinat a háromszéki megyékben tartatik. Az egyházi megyék s püspöki vizsgálat alatt lévő ek-

klésiák ennélfogva csak a 13-évben kerülnek püspöki vizsgálat alá, mégpedig csak is a mennyiben azt a zsinat alatt kifáradhatott püspök ideje s ereje engedi. A canon által a püspöki kötelességek közé tüzetesen sorolt ezen vizsgálásnak mellékes zsinati teendővé változtatása, a megyék s főleg püspöki vizsgálat alá rendelt ekklésiák naponkint szembetűnőbbé vált kárával, elannyira meghiúsitotta a püspöki vizsgálásnak czélzott hatását, mind a vallásos élet fejlesztésére, mind a törvényszeres rend fenntartására vonatkozólag, hogy többé nem halogathatóvá lett egyházunk érdekében, ezen gyakorlatnak vagy merőbeni megszüntetése a canon szerinti vizsgálás helyreállitásával, vagy odamódositása legalább, hogy a püspöki vizsgálat alatt lévő ekklésiák, az illető megyékbe vissza kebelezte tvén, esperesi vizsgálás alá rendeltessenek.

2. Az illető megyebeli esperes házához gyüjtendő minden papoktól és iskolamesterektől külön, lelkök ismerete szerinti vallomást kell kérni esperesük gondossága (vigilantia), méltányossága, kormányzásbeli ügyessége felől; és a felől is névszerint, hogy a felügyelete alá bizott egyházi megyét szabályszerint vizsgálja, kormányozza, s hivatalának minden kötelességeit teljesíti-e? nem bánik-e velük vagy hallgatóikkal illetlenül, jogtalanul? különösen

3. eskületétel mellett kell a papokat s iskolamestereket arra szoritni, hogy társaik közül (ex confratribus) azokat, kik a kötelesség utjáról eltántorodtak, a szertartásokat, egyházi törvényeket botrányt okozólag megsértették, kik erkölcstelenek, minden kimélés nélkül fedezzék fel, senkinek hibáját s kivált vétkeit el nem titkolván.

4. Az esperestől is szorgalmatosan ki kell tudakozni, hogy a felügyelete alá bizottak közül, kiket tapasztal engedetleneknek, az illő függést és tiszteletet megtagadóknak, erkölcsteleneknek, az egyházi törvényeket számba nem vevőknek, a tanitásban hanyagoknak, s magukat világi bajoskodásokkal elfoglalóknak.

5. Mind a papoktól, mind az iskolamesterektől felvilágositást kell kérni ekklésiáik fogyatkozásai, azokban netalán divatozó babonák, rosz szokások, ugyszintén a hallgatóik között uralkodható vétkek felől; valamint a felől is, hogy azok között az evangelium mi némű sikerrel hirdettetik, és hogy az ekklésiák vagyonai közül nem idegenittetett-e el valami?

6. Egyuttal az esperes ekklésiáját is megkell vizsgálni, az a végre megesketendő jelesebb hallgatóktól végére járván annak, hogy az esperes papi hivatalát miként folytatja, ő maga s hozzá tartozói minémű életmódot követnek. Hasonlóképen a nevezetesebb isko-

lák tanitói erkölcseik s tanitásbeli jártasságok felől tanitványaiktól tudakozódni kell (!?), ezek a püspök jelenlétében meg is vizsgáltatván. A tapasztalt hibáknak s fogyatkozásoknak az ekklésia jegyzőkönyvébe kell a jegyző által iratni, a kisebb, u. m. intést, dorgálást, s a hivatal folytatásátóli, de csak ideig óráig tartható felfüggesztést érdemlő hibákat, a püspök helyben megbüntethetvén; a terhesebb u. m. elmozdíttatást, egyházbóli kirekesztetést szenvedni kellető vétkesek megbüntetését pedig, a közelebbi közönséges zsinatra halasztván.

7. Felvan hatalmazva a püspök vizsgáló társaival együtt arra, hogy azon papokat s iskolamestereket is, kik nyilvános nősparáznaságért, gyilkosságért, s tetten találtatás által bebizonyosult vétekért (flagrans crimen) egyházilag elitéltettek, elfogathassa, ha kezest nem állitanak, addig is mig polgári közkereset alá vétnének (ad judicium usque sacrae coronae), valamint arra is, hogy az alsóbb iskolák azon tanitóit (rectores scholarum trivialium) kik fajtalanok, vérengezők (digladiatores), s botránkoztató magaviseletűek (scurriliter publico cum scandalo se gerentes), a polgári tisztek kezébe adja megbüntetés végett; a mit ujabb egyházi törvények azonban oda módositottak, hogy ezen iskolatanitók is, csak az egyházi törvényszékek előtti bepereltetésük s elmarasztaltatásuk után irathatnak által az illető polgári hatóságokhoz.

Sőt arra is fel van hatalmazva a püspök a 22. e. v. által, hogy ha törvényszeres nyomozás utján bebizonyosodnék valamelyik esperesre nézve, hogy idegen tudományhoz szít, azt tanitja, vagy uj szertartások behozatalát akár titkon akár nyilván eszközli; azon esetben midőn megintetése után sem akarna feltett szándékától elállni, a közelebbi zsinat idejéig mind papi mind esperesi hivatalától felfüggessze.

8. Bevégezvén a püspök az egyházi vizsgálatot, köteles a kérelmeseket s perlekedőket kihallgatni, és a függőben lévő ügyeket ellátni (causasque omnes quas ab exhibitis ipsis certificatoriis in pendenti offenderit decidat dirimatque.)

Ezt azonban csak is azon ügyekről lehet és kell érteni, melyek közigazgatási folyamodás utján felebbeztettek a püspök elébe, mert a peres ügyekben költ törvényszéki itéletek, csak a közönséges zsinat elébe felebbeztethetnek, s csakis az által láttathatnak el.

9. A püspök és segédei fogadtatásáról közköltségen gondoskodni, kötelesek az illető egyházi megyék s ekklésiák. Az egyházi megyéken kivül,

10. püspöki vizsgálás alá tartoznak némely városi ekklésiák is,

melyek a legrégibb időkben azon okból, mivel azokban püspökek vagy esperesek paposkodtak, kivétettek azon egyházi megyék felsőbbsége alól, melyeknek kebelében feküdtek, s közvetlenül az egyházi főtanácstól függenek a közigazgatási s gazdasági dolgokban. Ilyenek: 1. a kolosvári. 2. a fogarasi, 3. n. enyedi, 4. maros-vásárhelyi, 5. sz. udvarhelyi, 6. kézdi-vásárhelyi, 7. sepsi-szent-györgyi, 8. ilyefalvi, 9. deési, 10. szászvárosi ekklésiák. Ezen ekklésiák elkülönitésének oka megszünvén, s jelen állásuk közigazgatási függésök lazultságánál s ennek függetlenségi vágyak táplálására könnyen fajulhatásánál fogva, inkább káros mint hasznos lévén: azoknak az illető megyékbe kebeleztetését mind ezen ekklésiák saját, mind egyházunk igazgatási köz érdekei sürgetőleg igénylik.

Második fejezet.

A kormányzó hatalomról.

35. §.

Ezen hatalom feladata.

A kormányzó hatalom feladata, egyfelől az egyházi jogok gyakorlását s egyházi kötelességek teljesitését tárgyazó azon kérdéseknek ellátása s elhatározása, melyek birói eljárást nem igényelnek, vagy azért mivel világosabbak mint sem törvénykezési bizonyitgatásra szükségök volna, vagy azért mivel eldöntetésök sürgetőbb mintsem hosszadalmas per tárgyaivá válhatnának; másfelől pedig az iránti intézkedés, hogy a közakarat teljesülése által, az egyház czélja tettlegesen is valósíttassék; vagyis névszerint oly rendeléseknek szerkesztése, kiadása s teljesedésbe vétele, melyek által kimuttatatik azon mód, mely szerint akár átalában akár bizonyos esetre alkalmaztatólag, lehet és kell teljesittetni az egyházi törvényeknek s egyházi törvényszékek itéleteinek; és a mely szerint elejét lehet és kell is venni azon bárminemü akadályoknak, melyek az egyház czélja teljesülését akadályoznák. Világos ebből ezen hatalomnak mind fontossága, mind az hogy annak kezelése folytonos s erőteljes müködést igényel; még pedig olyat, mely egyszersmind a hatalommali visszaélés kisértetei ellen biztosítva legyen, nehogy a törvényhozó s itélő hatalomnak bitorlása által zsarnoksággá fajuljon; mely a lelkiismeret szabadságát is könnyen martalékává tehetvén, veszedelmesebb bármely polgári kényuraságnál.

36. §.

Az egyházi kormányzó hatalom kezelése módjáról.

Egyházunk kormányzó hatalma kezelésének módja nincs még oly határozottan szabályozva, mint az annak fontossága s az emberi természetnek még a kimért határokon is tul csapongásra hajlandó gyarlósága, megkivánta volna. Ki van mondva csak ugyan a 85. canonban annyi átalános elv gyanánt, hogy egyházunk mind az egy személyben öszpontositott papi kényuraságot (monarchiam et hierarchiam antichristianam), mind az annál veszedelmesebb fejetlenséget, melyben senkisem akar függni mástól (anarchia, politia cyclopica), egyiránt kárhoztatja, és hogy azon egyházi kormányzást helyesli, melynek kezelésében, mind a népnek vagyis az egyház tagjainak, mind az előkelőbbeknek egymást mérséklő befolyása van (aristocratico-democraticum regimen). —

Ezen elvre alapíttatott egyházunk fennálló kormányzási rendszere, mely szerint az egyház megbizásából, egyházi testületek és egyének kezelik a kormányzó hatalom körébe tartozó dolgokat; még pedig egymás alá rendelt fokozatu s az egyéni személyek önkényét testületi ellenőrködéssel mérsékelt hatósággal; és úgy, hogy a szoros értelemben vett egyházi kormányzást (administratio stricte ekklésiástica) az egyház közigazgatási kormányzástól (administratio ekklesiatico politica) meg lehet s meg is kell különböztetni.

37. §.

A szorosabb értelemben vett egyházi kormányzásról.

A szoros értelemben vett egyházi kormányzás körébe tartoznak azon rendelkezések, melyeknek tárgya közvetlen maga az isteni tisztelet s a hiveknek arra megkivántató vallásos élete; valamint a papoknak s iskolamestereknek mint olyanoknak, hivatalukból folyó jogaik s kötelességeik; a hallgatók s illetőleg tanitványaik, jogaival s kötelességeiveli viszonyban. Ezen kormányzásnak organumai:

1. minden pap a maga ekklésiájában, hallgatóira, és a 94. c. szerint az iskolára s iskolamesterre nézve, arra lévén mind a falusi mind a városi papok utasitva a 99. canonban, hogy a hallgatók erkölcsi felügyelését, vétkesek megbüntetését és a csupán egyházi ügyeket (constroversias forum spirituale concernentes) az egyházkebli tanácscsal (presbyterium, domesticum consistorium) együtt kezeljék; még pedig úgy, hogy az esperes, püspök és zsinat hatósága mindenekben sérthetetlenül fenn tartassék. A falusi, s a püspöki vizs-

gálat alatt lévő kisebb ekklésiák kebli tanácsa, presbyteriumnak, a püspöki vizsgálat alatt lévő nagyobb városi ekklésiáké pedig domesticum consistorium-nak szokott neveztetni.

2. Minden egyházi megyében az esperesek, —kik arra vannak utasitva a 87. canonban, hogy illető megyejöket a szent irás s azzal megegyező egyházi törvények szerint kormányozzák (regant et dirigant), hatalmukat más megyék papjaira ki ne terjeszszék, saját megyéjök papjai felett is ne uralkodjanak korlátlan hatalommal s ugy, mintha magukat a papi rend felébe emelteknek képzelhetnék, vigyázzanak arra, hogy megyéjökben a hitczikkekre, szertartásokra s fenyitékre nézve mindenek helyesen és törvényszeresen rendeltessenek, és hogy minden pap s iskolamester kötelességét hiven teljesitse. Hogy azonban az esperesek ezen hatalmukkal vissza ne élhessenek, azt az által kivánta az egyházi törvény mérsékelni, hogy a 89 canonban határozottan kimondotta, miszerint az esperesek paptársaik s főleg az egyházkerületi táblabirák nagyobb részének megegyezése nélkül, és a püspök akarata ellen a nagyobb fontosságu dolgokra nézve, semmit se rendelhessenek s cselekedhessenek; ezen korlát áthágása esetében fel lévén a megyei papság hatalmazva arra, hogy közegyetértésből esperesöket, illő tisztelettel meginthessék, és ha az reájok nem hallgatna, a püspöknek és zsinatnak feljelentsék; sőt szabadságában állván minden papnak a személyén elkövetett méltatlanságot, ha paptársai mellette föllépni vonakodnának, a püspöknél bepanaszolni.

3. A püspök, a kerületébe tartozó minden ekklésiákra s azok iskoláira nézve, azoknak a szent irás s egyházi törvények értelmébeni kormányzására azon utasitás mellett lévén felhatalmazva a 91. canon által, hogy az espereseknek mind tiszttársainak az illő tiszteletet megadja; azok kormányzói hatóságát ne akadályoztassa; s hivataluk körébe oknélkül ne avatkozzék; magának azok feletti uralkodást ne igényeljen; magát azoknál nem annyira a hatalom s méltóság (potestate et gradu), mint a rang (ordine) tekintetében nézhetvén s csak is annyiban felsőbbnek, a mennyiben azoknál több munkával, gonddal s alkalmatlansággal köteles az ekklésiák fenntartásában, gyarapitásában, kormányzásában s oltalmazásában fáradozni.— Továbbá köteles a papok iránt miveltségök, koruk s rangjukhoz képest illő tekintettel viseltetni; a kérelmeseket kihallgatni; senkit indulatoson nem dorgálván s meghallgatatlanul el nem itélvén; sőt minden háborgatók ellen őket a főrendek előtt (apud magnates) védelmezvén. Tiszte névszerint ügyelni arra, hogy a hitczikkekre,

szertartásokra s egyh ázi fenyitékre nézve, senki ujitásokat önhatalmulag behoz ni ne merészeljen; valamint az egyház régi szabadságát s kiváltságait védel mezni. A püspök ezen kormányzói hatalma, korlátolva van az által, hogy az idézett canon sz erint kivált a nagyobb fontosságu tárgyakra nézve, maga saját tetszése szerint (privato suo placito) nem intézkedhetik; minden ily dolgokról az esperesek és az egész egyházi közönség (tota universitas) vagy is a zsinat egyetértésével rendelkezhetvén; s minden birósága előtt lefolyt ügyeket, a közönséges zsinat elébe bócsátani köteleztetvén.Ezen korlátoló szabály áthágása esetében, ha t. i. a püspö k önnhittségből s dölyfösségből olyan valamit cselekednék, a mit elnézni s türni nem lehetne, az esperesek testülete (collegium seniorum) közegyetértésből illő tisztelettel megintheti, s ha figyelmeztetésének foganatja nem lenne, nyílvános panaszt is emelhet ellene az egyházi főtanács teljes gyülése előtt (in generali congregatione 91. c.), mely a püspököt rendre utasithatja, sőt le is teheti (vel etiam deponendi).

A szorosabb értelemben vett egyházi kormányzásnak elősorolt organumai egymáshoz azon fokozati viszonyban állanak, hogy a helybeli pap s kebli tanács és ekklésia gyülése elől az espereshez, s illetőleg a megyei zsinathoz; az esperesek s egyházmegyei zsinat elől, valamint a püspöki vizsgálat alatt lévő ekklésiak consistoriumai és közgyülései elől is, a püspökhöz s illetőleg a közönséges zsinathoz folyamadhatni; azon megjegyzéssel, az 1861-dik évi alapszabályok szerint, hogy a püspöki vizsgálat alatt lévő ekklésiák azon gyülései elől, melyekben a püspök elnököl, a világi ügyekben az egyházi főtanácshoz, a vallásiakban pedig a közönséges zsinathoz kell fellebbezni.

38. §.

II. Az egyház-közigazgatási kormányzásról.

Az egyház-közigazgatási kormányzás körébe tartozik minden a szorosabb értelemben vett egyháziakhoz nem tartozó egyházi ügyek feletti rendelkezés, névszerint azokról, melyek az egyház tagjainak egymás és az egész egyesület irányábani egyház jogi viszonyait s az azokból folyó jogokat s kötelességeket, az egyházi vagyonokat, az alsóbb és felsőbb iskolákat s azok vagyonait, az ekklésiák, egyházi megyék,iskolák ügyeinek a polgári kormány irányábani képviselését tárgyazzák. Ezen kormányzásnak organumai:

A z e g y h á z k e b l i t a n á c s, melynek kormányzási körébe tartozik a 99. c. és 1861-ik évi alapszabályok szerint, minden ekklésiai vagyon s jövedelmek kezelése, azok gondviselőinek megválasz-

tása, a pap s iskolai tanitók fizetése kiszolgáltatására való ügyelés, a nyomorultak táplálására netalán alapitott intézetek s alamizsnára érdemes szegények s betegek megválasztása feletti vigyázás; a templom, iskolaház, papi- s mesterilak jó karban tartásáról, a czintermek záros keritéséről, a deák s magyar iskolákróli gondoskodás, s átalában mind az, a mi által az ekklésiában a szabályszerinti rendnek fenntartása eszközöltetik.

2. Az egyházmegyei tanács (consistorium tractuale) melynek kormányzása alá tartoznak az illető egyházmegyebeli tagoknak egyházi külviszonyait, s azokból folyó egyházi jogait és kötelességeit tárgyazó kérdések; valamint az ekklésiáknak közigazgatási s gazdasági ügyei, és a felsőbb egyházi rendeleteknek teljesítetése. Ezen testület által képviseltetik az egyházi megye szemben a polgári kormánynyal, a hatósága körébe tartozókra nézve; valamint annak a felsőbb egyházi kormánynyali közlekedése is, ezáltal történik (1825. 99. e. v.).

3. Az egyházi főtanács (permanens consistorium). Ezen egyházi legfelsőbb kormányzó testület vette eredetét az 1713-beli egyházi szervezés azon intézkedéséből, hogy a főgondnokok közül az első vagy közülök az, a kire közegyetértéssel bizatik, a teljes gyülés idején kivül is hívhassa össze az egyházi főtanács közelebb lakó tagjait, az egyházi kormányzás körébe tartozó ügyek eligazitása s a szükséges intézkedések megtétele végett. Ezen egyházi főtanácsnak:

Elnöke, a választott jelenlévő egyházi főgondnokok közül az, a ki általában közhivatali rangjára nézve elsőbb; —

tagjai, mindazok, kik az egyházi főtanács teljes gyülése tagjai közül gyülésében megjelentek;

tárgyai, általában mindazok, melyek egyházunk közigazgatási, gazdasági s nevelési érdekeit tárgyazzák, a teljes gyülés körébe tartozókon kivül; melyeket szemben egyházunkkal s annak tagjaival úgy kezel, mint egyházunk legfelsőbb kormányzó tanácsa, részint az elébe jutott sérelmek orvoslása, részint szükséges rendelései kiküldése és teljesittetése által; hazánk polgári kormányával szemben pedig, mint egyházunk képviselője, (a papok hivatalos tárgyakban a királyi főkormányszékhez csak is az egyházi főtanács utján folyamodhatván az 1832. 10. sz. e. r. szerint) e tekintetben főfeladata lévén egyházunk állami jogai s szabadságai védelmén s a netalán okozott sérelmek orvoslása eszközlésén kivül, felszólitani a polgári kormányt mind annyiszor, valahányszor a körülmények kivánják, azon védelem szolgáltatására, melynek

igénylésére egyházunk a polgári törvények szerint jogositva van. Ezen egyházi főtanácsnak tiszte végre, azon rendkivüli esetekben, midőn egyházunk szabadsága veszedelemben forogna, vagy érdekének haladékot nem szenvedhető előmozditása szükségelné, egyházunk képviselőit rendkivüli teljes gyülés tartására összehívni. Ezeken kivül tárgya még az egyházi főtanácsnak, az 1827-ik évi Octoberi teljes gyülés 168 sz. alatti határozata szerint, különösöbben:

a. az egyházi megyék és főiskolák állásáról tudomást szerezni, a végre azoknak elöljáróitól félévenkint tudositást igényelhetvén; söt a körülményekhez képest, kinevezett biztosai által, hol egyik, hol másik főiskolát vagy egyházi megyét meg is vizsgáltathatván, s a papok által netalán ejtett hibákat orvoslás végett a püspöknek átirhatván;

b. a püspök által szorosan vigyáztatni arra, hogy az esperesek az egyházmegyei vizsgálatot illőleg kezeljék; azok eljárása eredményéről tudósitást rendelhetvén, s lehető észrevételeit a püspökökkel közölvén;

c. vigyázni a tanitást és nevelést tárgyazó iskolai törvények s azokra vonatkozó rendeletek megtartására, magát a tanulók előmeneteléről időnként értesíttetvén, s a kitünőket figyelembe vévén;

d. felügyelettel lenni mind az egyetemes egyház, mind a főiskolák s ekklésiák vagyonai kezelésére, az illető számadásokat rendben tartatni, az illető pénztárokat véletlenül megis vizsgáltatni, egy szóval az alapitmányi tőkék biztositása s öregbitése felett czélszerüleg rendelkezni;

e. ügyelettel lenni az egyház, főiskolák és ekklésiák ellen inditott minden perekre; kötelesek lévén az illető elöljáróságok a per esetét feljelenteni utasitást kérőleg, s a nyert utasitást követve pereik folyamatjáról időnként tudositást küldeni az egyházi főtanácshoz;

f. a püspöki jószágokra főfelügyelettel lenni;

g. a felsőbb rendelések teljesitését az illetőkhöz intézendő rendelések utján eszközölni;

h. a más bevett vallásuak egyházi főtanácsaival szükségszerinti levelezést folytatni;

i. a külföldi egyetemekhez tanulás végett utazni szándékozók alkalmatos voltát birálat alá venni; az illető elöljáróság bizonyitványai megvizsgálása által, s az alkalmatosoknak talált egyének számára a főkormányszéktől útlevelet eszközölni;

k. a szélbeli katonáskodás terhe alatt lévő s papi hivatalra szándékozó egyéneket, engedelem nyerhetés végett ajánlani a polgári

kormánynak. Ez megszünt, a szélbeli székely katonaság feloszlatása által.

Az egyházi közigazgatás elősorolt organumai egymáshoz azon fokozati viszonyban állnak, hogy a keblitanács elől, az egyházmegyei tanácshoz, ez és a püspöki vizsgálat alatt lévő ekklésiák kebli tanácsai elől, az egyházi főtanácshoz folyamodhatni fellebbezőleg; a közigazgatás felsőbb organumai, az alsóbbak meghallgattatása nélkül a folyamodások felett nem határozhatván. — Mennyire szem előtt tartotta légyen egyházunk szervezetében, hazánk polgári alkotmányos szervezetét, mind a törvényhozási, mind főleg a kormányzási organumok tekintetében: szembetűnővé lesz, ha szerkezetökre s hatóságikörükre nézve összehasonlíttatnak az ekklésiák keblitanácsai és közgyülései, a városok tanácsaival és esküdt polgáraik gyülésével, és a faluk hütöseivel s gyüléseivel; az egyházmegyei keblitanácsok és egyházmegyei zsinatok, a vármegyék és székek tisztségeivel, s köz vagyis marchalis gyüléseivel; s végre az egyházi főtanács s annak népes gyülése és a közönséges zsinat, a k. főkormányszékkel és az ország gyülésével. Az állam s egyházunk szerkezete ezen rokonságának lehet köszönni hazánkban különös figyelmet érdemlőleg, egyebek között főleg azt is, hogy a polgári alkotmány felfüggesztése többször előfordult eseteiben, egyházunk kebelében talált az alkotmányosság menhelyet s mezőt is tevékenységének elsatnyulás s hitének elcsüggedés elleni védelmére.

Harmadik fejezet.

A büntető hatalomról.

39. §.

Ezen hatalomnak feladata.

Azért alkottatván az egyházi törvények, hogy azoknak teljesitése által az egyház czélja valósíttassék, a törvények teljesitése pedig csak az által eszközöltethetvén, ha az egyház tagjai mint okosságon kivül érzékiséggel is biró valóságok, a törvény teljesitésére nem csak a kötelesség teljesitését jutalmazó belső megelégedés, vagy a törvény betöltésével járó külsö haszon s jóllét reménye által ösztönöztessenek, hanem annak tudása által is, hogy a törvény teljesitésének elmulasztását és az azt megsértő cselekedetet, a kötelesség elhanyag-

lásával járó belső bánkodás, és a különben remélhetett haszon elvesztésének vagy szenvedett kárnak fájdalmas érzésein kivül, az érzékiséget fájdalommal illető külső szenvedés is fogja, még pedig nyomban kisérni, mint a törvény meg nem tartása esetére törvény által eleve kijelölt büntetés: szembetünő, hogy a midőn egyházunk jogositva van törvény alkotására, fel van hatalmazva egyszersmind arra is, hogy törvényei teljesülését büntetések kijelölése által is biztositsa. Minthogy pedig a törvényekben kijelölt büntetések, csak úgy tekintethetnek a törvény teljesülését biztositó eszközöknek, ha a törvény teljesitését elmulasztók vagy azzal ellenkezőleg cselekvők, valósággal is kényszerültek érezni a büntetésekben foglalt szenvedést: világos hogy büntető törvények alkotására jogositott egyházunk, fel van hatalmazva egyszersmind arra is, hogy a törvényeiben kijelölt büntetéseket végre is hajtsa, vagy is hogy törvényei megsértőit büntesse. Ezek szerint egyházunk büntető hatalmának feladata az, hogy az egyházi büntetö törvények pontosan végrehajtassanak, s az egyházi bünösök megbüntetése által, az egyházi törvények tekintete biztosíttassék.

40. §.

Az egyházi büntetések minémüségéről s nemeiről.

Egyházunk főczélja az erkölcsi vallásos tökéletesedés lévén, ezen czél valósitására csak oly eszközök használtathatnak, melyek annak elősegitésére alkalmasok. Ennélfogva az egyházi büntetéseknek olyanoknak kell lenni, melyek főleg erkölcsi hatással birnak, az az olyanok, hogy az okozott szenvedés által, az érzés nemesbitésére, s az akarat jobbitására dolgozzanak. Erre mutat a 87. canonban látható azon megkülönböztetés, mely tétetik a polgári (civilis) és egyházi büntetés (poena ecclesiastica) között; ez szellemi fenyitéknek (poena spiritualis) neveztetvén; valamint az A. C. 1. R. 5. Tz. 2. czikke azon rendelése is, mely szerint megtagadtatik az egyházi rendtől az, hogy k ü l s ő büntetéseket használhasson, elég bizonyságául annak, hogy az egyház kebelében használható büntetések, főleg, b e l s ő k, az az szellemiek, t. i. inkább a lélekre hatók legyenek. Mivel azonban az emberi természet gyarlóságánál fogva, a belső büntetések nem elégségesek az egyházi törvények tekintete fenntartására, s épen azért azoknak külső büntetések által is biztosíttatni kell: a közlöttekből nem következik az, hogy az egyház külső büntetéseket is ne használhatna czélja biztositására; hanem csak az, hogy az egyház ter-

mészete szerint, csak belső büntetések végrehajtására lévén jogositva, a külső büntetések végrehajtása végett, valamint minden tettleges kényszerités eseteiben, bár egyházi itéletek teljesedésbe vételét tárgyazza is az, a polgári kormány segedelmére szorulni kénytelen; a mit a vizsgáló parancs szükségessége s tartalma is bizonyit.

Az egyházi belső büntetéseknek egyházi törvényeinkben előforduló nemei ezek:

1. A pirongatás, dorgálás (87 c) melyek lehetnek magánosok és nyilvánosok p. o. gyülés szinén történtek (85 c).

2. Az ekklésia megkövetése (reconciliatio A. C. 1. R. 5. Tz. 4. cz.) a mi nem a templomban mint régen, hanem a papi háznál a presbyterium jelenlétében esik meg, esperesi engedély mellett; a presbyterium ekklésia megkövetést rendelő itélete végre nem hajtathatván, mig az illető esperes által helyben nem hagyatik.

3. Az egyházi hivataltóli felfüggesztetés (92c), teljes elmozdíttatás vagy kitétetés (89 c.) és papságbóli kivetkeztettetés (degradatio A. C. 1. R. 1. Tz. 3. cz.)

4. Kirekesztetés a templomból (excommunicatio minor, mely gyakorlatilag a 15-ik e. v. alapján csak az ur asztalától i elrekesztetésben áll) és az egyház kebeléből (excommunicatio major 44 c.).

Minémű esetekben alkalmaztassanak ezen elősorolt egyházi büntetések, esetenként részint már közöltetett, részint ezután fog közöltetni a maga helyén.

41. §.

A büntető hatalom gyakorlása módjáról.

A büntető hatalom gyakorlása módjának három esetét lehet megkülönböztetni:

1. midőn csupán egyházi büntetésnek van helye. Ezen esetben az egyházi biró ki mondja itéletét, és a belső büntetéseket végre is hajtja; a külsö büntetések végre hajtását az A. C. 1. R. 5. Tz. 2. czikk és a 88. c. értelmében, a polgári kormány által átirás utján eszközölvén;

2. midön elöbb egyházi s azután polgári büntetésnek is van helye. Ezen esetben a bünös a polgári hatóság által se nem követeltethetett, se nem büntettethetett, mig az egyházi biróság itéletét ki nem mondta s végre is nem hajtotta. Ilyen esetek voltak a papoknak polgári büntetést is érdemlö vétkei p. o. a hitczikkekben szertartásokban s egyházi kormányzásbani önhatalmu ujitás az A. C. 1. R.

1. Tz. 3. cz. szerint; a haza s fejedelem elleni hütlenség és szándékos gyilkosság a H. K. 2. R. 44. Tz. szerint, ezen törvények értelmében a papok csak azután követeltethetvén s büntettethetvén polgárilag miután az egyház itélete által papi hivatalukbol kivetköztettek (praemissa degradatione);

3. midőn elöbb polgári, s azután egyházi büntetésnek van helye. Ezen esetben az egyház sem nem követelheti sem nem büntetheti a bűnöst, mig a polgári biróság büntető itéletét ki nem mondotta.Igy p. o. a polgári nagyobb vétkek terhes gyanuja által terheltetett világiak az 15. e. v. szerint addig el nem rekesztethetnek a szentségektől (arceri a sacris non debent), mig ügyök a polgári törvényszék által el nem láttatik. Ezen gyanusok, valamint azok is, kik emberölést vagy más vétket nem szándékoson, hanem tudatlanságból, önvédelmökre, vagy más történetes okból követtek el, megintetnek az iránt hogy magokat a kitüzendő határideig illetö birájok elött tisztitsák ki, s hogy ezt eszközölhessék, a kerületi zsinattól hiteles pecsét alatti bizonyitványt kapnak; melynek előmutatása mellett köteleztetnek minden tisztviselők, ügyöket másokéinál elébb látni el, hogy a botrányt okozott gyanu függőben sokáig ne legyen, s az egyház elunva a hosszas halogatást, ne kénytelenittessék a jó hir s név koczkáztatásával a gyanusokat, a köz botrány s egyház gyalázata megszüntethetése végett kirekeszteni, a 44. c. szerint. Nem értetnek azonban ide azok, kik nyilvános gonosztévők (manifeste scelerati), ismeretes vétkesek (notorii malefici); ezeket ugyan is a csak most idézett C. szerint minden intés és halogatás nélkül, és a 15. e. v. szerint a polgári biróság itélete kimondatása előtt is, szabadságában áll az egyháznak az Isten nevének meg gyaláztatása, sacramentumok szentségtelenitése (profanatio), és a hitökben gyengélkedők botránya (infirmorum scandalum) megelőzése végett, kirekeszteni; mely szabadságát azomban egyházunk annál óvatosabban köteles használni, mentől bizonyosabb az, hogy a polgári társaságban élő emberek gonosztévőknek teljes bizonyossággal csupán akkor tarthatnak, mikor a társaság törvényei által meghatározott formák követése mellett, olyanoknak itéltettek.

42. §.

A büntető hatalom gyakorlása eszközeiről.

A büntetö hatalom organumai:

1. a pap, ekklésiájában (43. c.), az esperes, egyházi megyéjében (87. c.), és a püspök, az egész püspökségben (91. c.); kik-

nek azonban büntető hatalmuk az intés, fenyites, dorgálás s illetőleg hivataltóli felfüggesztés határán túl nem terjedhet, az idézett törvények szerint;

A 99. c. azon rendeletét, mely szerint a presbyterium kirekeszthette az egyház kebeléből a botrányos életüeket, az egyházi gyakorlat és zsinati végzések oda változtatták, hogy a botrányos éltüek, kik közé számláltatnak a részegesek, káromkodók, zsugorik, fajtalankodók, paráznák, tolvajok, az uri szent vacsorával nem élők, templomot nem gyakorlók, jelentessenek fel a presbyterium által az esperesi vizsgálat alkalmával s időközben a presbyterium által intessenek meg az esperesnéli bejelentés után, hogy 8. vagy 15 nap alatt akár az ekklésiát megkövessék, akár kérdés alá hozott becsületességőket tisztitsák meg; és a kik egyiket sem teljesitnék, az 1839-dik évi zsinat végzése szerint, nem rekeszthetnek ugyan ki a templomból, de ur vacsorájával csak ugyan nem élhetnek, az esperes joga lévén a bünösnek az ekklésiának a pap házánáli megkövetésére engedelmet adni; vagy ha az esperesi pecsét és kibocsátás mellett kikérdeztetendő tanuk vallomásával magát kitisztitná, a bevádoltat föl is menteni. Az idézett zsinati végzés azon rendelése, hogy a kitisztittatása s illetőleg megbüntettetése előtt meg holt bünös papi s mesteri szólgálat és harangszó nélkül temettessék el, eltöröltetett az 1861-dik évi zsinat 87. sz. alatti végzése által, melyben kimondatott az, hogy a tisztességes temetést senkitől sem tagadhatni meg.

2. a megyei zsinat, mely előtt kezdetnek a papok és mesterek elleni büntető keresetek. Ezen egyházi törvényszéknek hatósága kiterjed a papok felfüggesztésére a közelebbi zsinatig (10. c.), a szentségektőli elrekesztésre (excommunicatio minor 44. c.); de papot örökre kitenni, számüzni, polgári kormány kezébe adni, nem áll hatalmában (89. c.). Az iskola mestereket csak ugyan, ha magukat az egyháznak ellene szegzik, uj tudományt s szertatársokat terjesztenek, az ifjakat elrontják, s elöljároiktóli megintetésök után is jobbulni nem akarnak, a püspök megegyezésével az ekklésia kebelétől (a corpore ecclesiae) elszakaszthatja, sőt a nagyobb vétek p. o. szakadás okozása (schisma), gyilkosság, nősparáznaság eseteiben a polgári tisztviselőség kezébe is adhatja; hanyagság, korhelység, illetlen magaviselet s öltözkedésért, pap iránti engedetlenség, vagy annak boszantásáért, a falusi mestereket ki mozdithatja hivatalokból, a városi s különösen a külföldi egyetemeken járt (academita) mesterekre nézve ugyan azt, a püspök és több esperesek megegyezésével tehetvén a 94. c. szerint. Gyakorlat szerint azonban a papok és iskolamesterek

érdekelt esetekbeni megbüntettetése per utján történik, s az abban költ itéletek addig nem hajtathatnak végre, mig a közönséges zsinat által is helyben nem hagyattak.

3. A közönséges zsinat, melynek büntető hatósága kiterjed mind a papok letételére, számüzésére, s polgári tisztség kezébe adására, mind az esperesek hivataluktóli elmozditására a 89. c. szerint, mind a tagok egyház kebeléből kirekesztésére (excommunicatio major) a 44. c. szerint, még pedig a 93. c. értelmében úgy, hogy kivéve a hitczikkek, és szertartásokat érdeklő pereket, itéletei feljebbvitel utján sem orvosoltathatnak.

4. az egyházi főtanács teljes gyülése. Ennek büntető birósága alá tartozik a vallás és szertartások ujitói ellen inditott s a közönséges zsinat elől feljebbvitt bünpereknek végső ellátása a 93. c. és A. C. 1. R. 1. Tz. 3. cz. szerint, melyekben papok ellen, kivetkeztetési büntetés is alkalmaztathatik. Ezen egyházi legfelsőbb törvényszék, s nem a közönséges zsinat elébe tartozik, az esperesek testülete által a 91. c. értelmében a püspök ellen támasztott vádló keresetnek ellátása is, mind azért mivel az esperesek testülete vádló és biró is nem lehetvén, s az esperesek testülete nélkül a biráskodásra megkivántató kiegészültséggel a közönséges zsinat nem birhatván ezen per a közönséges zsinat előtt nem kezdethetik; mind azért mivel a 23. e. v. azt rendeli, hogy a püspök elitélése végett nationalis synodus hivassék egybe, mely ezen esetre nézve m a csak az egyházi főtanács teljes gyülése lehet; mind azért végre, mivel a csak most idézett egyházi végzésben érdekelt azon magyar s erdélyhoni egyesült papok válogatottjaiból alkotott generale consistorium, mely előtt a püspök pereltethetett, ma már nem létezik. Az egyházi főtanács teljes gyülésének az idézett törvények szerint hatalma van ezen per rendén, mind arra hogy a püspököt illő korlátok közé utasítsa, mind arra is hogy hivatalából le tegye. Végre ezen legfelsőbb törvényszék elébe tartoznak a fő iskolák rendes tanárai (professorai) ellen inditandó s azok felfüggesztetését, elmozdíttatását s letétetését tárgyazó büntető keresetek, 1833-ik évi szervezés szerint; annak azt tárgyazó része, sem fel hagyva, sem ellenkező intézkedés által eltörölve nem lévén.

A büntető hatalom mind ezen elősorolt organumai, eljárásukban azon szabályt tartoznak követni, hogy senki meghallgatatlanul sem el nem itéltethetik, sem nem büntethető.

Második szakasz.

Egyházunk s más egyházak közti jogi viszonyokról.

43. §.

Átalában minden egyházak jogi tekintetben egymáshoz egyenlőségi viszonyban állnak.

Minden egyház átalában, az okossággal s érzékiséggel biró valóságoknak, bizonyos vallásos czél valósitására, az önczélu személyiség jogánál fogva, szabadon alkotott egyesülete lévén; mind a mellett is hogy egyiknek czélja nemesebb s idvesebb lehet mint a másiké; egyiknek szervezete hitczikkei s szetartásai és törvényei inkább megfelelhetnek a józan okosság kivánatinak mint a másikéi; s ennélfogva egyik tökélyesesb lehet a másiknál; mindazáltal mint jogilag egymástól független személyek egyesületei jogi tekintetben egymásra nézve teljes egyenlőséggel birnak; vagy is, egyiknek nincs több s alaposabb jogigénye fennállása s maradhatása iránt, mint a másiknak. Az egyházak ezen viszonyos jogi egyenlőségét ugyan is nem gyengitheti:

1. az egyik egyház hitczikkeinek s szertartásainak, más egyházakéi feletti tökélye, mert egyfelől ebből csak az következik, hogy egyik egyház belsőképen tökélyesebb alkotásu mint a másik; de nem az, hogy egyik külsőképen jogositottabb mint a másik; épen ugy mint egyik polgári társaság alkotmánya tökélyesbségéből, nem következik annak más kevésbé tökélyes alkotmányu polgári társaságok feletti jogositottsága; másfelől az egyházak egymás feletti tökélyességének más itélő birája nem lehetvén, azt mindenik csak is saját ügyében biráskodólag, s tehát ugy követeli, hogy követelésének jogi tekintetben megállható alapja nincs.

2. az, hogy az egyik egyház régibb a másiknál. A régiség ugyan is, ha elégséges ok lehetne előjogok követelésére, a pogány és zsidó egyház jogosítottabb volna a kereszténynél, s ennek kebelében is a napkeleti egyház, a nyugotinál; a mit ezen képzelt erősség feltalálói s használói, kik az által a római egyháznak a protestans feletti elsőbbségét kivánták kivivni, bajosan engednének meg; elég bizonyságául ezen erősségük alaptalanságának s arra épitett követelésük következetlenségének.

3. az egyik egyháznak, más egyházak feletti népessége. A népesség lehet ugyan alapja a külső erőnek, de nem a jognak; ha csak a jog képzete ököl vagy oroszlány joggá (jus fortioris) nem alacsonyíttatik le. Minden egyház, akár több akár kevesebb számu tagja legyen, csak egyház; t. i. okos és érzéki valóságokból alkotott egyesület s épen azért mindeniket egyiránt illetik a testületi jogok u. m. önfenntartás s szervezés jogai. Különben ugyan is a népesebb s hatalmasabb üldözhetné s el is nyomhatná a kevésbé népes és gyengébb egyházat; a miből azután, hihetőleg az ezen erősség feltalálóit s használóit is meglepőleg, az következnék, hogy a föld lakói számát m. e. 1000 milliora, a keresztényekét pedig 200. milliora s a Mahomed követőit is ugyan annyira téve szokott számitás szerint, a keresztény egyház, a 600 milliora tehető pogány vallásnak egyháza által jog szerint üldöztethetnék, s el is nyomathatnék.

4. az, hogy egyik egyháza másikat kebeléből kilépettnek vagy elszakadottnak tekinti. Ezen képzelt erősség ugyan is utoljára csak arra megyen ki, hogy az egyik a másiknál régibbnek tartja magát; a mi előjog alapjául nem használtathatik. Egyébiránt is annak elitélése, hogy melyik tartassék az e felett egymással vetélkedő egyházak közül elszakadottnak, másként meg nem eshetik, mint a versengő egyházak önügyökbeni biráskodása által, a mi az egyik igénylését épen oly alaptalanná teszi, mint a másikét. Végre ezen erösségből, melyet feltalálói a római egyháznak, a napkeleti s a protestans egyházak feletti jogigénylése alapjául használtak, az következnék, hogy a zsidó egyház a keresztényncl jogositottabb, a protestans egyház csak is azon értelemben neveztethetvén elszakadottnak a rómaitól, a mely értelemben a keresztény egyház a zsidó egyháztól külön vált s elszakadott és a melyet Jézus maga ezen szókban fejezett ki: „Ne gondoljátok hogy jöttem a törvénynek és profétáknak eltörlésekre. Nem jöttem hogy eltöröljem, hanem inkább hogy azt betöltsem (Máté 5. R. 17. v.)

Ezeknélfogva, tagadhatatlan lévén átalában minden egyházak jogi egyenlősége egymás irányában: önként következik, hogy valamint kétségbe hozhatlan joga mindeniknek a többitől türelmet igényleni; ugy kétségbe hozhatlan kötelessége is mindeniknek a többi iránti türelem. Ezen türelem kölcsönös joga s kötelessége azonban csak is külső sérthetetlenségét tárgyazza az egyházaknak egymásra nézve, s abban áll, hogy egyik a másikat tettlegesen meg nem támad-

hatja; egymás tagjait nem üldözhetik, s szertartásaik gyakorlatában nem akadályozhatják. Az okosság fegyvereivel ugyan is az egyházak egymással nem csak harczolhatnak, hanem a vallás s erkölcsiség érdekében szükséges is, hogy harczoljanak, minden ez által okozható sérelmeknek orvossága, már benne lévén a harczolhatás kölcsönösségében, s a szabadon felfejthetett, s erősségekkel korlátolhatlanul támogatott igazság elébb utóbb győző erejében. Önként foly ebből az is, hogy mindenik egyház hitczikkei s szertatásai helyessége védelmére, s azoknak más egyházokéi feletti tökélyesbsége bebizonyitására, nyilvános tanitásokat tarthat, s vallása terjesztésére tanitókat s szónokokat (missionarius, apostol) bocsáthat ki; ugyanazon jog viszonossága elismérése mellett és ugy, hogy a kibocsáttattak a tanitás és szónoklás határain tul ne csapongjanak, szemök előtt tartva a zsidók és pogányok között evangeliumot hirdetett apostolok példáját. Minden ezen határokon túl terjesztett s megvesztegetés, fenyegetés, erőltetés által eszközölt téritgetés, valamint egyfelől azon egyháznak, mely azokat elkövetteti gyalázatjára szolgál, bármely szent czélját ilyen eszközök használása által megszentségtelenitvén, ugy másfelől a téritendők erkölcsi személyisége sérelmével üzetik, s épen azért a leggorombább jogsértés.

A fennebiekben elősorolt erősségek által azonban, az egyházaknak mint olyanoknak egyenjogusága csakis eszméletileg van megalapítva (in abstracto), mert az államok korlátlanul szabályozhatván, a jogi belviszonyokat, valamint az egyének észjog szerinti egyenlősége, ugy az azokban létező egyházaké is polgári törvényhozás utján, különbözőleg szabályoztathatott s szabályoztatott is időnként, mint ez hazánkban is megtörtént. Ennélfogva valamely állam kebelében létező egyházaknak egymás iránybani jog viszonyait, csak is az illető állam polgári törvényei szerint határozhatni meg.

44. §.

A hazánk kebelében létező egyházak egymás irányábani jogi viszonyairól különösen.

Hazánkban kétféle egyház létezik, u. m. a bevett vallásuak és eltürt vallásuak egyházai; bevett vallásuaknak azok neveztetvén, melyek nem csak szabadon gyakorolhatók, hanem sorsosaik minden polgári jogok élvezhetésére is jogositottak; eltürteknek pedig azok, melyek szabadon gyakorolhatók ugyan, de sorsosaik a polgári jogok élvezhetésére nézve korlátoltak. Az A. C. 1. R. 1. Tz. 2. czikkében, az akkor létezettek közül csak négy nyilváníttatott bevett vallásnak

u.m. „az evangelica reformata vulgo calviniana, lutherana sive augustana, romano catholica és unitaria vel antitrinitaria.“ Ezek közé vétettek fel későbben az 1744. 6-ik czikk szerint az egyesült görög szertartásuak vallása (religio graeci ritus unitorum), mely ugy tekintethetik, mint a római egyházba bekebelezett, és az 1790. 60. czikk szerint a nem egyesült görög szertartásuak vallása (religio orientalis graeci ritus non unitorum), a mennyiben az rendeltetvén az idézett czikkben, hogy az addig eltürt vallások közé számláltatott (tehát azok közé már többé nem számláltatandó) görög szertartásu egyház sorsosai, a polgári állapotukhoz képest őket illethető jogokra nézve, a haza többi lakosaihoz hasonlóknak tartassanak, s a közterhek hordozásában mások felett ne terheltessenek; törvény által volt elismerve az, hogy a polgári jogok élvezhetésére nézve a görög szertartásu vallás akadályul nem szolgálhat; vagyis hogy annak sorsosai a polgári jogok élvezetében épen ugy részesülhetvén mint a több bevett vallásuak, a görög szertartásu vallás a bevett vallások közé méltán számláltathatik; a mi még határozattabban kifejeztetett az 1848. 9. czikkben, mely szerint a hazánkban törvényesen bevett vallásfelekezetek közé értetnek kifejezetten a nem egyesült görög szertartásuak is. A bevett vallásokon kivüli minden más vallások, eltürt vallásoknak tartatnak, egy vallás sem lévén polgári törvényinkben kitiltva.

A bevett vallások jogai egyenlősége az 1791. 53. czikkben nem csak elismertetik, hanem jövendőben is fenntartandónak rendeltetik minden azzal ellenkező rendeletek eltöröltetvén. Ugyanaz még inkább részletezve kimondatott az 1848. 9. czikk ezen szavaiban 1. §. „E hazában törvényesen bevett minden vallásfelekezetek (melyek közé a nem egyesült görög szertatársuak is értetnek) nemzetkülönbség nélkül teljes és tökéletes jogegyenlőséggel birnak, mind vallásgyakorlási, mind vegyes házassági viszonyok, mind politikai igények tekintetében. 2. §. A hathéti oktatás, és különböző vallásuaknak egymás iskoláibani tanulhatásuk iránti minden megszoritás meg van szüntetve. Téritési izgatások, és vallásbeli versengést előidéző tények, mint büntettek lesznek fenyitendők.“ Ezen jogi egyenlőség értelme pedig az, hogy

1. a bevett vallások közül mindenik egyenlő szabadsággal gyakoroltathatik; az az egyik is külső szertartásaiban a más által nem korlátolható, egyik is a másikat szertartásai bevételére nem kényszeritheti, s névszerint nem követelheti, hogy innepeit-innepeinek el-

ismerje; azokon magát a vallása szerinti köznapokon folytatni szokott munkálkodástól vagy jogaiban szenvedett sérelme orvosoltatásától eltartóztassa ;

2. a bevett vallások közül mindeniknek sorsosai, minden polgári jogok élvezhetésére egyiránt jogositottak; egyik sem követelhetvén a más felett e részben semmi nemü kiváltságoltságot. Névszerint a közhivatalok viselhetésére nézve, a bevett vallások közül mindenik egyiránt jogositott, a minek azonban valódi értelme csak is az lehet, hogy egyik vallás sorsosai nem igényelhetnek a más vallások sorsosai felett a közhivatalok viselhetésére nézve előjogot; és egyik vallás sorsosai sem rekeszthethetnek el semminemü közhivatal viselhetésétől, csupán vallásuknál fogva. Ezen jogi egyenlőségtől azonban merőben különbözik azon vélekedés, mintha annálfogva a közhivataloknak a bevett vallások sorsosai között egyenlő mértékben kellene osztatni, a mit ö törvényeink csupán a főkormányszéki tanácsosságra és királyi táblabiróságra nézve rendelnek a Leop. dipl. 9-ik pontjában, ezekre nézve is csak ugy az Alvintziana resolutio 6-ik pontja értelmében, hogy ha a lutheranusok s unitariusok közül azokra alkalmatosok találtatnak; elég bizonyságául annak, hogy a közhivatalok betöltésében fődolog a képesség, s nem pedig a vallás, a mit az 1791. 22. cz. határozottan is kimond, rendelvén hogy azon vallás sorsosai közül, melyet valamely betöltendő hivatal illet, csak akkor terjesszen fel a főkormányszék személyeket, midőn azok között arra a hivatalra alkalmatos személyek találtatnak; a mi nem is lehet másként, különben megtörténhetvén az, hogy valaki csupán vallásánál fogva jut el hivatalra, a közszolgálat tetemes kárával;

3. a bevett vallások közül egyik sem igényelhet a másik feletti hatalmat, az az oly felsőbbséget, melynélfogva a többitől engedelmességet követelhetne; vagy is hazánkban uralkodó vallás (dominans religio) nincs, a bevett vallások közül az, melynek az uralkodó sorsosa, legfennebb csak is az uralkodó vallásának(dominantis religio) neveztethetvén; s annak is csak azon feltétel alatt, hogy az 1744. 7. czikk értelmében, a többi bevett vallások akár polgári akár egyházi jogaira nézve, az által sérelem ne okoztassék;

4. mindeniknek a bévett vallások közül, vallásos, akár hitczikkeit, akár hittudományát tárgyazó könyveket (libros religiosos tam symbolicos quam theologicos), a többi bevett vallások befolyása kirekesztésével szabad nyomatni, püspökje vagy illetőleg egyházi főtanács felvigyázása és azon feltétel alatt csak ugyan, hogy az illetők felelet terhe alatt, az ilyen könyvekben a többi bevett vallá-

sokat ocsárló s kisebbitő kitételek meg ne szenvedtessenek, az 1791. 56. cz. szerint.

Az ezen értelemben vett jogi egyenlőség fenntarthatása végett, kötelességévé van téve a bevett vallások papjainak, hogy az egymás hivatali körébe elegyedéstől magokat eltartóztassák; különben és névszerint, ha más vallásu személyeket egybekötnének, elválasztanának vagy ekklésia megkövetésére bocsátanának, ha szinte vallásukat, de közvetlenül az előtt, változtatták volna, mielőtt függőben lévő ügyök illetőegyházuk által elláttatott, hivataluk elvesztésével büntettetnek s kivetkeztetésök után a polgári tisztség büntető hatalma alá bocsáttatnak, hogy a panaszló által követeltetve érdemök szerint lakoljanak az A. C. 1. R. 5. Tz. 4. cz. szerint. Az oláh papok különösön, ha más vallásuakat esketnének össze, s a tisztek által megintetett espereseik őket 15 nap alatt meg nem büntetnék, a tisztek által büntettetnek meg 200 ftokkal, a püspök által hivataluktól is megfoszthatók lévén az A. C. 1. R. 8. Tz. 4. cz. szerint.

Ezen jogi egyenlőségből önként folyó türelmi kötelesség biztositása végett, ha megengedtetik is hitczikkeink s szertartásaink védelme, sőt még czáfolgatása is az azokkal ellenkezőknek, annak mindazáltal a 45 e. értelmében olyan mérsékléssel kell történni, hogy inkább a vélemény, mint az azt követők személyei ellen intézettnek neveztethessék; és még akkor is a midőn egyházunk bünteti tagjait más egyházak hitczikkei vagy szertartásai követéseért s terjesztéséért, a büntetésnek ugy kell történni, hogy inkább lakolni láttassanak azok, kik kötelességök ellen cselekedtek, mint sem a kérdéses hitczikkeket s szertartásokat követő egyház kárhoztatására lehessen a büntetést magyarázni a 17. e. v. szerint.

Harmadik szakasz.

Az egyház és állam közti viszonyról.

45. §.

Ezen viszonyokról átalában.

Az egyház és állam között két viszony lehetséges u. m.

1. Az összerendeltségi (coordinatio), mely szerint az egyház és állam egymástól merőben függetlenül, a tekintély és hatalom egyenlősége viszonyában állanának egymáshoz; egyik is a

másik felett semmi némű felsőbbséget nem követelhetvén (systema collegiale). Ilyen viszony, két egymás mellett fekvő birodalom, vagy ugyan azon birodalomban lévő két külön tartomány s testület között képzelhető ugyan; bár azok között is ha valamely felsőbb hatalom a sulyegyen fenntartása felett nem őrködik, a surlódások s összeütközések a tapasztalás bizonyitása szerint is kikerülhetetlenek. Oly testületek között mindazáltal, melyek közül az egyik a másikban és nem a másik mellett létezik, kiváltképen nem is egyedűl, hanem több más véle jogegyenlőségi viszonyban állókkal együtt állandó fennmaradhatást igérőleg, másként nem lehetséges, hanem ha mindkét testület tagjai s különösen azoknak kormányzói, angyali tökéletességgel birnak, s mentek az emberi természettől elválhatatlan hatalomterjesztési azon ösztöntől, mely főleg akkor törekszik a tulnyomóság kivivására, midőn hatalom egyenlő jogú hatalommal áll szemben; még pedig úgy, hogy magát felsőbb tekintély által korlátolva nem érzi.

2. az alárendeltségi (subordinatio), mely szerint egyiknek mint jogi tekintetben felsőbbnek, a másik mint alsóbb alája van rendeltetve. Ezen viszonynak két esete lehet u. m.

a. midőn az egyház felsőbbsége alá van rendelve az állam (systema hierarchicum) azon okoskodásnál fogva, hogy az egyház czélja az erkölcsi tökély vagy is az lévén, hogy az emberek Isten országa polgáraivá neveltessenek, a polgári társaságé pedig az embereknek csupán földi viszonyai szabályozása s biztositása; az egyháznak annyival kell az állam feletti felsőbbséggel birni, a mennyivel a lelkiek a testiek, az égiek a földiek felletti méltósággal s fontossággal birnak; annyival is inkább, mivel Jézus maga mondotta, hogy: országa nem e világból való (János 18. R. 36. v.), az az, hogy az egyház, minden világi országok feletti. Ezen okoskodás azonban hibás, a mennyiben az egyház eszméleti (idealis) fogalmának, az állam tapasztalati (realis) fogalmávali hasonlitásán alapul; az összehasonlitott fogalmakból egymáshozi viszonyaikra biztos következtetést huzni csak akkor lehetvén, midőn azok ugyanazon nézpontból tekintetnek. Márha ezen szabálylyal megegyezőleg, az egyház közlött eszméleti fogalmát, az állam hasonlólag eszméleti fogalmával hasonlitjuk össze, ki fog tetszeni az, hogy az állam méltán igényelhet egyházfeletti rangot s méltóságot. Az állam ugyan is eszméleti értelemben, azon egyesülete lévén az embereknek, melynek czélja az okossággal és érzékiséggel biró valóságok rendeltetésének megközelitése; vagy is annak eszközlése, hogy

az ember mind testi, mind lelki tehetségei kifejtése által, a földi boldogságot kiegészitő erkölcsi tökély mentől magasabb fokára jutva vethesse meg örök idvessége biztos alapját; látni való hogy az ezen értelemben vett állam czélja, az egyes ember s egyetemes emberiség tekintetében, magasabb fokozatu az egyház czéljánál; a mennyiben nem csak azt, hanem azon kivül még, az annak elérhetését biztositó feltételek valósitását is magában foglalja; s épen azért az egyház csakis ugy tekintethetik, mint az állam fensőbb czélja egy részének léteszköze, s mint e tekintetben az államnál alsóbb fokozatu s annak felsőbbséget ez okon elismerni kénytelen testület. Ezen állitást pedig nem csak nem gyengitik Jézus fenebb idézett szavai, sőt inkább támogatják, a mennyiben ha a Jézus országa nem e világból való, az oly hatalommal, mely világból való országokkal éreztethető volna, nem birhat; minden tulvilági hatalom, csak is a lelkekre és csupán erkölcsi hatással birhatván. Azonban megengedve is azt, hogy Jézusnak nem e világból való országa világi hatalmat gyakorolhasson, bármely e világi egyház is, Jézus országa oly megtestesültjének, mely testté vált igeként e világban hatalmat gyakorolhasson, nem tekinthető: mind azért mivel a keresztény egyház azért lévén alkotva, hogy az által a Jézus országához, mint az erény idealis honába juthatás eszközöltessék, a keresztény egyház azon viszonyban áll a Jézus országához, mint az eszköz a czélhoz; s épen azért nem lehetnek azonosok; mindazért mivel e világon többféle keresztény egyház lévén, ugyanazon állam kebelében is, melyik tekintessék azok közül a Jézus országával azonosnak, kellő csalhatatlansággal el nem dönthető; az e felett vetélkedő egyházak közül akár melyiknek is saját ügyében kimondott ilynémü itélete, csalhatatlanságot nem igényelhetvén; 's annyival kevesebbé birhatván kötelező erővel más egyenjogú egyházakra nézve.

b. Midőn a polgári társaság alá van rendelve az egyház (systema territoriale), azon okoskodásnál fogva, hogy ha az egyház és állam egymással összerendeltségi viszonyban állóknak nem képzeltethetnek, és ha az állam nem rendelhető az egyház felsőbbsége alá, az egyháznak kell az állam felsőbbsége alá rendeltetni. Annyival is inkább, mivel, ha úgy mint földi viszonyok elhatározására nézve szükséges, az állam és egyház azon értelemben vétetnek, melyben e világon tapasztalatilag (a posteriori) léteznek, az egyháznak az állam felsőbbsége alá rendeltsége tagadhatatlan. Az egyház ugyanis ezen értelemben (ecclesia visibilis), az embereknek valamely állam kebelében alakult azon egyesülete lévén, melynek czélja az isteni tisz-

teletnek, vagyis az embert illető azon jognak gyakorlása, s szabályozása, mely szerint az Istent meggyőződésével egyezőleg külsőleg is háboritlanul tisztelheti, midőn az állam az embert átalában rendeltetésénél fogva illető minden jogok biztositása végett alakult egyesület; kétségen kivüli, hogy az állam czélja az egyházét is magában foglalja; ugy mint az egész a részt, és hogy ennélfogva az egyház az államhoz alárendeltségi, még pedig oly viszonyban áll, mely czélja valósulhatásának biztositékát, csupán az államtól remélheti.

Ezen alárendeltségi viszony valódi értelme pedig az, hogy az egyház köteles magát ugy szervezni, belviszonyait ugy szabályozni, törvényei által cselekedeteinek oly iráynt adni,hogy az állam, rendeltetése feladatának megoldhatásában általa ne akadályoztassék. Az egyház érzékileg észrevehető működése ugyan is joggyakorlatnál fogva történik, az pedig a minden jogi viszonyokat biztositó állam czéljával nem ellenkezhetik; az, mi által egyének vagy testületek az őket akár természet szerint illető, akár szerzett jogaikra nézve sértetnek, joggyakorlatnak sem nem tartható, sem nem nevezhető. Azonban mivel az állam feladata csakis jogi, vagyis külső viszonyok szabályozása s biztositása, — egyház feletti felsőbbségét, annak s tagjainak csak is külviszonyaira 's cselekedeteire terjesztheti ki; a hit és annak szabályozása a polgári társaság rendelkezése alól teljesleg ki lévén vétetve azon okból, mivel minden embernek személyiségi szent joga, hogy hitét minden világi hatalomtól függetlenül csupán a lelkiismeret sugallata szerint állapitsa meg.

Az ezen értelemben vett alárendettségnél fogva, valamint egyfelől köteles az állam az egyház s tagjai jogát védelmezni rendeltetésénel fogva; ugy másfelől jogosan fölvigyázhat hogy az egyház s tagjai semmi olyant ne kövessenek el, a mi magában bár mi távolról is jog sérelmet foglalna; különben rendeltetésének meg nem felelhet. Az állam ezen felvigyázói jogából (jus imperii civilis circa sacra, jus supremae inspectionis ecclesiasticae) önként foly az is, hogy az egyház és egyházi tagok minden jogsértő intézkedéseit betilthatja, s az ilyen tetteket meg is akadályozhatja; az egyház és tagjai is az állami kormány ilynemü rendelései iránt engedelmességgel viseltetni tartoznak. Ezen engedelmességi kötelesség teljesitése alól pedig nem oldozhat fel senkit azon állitás, mintha az államnak mint emberi intézetnek hatalma csak is emberi, az egyházé pedig mint Istentől alkotott egyesületnek, isteni lévén, inkább kellene Istennek, mint az embereknek engedelmeskedni. A szent irás ugyan is a polgári hatalmat is istentől alkatottnak nyilvánitja, azt rendelvén, hogy min-

den lélek engedelmes légyen a felső hatalmasság iránt, mert nincsen hatalmasság ha nem Istentől s a mely hatalmasságok vannak Istentől rendeltettek (Rom. 13. R. 1. v.), és eléggé érthetőleg kijelöli a látható egyház tagjainak kérdés alatti kötelességét, a midőn azokat arra utasitja, hogy teljesitsék polgári kötelességeiket, s az által szerezzék meg az erkölcsi kötelességek teljesitésében azon készséget, melyet Isten akaratjának teljesitése igényel, e szókban „adjátok meg azért a mi a császáré a császárnak és ami Istené, Istennek (Máté 22, R. 21. v.) Egyházunk is elismeri mind azt, hogy az állami hatalom Istentől rendeltetett, mind azt, hogy a világiakban egyház feletti felsőbbséggel bir, a helvét vallástétel 30-dik fejezete ezen szavaiban „Magistratus omnis generis abipso Deo est institutus“ ad generis humani pacem et tranquilitatem, ac ita, „ut primum in mundo locum obtineat“, hathatósan parancsolván az az iránti engedelmességet Pál apostol ezen szavai értelmében „mert a ki ellene támad a fejedelemségnek, Istennek haragját vonja őnmagára. Rom. 13. R. 2. v.).

46. §.

Az egyház és állam közti jogi viszonyokról honi törvényeink értelmében.

Egyházunk és hazánk közt azon viszony, mely honi törvényeinkben van szabályozólag kijelölve, nyilvános e következendőkből:

1. hogy a hazánk kebelében létező minden egyház s azok között egyházunk is, az allámhoz oly alárendeltségi viszonyban állanak, melynél fogva annak e világi dolgokbani felsőbbségét az illető polgári törvények értelmében elismerni köteleztetnek, világos abból hogy a H. k. e. b. 9. Tz. k. §-ban a világi ügyekre nézve a polgári törvényeknek az egyháziak feletti tekintélye határozottan ki van mondva; valamint abból is, hogy az egyházak közül némelyek befogadottaknak neveztetnek az A. C. 1. R. 1. Tz. 2. czikkében, elég bizonyságául annak, hogy az államnak hatalmában áll valamely egyházat befogadni. Hogy hazánk ezen hatalmát gyakorolta is, a mennyiben törvényeinkben némely egyházak alapithatását feltételekhez kötötte, mint láthatni az uj keresztényekre nézve az A. c. 3. 57 Tzimében; az engedélyzettek jogát néha korlátolta, mint ez az oláhok egyházára nézve megtörtént az A. c. 1. R. 8. és 9. Tzimében, olykor a befogadottak szabadalmait öregbítette, mint p. o. az unitáriusokét az 1744.

6.czikkben, és a görög szertartásuakét az 1791. 60. czikkben, némely egyházat eltiltott, mint a szombatosokét az A. C. 1. R. 4 Tzimében és a kalugerek szerzetét az A. C. 3 R. 53. Tziméban. Az államkérdés alatti felsőbbsége hazánkban világos továbbá abból is, hogy a legfelsőbb hatalomról az állam rendelkezett, azt a H. k. 1 R. 3 Tz. 2.R. bizonyitásuk szerint, csupán a fejedelemre ruházván által, még pedig az 1791. 8. cz. szerint törvény értelmében kezelendőleg és ugy, hogy a fejedelem iránt hazánk minden más hatalom iránti engedelmesség kirekesztésével (nullius alterius fidelitate salva H. k. 3 R. 5. Tz. 1. §.) hodoló hívséggel viseltetni kötelesek; ezen kötelesség névszerint a papi rendre is úgy terjesztetvén ki a H. k. 1 R. 12. Tzimében, hogy ezen engedelmességi kötelességet épen ugy tartozzék teljesíteni mint a világi rend (instar personarum secularium). Világos az állam egyház feletti felsőbbsége hazánkban még abból is, hogy a kebelébe fogadott egyházak jogairól, azoknak egymás iránti viszonyairól, püspökeik választása módjáról; hivatalnokaik kötelességeiről; hitczikkeik s szertartásaik változtatása módjáról, az egyházi vagyonokról, s azok követelése, védelme, kezelése módjáról, a polgári törvényhozás rendelkezett, mint ezt több idézett s még azután is magok helyein idézendő polgári törvényeink eléggé tanusitják. Ezekhez járul még az is, hogy hazánkban több oly egyház lévén, melyek egymás irányában jogi egyenlőséget követelhetnek, azok egymás mellett csak úgy állhatnak fenn, ha közöttök a sulyegyen az állami hatalom felsőbbsége által tartatik fenn.

2. Mindenik a befogadott egyházak közül, nem csak az azokat mint olyanokat természet szerint illető jognál, hanem polgári törvény, s névszerint az A. C. 1. R. 1. Tz. 3. czikkénél fogva is, fellévén arra hatalmazva, hogy hitczikkeit, szertartásait a szentirással megegyezőleg módosithassa s belviszonyait önhatalmulag s függetlenül rendezhesse, névszerint kilévén mondva a H. k. e. b. Tz. k. §-ában az, hogy a lélek idvességét tárgyazókra nézve, az egyházi törvényekkel ellenkező polgári törvények érvénytelenek s az által el lévén ismerve az, hogy az állami törvényhozó hatalom hitczikkek szabályozásába nem elegyedhetik, az állami hatalom, egyik bevett egyház hatalomkörébe sem elegyedhetik, az azokat a polgári törvények értelmében illető jog sérelme nélkül; mig bármely jogi viszonyokat veszélyeztető külső cselekedet által fel nincs hiva; akkor is csak a polgári törvény által kijelelt uton léphet föl.

3. Mindenik befogadott egyház jogositva van az állami hatalom oltalmának igénylésére; mind azért mivel ennek teljesitésére az

állam rendeltetésénél fogva kötelezve van; mind azért mivel ezen kötelesség teljesitése felől, a befogadott egyházak, polgári törvények által biztosíttattak is, a mennyiben

a. az A. C. 1 R. 1 Tz. 2. czikkében igértetik, hogy a befogadott egyházak jövendőben is befogadottaknak fognak tartatni és vallásuk gyakorlása nem fog korlátoltatni; mely biztositás az egyesületi pontok (puncta unionis) közzé is beigtattatván az a A. C. 3. R. 1. Tzimében láthatólag, hazánk sarkalatos törvényévé lett, mely az 1744. 6. czikk által is megerősíttetett;

b. a Leop. dip. első pontjában biztositás nyujtatott aziránt, hogy a bevett vallásokat illetőkben (in causa receptarum religionum) vagyis azon szabadságokra nézve, melyeket azok az előtti törvények szerint igényelhetnek, nem fog történni változtatás;

c. a Leop. dip. 2-ik pontjában és az 1791. 55. czikkben az egyházak biztosíttattak azok kelésekor birtokolt minden jószágaikra s jövedelmeikre nézve;

d. az 1791. 54. czikkben biztosíttattak az egyházak az iránt, hogy alapitmányaik más egyházak alapitmányaival összeelegyíttetni, és az alapitók által kijelölteken kivüli czélokra fordíttatni nem fognak;

e. az 1791. 58-ik czikkben biztosíttattak mindenik befogadott egyház papjai aziránt, hogy bármely helységbe, katonai kórházba, s bármely fogházba, beteg vagy elitélt hitsorsosaik vigasztalására s szentségekkeli éltetésére, és halottaik eltemetésére, akadály nélkül befognak bocsáttatni, a más vallásu papok e részbeli befolyása teljes kirekesztésével;

f. az 1791. 32. czikkben biztositás történt a felől, hogy az egyházaknak régibb törvényes hatóságukba visszatett törvényszékei, az igazság kiszolgáltatására nézve törvényszerinti állásukban maradhatnak, mindaddig, mig törvényhozás utján e részben változtatás történnék;

g. biztosíttattak a bevett vallások többi egyházai az iránt is hogy a római catholica ekklésiák alapitása által, az előtt élvezett jövedelmeikben csonkíttatni nem fognak; mint láthatni az 1693-ban költ és a bevett vallások viszonyait tárgyazó pótlék diplomában.

47. §.

A fejedelem jogairól s kötelességeiről egyházunk irányában.

A fejedelem fölségi jogait átruházás utján nyervén a H. k. 1. R. 3.; 2. R. 3. Tz. szerint valamint átalában, ugy egyházunk irányá-

ban is azon jogokat gyakorlhatja, melyek törvény által ruháztattak rá, az azoknak megfelelő kötelességek teljesitése mellett. Ezen értelemben :

1. joga a fejedelemnek egyházunkra nézve; az állami végrehajtó s kormányzó hatalmat, még pedig az 1791. 8. czikk szerint, a törvények értelmében (in sensu legum) vagy is úgy gyakorolni, mint azt a törvény rendelte. Ezen jog kettőt foglal magában u. m:

a) a főfelvigyázási jogot (jus supremae inspectionis), melynél fogva ügyeltet a fejedelem arra, hogy az egyház alapitmányai rendeltetésök szerint kezeltessenek (1791. 54.), és hogy az egyház s annak tagjai mint olyanok által semmi se követtessék el, a mi az állam törvényeivel, s átalában annak czéljával ellenkeznék. A fejedelem ezen jogánál fogva esetenként nyomozásokat tétethet, s a bünös tetteket, a polgári törvényekben meghatározott módon megbüntetteti, a C. c. 2. R. 1. Cz. 11. pontja ezen szavai értelmében „senkit sem személyében sem jószágában sem semminémüjavaiban törvény nélkül megnem bánt, sem másoknak bántani nem enged“ a fejedelem. Ezen jog alapján, s az állam kormányzói fő hatalomnál fogva is adtak ugyan ki fejedelmeink egyházi viszonyokra vonatkozó oly rendeleteket is, melyek életbe voltak léptetve, de azok csak is annyiban váltak egyházi szabályokká, a mennyiben egyházunk törvényhozó testületei által elfogadtattak s egyházi törvény gyanánt ki is hirdettettek;

b) a védelem jogát (jus advocatiae), melynél fogva a fejedelem, az egyház és tagjai mint olyanok jogai és szabadságai megtámadtatása esetében, egyház védelmezője gyanánt fellépni jogositva van, azon fejedelmi kötelességnél fogva, melyet láthatni a C. C. 2. R. 1. Tz. 1. pontja ezen szavaiban „hogy mindeneket személyválogatás nélkül a négy recepta religiokbans azoknak egyiránt való szabados exercitiumában ő nagysága megtart és másokkal is megtartat.“ A fejedelem, ezen jogát a perlekedés mezején ugy gyakorolja, hogy a vallás-felekezeteket s azok ekklésiáit, iskoláit, követeltetésök eseteiben a közfelperes által védlemezteti (fiscalis adsistentia).

Hogy ezen jogoknál több a fejedelmet nem illeti egyházunkra nézve, kétséget nem szenved, mind azon okból, mivel az ellenkezőt bebizonyítni nem lehet; mind azon okból, mivel maga a fejedelem, a midőn az egyházi főtanács jegyzőkönyve felküldetését követelte, az 1794 beli ország gyüléséhez küldött leiratának (a j. k. 50-ik lapján

látható) 25-dik pontjában követelését, kifejezetten, csak is ezen jogaiban gyökereztette, többet azokról nem igényelvén.

2. kötelessége a fejedelemnek egyházunkra nézve átalában, mind azon polgári törvényeket, melyek által az az állam részéről biztosíttatott megtartani s megtartatni, az 1791. 10. czikkben kifejezett, végrehajtói tisztének fogva. A fejedelemnek a bevett vallások és azok egyházai irányában kiszabott kötelessége névszerint, a C. C. 2.R. 1. Tz. 4. czikke ezen szavaiban fejeztetik ki „hogy mindeneket személyválogatás nélkül a négy recepta religiokban, és azoknak egyiránt való szabados exercitiumában ő nagysága megtart s másokkal is megtartat, és egyik religion lévő ekklésiára is hatalmasan nem küld és el nem foglaltatja ő nagysága; religionak respectussáért is, a haza fijai közül senkit meg nem vet, hanem ebből minden személy válogatás és meg különböztetés nélkül éltet mindeneket.“

MASODIK RÉSZ.

Egyházi magánjogtan.

MÁSODIK RÉSZ.

Az egyházi magánjogtan.

48. §.

Az egyházi magánjogtan fogalma és részei.

Az egyházi magánjogtan (jus ecclesiasticum privatum) foglalatja azon egyházi törvényeknek, melyek által az egyházunk tagjait s vagyonait tárgyazó jogok, és ezek védelmezése s érvényesitése módja szabályoztatnak. Ezen rész ennélfogva három szakaszra osztathatik, tárgyai lévén az 1-nek az egyház tagjai s azoknak mint olyanoknak személyes jogai és kötelességei, a 2-iknak az egyházi vagyonok s az azokra vonatkozó jogok, 3-iknak végre, az egyházi perlekedés módja.

Első szakasz.

Az egyház tagjairól.

49. §.

Az egyház kebelébe tartozó személyekről.

Egyház tagjainak neveztetnek az egyház kebelébe tartozó személyek, melyek vagy testületek, vagy egyének (personae morales, vel physicae).

Első Czikk.

Az egyházi testületekről.

50. §.

Ezeknek fogalma s nemei.

Egyházi testületeknek neveztetnek az egyház kebelébe tartozó egyéneknek azon egyesületei, melyek az egyház közvetlen

felsőbbsége alatt, az egyház czélja valósithatásának s névszerint az egyházi kormányzásnak könnyebbitése végett alkottattak. Ilyen egyházi testületek, az ekklézsiák, egyházi megyék, és iskollák.

I. Az ekklézsiákról.

51. §.

Az ekklézsia fogalma s nemei.

Ekklézsiának neveztetik valamely helység ugyan azon vallásu lakóinak isteni tisztelet gyakorolhatása s vallásos éltők egyházi törvények szerinti folytathatása végett alkotott egyesülete. Ez anya ekklézsiának (mater ecclesia) neveztetik, ha ahhoz más a tagok szegénysége vagy egyéb helyes ok miatt, a 31. C. szerint külön papot nem tartható s ez esetben leány ekklézsiának (filia-e.) neveztetni szokott ekklézsia van csatolva, meyet az anya ekklézsiától elszakasztani akár ugy, hogy anya ekklézsiává legyen, akár ugy, hogy más anya ekklézsiához csatoltassék, kemény büntetés alatt tilalmaztatik, hanem ha az a hallgatók megegyezéséből és a közönséges zsinat helybenhagyásával történik, a 32 C. szerint. Egyházunk kebelében van az 1862-ik évi névkönyv szerint 552 anya-, és 456 leány-ekklézsia. Az 1848-ik évi belviszályok alatt számos anya-ekklézsiánk templomai összeromboltatván, s tagjai legyilkoltatván, felettébb megszaporodtak a deserta ekklézsiák, melyek a közelebb fekvő ekklézsiákhoz csatoltatva, tetemesen öregbiték leány ekklézsiáinknak, a gyászos emlékezetü 1848-ik év előtt m.e. 300-ra tehető számát.

52. §.

Az ekklézsiák testületileg gyakorolható jogairól.

Az ekklézsiák birnak átalában azon joggal, hogy az egyházi törvények sérthetlen megtartása mellett, az isteni tisztelet eszközei előállitásáról s fenntartásáról körülményeik és szükségeikhez képest gondoskodjanak; részint önhatalmulag, részint az egyházi elöljáróságtól elejökbe szabott utasitások teljesitése utján. Az ekklézsiák ezen jogukat gyakorolják testületileg

I. az ekklézsiagyülésében, mely egyházkebli közgyülésnek is hivatik, és az 1861 julius 28 és 29-ik napján tartatott egyház főtanácsi gyülésben véglegesen megállapitott alapszabályokban, következendőleg szabályoztatott :

1. „A presbyterium felett van az egyházkebli közgyülés, melynek tagjai mind azon hallgatók, kik a pap és iskolamester fizetésében s az egyház költségei s minden nemü terhei hordozásá-ban részt vesznek.“

2. „Ekklézsiagyülés évenkint rendesen kétszer, de legalább egyszer minden esetre tartandó, sőt ha a szükség ugy kivánja többször is; rendes esetekben a gyülés ideje előtt 8 nappal a templomban kihirdetendő, rendkivüli esetekben az egyházfi által házanként minden illetőknek tudtára adandó; mindenik esetben ügyelettel lévén, hogy a gyülés országos vásár napjára s más ily a megjelenést gátló napokra ne hirdettessék.“

„Ezen gyülés határozatai érvényeseknek tekinthetők, bárminő számmal jelentek is meg a tagok, ha t. i. rendes uton ki volt hirdetve a gyülés tartásának ideje, úgy hogy arról mindnyájan értesülhettek.“

3. „Tárgyai ezen gyülésnek: általában az egyházat illető minden nagyobb fontosságu dolgok feletti intézkedés, különösebben az egyház fekvő birtokai feletti rendelkezés, egyházi vagyonok elidegenitése, terhelése, nagyobbszerü vásárok, költségesebb építmények elhatározása; a 14. canon szerint pap-, mester választás, továbbá kebli gondnok, jegyző, pénztárnok, számadó gondnok, számadó megyebiró, malom inspector, gazda, erdő inspector, szóval az egyházfiakon kivül minden más egyházi hivatalnokok megválasztása; végre a presbyterium munkásságának megbirálása, ennek számoltatása és évenkénti egyharmadrészbeni megujitá sa.“

4. Önként értetik csakugyan, hogy a fontosabb és az egyháznak akár szellemi, akár anyagi ügyeit érdeklő határozataira nézve, p. o. vásárok, egyházi vagyonok elidegenitése, tőkepénzek elköltése, épitkezések, pap- s mesterválasztás sat. az egyházi felsőbb hatóság u. m. esperes, püspök, egyház vidéki gondnokság és az egyházi főtanács beleegyezése, mulhatlanul megkivántatik.“

5. „A 200 vagy ennél kevesebb béradó gazdát számláló egyházakban minden szavazattal birható községi tag meghivatik az eklézsia gyülésébe, s ott nem csak tanácskozhatik, hanem döntő szavazattal is bir; de“

6. „a 200-nál több kepefizető gazdát számláló népesebb egyházakban behozandó a képviseleti rendszer, még pedig olyformán, miszerint tizedenként, negyedenként, vagy más a gyakorlatban lévő helységfelosztás szerint, az ezek egyházi felügyelőinek, elnökeinek elnöklete alatt, bizonyos számu képviselők választatnak, azon elvet tartván

szem előtt, hogy legalább két annyi képviselő választassék, mint a hány tagból a presbyterium áll, vagy legfeljebb négy annyi ; ezek teszik aztán az ekklézsiagyülést is s ennek minden teendői, jogai és kötelességei a képviseleti testületre szállanak."

7. Minden presbyter már hivatalánál fogva tagja az ekklézsia köz- vagy képviseleti gyülésének, valamint az énekvezetők és orgonisták is."

8. „A képviselők választatnak 3 évre."

9. „A presbyterek számának, valamint azon egyházakban, hol a képviseleti testület fel van állitva, a képviselők számának és választási módjának elintézése a kitüzött elvek szem előtt tartása mellett kebli intézkedésül hagyatik fenn."

10. „A képviselő-testület határozatai érvényeseknek tekintendők, bárminő számmal is jelentek meg tagjai."

Gyakorlat szerint az ekklézsia gyülésében szokott elhatároztatni az is, hogy mikép nyilatkozzanak a papra s mesterre nézve a presbyterium által az egyházi vizsgálók előtt.

II. Az egyházkebli tanács (presbyterium vagy domesticum consistorium) gyülésében, melyre nézve a fennebb idézett alapszabályokban a következendők határoztattak:

1. „az egyház közvetlen kormányzó-testülete a kebli egyházitanács, a helvetica confessio 18-ik fejezete 4-ik pontja és a 99-ik canon szerint, választva az egyház tekintélyesebb, szilárd jellemü, vallásos buzgóságban s egyháziasságban kitünőbb, jámbor életü kepefizető tagjaiból, kik megválasztatásukat különös megtiszteltetésül tekintve, készek szent vallásunk iránti lelkesült buzgalommal felvállalni és folytatni a presbyteri hivatalt."

A helv. confes. idézett pontja következendőleg jellemzi a presbytereket: Sunt seniores et quasi senatores patresque ecclesiae, gubernantes ipsam consilio salubri," s az idézett canon azt rendeli, hogy presbyterekké olyan világi rendbeli hallgatók választassanak, kik igaz hitüek, fedhetetlenek, házasok és gyermekesek, nem léhák és zabolázhatlanok, minden vétek és becstelenség bélyegétől menttek; illő tekintélylyel birók, nem indulatosok s hirtelen haraguak, csendes s mérsékelt gondolkozásu, okos előrelátással s érett megfontolással cselekvők; nem szószátyárok, fecsegők, nem kóborlók, hanem inkább otthon ülők.

2. „A presbyteriumok nem magok egészitik ki magokat, hanem az első választáskor a volt presbyterium minden tagjai lemondván, a presbyterek vagy consistorok választatnak teljes egyházi

vagy képviseleti gyülésben és pedig nem élethosszig, hanem három évig terjedő hivataloskodási időre, olyformán, hogy a presbyterium a tagok egyharmad részének évenkénti kilépése által minden évben felujíttatik; az ezen rendszer életbe léptetését követő első év végén azon $^1/_3$ rész lépvén ki, mely a választáskor legkevesebb szavazattal választatott a presbyteriumba, a 2-ik év végén azon második $^1/_3$ rész lépvén ki, mely a bennmaradtak közül kevesebb szavazattal választatott a presbyteriumba; a 3-ik év végén azon utolsó $^1/_3$ rész, mely már a 3 évet betöltötte, valamint azután mindég a 3 évet betöltött presbyterek lépnek ki. Hogy ha pedig a két első évi kilépés alkalmával a szavazatok egyenlősége miatt a kilépendő $^1/_3$ részt megállapítni nem lehetne, azon esetben az egyenlő szavazattal megválasztottak közül az ifjabbik vagy ifjabbak lépnek ki."

3. „Választás alá nem eső tagjai a presbyteriumnak, a patronusok, a helybeli tanodák rendes tanárai és a kebli iskolák rendes tanitói."

4. „Apa fiával, testvér testvérével ugyanazon időben presbyternek nem választható."

5. „A presbyterek hivatalukba a templomban eskettessenek fel."

6. „A presbyterium számra nézve legalább 9, legfeljebb 30 tagból állhat, ezen számba a pap vagy papok, kebli és számadó gondnokok, megyebiró, pénztárnok, jegyző s az állandó presbyterek nem értetvén"

7. „Az egyházfi vagy egyházfiak s a harangozók a presbyterium által választatnak."

8. „A presbyterium hatáskörét kijeleli a 99-ik canon, kötelessége általában az egyház erkölcsi és anyagi javának előmozditása, részletesen pedig:"

a) „a vallásos élet és erkölcsi tisztaságrai felügyelés."

b) „az egyház gazdaságára, javainak kezelésérei felvigyázás."

c) „a belső személyek fizetése beszolgáltatására való gondoskodás."

d) „a számadások megvizsgálása és azoknak közgyülés elébe terjesztése."

e) „a közgyülés határozatainak végrehajtása."

Ezekhez sorozhatni még az idézett canonból:

f) „a hallgatók csupán egyházi törvényszék elébe tartozó viszálkodásainak elitélését."

g) „a szegények táplálására alapitott intézetek jó karban tartása s a feletti őrködést, hogy az alamizsnában csak az érdemesek részeltessenek."

h) gondoskodást arról, hogy a templomok, papi s mesteri lakok jó állapotban, a cintermek pedig körülkeritve zár alatt tartassanak, és hogy az oskolákra mentől jobb ügyelet legyen, „önként értetvén, hogy a köz- vagy képviseleti gyülésnek alája levén rendelve a presbyterium, annak számolni tartozik minden tényeiről, valahányszor felszólittatik.“

„Érvényes határozatok hozhatására megkivántatik, hogy a presbyterium választás alá eső tagjai számának legalább fele jelen legyen.“

9. „Rovatalokat tenni nem a presbyterium, hanem az egyházi köz- vagy képviseleti gyülés jogkörébe tartozik.“

10. „Ha valamelyik presbyter megválasztatása után hivatalát valamely botrányos ténynyel beszennyezné, feljelentés és az esperes s illetőleg a püspök által elrendelt elővizsgálat után, csakis az illető egyházmegyei elöljáróság vagy illetőleg a püspökök által tétethetik le hivatalából.“

Az ekklézsiák ezen kebli igazgató testületeire vonatkozólag, a fennebb közlött 1861-dik évi alapszabályokban még a következendők is rendeltettek u. m.:

1. „a presbyteriumnak, valamint az ekklézsia teljes gyülésének s illetőleg a képviseleti testületnek is elnöke az esperesi vizsgálat alatt lévő egyházakban a pap, mint ki első domesticus curator; vagy ha többen vannak, a hivatala folytatásában korosabb, ennek akadályoztatása esetében, vagy mikor oly tárgyak folynak, hogy a pap jelen nem lehet, az esperes vagy az általa kiküldött pap; mikor az esperes jelen van, akkor ő az elnök, kivévén a n.-szebeni egyházat, melynek mindennemü gyülésében, az egyházi főtanács patronatusi jogából folyólag, az ez által kinevezett világi főgondnok elnököl, s a pap csak ennek akadályoztatása esetében elnökölhet.“

2. „A püspöki vizsgálat alatti egyházakban mind a presbyteriumnak, mind az egyházi köz- vagy képviseleti gyülésnek elnöke, ha ott lakik és jelen van, a püspök, ha nem lakik ott vagy nincs jelen, az egyházi főtanács által kinevezett inspector főkurator, ennek is távollétében a rendes pap, vagy ha többen vannak, a hivatala folytatásában korosabb mint első domesticus curator; ennek is akadályoztatása esetében, vagy mikor oly tárgyak kerülnek szőnyegre, melyeknek tárgyalásánál a pap nem lehet jelen, a püspök által kinevezendő egyén. A mely egyházi gyülésekben a püspök elnököl, azon gyülésekből a fellebbezés a világi ügyekben az

egyházi főtanács, a vallásiakban a közönséges zsinat elébe intézendő."

3. „A világi domesticus curator, megyebirák és más kebli hivatalnokok is, a rendszeresitett fizetéssel ellátott pénztárnokokat kivéve, mint a képviselők, három évre választatnak s haláluk esetében másokkal pótolandók.

4. „Valamint az esperesi vizsgálat alatti egyházakban, egy egyház is esperes és egyház-megyei gondnokság beleegyezése nélkül nem tehet építéseket, ugy a püspöki vizsgálat alatti egyházakban az épitések csak püspök és egyházi főtanács beleegyezésével történjenek; mely szabály a jószág eladásra, cserére, és vásárokra is kiterjesztetik-"

53. §.

Az ekklézsiák közigazgatási állásáról.

Az ekklézsiák mind csupán egyházi vagy is vallási, mind közigazgatási s gazdasági vagy is világi ügyeikre nézve, közvetlen azon egyházi megye papi s világi elöljáróságától függnek, melynek kebelében feküsznek; kivéve azon fennebb megnevezett 9 ekklézsiát, melyek püspöki vizsgálat alá tartoznak, s a melyek vallási ügyeikben a püspöktől, a világiakban pedig az egyházi főtanácstól függnek közvetlenül.

II. Az egyházi megyékről.

54. §.

Az egyházi megyékről s azok népességéről.

Egyházi megyének (classis, seu dioecesis 32. 33. c.) neveztetik több ekklésiának az egyházi kormányzás könnyitése végett alkotott egyesülete. Ezen egyházi megyék neveztetnek tractusoknak és esperességeknek is (senioratus). Egyházunk megyéi, az 1861-ik évi névkönyv szerinti népességökkel egyetemben, következendők:

1. vajdahunyadi, mely Hunyad- és Zaránd vármegyékre terjed ki, 24 anya-, és 15 leány ekklésiában, 4942 lélekkel.

2. fejérvári, 14 anya- és 14 leány-ekklézsiában, 3220 lélekkel.

3. enyedi, 32 anya- és 46 leány-ekklézsiában, 20,259 lélekkel.

4. kolozskalotai, 39 anya- és 16 leány-ekklézsiában, 22,279 lélekkel.

5. a kolosvári megyésített ekklézsia 8176 lélekkel.

6. déési, 26 anya- s 29 leány-ekklézsiában, 9390 lélekkel:

7. széki, 51 anya- és 38 leány-ekklézsiában, 20,922 lélekkel.

8. görgényi, 34 anya- és 26 leány-ekklézsiában, 17,316 lélekkel.

9. marosi, 65 anya- és 43 leány-ekklézsiában, 43,465 lélekkel.

10. küküllői, 35 anya és 55 leány ekklézsiában 16,442 lélekkel.

11. Székely-udvarhelyi, 53 anya- és 36 leány-ekklézsiában, 31,795 lélekkel.

12. erdővidéki, 15 anya- és 3 leány-ekklézsiában, 10,800 lélekkel.

13. sepsi, 37 anya- és 4 leány-ekklézsiában, 23,069 lélekkel.

14. kézdi, 14 anya- és 10 leány-ekklézsiában, 12,312 lélekkel.

15. orbai, 11 anya- és 6 leány-ekklézsiában, 12,423 lélekkel·
Az erdővidéki, sepsi, kézdi és orbai kerületek Bethlen Gábor fejedelemnek 1614-ben kelt és mindkét Rákóczi György fejedelem által megerősített kiváltságlevele nyomán (de a melyben az erdővidékiről nincs emlékezet) egyesültek ugy, hogy mindenik külön is tarthat ugyan kerületi zsinatot, mely a törvénykezési ügyekre nézve Quindenának neveztetik, az idézett kiváltság levél ezen szavainál fogva: „ideo controversiarum et litium legitimae compositiones et examinationes diebus quindenis in quibuslibet sedibus et senioratibus observentur“; a nagyobb fontosságu és közös ügyek eligazitása végett mind azáltal ezen kerületek egyházi hivatalnokai s világi gondnokai közös gyülést is szoktak tartani az idősb esperes elnöklete alatt, mely communitasnak neveztetík s a 4 e. megyebeli törvénykezési ügyekre nézve, a házasságiak kivételével, felebbviteli törvényszék is, és a melyre hajdan meghivattak az unitariusok rikán-belőli 3 egyházi megyéjinek tisztviselői is. Ezen közös gyülésben választatnak az e. főgondnokok, az algondnokok választása az illető megyéket illetvén.

16. szebeni, 20 anya- és 13 leány-ekklézsiában, 4419 lélekkel. — Ez az enyedi és kÜköllői kerületekhez tartozott ekklézsiákból alkottatott a kormányzás könnyebbitése végett 1814-ben.

17. Szilágyi, mely Közép-Szolnok és Kraszna vármegyékre terjedvén ki, azon feltétel alatt csatoltatott 1821-ben az erdélyi püspökséghez, hogy miután a nevezett vármegyék Magyarhonhoz kapcsoltatnának, a tiszántuli püspökséghez csatoltassék vissza.

Az irt vármegyéknek visszakapcsoltatása a királyhágóntuli

Magyarhonhoz már végre is hajtatott ugyan, de ezen egyházi megye még nem kebeleztetett ki a helvéthitűek királyhágón inneni püspökségéből. Van ezen legnépesebb egyházi megyénk 69 anya- és 9 leány ekklézsiáiban 47,607 lélek.

Az elősorolt egyházi megyék közé tartoztak még a nagysajói, és tekei capitulumok is, még pedig az azok kerületében fekvő szász nemzetiségü és ágostai vallástételt követő néhány ekklézsiával egyetemben. Azonban ezen capitulumoktól a lutherana ekklézsiák az 1848-ik évi zűrzavarok között tettlegesen elszakasztatván s az ágostai vallástételt követő szászok püspökségébe kebeleztetvén; a helvéthitüek 1862-dik évig külön esperes alatt állott ekklézsiái pedig, az ezen évben Déván tartatott zsinat által 7 anya- és 20 leány-ekklézsiában 2139 lélekkel a déési és görgényi megyékbe kebeleztetvén: ezen capitulumokat többé egyházunk megyéi közé nem számlálhatni, bár a lutherána ekklézsiák tettleges s ennélfogva jog- és törvényellenes kikebeleztetése felett a két protestáns egyház között támasztott kérdés, még a m. kormány által érdemileg el nem döntetett.

Valamint az ezen két capitulumhoz tartozott néhány ágostai vallástételt követő s magyar földön fekvő ekklézsiák, — csak is az egyházi kormányzás tekintetében — magukat hitczikkeik s szertartásaik megtartása mellett egyházunk közigazgatási felsőbbsége alá bocsátották volt; ugy némely, még pedig a papok fizetése tekintetében legelső rangu ekklezsiáink, melyek egyébaránt a szász földön feküsznek, u. m. a szászvárosi-, tordosi-, vizaknai- és kóbori, az ágostai vallást követők püspöke, és egyházi főtanácsa felsőbbsége alatt állottak közigazgatási tekintetben az 1862-ik évig, a midőn közönséges zsinati 20. sz. alatti határozat és egyházfőtanácsi 295 sz. alatti rendelet alapján, egyházunkba kebeleztettek, még pedig a szászvárosi a püspöki vizsgálat alatti ekklézsiák közé, a tordosi a hunyadi, a vizaknai a szebeni és a kóbori az udvarhelyi egyházi megyékbe, papjaik tized kárpótlási jövedelme érintetlenül addigi állapotukban hagyatván.

§. 55.

Az egyházi megyéket testületileg illető jogokról.

Az egyházi megyéket testületileg illető jogok gyakoroltatnak — gyülésekben, a milyenek :

1. a megyei zsinat (synodus partialis), melyet a 89 c. szerint az esperes kötelessége esztendőnként legalább háromszor u :

m. Szent György (gyakorlat szerint inkább Gergely) napja körül, a közönséges zsinat napja elötti héten, és Szt. Mihály nap előtt összehivni, rendkivül mindannyiszor időközben is tartathatván, valahányszor azt a szükség kivánja. Az 1856-ik évi közönséges zsinaton elhatároztatott az érdekelt hármon kivül a 4-ik rendes zsinatnak is a szükséghez képesti tartatása, főleg a válóperek folyamának gyorsitása végett. A megyei zsinatnak:

a. elnöke — az esperes, a ki a gyülést akár magánál, akár más alkalmatos helyen tarthatja. Az 1861-ik évi k. zsinat 78 szám alatti végzése alapján ajánltatott azonban az egyházi megyék elöljáróinak, hogy a vallásos élet ébresztése végett, ezen zsinati gyülések mentől több helységben kerülőleg s rendre tartassanak, s mindig isteni tisztelettel kezdessenek (1861. 16. E. R.)

b. tagjai, az idézett c. szerint az illető kerületbeli ekklézsiák minden papjai, gyakorlat szerint pedig, a kerület világi fő- és algondnokai, mint a világi rend képviselői, és a papság szavazatai többsége szerint, a papok közül választatni szokott egyház kerületi legfennebb 10 ülnök (assessores tractuales), kiknek az idézett c. is a több papok feletti tekintélyt tulajdonit; ugyszintén a megyei jegyző és director. Az ujabb időben ezen gyakorlat oda módosult, hogy minden megjelenő papnak döntő szavazata van, kivéve a pereket, melyekben szavazattal csak az ugy neveztetni szokott székező birák birnak, kik különbözőleg egy vagy három évre szoktak választatni a megyei zsinat által.

Ezen gyülésben a világi rend csak egy-két gondnok által képviseltetvén s azok is a hivatali érdekek olykori tulnyomóságánál fogva a világi tagok valóságos képviselőinek nem tartathatván, szembetünő, hogy a megyei zsinat szervezete nem felel meg a protestantismus szellemének, és hogy ennélfogva fenntartatása olyan jogsérelem, melynek orvosoltatását az egyetemes egyház érdeke épen ugy sürgeti, mint a világi tagoké.

c. tárgyai: a házassági perek, — egyházi büntető keresetek s minden egyházi hatóság elébe tartozó kebelbeli panaszok ellátása, az uj papok megvizsgálása; egyébiránt sérthetetlenül fenntartatván a közönséges zsinat tekintélye és felsőbbsége ugy, hogy a nagyobb fontosságu dolgok annak itélete alá terjesztessenek, s a feljebb vitt perek teljes kiterjedésökben átbocsáttassanak: névszérint nem állván ezen gyülésnek hatalmában papot végképen letenni — kivetkeztetni s a polgári hatóság kezébe adni, sem a közzsinat által letetteket s kivetkeztetteket visszavenni; mint a melyek

csak is a közönséges zsinat hatósági körébe tartoznak. Ezen kivül ugyan csak az idézett canon által arra is van utasítva ezen gyülés, hogy a püspök tudta nélkül s akarata ellen (invito inconsultoque suo superintendente) nagyobb fontosságu dolgokat érdeklőleg, se ne határozzon se ne cselekedjék; azokat, ha a püspök itélete helyesnek nem találtatnék, a közönséges zsinat itélete alá bocsátani eldöntés végett köteleztetvén. Különösen a tavaszi kerületi zsinatnak főbb tárgya volt hajdan, a papoknak egyik ekklézsiából másba tétele, a mi eltöröltetett az 1842 : 375 sz. E. rendeletben kihirdettetett papválasztási szabály által; ki lévén abban mondva, hogy a megválasztott pap ekklézsiájából másként el nem mozdíttathatik, mint hivatalábóli kitétetés által.

A megyei zsinat tartása költségeinek hordozására nézve külömböző gyakorlat divatoz, a mennyiben:

1. vannak egyházi megyék, melyekben az ekklézsiák ilyen költséggel nem terheltetnek, mint a kézdi, orbai, sepsi, s erdővidéki, vajdahunyadi, déézsi, koloskalotai és a szilágysági megyék; melyekben a tagok tartják magukat.

2. némely megyékben az ekklézsiák kevés összeget fizetnek, mint az udvarhelyi és enyedi megyékben.

3. más megyékben mind az ekklézsiák, mind azok papjai s mesterei aránylagosan részeltetnek ezen költség hordozásában, például a marosi megyében az ekklézsiák $^2/_3$, a papok s mesterek $^1/_3$ részben; ebből a papok két annyit fizetvén mint a mesterek; a széki megyében pedig az ekklézsiák $^1/_2$, a papok s mesterek is $^1/_2$ részben.

Ezen gyakorlat, nem találtatván az ekklézsiákat túlterhelőnek, helybenhagyatott az 1861-ik évi k. zsinat 78. sz. alatt.

2. Az egyházmegyei tanács (tractuale consistorium), mely az idősebb világi fő- vagy algondnok elnöksége alatt, a világi gondnokokból és a papi hivatalnokokból, milyenek az esperes, megyei jegyző és director, alkottatott, — az egyházi közigazgatás körébe tartozó világi dolgoknak kezelése és az egyházi főtanács rendelései teljesedésbe vételének eszközlése végett, mint az egyházi kormányzásra felhatalmazott és az egyházi főtanácscsal közvetlen levelezésben álló testület, (az 1825-ben 99. szám alatti s alább közlendő E. rendeletben kiküldött egyházi gondnoki utasitvány értelmében), melynek jegyzőkönyvét — vagy a kerületi jegyző — vagy a gyülés által kineveztetni szokott igtató (protocollista) vezeti.

III. Az iskolákról.

56. §.

Az iskolák egyházi testületeknek tarthatók.

Hogy az iskolákat átalában testületeknek tarthatni, világos abból, hogy azok több egyéneknek a nevelés és tanitás előmozdítása végett alapított olyan egyesülete, melyek jogi és köteleztetési képességgel birnak; a mit, egyebeket mellőzve, eléggé bizonyít az, hogy a Leop. Dipl. 2-ik pontjában nem csak elismertetik, miszerint az iskolák dézmákat, jövedelmeket és jószágokat — még pedig fejedelmi adomány következésében is birtokolhatnak; hanem egyszersmind az iránt is biztosíttatnak, hogy ilynemü birtokaikra nézve sem a fejedelem, sem más akár világi, akár egyházi személy által háboríttatni nem fognak; a birtoklás pedig jogi s köteleztetési képesség, vagy is jogtani személyiség nélkül nem is képzelhető. Azt pedig, hogy az iskolák egyházi testületek, vagy is olyanok, melyek az egyház közvetlen felsőbbsége alatt állanak, s ennélfogva az egyház törvényei szerint szabályozvák — bizonyítja, mind az, hogy a Leop. Dipl. idézett pontjában az iskolák ugy említtetnek, mint valamelyik befogadott egyházhoz tartozók, e szókban: „sive cuicunque ex receptis religionibus addictae ecclesiae, parochiae, vel scholae;“ mind az, hogy hazánk törvényei s jelesen az 1791. 55. czikk mind alsóbb, mind felsőbb iskolák (scholarum, gymnasiorum, collegiorum) alapithatása, birtokolhatása, s használhatása jogát a befogadott egyházaknak s azok patronusainak tulajdonitja; a mit a régibb idők gyakorlata is bizonyít, a mennyiben az A. C. 1. r. 10. cz. 1-ső czikkében láthatólag, a fejérvári kollegium számára fejedelem Bethlen Gábor által hagyományozott husz ezer forint felett támasztott nehézségek eligazitása „a püspökre az ekklézsiával együtt“ bizatott az ország rendei által; mind az, hogy egyházunk törvényei által szabályozta mind az alsóbb (94 és 97. c.), mind a felsőbb iskolákat (96 c.), és névszerint az ekklézsiák kebelében létező iskolákra nézve a közvetlen felvigyázás jogát s kötelességét a helybeli papokra (94. c), esperesekre (88. c.) és a püspökre (91. c.) bizta, elég bizonyságául annak, hogy iskoláink minden más befolyás kirekesztésével, egyházunk közvetetlen felsőbbsége alá rendelt testületek; a mit az állam is elismert, a mennyiben ország törvényében s névszerint az A. C. 1. r. 10. cz. 2-ik és 3-ik czikkeiben egyházunk collegiumai alapitása helyének elhatározását, s az akkor

fejérvári, most enyedi főiskola külső és belső állapotjára vigyázást olyan fejedelmekre bizta, kik „evangelicus orthodoxus fejedelmek,“ a közvetlen felvigyázás kezelésére „mindaz ekklézsiai statusból s mind pedig külső rendekből bizonyos főinspectorok állatását“ is rendelvén.

57. §.

Egyházunk iskolái rendeltetéséről s osztályáról.

Egyházunk iskolái rendeltetésének czélja ki van jelelve a 94. c. ezen szavaiban: „ut scholis tanquam non solum ecclesiae sed et reipublicae seminariis, utilia aptaque ad utriusque regimen organa prodire et emergere queant.“ Egyházunk iskolái feladata ennélfogva az, hogy egyházunk növendékei, mind egyházi, mind polgári kötelességeik teljesitésére alkalmatosokká képeztessenek, s azoknak ennélfogva ugy kelle szerveztetni, hogy azokban a növendékeknek polgári helyzetök fokozata különbségéhez képest szükséges nem csak vallási, hanem más tudományi ismereteknek szerzésére is alkalom nyujtassék. Iskoláink ezen rendeltetésökhez képest osztatnak:

1. alsóbbakra (scholae triviales 94. c.), melyek az 5. E. V. szerint — kétfélék — u. m.

a. fi- vagy latin, falusi s városi iskolák, melyekben a 94. c. szerint az erkölcsök nemesbitésén s külső magaviselet csinosbitásán, s főleg az isten iránti kegyes indulat ébresztésén kivül, taníttatni kell a növendékeknek a jelesebb latin irók munkái értésére, valamint a görög és zsidó nyelv elemeire, helyes szó és irásbeli előadásra, vitatkozásra; fő dolog lévén inkább az értelem, mint az emlékező tehetség élesítése, hogy a lélek magasb fokozatu foglalkodtatására a felsőbb iskolákban alkalmatosokká válhassanak.

Miután a főiskolák mellett felállított alsóbb, ugy nevezett középtanodák főfeladatává különösebben a latin, német s görög nyelv és irodalom tanulása tétetett, kevés városi iskolát kivéve, ezen egyházi törvényben érdekelt fiiskolák megszüntek, s helyöket magyar elemi iskolák foglalták el, melyekben a figyermekek helyes irásra s olvasásra, a népszerü vallástudomány, számtan, földrajz és történelem elemeire és templomi énekekre taníttatnak.

A közelebbi években alapíttatott a rikán belőli négy egyházi megye által Sepsi-Sz.-Györgyön, egy a helybeli ekklézsiától független, s az egyházi főtanács közvetlen felsőbbsége alatt álló főiskola,

mely az 1862. 392. sz. alatt költ E. rendeletben négy osztályu gymnasiumnak nyilvánittatott.

b. leány- vagy magyar iskolák, melyeknek felállítása szorgalmaztatik az 5. E. V. szerint azon okból, mivel a Jézus országában nembeli különbségnek helye nem lévén, kötelessége az egyháznak mindkét nem idvességéről gondoskodni; a 97. c. szerint pedig azon okból, mivel Jézus földi országa vagy is az egyház (ecclesia militans) érdeke nem csak a magasb tudományok s idegen nyelvek, hanem az anyai nyelv iskoláit is igényli. Az idézett törvények szerint ezen iskolákban a tanitói hivatalt nem férfiakra, hanem jó erkölcsü, vallásos s tudományokban is jártas asszonyokra kellene bizní, addig azonban, mig ilyenek találtathatnának, feleséges mesterek vagy a néptelenebb ekklézsiákban a végre papok is használtathatván, kiknek kötelességök lenne, a leányokat, kivált a nagyobbakat a fiaktól elkülönözötten olvasni, irni, rajzolni tanítani; vallásos életre alkalmatos kézikönyvek szerint oktatni; a szent és más — felfogásukhoz alkalmaztatott — könyvek olvastatása által képezni; s alkalmatosokká tenni arra, hogy a szent énekekben részt vehessenek s a prédikátiókat haszonnal hallgathassák.

2. felsőbbekre, melyekben az alsóbb elemi- és középtanodai tárgyakon kivül, azon ifjak számára, kik az alsóbb iskolákat bevégezték, felsőbb (theologiai, philosophai s philologiai 96. c. 26. E. V. s ezekhez későbbre járult jogi) tudományok is tanittatnak. Ezek ismét kétfélék u. m.:

a. altanodák (gymnasiumok), melyekben az alsóbb osztálybelieken kivül, a szélesebb értelemben vett bölcselmi tudományokat is végezhetni. Ilyenek a zilahi és szászvárosi tanodák.

b. főtanodák (collegium), melyekben az alsóbb elemi és középtanodai tárgyakon kivül, a bölcselmi és jogi tanfolyamokba tartozó tudományok is taníttatnak. Ilyenek: az enyedi, kolosvári, m.-vásárhelyi és sz.-udvarhelyi főtanodák. Ezen főtanodákban régebben taníttattak a papi tudományok is két évi tanfolyam alatt, a mi megszüntettetett, az 1854. 239. E. R. alapján, papi-növelde (theologicum seminarium) alapittatván Kolosvárott, hová a püspöki lak is áttétetett, s az határoztatván, hogy a papi tudományok teljesebb kiterjedésben csak ott taníttassanak, s a papi szigorlatok is ott tartassanak. Ezen papi növelde, az 1858-ik évben Enyeden tartatott k. zsinat óhajtása következtében, az 1861-dik évi egyházfőtanácsi teljes gyülés 12. szám alatti határozata alapján, az

enyedi főtanoda mellé tétetett által, a püspöki lak Kolosvárott hagyatván.

Ezen főiskolák és gymnasiumokra nézve tanítási és tanulhatási szabály gyanánt rendeltettek az 1833. 138. sz. E. R., a következők:

1. hogy azokban minden tudományok kivétel nélkül magyar nyelven irt kézikönyvek szerint taníttassanak, és a tanulók megvizsgálása is magyar nyelven történjék.

2. az alsóbb osztályok közül a négy alsóbbakban csupán magyar nyelven taníttassanak a földmivelői, mesterségi és kereskedési pályára szükséges ismeretek, a latin nyelv teljes mellőzésével.

3. az alsóbb magyar iskolákat végzett tanulók bocsáttassanak fel a latín nyelv tanulására rendelt osztályokba, melyekben főleg latin irodalom s annak segéd ismeretei mellett, a már szerzett ismeretek bővitése folytattassék.

4. ha valaki mindazon ismeretekkel bir a latin nyelven kivül, bár az iskolán kivül szerzette is azokat, melyek a magyar és latin osztályokban taníttatnak, és arról az iskolai elöljárók előtt jó próbát ad, s e mellett az általa hallgatandó felsőbb tudományok felfoghatására korbeli érettsége is van, nem rekesztethetik el attól, hogy a tanárok magyar nyelvü tanitásait is hallgathassa, iskolai bizonyitványt csak azon tudományokból nyerhetvén, melyeket hallgatott és a melyekből meg is vizsgáltatott.

5. azok is, kik egy vagy más tudományokból akarnának tanitást hallgatni és meg is vizsgáltatni, el nem rekesztethetnek; azon tudományokból, melyeket hallgattak és a melyekből meg is vizsgáltattak, iskolai bizonyitványt is nyerhetvén.

Ezen szabályok késősbben csak annyiban módosíttattak, hogy a középtanoda tantárgyai közé a latin mellé tüzetesebben soroztatott a német s görög nyelv és irodalom is. Végre megtörtént az 1861-ik évben, az idő kivánatainak megfelelőleg, az elemi, közép és főtanodák szervezése és azokban a bölcselmi, jogi s hittani tanfolyamok szabályozása is ugy, a mint azt láthatni azon szervezési javaslatban, melyet az egyházi főtanács által az erdélyi ev. ref. főtanodák rendezésére kinevezett bizottság szerkeztett, és a mely elfogadtatása után az egyházi főtanács 1861. 303. sz. a. rendelete alapján, az $186^1/_2$-ik iskolai év kezdetével, minden főtanodáinkban életbe is lépett.

58. §.

Az iskolák testületileg gyakorolható jogairól.

A falusi s városi ekklézsiák kebelében létező iskolák nem ké-

peznek külön testületet, és úgy tekintetnek mint az illető ekklézsiák saját intézetei, s mint olyanok mind cselekvőleg, mind szenvedőleg az ekklézsiák által képviseltetnek, szükségeik fedezéséről is ezek saját vagyonaikból gondoskodni köteleztetvén, a sepsi szentgyörgyi közép- és a makfalvi elemi tanodák kivételével, melyek saját alapitmányi pénz alappal birnak, s az egyházi főtanács által kinevezett fő- és algondnokok felügyelete alatt állnak. A felsőbb iskolák ellenben, azon ekklézsiáktól, melyek kebelében alapíttattak, sőt azon ekklézsiák egyház megyei elöljáróságától is függetlenül, csupán az egyházi főtanács közvetlen felsősége alá rendelt önállásusággal, s testületi személyiséggel birnak, e következendő jogokat testületileg gyakorolhatván:

1., mind fekvő, mind ingó vagyonaik kezelése felett rendelkezhetnek az egyházi főtanács rendeletei megtartása mellett; az azokat tárgyazó keresetekben mind követelőleg, mind követeltetőleg saját nevökben perlekedhetnek, egyik gondnokuk, igazgató tanáruk és pénztárnokuk által képviseltetvén, s ugyanazok által ügyvédet és biztost is vallhatván.

2., az egyházi törvények által szabályozott iskolai kormányuk kezelésére, s gazdasági ügyeik elintézésére hivatalnokokat nevezhetnek s illetőleg számolásra kötelezett tiszteket s ügynököket fogadhatnak, felsőbb helybenhagyás szükségessége nélkül.

3., A nevelés és tanitás rendszerét tárgyazó törvények teljesitése eszközei s módja felett környülményeikhez képest szabadon intézkedhetnek; az egyházi felsőbbség által megállitott szabályok sérelme nélkül.

4., Van saját iskolai törvényszékök, az iskola növendékeire nézve első birósági joggal és büntető hatalommal elanynyira fel lévén ruháztatva, hogy a tanulókat mint közvetlenül csak is az iskolai elöljáróságtól függőket, vétségeikért más törvényhatóság előtt követelni sem lehet, mig azoknak ügyeik az iskolai törvények szerint el nem láttatnak; a mit a nevelési rendszer természetén kivül abból is következtethetni, hogy csupán közkövetelésü bünök eseteiben: milyenek a gyilkosság, erőszakos fajtalankodás, mások házai megtámadása és a tolvajság, tartoznak az elitélteket a 96. c. értelmében a polgári tisztviselőség kezébe és hatalma alá bocsátni; más esetekben a H. K. 1. R. 51. Cz. szerint, apai hatalom körébe tartozó fenyitő hatalmat, az apák s azok helyetteseitől tettleges engedményezés (cessio) utján nyert jognál fogva, méltán gyakorolhatván.

5. Jogositva vannak a növendékek felvételére, s azok jobbithatatlansága esetében, kirekesztésére is.

6. Hiteles pecsétekkel birnak, melyekkel megerősített bizonyitványok, a hatás körükbe tartozó dolgokra s főleg a növendékek tanulás s magaviseletbeli minősége tanusitására nézve, közhitelüséggel birnak az 1752. 1. 1791. 33. czikkekből következtethetőleg.

7. Azon polgári hatósággal, melynek kebelében feküsznek, elöljáróságuk (curatoratus) által közvetlen közlekedésben vannak; a kormánynyali közlekedésök csak is az egyházi főtanács utján eszközöltethetvén.

8. Tanáraik s gondnokaik által képviseltetnek az egyházi főtanácsnak mind teljes, mind állandó gyüléseiben; ezen uton mind az egyházi törvényhozásban, mind az egyházi kormányzásban részt vehetvén.

Második czikk.

Az egyházi egyénekről.

59. §.

Ezeknek osztálya.

Az egyház kebelében létező egyéneket oszthatni az A. C. 1. R. 1. Cz. 3. czikkje utmutatása szerint, egyházi vagy belső és világi vagy külső rendbeliekre.

Első fejezet.

Az egyházi rendbeliekről (ecclesiastici).

60. §.

Ezeknek fogalma s osztálya

Egyházi rendbelieknek neveztetnek egyházunk azon tagjai, kik egyházunktól nyert hivatali állásuknál fogva arra rendeltettek, hogy az egyház közelebbi czélja valósitásával foglalkozzanak az isteni tisztelet és tanitás közvetlen kezelése által. Ilyen egyházi egyének 1. a papok és segédpapok, kik káplánoknak is neveztetnek, 2. a léviták, 3. az iskolai tanitók, 4. az énekvezetők.

I. A papokról s káplánokról.

61. §.

A papi s képláni hivatal kivánatosságairól.

A papok Isten beszédének tolmácsai (2. c.) s a népnek tanítói és vezetői (14. c.), még pedig mint az apostolok következői (Helv. Conf. 18. f. 3. p.), nem emberi és uj, hanem isteni és régi rendelésnél fogva (ugyan ott 1. p. és Efes. 4. r. 11. és 12. v., I. Kor. 12. r. 28. v.). A papok azon esetben, ha ezen nagyfontosságu hivatásuk betölthetésében akár testi vagy lelki elgyengültség, akár egyházi hivatalos elfoglaltatás miatt akadályoztatnak, segéd papok vagy is káplánok által segedelmeztetnek, kiket azonban nem áll hatalmukban kényök szerint felvenni, arra megkivántatván a pap és ekklézsiája beleegyezésén kivül a megyei zsinatnak a bebizonyított szükségesség által indokolt engedelme is, és az is, hogy a káplán a papi hivatalra képesített legyen; az ekklézsia által ugy választassék meg, mint a segedelmezett papnak leendő következője, a szabályszerüleg megtörtént választást utólagosan sem a pap, sem az ekklézsia meg nem másíthatván 1856. 80. zs. r. A papi s káplání hivatal kivánatosságai a 3. c. szerint következők: 1) alapos vagy legalább középszerü miveltség, 2) igaz tudomány, 3) hivatás és törvényszeres kibocsáttatás (vocatio et missio legitima), 4) kötelesség teljesitésébeni hivség (functio fidelis), 5) feddhetetlen élet.

62. §.

I. A papok miveltségéről.

A papok miveltségét tárgyazó szabályok:

1. A papok néptanitók lévén, azoknak átalában legalább középszerü miveltséggel, a szent irásban és a hit sarkalatos czikkeiben pedig illő jártassággal kell birni; különben ha tudatlan létökre másokat tanitnának, az történnék meg a mit Jézus (Máté 15. r. 14. v.) ezen szavakkal fejezett ki, ha vak vezeti a vakot, mind ketten verembe esnek (4. c.) Ennélfogva,

2. mielőtt valaki a papi hivatalra felvétetnék, szigoru vizsgálat alá vétetik tudományára s miveltségére nézve, és ha épen tudatlannak találtatnék, nem csak hogy fel nem vétetik, hanem ha visszautasittatása után sem mivelte volna ki magát illőleg, más életnem

választására intetik (5. c.). Ezen vizsgálatnak szabályai e következendők:

a. papi szigorlatra csak azok bocsáttathatnak, kik az illető főtanodában végezvén az 1861-dik évi szervezet szerinti bölcselmi s jogi tanfolyamokat, kihallgatták az enyedi papnöveldében öszpontosított hittani folyamba felvett papi tudományokat, melyek 1. elméleti vagy dogmatikai theologia: dogma, dogmák története, symbolica theologia; 2. bibliai vagy exegetica theologia: magyarázattan (hermeneutika), ó és ujszövetségi bevezetés, héber nyelv, ó és ujszövetségi könyvek forditása (exegesis), szent irási héber és hellen régiségtan; 3. történeti vagy historiai theologia: egyetemes egyházi történelem, a reformatio utáni korszakból Erdély és Magyarhon reformatiója és egyházi történelme, theologiai irodalom-történet; 4. gyakorlati vagy practica theologia: hitszónoklattan (homiletica) és szertartástan (liturgica), katechetika, lelkészettan (cura pastoralis), végre homiletikai gyakorlatok (hom. seminarium), az egyházi jogtan a jogi folyamba lévén áttéve. — Ezen papi tudományokból szigorlatot kell kiállni a papi növendékeknek a püspök és papnöveldei tanárok előtt, még pedig az 1845. 305. sz. alatti E. R. szerint mentől nagyobb nyilvánossággal, az a végre kitüzött időben, melyen kivül szigorlat csak is rendkivüli esetben tartathatik; arra a gondnokok, helybeli városi papok s a szomszéd egyházi megyék esperesei s jegyzői meghivandók lévén. A szigorlatra bocsátott ifjaknak az illető tanár által kijelölt alap-ige szerinti egyházi beszédet is kell irni s azt el is kell papolni (1843-ik évi zs. R.), a papi vizsgálat kiállásáról bizonyitvány csak azoknak adathatván, kik kitünő vagy első osztályu érdemfokozatra méltóknak itéltettek (1828. 241. sz. alatti E. R.) és abban emlitésnek kelletvén tétetni arról is, hogy a papi seminariumot minő szorgalommal s előmenetellel gyakorolták (az 1842-ik évi zs. R.)

b. A papságra már megválasztottak azon egyházmegye zsinata előtt, melynek kebelében kivánnak papi hivatalt folytatni, ujabb vizsgálat alá vettetnek, s ha méltóknak itéltetnek, közzsinati megvizsgáltatás és felszenteltetés végett felajánltatnak (89. c.). Ezen vizsgálatnak a templomban kell történni, értelmes vizsgálók előtt, egész ünnepélyességgel (1845. 305. E. R.)

c. Végre a közönséges zsinat elött is szigoruan megvizsgáltatnak az eleve kiadott kérdések szerint, azok, kik a püspök szállásán összegyült esperesek s hivatali társaik által eszközlendő számbavétel alkalmával ekklézsiáiktól törvényszeresen meghivatottaknak, fel-

szenteltetés végett ajánlattoknak és egyéb tekintetben is méltóknak találtatnak. Ezen vizsgálatnak a püspök elnöksége alatt kell megkezdetni s folytattatni, mig hivatala más kötelességei által elfoglaltatva, maga helyett más elnöket nem helyettesít, a ki gyakorlat szerint, többnyire a zsinat helyében közelebb fekvő főtanodának, már az összehivó levélben kijelölendő tanára szokott lenni, és zsinati elnöknek (praeses) neveztetik, bár csupán a vizsgálat vezetésére van felhatalmazva. — A vizsgálat negyed napig tart, nyilvánosan és ugy, hogy a vizsgáló biztosság kineveztetni szokott tagjain kivül, más a dologhoz értő hallgatóknak is (quibus convenit) megengedtetik ellenvetéseket tenni, az elnök által fentartatandó rend sérelme nélkül (93. c.). Ezen zsinati vizsgálatra nézve az 1845. 305. egyházfőtanácsi sz. alatt rendeltetett, „miként az egyházi kerületek részéről kinevezett vizsgálók kötelesek legyenek a vizsgálatok folyama alatt jelen lenni, kiken kivül a közzsinat kebeléből is egy vagy két tag, mind a papi hivataloskodók mind az egyház főtanácsi biztosok közül, minden délelőttre és délutánra neveztessenek ki, kik minden ülésben jelentést fognak tenni a vizsgálat mikénti folyamáról, hogy ha e tekintetben valamit rendelkezni kell, a köz-zsinat maga rendelkezhessék; és hogy ezen vizsgálat folyama alatt, a felszentelendő papok valamelyik délelötti vagy délutáni órákon az ujszövetségi részből, bibliai magyarázatot tartsanak, összekötvén azt a régiségekbőli megkérdeztetéssel, továbbá a vizsgáló elnök és a több vizsgálók jelenlétében, valamely szobában a felszentelendő ifjakkal tartassék homiletikai gyakorlatiratás, mely gyakorlatiratások számba vétetvén, azok szavaltassanak is el a vizsgáló elnök előtt, ha idő leend arra." A nyilvános vizsgálat bevégeztetése után a püspök tiszte az esperesekkel együtt, nem csak megitélni azt, hogy kik legyenek a papi hivatalra alkalmatosok, hanem nagyobb bizonyosság eszközlése végett a már megvizsgáltakat ujabb próbára is kitenni, azokat valamely kétes értelmü szentirásbeli hely anyai nyelveni fejtegetésére felszólitván (93. e.)

3. A papi hivatalra felvétettek miveltsége biztositása végett, szoros kötelességökké van téve a papoknak, hogy a szent könyveket s a nevezetesebb hittudósoknak ó és uj szövetségről irt magyarázatait megszerezzék, azokat szorgalmatosan olvassák, s magokat a szent beszédeknek önerejökeni irására szoktassák, a szükséges könyvekkel magukat el nem látó s tanulni épen nem akaró papok, egy-két sükeretlen intés után, a papi szolgálattól el is tiltathatván addig, mig elegendő könyveket szereznek, s a papi tudományokban nagyobb előmenetelt tesznek. (6. c.)

63. §.

2. A papok igaz tudományáról.

Mivel a hallgatók idvességéről való gondoskodás Isten után főleg a papokra van bizva (7. c.), az egyház érdekében áll arra ügyelni, hogy ezen hivatalt olyan egyének folytassák, kik az egyház által igaznak ismert tudományt követik. Ennélfogva,

1. mielőtt valaki a papi hivatalra kibocsátatnék, vagy kibocsátatván valamely ekklézsia által elfogadtatnék, — kivált ha idegen vagy ismeretlen volna, — szigoru vizsgálatot kell tenni annak tudománya minősége felett, hogy az igazság szine alatt meg ne vesztegethessék hamis tudományukkal hallgatóik értelmét (7. c.). Ez egyházi törvény rendelésével megegyezőleg, az üresületbe jött papi hivatal elnyerhetésére csak papok és olyan egyének léphetnek fel, kik a papi szigorlatot kiállották, s pályázásukra esperesi engedelmet (consensus) nyertek.

2. Más vallásról által állott személyek, mig fel nem vétetnek az egyház kebelébe, ekklézsiák vagy iskolák kormányzására meg nem bizathatnak a közönséges zsinat engedelme nélkül; kóborló- és hiteles bizonyitványnyal el nem látott személyek pedig semmi hivatalra sem vétethetnek fel. (8. c)

3. Az egyik egyházi megyéből másba költözködők sem fogadtathatnak papi s tanitói hivatalra, mig volt esperesöknek egyházi megyéje hiteles pecsétjével megerősitett bizonyitványa által be nem bizonyitják tudományuk igaz voltát s éltük becsületességét (9. c.). Ezen szabály kiterjesztetett azokra is, kik Magyarhonból jönnének hazánkba. (16. E. V.)

4. Olyanokkal, kiknek eretneksége be van bizonyosodva, a papok se nem társalkodhatnak, se vitatkozásokba elöljáróik engedelme nélkül nem bocsátkozhatnak, a tanulni kivánók utasitása esetén kivül. Ezen tilalom ellen — ismételt megintésök után is — cselekvők, egyházi megyéjök által, a közönséges zsinatig, hivataluktól elmozdittathatnak (10. c.), törvényszabta uton.

5. Az egyház sarkalatos hitczikkei, s az egyházi közállomány lényeges és a szent irásban gyökerező szabályaival ellenkezőleg tanitni, a papoknak s iskolai tanitóknak tilalmas, hivataluktóli — s a közelebbi zsinatig terjeszthető — felfüggesztés terhe alatt. Sőt a nem sarkalatos hitczikkektől s egyházi törvényektől különböző magán véleményt sem szabad az egyház kebelében zavart s botrányt

okozólag, nyilván tanitni, annak elébb illő szerénységgel s főleg a püspökkel közöltetni, s azután a közönséges zsinat elébe terjesztetni kelletvén a szent irás szerinti megbirálás végett; hogy a semmi esetben önkényileg vissza nem utasitható, hanem illő készséggel kihallgatandó előterjesztések közül azok, melyek a szent irással megegyezők, elfogadtathassanak, a szent irással ellenkező s csak is viszketegségből származottak pedig megvettetvén, be is tiltathassanak (11. c.). Kik ezen tilalom ellenére, betiltott véleményöket terjesztenék, esperesök s pap-társai által a k. zsinatig hivataluktól itéletesen felfüggesztethetnek, és ha nyakason pártolt véleményöktől megintetve sem akarnának elállani, a k. zsinat által örökre is megfosztathatnak, s megbüntetés végett a polgári tisztviselőség hatalma alá bocsáttathatnak (12. c.). Ugyanezen büntetés határoztatott mindazokra, kik az egyház hitczíkkeire, sacramentumok kiszolgáltatására, s más szertartásokra, s az egyházi kormányzásra nézve, önhatalmulag s büntársaik segedelmével, változtatást s ujitást kisérlenének meg, közbotrányt s az egyház csendessége háboritását okozólag, minden ilynemü ujitások az egész egyháznak, az egyházi főtanács teljes gyülésében (in publica eaque nationali synodo) nyilvánitandó megegyezésével eszközöltethetvén (17. és 18. E. v.). A hivatalukból ilyetén vétkökért kivetkeztetett s világi biróság hatalma alá bocsátott papok s tanitók a fiscalis director által mint hütlenségi vétek (nota infidelitatis) elkövetői követeltetnek, s elitéltetvén (az országgyülés által) minden személyöket illető vagyonaik elvesztésével és főváltsággal büntettetnek; sőt halállal is azon esetben, midőn megitéltetésök után is elkövetett vétkökhez makacson ragaszkodóknak találtatnának (A. C, 1. R. 1. cz. 3. cz.).

64 §.

3. A papok hivatásáról s törvényszeres kibocsáttatásáról.

A papok hivatását s törvényszeres kibocsáttatását tárgyazó szabályok:

I. A papok hivatására nézve. Átalában kettős hivatással kell minden papnak birni, u. m. belsővel, mely Istentől van, a ki a szent lélek által szivét s akaratját szent hivatala önkénytes betöltésére ösztönzi; és külsővel, mely az ekklézsia előbbkelő tagjainak a köznép (plebis christianae) egyetértésével tett meghivásában, vagy is választásában áll (14. c.), az, a ki ilyen meghivás nélkül magát valamely ekklézsiára tolná, abból gyalázatosan ki-

rekesztetendö lévén (13. c.); azok pedig, kik meghivatva eligérkeznének s esperesi jóváhagyás mellett adott szavukat megszegve más jobb ekklézsiába hivatást fogadnának el, azon évben mindkét ekklézsiáktól elrekesztetvén (13. c.). A paphivásra s illetőleg választásra nézve szabályul rendeltettek a következők:

1. paphivásnak csak megüresült ekklézsiákban lehet helye; ilyeneknek nézettethetvén, a melyekben a pap megholt, vagy anynyira elgyengyült, hogy következés jogával biró segédet kell mellé vinni; vagy itéletesen tisztességes nyugalomba tétetett, papi hivatalától megfosztatott, (egremiáltatott) vagy más ekklézsiába lépett által, akár ugyanazon, akár más egyházi megyében (1842. 357. sz. E. R.).

2. A pap halála esetében, ha az, az esztendőnek (mely gyakorlat szerint egyik Sz.-György napjától a másikig számittatik) második felében történt, és özvegy maradott; azon esztendő jövedelme az özvegyet s árváit illetvén s a papi szolgálatnak (vasárnapokon s más ünnep napokon) a szomszéd ekklézsiák esperes által a végre rendelt papjai által kelletvén teljesittetni (30. c.). Pap halála esetében továbbá „kötelesek az iskolamester és curator az illető esperest tüstént tudósitani, az ekklézsia kétkulcsu ládájába az anya-könyveket, pecsétnyomót s az ekklézsiát illető leveleket betenni, a ládát az iskolamester és öregebb presbyter, vagy a mester otthon nem létében — két öregebb presbyter lepecsételni, valamint a ládának a papnál állott kulcsát is pecsét alá tenni az esperes vagy biztosa oda érkezzéséig. Az esperes vévén az ekklézsia tudósitását, vagy személyesen megjelenik a pap nélküli ekklézsiában egy pap társával, vagy ha azt nem tehetné, oda rendel két közelebb lakó papot, kik a továbbiakról rendelkeznek, jelesen a pap — összeelegyedhetett — irásait, külön választják,a láda egyik kulcsát az idősb presbyternél hagyják, a közidőben véghez vitetendő papi actusokra nézve egy naplót készitenek, melybe azok beiratnak, az azokat véghez vivő pap nevével együtt, és ezen naplóba irtakat köteles leszen aztán az uj pap az anyakőnyvbe irni, s ezt a legközelebb tartandó canonica visitation bemutatni (az 1842. 375. sz. alatti E. R. szerint.).

Az üresületbe jött ekklézsiának ugy nevezett administratort nevez ki az illető esperes a szomszéd ekklézsiák papjai közül, kinek teendői az 1856. 80. sz. alatti zsinati végzés szerint:

a. az ekklézsia ládájának egyik kulcsát magánál tartani;

b. a rendes anyakönyvet, miután a helybeli gondnokkal egyetértőleg annak ép és meg nem hamisitott volta felől meggyőződött,

magához venni, s abból szükség esetében az illetőknek hivatalos kivonatokat adni.

c) az esperestől kinevezett papok által teljesitendő vasárnapi s ünnepi szolgálaton kivül, az időközben igényelt papi kötelességeket u. m. esketést, keresztelést, temetést sat. teljesítni, azon ekklézsiában szokott fizetés mellett.

3. Azon esetben, midőn a pap egyik ekklézsiából másba lépett által, vagy is a pap változása esetében, mig a régi pap fizetésére nézve teljesleg ki nem elégíttetett, bár elköltözött legyen is, az uj pap-esztendeig tartó felfüggesztetés büntetése terhe alatt be nem költözhetik (28. c.) és az eltávozó pap tartozik azon kárt megfizetni következőjének, melyet neki a papi szöllő (vinea parochialis) mivelésének elhanyagolása által okozott, ezen kárpótlással a hallgatók tartozván azon esetben, ha a szöllő elpusztulásának ők voltanak okai (26. c.) Kárpótlással tartozik az elköltözködő pap a papi lakhoz tartozó épületekben s kertekben akár szándékosan, akár hanyagsága miatt okozott károkért is, mit ha önkéntesen teljesitni elmulasztana, becsü szerinti értéke levonatik az esperes rendelése következtében fizetéséből, és az illető egyházfi kezébe adatik. (27. c.)

4. A pap választásra nézve szem előtt tartandó szabályokul rendeltettek e következők:

a) Mihelyt valamely papi állomás üresületbe jött, köteles az illető esperes a felől a püspököt értesítni, a pénzben számitott fizetés mennyiségének is tudatása mellett; a ki a 300 ezüst forintnál nagyobb fizetésü állomásra az egész püspökség területén, a kisebb fizetésüekre pedig csupán a főtanodáknál és szomszéd egyházi megyékben körözteti a pályázást, melynek ideje az illető esperessel egyetértőleg megállapított napon kezdve 3 hónapig tart; annak lejártával a választásnak még azon esetben is megkelletvén történni, ha a pályázók kielégitő számmal nem jelentkeztek volna (1842. 375. E. R. és 1856. 80. zs. R.), kivéve egyes rendkivüli eseteket, melyeket tartoznak az esperesek feljelenteni a püspöknek, s annak utasitó rendeletét be is várni, ilyen eseteken kivül a 3 holnap elteltével a pályázás bezáratandó lévén (1858. 10. zs. R.). A pályázásnak ki kell hirdettetni s meg is kell tartatni még azon esetben is, midőn az ekklézsia egy személybeni megegyezését nyilvánitotta volna (1858. 11. zs. R,)

b) Pályázhatnak minden akár rendes, akár segéd papok, valamint a szigorlatot kiállott papjelöltek is, csak ugy nyerhetvén engedélyt az illető esperestől a más megyebeli papok és káplánok, ha papi hivatalban létökről esperesök bizonyit; a papjelöltek pedig, ha

a papi képezde tanárai mind a szigorlat kellő érdem fokozattali kiállásáról mind erkölcsösségökről bizonyságot tesznek, s a papnöveldébőli kilépésök útán folytatott köztanitóságukról is kielégitő bizonyitványt mutatnak elő. A más püspökségekbeli papok, csak a püspöktől nyerendő engedély mellett pályázhatnak az illető esperes tudtával (1856. 80. Zs. R.)

c) Az illető esperes hire s engedelme nélkül egy pályázó sem tarthat templomi szolgálatot, kötelessége lévén az esperesnek a pályázóknak jelentkezésök rendje szerint felelet terhe alatt engedni meg a fellépést (1842. 375. E. R.); de egy pályázónak csak is egy vasárnap vagy más innepi napon engedtethetik meg a pályázás ugyanazon ekklézsiában, még pedig ha az esperes ugyanazon napi isteni tisztelet egyik óráját sem engedélyezte másnak: mind a délelőtti, mind a délutáni órákon. A kik egyszernél több versen pályáznak, vagy reájok itéletesen bizonyult simonia bünébe esnek, a 21. canon ellen vétőknek nézetvén, választás alá nem jöhetnek. Egyébiránt pályázás nélkül is választhatók, mind azok, kik papi kellékekkel és képességgel birnak (1856. 80. Zs. R.)

d) „A papválasztásban szavazási joggal birnak minden kepefizető gazdák, ha t. i. személyesen megjelennek a szavazáson. A mely ekklézsiákban a kepefizetés füst szerint történik, azokban egy háztól csak egy személy szavazhat, nem pedig az apa kiházasított fiával s vejeivel, minthogy a kepe-adásban és az ekklézsia közterhe hordozásában is csak ugy folynak be, mint egyes család. A hol pedig a kepe ágyszám szerint fizettetik, ott minden kepefizető személyesen megjelenve — szavazhat (1842. 365. E. R.). A rikánbelőli ekklézsiákra nézve elfogadtatott az 1839-ik évi zsinat 58-ik száma alatt, a választási szavazat arányositására az, hogy négy egész oszporás (45. v. X. kepétfizető) és nyolcz fél oszporás szavazatja egy szavazatnak számíttassék. Az 1856. 80. sz. alatti Zs. rendeletben pedig az is meghatároztatott, hogy minden választás előtt az illető kebli tanács készitse el a választási joggal birók névsorát, senkit abból ki nem hagyhatván azok közül, kik bármivel is segítik a vallásos élet fenntartását az illető ekklézsiában, és ezen névsor használtassék szigoruan a szavazatok ellenőrzésére. — Gyakorlat szerint azok, kik fél kepét fizetnek, ketten birnak egy egész szavazattal, és az egész kepét fizető özvegy nők is választási joggal birnak.

e) „A választás esik minden előleges candidatio nélkül, annak pedig vezetése és jó renddeli véghezmenetele tekintetéből, minden ekklézsiában egy e. megyei curator és papi biztos jelenlétében. Mely

végre az illető esperes megtalálja a hivatalánál fogva régibb inspector-fő curatort, ki ha vagy el nem mehetne, vagy megtalálható nem lenne, azon esetben a régibb fő- vagy alcuratort, aziránt, hogy a választáson jelenjék meg, melynek következésében az inspector, fő- vagy al-curatorok közül valamelyik megjelenvén, az esperessel vagy a papi hivatalbeliek közül egyikkel a választást végrehajtatja. (1842. 375. E. R.) Hogyha pedig a választáson az inspector-curatorok közül személyesen egyik sem jelenhetnék meg, azon esetben nem nevezhet ki az esperes választató biztost az 1856. 80. Zs. R. értelmében, hanem az esperes által legelébb megtalált főgondnok nevezzen a papi ülnökök, vagy is székező birák közül maga helyett személyest; köteles lévén a kinevezést az esperes e tárgybani első fölhivására meg tenni. A főgondnoki ezen kinevezés elmaradása, vagy a főgondnok által kinevezett papi személyes meg nem jelenése esetében leend joga csupán az esperesnek maga mellé papi biztost venni fel" (1857. 50. Zs. R.)

f) „Az ekklézsia összegyült tagjainak megmagyaráztatván a papválasztás érdekes volta, jelesen az, hogy választandó papjok elmozditását másként nem kérhetik, csak a hivatalbóli itéletes kitétel által; az ekklézsiai tagoktól a szavazatokat rendre beszedik, magok a biztosok nem szavazhatván. A szavazás nem irásban esik, hanem szóval jelentik a biztosoknak titkosan" (1842. 375. E. R.)

g) „Ha választáskor két vagy több személy egyenlő szavazatot kap, ezen személyekre uj választás leszen, s hogy ha az uj választáskor is megint ezen eset adná elő magát, a választás ismételtessék, s ha az ismételve tartott választáskor is a szavazatok száma egyformán oszolnék, azon esetben a döntő szavazat az esperesé legyen, és következőleg az legyen megválasztott pap, kire az esperes megegyezését adta" (1842. 375. E. R.)

h) „A választás ezen szabályai megtartandók a segéd papok választásában is (1842. 375. E. R.), s kiterjesztettek a püspöki vizsgálat alatt lévő ekklézsiákra is, azon viszony lévén ezen ekklézsiák és a püspök között, mely van az esperesi vizsgálat alattiak és az esperes között" (1856. 80. Zs. R.)

i) „A mely ekklézsiákban patronusi jog gyakoroltatik, a patronusnak vagy patronusoknak a megüresedett ekklézsiában jogok lévén papot választani: ilyen helyeken az egyházi elöljáróságnak csak az a joga van, hogy mint más az egyházi kerületben kebelezett ekklézsiák, ugy ezek is a pap vitelére consensust az illető esperestől kérnek, ki azt nem tagadhatja meg a törvényes bizonyságok-

kal ellátott személytől. De nem élhetnek patronusi joggal az olyan hallgatók, kik a rendes kepefizető, s az ekklézsiai terheket hordozó hallgatóknál kevéssel vagy épen semmivel sem fizetnek többet, és csak azok számittathatnak ezen tekintetben a patronusok közé, kik ugy megkülönböztetik magokat más hallgatók felett a kepeadásban, hogy azoknak kepéik nélkül a pap vagy épen nem, vagy igen szüken élhetne meg, s egyszersmind a templomi s papi épületek épitésében, fenntartásában, más hallgatók felett kitünő segedelemmel vannak. Ezen patronusi joggal választott papra nézve is megtartandó lévén az f) alatti szabály" (1842. 375. E. R.)

Ezen szabályban, nem lévén kellő határozottsággal kijelelve a patronusok papválasztási igényelt előjogát feltételesitő kellékek, az a felett támasztott kérdések azon értelemben döntettek el az 1862-ik évben Déván tartott közönséges zsinaton, hogy a patronusok annyi szavazattal birjanak egyenkint, a hányszor feléri az általuk fizetett kepe a közkepézők által fizettetni szokott kepe mennyiségét; és hogy azok, kik csak annyiban neveztetnek patronusoknak, a menynyiben a papnak tiz, az iskolamesternek pedig öt kalongya buzát fizetnek évenkint kepe gyanánt, csak egy szavazattal birjanak mint a közkepézők; mivel ezen a közönségesnél nagyobb kepe által magukat csak is a szokott ekklézsiai munkák tételétől váltják meg, és az nem tartathatik nagyobbnak, mint a közkepézők kepéje és szolgálata.

k. Az egyház-megyei levéltárba kell tétetni azon kérlevélnek, melyben valamely ekklézsia a megyei zsinattól papot kér, a közönséges zsinatra beadott ajánló levéllel együtt, valamint a megtörtént szavazást tanusitó kimutatásnak is, miután az, az illető biztosok által hitelesíttetett s az illető esperessel közöltetett (1856. 80. Zs. R.)

5. A ki valamely ekklézsiában a papságot kegyvadászat, vesztegetés, erőszak, alattomos áskálodás utján nyerné el, legalább egy esztendőre papságától megfosztatik (17. C.). A kegyvadászat s más papok elleni áskálódás megelőzhetése végett kemény büntetés alatt tilalmaztatik más papok ekklézsiájában az esperes engedelme s helybeli pap megegyezése nélküli prédikálás, házasok egybekötése, sacramentumok szolgáltatása; kivétetvén azon eset, midőn a helybeli pap távolléte miatt, haldokló gyermek megkeresztelésére szólíttatnék fel valamelyik pap, vagy a főrendűek, papjuk megsértése kikerülésével, valamely kitünő papot hivatnának szent szolgálatra. Ezen tilalmat háromszori megintetése után is megrontó pap, saját ekklézsiájától is megfosztatik (21. C.).

6. Azon papok, kik hallgatóik hajlandósága megnyerése végett, rendes fizetésökből valamit elengednének, és igy az ekklézsia közjövedelmét önhasznukért alattomban s álnokul csonkitanák, mint az egyházi vagyon meglopói elrekesztethetnek hivataluk folytatásától a közzsinat idejéig; azonban az, a mi a patronusok szivességéből ajándékként adatik különös tekintetből valamely papnak személyes tulajdonaiért, rendes fizetésnek nem tekinthetik. (25. c.). — Sőt még az sincs megengedve, hogy a hol több, vagy segéd-papok is tartatnak, egyik elvállalja a más kötelességének is teljesitését s annak fizetését húzza; az ilyen módon elsajátitott fizetés az esperes által megyei zsinat s a hallgatók nagyobb része egyetértésével visszavevendő s az ekklézsia szükségére fordítandó lévén; mert minden papnak kötelessége, hogy a segéd-papi hivatalok megszüntetéset tehetsége szerint akadályoztassa. (33. c.).

7. Sem az esperesek nem kényszeríthetik a hallgatókat valamely pap elfogadására, sem a hallgatók nem fogadhatnak el papot az esperes jóváhagyása nélkül, — az esperes joga lévén jelesebb paptársaival együtt elitélni azt, hogy a meghivott személy méltó-e a meghivó ekklézsiához; az ezen szabály ellen cselekvő pap, ha nem is mindenik, de legalább azon ekklézsiától, melyet elöljárója akaratja ellen fogadott el, megfosztatik; s az által mind ő engedetlenségeért, mind az ekklézsia az egyházi kormány számba nem vételéért lakolnak (22. c.). Azonban kötelessége az esperesnek arra vigyázni, hogy megegyezését csakis akkor tagadja meg, mikor azt, — akár valamely botránynak, akár az ekklézsia tetemes kárának eltávolitása teszi szükségessé (19. c.).

8. Azon a 18. és 19. c. szerint divatozott szokás, miszerint a csak is egy esztendőre szegődöttnek tekinthető pap, annak betelése előtt ekklézsiáját el nem hagyhatta, azontul pedig hivatalát csak ugy folytathatta, ha az ekklézsia által megmarasztatott, — melynek joga volt papját esztendőnként változtatni: mint a papi hivatal tekintélyét kisebbitő s az ekklézsiák nyugodalmát ottan-ottan felháborító, — eltöröltetett, minden az ezen szokással egybeköttetésben volt más egyházi szokásokkal s törvényekkel együtt. Ma már a papok törvényszeres meghivatás s esperesi megegyezés mellett egyik ekklézsiából a másikba szabadon költözhetnek ugyan, köteleztetnek mindazáltal az ekklézsiák gyakori változtatásától magukat a 23. c. értelmében eltartóztatni, hogy ne láttassanak azt inkább önhasznuk, mint az egyház érdekében tenni; csupán azok vétethetvén ki, kik magukat hallgatóik költségén szenteltették fel, mint a kik közül a miveltebbek

két, a kevésbé miveltek (tenuioris eruditionis) pedig három évig tartoznak azon ekklézsiában maradni, melybe kibocsáttattak, ha az ekklézsia kivánja és ha őket illőleg megbecsüli s fizetésöket kiszolgáltatja; kik ha netalán elhagyott ekklézsiájukba az esperes által felszólittatva sem térnének vissza, azon ekklézsiából is kirekesztethetnek, melybe által léptek (20. c.). Az ekklézsiák is papjaikat csak a kerületi s illetőleg közönséges zsinat által is megbirált helyes okokból mozdíttathatják el az 1842. 375. E. R. szerint, már a választás alkalmával előre figyelmeztetve lévén az iránt, hogy a megválasztott pap, csakis itéletes kitétetés után mozditható el ekklézsiájából. A feddhetetlen életü s ismeretes hivségü papokat helyes ok nélkül elmozdíttatni kivánó ekklézsia a papi szolgálattól ideig-óráig megis fosztathatik, ha nincs ok tarthatni hittől szakadásuktól (29. c.); kötelesek azonban, a pap elmozditatását tárgyazó kérdések birálásában az illetők szem előtt tartani a C. C. 1. R. 1. Cz. 3-ik és csak is ellenkező polgári törvény által változtatható czikkének ezen szavait: „a prédikátorok a patronusnak és populusnak nagyobb részének akaratja ellen az ekklézsiákban megne maradhassanak, lakhassanak, ha szinte a minor parstól marasztatnának is, hanem az esperesek kötelesek legyenek az olyan helyekből ki vinni és más helyben collocálni.“ Mert ha elismerjük is, hogy az ősi szókásban gyökerező papmarasztás eltörlése helyes és szükséges volt, — minthogy a papi hivatal csak eszköze a hallgatók vallásos élte fejlesztésének: kétség feletti az, hogy a bár papi hivatalábóli kitétetést nem érdemlő, de kiállhatatlan természete s botrányos tényei által a patronusok s hallgatók nagy többségét a templom folytonos kerüléséig kibékithetlenül elkeseritő papnak ekklézsiájábani maradhatása s tartatása, mind a protestantismus szellemén, mind az országos törvény tekintélyén elkövetett és semmiként sem menthető sérelem volna. Több szomoritó példa sürgeti már, a papi hivatal tekintélye szükséges védelmének, a protestantismusnak a pap és hallgatói közti viszonyra vonatkozó szellemét tolmácsoló országos törvénynyel való kiegyeztetését.

9. A papoknak, közelebbi időkben szokásba jött s az ekklézsiák beleegyezése nélküli cserélgetésére, vagy is az ugy neveztetni szokott papi dislocatiora nézve, az 1842. 375. sz. alatti E. rendeletben az határoztatott, „hogy az csak azon egy esetben engedtetik meg, midőn mind az ekklézsiák, mind a papok kölcsönösen megegyeznek abban, hogy cserét tegyenek; és csak azon esetben nem

kivántatik meg a pap megegyezése, ha ellene méltó panasz tétetődvén, jónak látta az elöljáróság máshová cserélni, az ekklézsiáknak meghallgattatása akkor is megkivántatván. Az ilyen értelemben gyakorolható dislocatio is csak partialis synoduson eshetik meg. Más esetben, midőn panasz vagyon a pap vagy iskolamester ellen, ezt a canonica visitationak bejelentve, ez azt elenyésztetni igyekezik, és az c. visitatiora maga idejében be nem adott panasz, egy vagy több évek eltelése után fel nem vétetik; csak egy eset lévén a panasz felvehetésére, mikor t. i. a c. visitatio után hibázott valamelyik egyházi személy a tavaszi partialisig. Az olyan hibákért pedig, melyek a papi szent kötelesség folytatásával merőben ellenkeznek, nem a dislocaltatással, hanem a törvénytől kiszabott uton, a hivatalbóli elmozdíttatással fog a pap vagy iskolamester büntetődni.“ Ezen szabály az 1856-ik évi zsinati határozatot helybenhagyó egyház főtanácsi rendeletben módosíttatott annyiban, hogy a panasz elfogadtatik bármikor is, ha az egyházi vizsgálás alkalmával be nem jelentetett volna is; még pedig a vizsgálás előtt és után elkövetett minden vétségekre nézve.

II. A papok kibocsáttatására nézve. Azoknak, kik a papi hivatalra nézve mind belső, mind külső hivatással birnak, az egyetemes egyháztól s annak elöljáróitól kell a papi hivatalra kibocsáttatni (15. c.), a mi felszentelésnek (ordinatio) szokott neveztetni; és ugy esik meg a 93. C. szerint, hogy miután a k. zsinati vizsgálat bevégeztetett, azok, kik a megvizsgáltak közül méltóknák itéltettek, hivatásuk némely kötelességeire esküvel*) köteleztetvén a püspök és esperesek kezei fejökre tétele által (manuum impositione) papi hivatalukban megerősíttetnek; az az — Isten szava hirdetésére s a sacramentumok kiszolgáltatására felhatalmaztatnak (a 15. C. és a Helv. Conf. 18. f. 8-ik pontja szerint), és a szent lélek segitségül hivása közben, a püspöktől megáldatnak, kinek-kinek felszenteltetését tanusitó bizonyitvány adatván a püspök, zsinati főjegyző és esperesek nevében, mely formatának**) neveztetik, s az egyház pecséte s főjegyzői aláirás által hitelesíttetik. Ilyen a zsinati főjegyzőtől váltandó formata előmutatása nélkül, kivált ismeretlen s gyanus személyek az ekklézsiáktól be nem fogadtathatnak (15. c.). Valamely igen sürgető szükség esetében szentelhet fel a püspök papokat a zsinaton kivül is, de csak egy-két szomszéd esperes és azok papi társai jelenlétében (93. c.)

---

*) Az eskü szövegét láthatni a Függelék 3. sz. a.
**) A formatát l. a Függelék 4. sz. alatt.

Csakugyan jogositva vannak az esperesek is arra, hogy ismeretes vallásossággu és tudományu személyeket megvizsgálván, a papi hivatalra s jelesen az Isten szava hirdetésére kibocsássanak, kik azonban a sacramentumok kiszolgáltatásától el vannak rekesztve, mindaddig, mig fel nem szenteltetnek; kivéve azon esetet, midőn sürgető szükség miatt (p. o. ha az ekklézsia oly távol fekszik a szomszéd ekklézsiáktól, hogy azoknak papjait e tekintetben használni nem lehetne, vagy a hallgatók, az őket környező téritgetők miatt veszedelemben forognának) arra is felhatalmaztatnak a megyei zsinat által; a mi megeshetik, ha kötelezik magukat arra, hogy a közelebbi közönséges zsinat alkalmával, a nyilvános vizsgálatot ki fogják állni (16. c.). Ezen canon rendelését a gyakorlat módositotta a mennyiben a még fel nem szentelt papok, a sacramentumok kiszolgáltathatására felhatalmaztatást (facultatio) csak is a püspöktől nyerhetnek; és a mennyiben már ma ilyen felhatalmazás nemcsak a kijelölt sürgető szükség esetében s kivételként, hanem azonkivüli esetekben is mintegy szabály szerint adatik. Ezen canonellenes gyakorlat szembetünőleg koczkáztatja a zsinati vizsgálat czélját; mert azokat, kik akkor elég készülettel biróknak nem találtatnak, következetlenség nélkül nem lehet méltatlanoknak nyilvánitani azon papi hivatalra, melyre méltóknak tettlegesen elismertettek a tanitás és sacramentumok kiszolgáltatásának megengedése, s huzamos gyakorlása által.

65. §.

4. A papok kötelességök teljesitésébeni hivségéről.

A papok kötelességei tárgyazzák a) a tanitást, b) a könyörgést és a szentirás magyarázását, c) a catechesis tanitását, d) szent napok kihirdetését s megünneplését, e) a sacramentumok kiszolgáltatását, f) a házasok egybekötését, g) betegek s halálra itéltek látogatását s vigasztalását (34. c.) és a halottak eltemetését (75. c.).

66. §.

a) A tanitásról.

A papok néptanitói s oktatói kötelessége körébe tartozik a 35. c. szerint;

1. A prédikálásbani folytonos szorgalmatosság — e következendő szabályok szerint:

a) a papok nem a tunya munkátlanság s világi foglalkozásra, hanem az ur dolgábani szakadatlan fáradozásra, vagy is a nép foly-

tonos tanitására lévén hivatva: mivel átkozott az, a ki álnokul teljesiti az urnak dolgát (maledictus qui fecerit opus domini fraudulenter): — azokat, kik alkalmatos voltuk ellenére, a tanitásban restek, s idejöket világi müködésre forditják, mint tunya heréket s haszontalan szolgákat, ekklézsiáikból ki kell rekeszteni (36. c.). Megengedtetik ugyan Pál apostol példája szerint a papoknak, hogy kézi munkát üzhessenek szükség esetében, s szölőt miveljenek, mindazáltal illő határok között és ugy, hogy a miatt papi foglalatosságaikat el ne hanyagolják, s kivált vasárnapokon szerte-széllyel ne járjanak; azok, kik ezt ismételt megintetések ellenére is cselekednék, ekklézsiát nem nyerhetvén (37. c.). Azok pedig, kik ekklézsiájukat elhagyva, vagy itthon hivalkodnának, vagy illetlen nyerészkedésbe elegyedve papi hivataluk folytatásáról még gondolkodni sem akarnának, a közönséges zsinat által a szent szolgálattól eltiltatnak, s mint letett hitök et megszegő szökevények, az egyház kebeléből is kirekesztetnek (38. c.). Egyébiránt a tanitás foganatja nem függ a pap erkölcsi jellemétől, mert a Helv. Conf. 18. f. 15. p. szerint, a Jézus szavait hallgatni kell még a gonosz tanitó szájából is, mint maga idvezitőnk mondotta Máté 23. R. 3. versében e szókban: „a melyeket mondanak, megcselekedjétek, az ő cselekedetik szerint pedig ne cselekedjetek.“

b) A tanitás alapjául a szentirásból u. m. a profétták, apostolok és evangelisták irásaiból fel vett és felolvasott alapigét a tárgyban alkalmaztatott előszó után, röviden s tisztán meg kell magyarázni s igaz értelmét a netalán előforduló képes kifejezések felfejtése mellett ki kell jelölni, minden a feletti homályt eloszlatva s minden ellenmagyarázatokat megczáfolva; s miután az alapige minden oldalról felvilágosíttatott, az abból önként következő tanuságot, ha szükség — más szentirásbeli helyekkel támogatni, s a hallgatók értelmével megegyezőleg azoknak oktatására, vigasztalására, jobbitására, vagy valamely hamis tanitmány lerontására használni; s végre alkalmaztatni kell a hely s idő körülményeihez, a hallgatók — ekklézsia- vagy az állam akkori állapotjához, — az egyházi beszéd a mondottak rövid ismétlésével, s valamely jó kivánsággal végeztetvén be (39. c.).

c) Az alapige választásában arra kell a papnak vigyázni, hogy az saját erejéhez s a hallgatók felfogásához alkalmazott legyen (40. c.), szabadságában állván az ugynevezett vasárnapi evangeliumokon kivül másokat is beszéde tárgyaul felvenni az ó és uj testamentomi irásokból a körülményekhez képest, hogy mind ő maga, mind hallgatói a különböző tárgyu hittudományi vizsgálódások által, az idve-

zitő tudomány felfogásában naponkint inkább gyarapodhassanak (41. c.); azt azonban szeme előtt tartván a pap, hogy a gyakorlati életet tárgyazó egyházi beszédek közé, hittudományiakat (dogmatica) is elegyitsen (12. E. V.).

d) Hetenkint négy (u. m. vasárnap két, szerdán és pénteken egy-egy) prédikácziót kell tartani, arra vigyázván a pap azoknak készitésében s előadásában, hogy inkább a mivelt csinos, könnyen érthető s tiszta irás és beszéd módját kövesse, mint a czifrát s virágost, és hogy tanitásai egy óránál tovább ne tartsanak (42. c.). Ezen canont módositotta a gyakorlat, a mennyiben vasárnaponkint két prédikáczió csak a városi ekklézsiákban tartatik, szerdán és pénteken pedig sehol sem, kivéve M.-Vásárhelyt, s azt is csak bőjt fő- vasárnapjától fogva husvétig. Minden tanitásnak a hallgatók által érthető nyelven kell tartatni az idegen nyelv ki lévén rekesztve a szent gyülekezetekből (Helv. Conf. 22. f.).

2. A bűnösök megfeddése s dorgálása, mely személyválogatás nélkül teljesitendő kötelességre nézve, vigyázni kell a papnak, hogy azt inkább Isten törvényei iránti tiszteletből, mint boszus indulatból; inkább a vétek mint személyek iránti gyülölségből; inkább hiteles tudomás mint gyanu s árulkodás következésében, a személyes megnevezések kikerülésével teljesítse, hanem ha ismeretes nyilvános gonosztevők volnának; illetlen kifejezések s gorombaság nélkül, illő szelidséggel, béketüréssel, s hogy dorgálásai szivrehatóbbak legyenek, a szentirásból kölcsönözött kitételekkel. Különben ugyan is a pap többet árt, mint tanit; mert intéssel s szép szóval többre lehet menni, mint fenyegetődzéssel s darabossággal. Az ezen szabály ellen vétő pap, egyházi büntetésre méltó (43. c.).

3. A jobbulni kivánók befogadása s a megátalkodottak kirekesztése, de csak is a megyei vagy közönséges zsinat határozata következtében, sem egyes papoknak, se több ekklézsiák felügyelőinek nem lévén joga, még a legistentelenebb gonosztevőt is a templomból vagy az egyház kebeléből kirekeszteni; és a papok tiszte e tekintetben csak is abban határozódván, hogy miután a botránkoztató bünösöket mind magánosan, mind nyilván megintették s dorgálták, s azokat megátalkodottaknak tapasztalták, büntetés végett jetentsék fel az egyházi hatóságnak (44. c.)

4. Az ellenvéleményüek megczáfolása, mit — midőn valamely beszéd tárgyaul felvett alapige, az arra épitett tévelygő vélemény lerontására alkalmat nyujtana is, — csak azon esetben kell megtenni, ha félni lehet attól, hogy a hallgatók tévutakra csábít-

tatnak, az elfeledett tévelygéseknek hallgatással kelletvén mellőztetni, hogy a czáfolgatás által azok fel ne eleveníttessenek. A szükséges czáfolatoknak is pedig minden ráfogás kikerülésével és mérsékléssel kell történni, hogy azok inkább a tévelygés, mint az azokat pártoló személyek ellen irányzottaknak láttathassanak (45. c).

67. §.

b. A könyörgésről s szentirás magyarázásáról.

Ezen papi kötelesség teljesitésének szabályai:

1. minden köz- vagy mives napokon, kivált a népesebb ekklézsiákban naponként kétszer kell könyörgést tartani, reggeli hat- és délután két- vagy más szokás szerinti órákon; azon napokon pedig, melyeken egyházi beszéd tartatott, csak egyszer s délután. Azon pap, ki ezen szabályt megsértené elébb megpirongattatik, azután megdorgáltatik s végre megis büntettetik esperese által (46. C.).

2. A könyörgéseknek minden ekklézsiában ugyan azoknak kell lenni változtatás nélkül; azokhoz csakugyan a körülmények által igényelt módositások járulhatván. (47. C.).

3. Könyörgés után naponként egy-egy részt kell felolvasni reggel az ó, és délután az uj szövetségből rendre, mig azok olvasása bevégeztetik; a mikor azt elöl kell kezdeni mindannyiszor, hogy a szentkönyv gyakori hallgatása által, a hivők naponként mind inkább-inkább gyarapodhassanak az idvezitő tudományban s keresztényi kegyességben. Az ezen szabály teljesitését elhanyagoló papok az egyházi fenyitéket ki nem kerülhetik (48. C. 7. E. V.). A szentkönyvek olvasására s magyarázására nézve az 1851-ik évi közönséges zsinat 19-ik száma alatt azt határozta, hogy a papok vegyék fel kézi könyvül Wohlfarth uj szövetségét s a szerint magyarázzák Isten beszédét, a vasárnapi s más innepi napok délutáni óráin; és hogy télen át, hetenként egy a körülményekhez képest legalkalmasabb mivesnap órájában is magyaráztassék a szent-irás a pap által. Vajha ezen üdvteljes határozatnak életbe léptetése is megtörtént volna, bár ekklézsiáink nagyobb részében!

4. A prédikácziót is könyörgéssel kell kezdeni és végezni; még pedig az Istenhez nem a 3-ik, hanem a 2-ik személyben intézendő kitélekkel, kötelesek lévén a papok a sok beszédű szó-szaporitást, melyet Jézus maga is tilt, kikerülni, s könyörgéseiket rövid erő- s hatásteljes szókkal irni s mondani el; még pedig nem dunnogó, sem éneklő, hanem mérséklett s könnyen érthető hangon, tisztán s illő

áhitatossággal, hogy a gyülekezet öket érthesse s a könyörgést utánok el is mondhassa (49. C.). Ez okon csupán a gyülekezet előtt ismeretes nyelven lehet könyörögni (Helv. C. 23. f.). —

68. §.

c. A catechesis tanitásáról.

A catechesist,mint a mely a keresztyén vallás-tudomány elemeit foglalja magában, szükséges lévén nem csak a fiaknak az iskolában, hanem a leányoknak és asszonyoknak is a templomban, mentül szorgalmatosabban tanitni: minden ekklézsia papjainak hivataluktóli elmozdittatás büntetése alatt kötelességökké van téve, hogy hetenként legalább egyszer, meghatározott órákon, az egyházi beszéd bevégzése után, a templomban tanitsák a leányokat a catechesisre; minden ekklézsiában ugyanazon catechesis szerint kelletvén a nyilvános tanitásnak történni, (50. C.). Vallásunk ezen elemei tanitásában föbb gondnak kell fordíttatni, a tizparancsolat, apostoli vallástétel, uri imádság és a sacramentumok magyarázására (Helv. Conf. 25. f. 1. p.). —

69. §.

d. A szentnapok kihirdetéséről s meginnepléséről.

A szentnapok meginneplésére nézve megjegyzendő, hogy

1. Istentől rendelt szentnap az uj szövetség szerint egyedül a vasárnap, mely Jézus feltámadása emlékezetére van az egész kereszténység által a szombat nap helyett szentelve. Ezenkivül az egyház rendeléséből, nem sokkal az apostolok ideje után szent napokká váltak a Jézus születése s feltámadása és a szentlélek küldetése napjai, azok után következő két-két napokkal együtt, valamint a Jézus környülmetéltetése, szenvedése és menybemenetele egy-egy napjai; melynek bár más napok feletti szentséggel nem birnak is, meg kell mindazáltal innepeltetniök közmunkáktóli megszünéssel, két-két prédikáczióval, áhitatós könyörgéssel és hálaadással. Ennélfogva azon papok vagy tanitók, kik azokról megvetőleg szólnának, vagy azoknak eltöröltetését akár titkon akár nyilván czélba vennék, netalán sükeretlen megintetésök után, a közönséges zsinatig hivataluktól felfüggesztethetnek, a megyei zsinat által pedig hivatalukból le is tétethetnek; s mint isteni tisztelet háborgatói a polgári tisztviselőség kezébe adathatnak, törvényszerinti megbüntettetésők végett (51. C.; 9. E. V.).

2. A kijelölt szentnapokat előre ki kell hirdetni nyolczad nappal, s egyszersmind inteni is a hallgatókat arra, hogy magukat azoknak illő buzgósággal való meginneplésére eleve készitsék (52. c.).

3. Kötelesek a papok az innep naphoz alkalmaztatott alapige szerint papolni (10. E. V.) és a mesterek is, az innepnek megfelelő énekeket énekelni (11. E. V.).

4. A szentek emlékezetére rendelt napoknak inneplése, valamint a Jézus születése s szenvedése napjai éjjelein némely ekklézsiákban szokásban volt papolás tiltatik (53. c.). Egyébiránt a maga helyén és idejében a szentek emlékezete haszonnal eleveníttethetik meg, azok példájának követése a szent beszédekben ajánltathatván (Helv. C. 24. f. 2. p.).

70. §.

e. A sacramentumok kiszolgáltatásáról.

Mivel a sacramentumok Istentől rendelt szertartások, s mint olyanok lényeges részei az isteni tiszteletnek: azokat a vallásujitók ellen határozott büntetés terhe alatt (mely a 12 canonból fennebb közöltetett) minden változtatás nélkül ugy kell a papnak kiszolgáltatni, mint Jézus rendelte s az apostolok és apostoli férfiak kiszolgáltatták (54 c.), a pap vétkes volta által egyébaránt azoknak foganatja nem gyengíttethetvén (Helv. C. 19. f. 2. p.). Egyházunknak két sacramentuma van, u. m. a keresztség és az uri szent vacsora.

71. §.

A keresztségről.

1. A keresztség kiszolgáltatásának szabályai:

a. A keresztségnek, minden azzal a vak hit által egybekötött szertartások kikerülésével, egy rövid beszéd előre bocsátása mellett a Jézustól rendelt mód szerint kell kiszolgáltattatni, az atya, fiu és szentlélek nevében, tiszta viznek a megkeresztelendő fejére öntésével, szabályszerint nyilvános és isteni tisztelet tartására használtatni szokott helyen (a patronusokra és elébbkelőkre nézve divatozó e részbeli gyakorlat helyt maradván); bármely napon reggeli isteni tisztelet után, legalább a gyermek apjának s keresztszülőinek jelenlétében; a halálos betegség vagy üldöztetés rendkivüli eseteiben, a keresztelés bármely időben és tisztességes helyen is megeshetvén (55. C. 4. E. V.).

b. Azon pap, kinek hanyagsága miatt valamely gyermek megkereszteltetés nélkül halna el, egyházi fenyiték alá esik; mert bár nem kivántatik is meg feltétlenül az idvességre a keresztség, nem oly közönyös szertartás mindazáltal, hogy a midőn kiszolgáltatható, ellehessen mellőzni (55. c.).

c) A keresztség, Istenneli szövetségre lépés jegye lévén, annak minélelőbb meg kell történni, és azon szülők, kik azt helytelen okoknál fogva annyira halogatnák, hogy gyermekök e miatt keresztség nélkül halna el, az egyház kemény büntetését ki nem kerülhetik (56. c.).

d) Azon felnőtt személyeket, kik a zsidók vagy Mahumed követői közül vallásunkra térnének, addig nem lehet megkeresztelni, mig vallásunk elemeire meg nem taníttatnak, s a bizonyságok vagy keresztszülék jelenlétében előbbi tévelygésökről s az elfogadott igazságról vallomást nem tesznek; és arra is nem kötelezik magukat, hogy az igaz tudományban örökre megmaradván, kegyes és evangelium szerinti életet fognak élni (57. c.).

e) Mivel Jézus a keresztelésre azokat hatalmazta fel, a kikre a tanitást is bízta, u. m. az apostolokat s azoknak követőit, a törvényszeresen meghivott és felszentelt papokat; az asszonyok, kiknek az ekklézsiában beszélni és tanitni nem szabad, valamint a világi férfiak is, ha keresztelgetni merészelnének, az egyház kebeléből kirekesztetnek, s azok, kiket netalán megkereszteltek, meg nem kereszteltetteknek tekintetvén, az illető ekklézsia papja által megkeresztelendők (58. c.), egyébiránt ugyanazon személy egyszernél többször meg nem kereszteltethetvén (Helv. C. 20 f.).

72. §.

Az uri szent vacsoráról.

2. Az uri szent vacsora kiszolgáltatásának szabályai:

a) Uri szent vacsorát csak a felszentelt papok oszthatnak: délelőtt, nyilvánosan, állva, az asztalról; ugymínt Jézus rendelte, mind két szin alatt, u. m. megtört közönséges kenyeret, és nem ostyát, s tiszta borral töltött poharat adván a részesülni kivánók kezébe, hogy a kezökbe vett kenyeret megegyék, s a kezökbe vett pohárból igyanak mindnyájan — senkit is ki nem véve — a Jézus teste megtöretésének s vére kiontatásának emlékezetére; a számtalan jótéteményei által örök hálára kötelezett indulat bizonyságaul (59. c.).

b) Mivel az uri szent vacsora az egyház kebelébeni lelki táp-

láltatásnak jegye, nem elég abban csak egyszer részesülni, Jézusnak ezen szavai is: „valahányszor eenditek e' kenyeret, és valahányszor iandatok e' pohárból" arra mutatván, hogy a szent jegyekkeli élésnek gyakorinak kell lenni. Ennélfogva ur vacsoráját évenkint legalább hatszor kell osztani, u. m. karácsonkor, böjtfővasárnapján (dominica quadragesima), husvétkor, pünköstkor, szentháromság 11-ik vasárnapján (uj buza zsengéjén), és advent 1-ső vasárnapján. Azon papok, kik megintetésök után is, átalkodottan mulasztanák el ennyiszer kiosztani az uri szent vacsorát, hivatalukból a közelebbi k. zsinatig felfüggeszthetők (60. c.)

c) A kijelölt időkön kivül is lehet urvacsorát osztani a betegeknek, csakhogy egyszersmind a háziakból s szomszédokból egy kis gyülekezet hivassék egybe, mely a beteggel együtt részesüljön, és ugy történjék, hogy az ne tekintessék a haldoklók nélkülözhetetlen utravalójának, hanem inkább a beteg lankadozó hite erősitésének az élet utolsó harczára (61. c.).

d) Azokról, kik készületlen járulnak az urnak asztalához, az mondatván, hogy „kárhozatot esznek és isznak"; kötelessége a papnak hallgatóit az uri szent vacsora kiosztása előtt 8 nappal figyelmeztetni, s őket maguk elkészitésében a kijelöltet megelőző napon tartandó tanitás által segedelmezni is; továbbá azokat, kik legelébb kivánnak az ur asztalához járulni, mind erkölcseikre, mind tudományukra nézve szoros vizsgálat alá venni, s a méltatlanokat elutasítni; végre az idegen s kivált gyanus személyeket arra szorítni, hogy hitök igazságát s éltök tisztaságát bizonyitványok által tanusitsák (62. c.).

e) Az éretlen gyermekeket, esztelenеket, meg nem kereszteltеket, egyszóval minden vétkest, u. m. Istenkáromlókat, hitszegőket, méregkeverőket, bübájosokat s ilyeket használókat, gyilkosokat, nősparáznákat, fajtalankodókat, tolvajokat, uzsoráskodókat, részegeskedőket, dühösharaguakat, veszekedőket, engesztelhetetleneket, minden czégéres bünösöket, köteleztetnek a papok komoly intéssel eltiltani az ur asztalától (63. c.). A kijelölt bünösök azonban olyanoknak csak is törvényszeres megitéltetésök után tartathatnak azon okból, mivel egy pap sem rekeszthet el senkit önhatalmulag a szentségektől, a 44. c. értelmében ezen jog a megyei közönséges zsinatot illetvén.

f) Azok, kik vallásukat változtatván léptek egyházunk kebelébe, addig urasztalához nem bocsáttathatnak, mig az ekklézsia papja s presbyterei előtt elébbi tévelygésöket elismerve s megta-

gadva, fel nem fogadják azt, hogy a megismert igazság mellett állhatatosan meg fognak maradni (64. c.).

73. §.

f) A házasok egybekötéséről.

Hogy a házasok egybekötésére vonatkozó papi kötelesség szabályai kellő szabatossággal előadathassanak, és szükségelt alapossággal megismertethessenek, czélirányosnak tartottam erdélyhoni magánjogtanomból, a helvét vallástételt követők házasságáról szóló résznek ideigtatását (20—45 §.); annyival is inkább, mivel ezen házassági egybeköttetésből folyó jogok és kötelességek többnyire egyházi törvények által lévén szabályozva, s az azok felett támasztott kérdések elitélése is egyházi törvényszékeink birósága alá lévén rendelve, a házasságra vonatkozó egyházi és polgári törvények tárgyalása, inkább az egyházi, mint a polgári magánjogtan körébe tartozik.

74. §.

A helvét vallástételt követők házassága minőségéről.

A helvét vallástételt követők házassága gyermekek nemzése s nevelése végett kötött szerződés, két különböző nemü egyén között; szabályoztathatik ennélfogva nem csak egyházi, hanem polgári törvények által is, mind keletkezésének feltételeire, mind következéseire, mind megszünésére nézve. Midőn ugyanis az egyének személyes és vagyon körüli polgári jogai érvényes házasságbóli származásuk által vannak feltételezve, a házasságróli intézkedést kivenni a polgári törvényhozás kezéből, annyit tenne, mint megfosztani a polgárzatot a polgári jogok szabályozásától.

75. §.

I. A házasság érvényességének feltételeiről.

A házasság érvényessége feltételezve van egyfelől az által, hogy oly személyek által köttessék, kik törvény által nincsenek e tekintetben akadályozva; és másfelől az által, hogy a házasságra törvény szerint alkalmas személyek arra a törvényszabta kellékek megtartása mellett lépjenek.

76. §.

1. A házasság törvényszabta akadályairól.

Házassági akadályoknak neveztetnek azon törvény által kijelölt okok, melyeknélfogva bizonyos személyek egymással érvényes házasságra nem léphetnek. Ilyen okok:

1. A tehetetlenség, mely széles értelemben jelenti az egyének azon állapotát, melynélfogva ő a házasságra alkalmatlan, vagy azért, mivel a házasság czélját nem értheti, vagy azért, mivel benne és által a házasság czélja nem érethetik el; amazokat lelkileg, ezeket pedig testileg tehetetleneknek nevezhetni.

a) Lelkileg tehetetlenek a bolondok, mig eszöket visszakapják annyira, hogy a házassági jogok s kötelességekről fogalmuk lehet, valamint a süketnémák is, mig annyira nem képeztetnek, hogy öntudatos megegyezésöket bizonyos jelek által kinyilatkoztathassák (F. R. 24. §. H. t. 237. 236. §.)

b) Testileg tehetetlenek azok, kik a gyermekek nemzését s illetőleg szülését feltételező közösködésre vagy az elhálásra alkalmatlanok (73. C.), milyenek a heréltek is (H. t. 232, 233, 234. §.).

2. A kor, a mennyiben a fiak 18, a leányok pedig 14 éves korukig házasságra nem léphetnek (69. C.), és a mely pap ifjabbakat kötne össze, egy évig tartó felfüggesztéssel büntettetik. Egyébiránt a házasság, ha az illetők megegyezésével létesült, nem semmisíttetik meg (H. t. 143. §.), kivéve azon esetet, ha a házasságra lépett kiskoru még a felserdültséget sem érte volna el (69. C.). A házasságra különben alkalmas koruak között is tilalmas a házasság, ha az egybekötendő személyek között korukra nézve nagy a különbség; a mennyiben elaggott öreg 14 vagy 15 éves leánynyal, s vén asszony 20 vagy 25 éves ifjuval, egyházi, kemény büntetés terhe alatt, össze nem köttethetnek; mivel ilyen házasságoktól gyermekeket remény-leni nem lehet, a mi pedig a házasságnak főczélja (70. C.); és mivel ilyen egybeköttetésre többnyire bujaság után esengő vén asszonyok s gazdagságot vadászó leányok szoktak lépni (H. t. 141. §.).

3. Fennálló házasság, a mennyiben házasok ujabb házasságra mindaddig nem léphetnek, mig be nem bizonyitják azt, hogy előbbi házasságuk teljesleg megszünt (F. R. 11. 12. §.). A jövevény s ismeretlen személyeket sem szabad összekötni, mig be nem bizonyitják azt, hogy szabad, az az nem házas személyek (65. C. A. C. 1. R. 5. Cz. 4. cz.).

4. Bűnösség, melynélfogva nem léphetnek házasságra:

a. kikre nézve bebizonyíttatott az, hogy egymással nőparáznaságot gyakoroltak (J. R. 18. §.);

b. azok, kik közül egyik a másiknak házastársát megölte vagy ölette azért, hogy ezen gyilkosság által a czélbavett házasságot lehetségesitse, a kinézett személynek akár tudtával, akár tudta nélkül (J. R. 17. §.);

c. az elrabolt nő rablójával mig ennek hatalma alól kiszabadulva nem nyilvánította megegyezését (J. R. 17. §.);

d. a kik vétkök büntetéséül a házasságtól akár általában, akár csak bizonyos személyre nézve eltiltattak a zsinat itélete által (66.C.)

5. Vallásbeli különbség, a mennyiben keresztény és nem keresztény (milyenek a pogányok, Mahomed és zsidók vallását követők H. t. 137. §.) között házasság nem köttethetik (Szent László 1-ső könyve 10. f. J. R. 10. §.); a már megkötött házasság azonban fennállhat (H. t. 136. §.) azon megjegyzéssel, hogyha a több feleségü pogány keresztényné lenne, első feleségét megtartani s a többit elbocsátani tartozik; ha pedig az elsőt elhagyva mást vett volna, az elsőt visszavenni köteles (H. t. 259. §.). Keresztények között a felekezeti különbség házassági akadálynak nem tartathatik.

6. Rokonság, még pedig az egyenes ágbeliek között az izek tekintetbevétele nélkül általában (H. t. 108. §. J. R. 13. §.), az oldal ágbeliek között pedig, az első és második ízben (1791. 59. cz; mely megváltoztatta e részben a H. K. 1. R. 108. cz. 1 §; a 68. C. és a H. t. 109. §. rendelését), házasságra nem léphetvén névszerint az édes vagy féltestvérek sem egymással, sem egymás gyermekeivel, valamint az édes- vagy féltestvérek gyermekei sem egymással, akár törvényes, akár törvénytelen ágyból születés legyen is a rokonság alapja (J. R. 13. és 14., H. t.135. §.). A lelki rokonság nem akadály; a törvényi rokonság pedig könnyen megszüntethető (leve ac facile dispensabile impedimentum H. t. 107 §.).

7. A sógorság (affinitas) vagy is azon egybeköttetés, mely van a házasfelek közül egyik és a másik rokonai között(H. t. 121. §.) Ennélfogva a férj rokonai és a feleség rokonai között nincs sógorság (H. t. 129. §.); hanem a férj sógora felesége rokonainak és a feleség sógor-asszonya a férj rokonainak. A sógorság lehet törvényes vagy törvény-ellenes, ahozképest a mint házasságbani vagy azon kivüli közösködés által eszközöltetett (H. t. 121. §.). A sógorsági viszony meghatározásának szabálya ez: a mely izben rokona valaki a házastársak egyikének,

ugyan azon izben sógora s illetőleg sógorasszonya másikának (H. t. 129. §.). Igy p. o. a férj sógora felesége testvéreinek első, azok gyermekeinek pedig második izben, mivel ezek azon izben vérei feleségének; az ipa, napája, mostoha fia és mostoha leánya első izbeli sógorai s illetőleg sógorasszonyai a férjnek, mert azon izbeli rokonai feleségének; mostoha atyám és anyám hasonlólag első izbeli sógorságim, mivel én az ő házastársuknak (t. i. atyámnak s anyámnak) első izbeli rokona vagyok.

Az első izbeli sógorsági viszonyban álló személyek saját nevekkel különböztetnek meg, melyek a H. t. 124 és 125 §-ai szerint a következendők:

a. Egyenes ágbeliek.

aa. ipa (socer), férj vagy feleség atyja;
bb.napa (socrus), férj vagy feleség anyja;
cc. mostoha atya (vitricus), az anyám férje;
dd. mostoha anya (noverca), az atyám felesége;
ee. vő (gener), leányom férje;
ff. meny (nurus), fiam felesége;
gg. mostohafiu (privignus), feleségem más férjétőli fia;
hh. mostohaleány (privigna), feleségem más férjétőli leánya.

b, Oldal ágbeliek.

aa. sógor (levir), ferj vagy feleség fitestvére,
bb. sógorasszony (glos) férj vagy feleség nőtestvére,
cc. feleség bátyja vagy öcscse (uxorius);
dd. ángy (fratria), bátyám felesége;
ee. néném vagy hugom férje (sororius);
ff. két nőtestvér férjei (congeneri);
gg. két fitestvér feleségei (janitrices).

A sógorság ugyan azon izekben akadály, melyekben a rokonság (H. t. 129. §.); nem léphetvén házasságra névszerint a férj volt felesége édes vagy félnőtestvéreivel s azok leányaival, valamint a feleség sem elhalt férje édes vagy fél fitestvéreivel s azok fiaival (K. t. 15, 14, 13. S.).

Mindamellett is, hogy bármely közösködés által eszközöltetik a sógorsági viszony, s el kell mindenkinek tartatni magát az általa megszeplősitett személy rokonaivali házasságtól lelkiesmerete megnyugtatásáért (H. t. 133. §.); házassági valóságos akadálynak mindazonáltal csak azon sógorság tartathatik, mely törvényes házasságból származott (J. R. 15. §.), azon egy esetet kivéve, midőn valaki mátkája anyját megszeplősítvén lépne mátkájával házasságra, mely

ez okon felbontathatik, bár néha az ártatlan fél kérésére, a polgári s egyházi büntetések kiállása mellett, folytathatik is (H. t. 132. §.).

8. Az illedelem ama szabály szerint: „semper in conjunctionibus non solum quid liceat considerandum est, sed quid honestum sit.“ Ennélfogva tilalmas az, hogy az atya és fia két testvérleányokat vegyenek feleségül; mert illetlen, hogy az atya és fia egymással sógorsági viszonyba lépjenek, hogy az atyához ment leány, testvérének napája s testvére férjének mostoha anyja legyen; hogy a fiuhoz ment leány testvérének menye legyen, s annak férjét ipának és sógornak is nevezze, s e pedig őtet menyének és sógorasszonyának is (H. t. 255 §.). Nem ellenkezik az illedelemmel az, hogy két fitestvér két nőtestvért vegyen el; sem az, hogy a mostoha anya mostoha leánya férjéhez menjen, s a mostoha atya mostoha fia özvegyét elvegye (H. t. 252. §.), sem végre az, hogy két mostoha testvér összeházasodjék (H. t. 254. §.).

77. §.

A fölmentésről.

Fölmentésnek (dispensatio) neveztetik a házasságot tiltó törvénynek valamely esetbeni felfüggesztése (H. t. 144. §.). Fölmentésnek csakis azon akadályokra nézve lehet helye, melyek polgári vagy egyházi törvény által állíttatnak fel; nincs helye ellenben azokra nézve, melyek isteni törvényben (a szentirásban) gyökereznek (H. t. 145. §.). A polgári vagy egyházi törvény tilalma elleni házasságokat is csak fontos okoknál fogva engedhetni meg (H. t. 146. §.), és bizonyos dij fizetése mellett, mely nem annyira a felmentés jutalma, mint inkább büntetés arra nézve, a ki magát a törvény rendelése alól ki akarja vonni (H. t. 147 és 148. §.). A fölmentés jogával bir

1., a fejedelem, a rokonsági és legközelebbi sógorsági akadályokra nézve (H. t. 150. §. J. R. 16. §.), azon eseteket kivéve, melyek a szentirás által tilalmazvák, a milyenek a H. t. 119. §. szerint:

a) Rokonsági tekintetben, midőn valaki atyjával, anyjával, nőtestvérével, leányunokájával, atyja vagy anyja nőtestvérével akarna házasságra lépni (3. Mózes 18. rész.).

b) Sógorsági tekintetben, midőn valaki mostoha anyját, atyja fitestvérének feleségét, menyét, fitestvére feleségét, napáját, mostoha leányát, mostoha fia vagy leánya leányát, felesége nötestvérét kivánná feleségül venni (3. Mózes 20. rész.)

Azon a felséghez intézendő kérelemlevél mellé, melyben a fölmentés kéretik, mellékeltetni kell

1) a házasulandók keresztlevelének,

2) rokonsági vagy sógorsági viszonyukat tanusitó papi bizonyitványnak,

3) a szülék megegyezését tanusitó irománynak,

4) az illető ekklézsia anyakönyvéből hitelesitett azon kivonatnak, mely azt bizonyítja, hogy a tanuk előtt kikérdeztetett felek önkéntesen s minden kényszerités nélkül kivánnak házasságra lépni,

5) az illető felek kötelező irásának arról, hogy a felség által meghatározandó fölmentési dijt, oda a hová parancsoltatni fog, befizetendik. Az igy felkészitett kérelmet a püspök juttatja a felséghez, a királyi főkormányszék utján.

2., a püspök, a ki a szegényebb állapotu személyeket, kisebb fontosságu esetekben, fölmentheti (H. t. 150. §.) és azokat, kik az egyházi törvényszék által özvegységre vannak itéltetve az ugynevetetni szokott liga alól feloldozhatja (H. t. 179. §.). Ezeken kivül fölmentési joggal bir a püspök mindazon vérségi és sógorsági esetekben általában, melyek a II. József császár rendeletében nem tilalmaztattak, s a melyekre nézve a fölmentés nincs a fejedelem részére fentartva; az rendeltetvén a 16-ik §-ban, hogy az illető személyek lelkökismerete megnyugtatásáért püspökükhöz folyamodjanak. Mivel pedig a 68. c. és H. t. 127. §. által a 4-dik izig tilalmazott sógorsági akadály az 1791. 59. czikk által csupán a 3-dik és 4-dik izbeliekre nézve enyésztetett el; és mivel a J. R. 15. §-ában a legközelebbi sógorsági viszonyban (proxima affinitate) álló személyek közötti tiltott házasság esetében kell a 16. §. szerint fölmentésért a fejedelemhez folyamodni: méltán állithatni, hogy a sógorság egyházi és polgári törvény által egyaránt tilalmas 2-dik izében álló személyeknek fölmentésért a püspökhez kell folyamodni. Ilyen püspöki fölmentés alá tartozó eset lenne p. o. midőn a férj elhalt felesége testvérének leányával, vagy a feleség elhalt férje testvérének fiával akarna házasságra lépni; ugyszintén midőn valaki elhalt felesége fitestvérének özvegyét akarná elvenni, a mi fölmentés alá tartozó esetnek iratik a H. t. 253. §-ban, bár valósággal ezen személyek még sógorsági viszonyban sem állanak egymáshoz.

78. §.

A házasság törvényszabta kellékeiről.

A házasság törvényszabta kellékei: az illető felek megegyezése vagy is a mátkaság; a kötendő házasság kihirdettetése és a papi-áldás vagy is a felek összeeskettetése.

79. §.

a) A mátkaságról.

Mátkaságnak (sponsalia) neveztetik két különböző nemü személynek a feletti megegyezése, hogy egymással házasságra lépjenek (H. t. 1. §.). A mátkaság megszokta előzni a házasságot azért, hogy a netalán lehető csalárdságnak, tévedésnek végére lehessen járni, s hogy a felek közti egybeköttetés erősbüljön, (H. t. 2. §.); megtörténhetik azonban a házasságra lépés alkalmával is, a felek megegyezésének egybeköttetésök előtti ünnepélyes kinyilatkoztatása által, mind a gyakorlat, mind az egyházi törvény szerint, mely a fenebb idézett 1-ső §-ban nem rendeli azt, hogy a mátkaság megelőzze a házasságot, hanem csak nyilvánitja, hogy a mátkaság meg szokta azt előzni. A mátkaságnak, vagy is a kötendő házasság feletti megegyezés nyilvánitásának módja a H. t. 5. §. szerint az, hogy a felek örök szeretetök jeléül egymás jobbját megfogják (innen a mátkaság kézfogásnak is szokott neveztetni), és leendö egybeköttetésök zálogául gyürüt váltanak (innen a mátkaságot gyürüváltásnak is szokták nevezni.). A mátkaság lehet:

1., feltételes vagy feltétel nélküli (pura vel conditionata) ahoz képest, a mint a felek házasságuk létesitését bizonyos feltételtől tették vagy nem tették függővé. A gyalázatos s lehetetlen feltétel érvénytelen s az egyezményt is érvényteleniti; a helyes feltételnek pedig az a következése, hogy arról az azt kikötő, ellenfele akaratja ellen is, lemondhat akár nyilván, akár tettlegesen; ha le nem mond pedig, ellenfelének be kell várni annak teljesülését, mely teljesültnek tartatik a kitüzött idő elteléséval, ha az azt kikötőn állott annak teljesülhetése; különben a feltétel nem teljesülése a mátkaságot érvénytelenitvén (H. t. 16; §.)

2., nyilvános (publica), mely ünnepélyesen legalább két bizonyság jelenlétében köttetik, gyürü vagy más jegy (arha, ezen oknál fogva a mátkaság eljegyzésnek a H. K. 1. R. 100. cz. k. §-ában subarhationak neveztetik) váltása s ezen jegy váltása okának nyilvánitása mellett (H. t. 5. és 39. §.), mely ha egymásután több személylyel ismételtetnék, az első többi feletti érvényességgel bir (H. t. 12. §.)

3., alattomos (clandestina), mely bizonyságok s az illetők jóváhagyása nélkül köttetvén, érvénytelen, s még a megterhesités által sem érvényesül (H. t. 7, 8, 9. §.) azon esetben, midőn a nyilvános mátkaságban lévő mással lépne alattomos mátkaságra; mely esetben bár megterhesités jött légyen is közbe, a nyilvános mátkaságnak fenn kell tartatni s az azt megsértő keményen büntettetik (H. t. 10. 11. §.).

80. §.

A mátkaság kellékeiről.

A mátkaság érvényességére, annak nyilvánosságán kivül, megkivántatnak még e következendő kellékek:

1. A szülék vagy azok helyetteseinek megegyezése elannyira, hogy az a nélkül kötött mátkaság felbomlik, s még a közbejött papi áldás által sem érvényesülhet (H. t. 25, 26, 28, 35.). Ezen kelléknek szabályai:

a) Csak azon gyermekek házasságára nézve lévén nélkülözhető a szülők megegyezése, kik a teljes kort elérték s kikeltek az atyai hatalom alól (H. t. 33. §.), midőn polgári törvényeink s jelesen a H. K. 1. R. 51. cz. 1, §-a szerint a teljes kort elért gyermekek is atyai hatalom alatt vannak, mig a fiak atyjukkal megosztozták s a leányok férjhez mentek, szüleik megegyezése nélkül mátkaságra csak az özvegy asszonyok (H. t. 29. §.) és atyjukkal megosztozott fiak léphetnek; s ezek még azon esetben is, ha a teljes kort el nem érték volna, szabadságában állván a H. K. 1. R. 53. cz. 4. §. szerint a teljes kort már elért fiunak, házasságát ellenző atyját az ősi jószágok osztályára perrel kényszeríteni s azáltal magát az atyai hatalom alól kiszabaditván, kötendő házasságára nézve is önjoguvá lenni. Az ujabb gyakorlat szerint a 24 éves gyermekek e tekintetben is önjoguaknak tartatnak.

b) A szüléknek, s nem csak az atyának, megegyezésére lévén szükség, hogy ha az atya s anya közt támadna ellenkezés, az atyának mint családfőnek tekintélye döntő erővel bir (H. t. 27. §.)

c) Hogyha a szülék helyes ok nélkül tagadnák meg jóváhagyásukat, folyamodhatik a házasulandó az egyházi tisztviselőkhez vagy a consistoriumhoz (a J. R. 4. §-ában emlitett világi törvényszékek hatósága alól a házassági kérdések ki lévén az 1791. 34. czikk által véve), s nyerhet engedelmet a szülői által ellenzett házassági szövetségbe lépésre (H. t. 30. §.); az illető egyházi elöljáróság kötelessége lévén, mielőtt véghatározatát kimondaná, a szüléket illő kiméléssel s időhaladék engedésével is engedékenységre birni (J. R. 5. §.).

d) Azon esetben, midőn a szülék életében gyermekeik más gondviselése alá bizattak, a szülék jóváhagyásán kivül a gondnok megegyezésére is szükség van s a közöttöki ellenkezést az illető egyházi felsőbbség dönti el (H. t. 31, 32. §. J. R. 7. §.).

e) A gondnoki hatalom alatt levőket nem szabadithatja fel házasságra a gondnok, az illető (s az 1791. 52. czikk értelmében világi) felsőbbség engedelme nélkül (I. R. 8. §.).

f) Az, a ki szülői megegyezése nélkül lépett mátkaságra, annak ezen okbóli megsemmisitését nem kérheti; az e czim alatti föllépés a száléket illetvén (H. t. 34. §.)

2. A házasulandó személyek megegyezése abban, hogy egymással házasságra lépjenek gyermekek nemzése s a házassági szövetségből folyó jogok gyakorolhatása végett (I. R. 22. §.). Ezen szokott ünnepélyességgel nyilvánítandó megegyezésnek szabályai, e következendők:

a) Tisztán, félre nem érthetőleg és határozottan kell nyilvánitani; kétértelmü, homályos kitételek, szerelmes levelek bizonyító erővel e tekintetben nem birhatván (H. t. 37. §.). A szabály szerint, magok a felek által nyilvánitandó megegyezést tolmácsolhatja törvényesen bevallott biztos is, ha meghatározott személylyeli házasságkötésre bizatott meg, és a meghatalmazás a házasság kötésekor viszszahuzva nem volt (I. R. 23. §.). Az akaratnyilvánitásra képes süketnémák megegyezésöket jelek s intés által is nyilatkoztathatják (H. t. 38. §. I. R. 24. §.).

b) Komolynak s megfontoltnak kell lenni, az indulat hevültsége közben ejtett szók, megegyezést tolmácsolóknak nem tekintethetvén (H. t. 39. §.), valamint azok sem, melyek tréfából vagy megegyezést tettetőleg mondattak; a megcsalódott félnek csakugyan kára követelhetésére joga lévén (H. t. 14. §.) ezen esetekben is.

c) Szabadnak s önkéntesnek, vagy is minden kényszeritéstől, csábítástól mentnek kell lenni (H. t. 40.); kényszeritésnek egyébiránt csak is a megegyezés kicsikarásáért támasztott és olyan félelem tartatván, melynek az érdekelt személy ellen nem állhatott (I. R. 27. §.) bár a szülők voltak legyen is az erőltetők (H. t. 40. §.).

d) Tévedéstől is mentnek kell lenni, mely akár a személyt, akár a személynek bár mellékes, de a házasulandó által megegyezésének feltétele gyanánt kikötött s a másik fél által csalfán eltitkolt vagy tettetett tulajdonát tárgyazta, egyaránt akadálya a megegyezésnek (I. R. 25. §.).

e) Kölcsönösnek (H. t. 41. §.), és olyan személyek által nyil-

vánitottnak kell lenni, a kik a házasság jogairól s kötelességeiről tiszta fogalommal birnak (J. R. 24. §.) s a kik nincsenek törvény által a házasságtól eltiltva (H. t. 42. §.).

3. A katonai elöljáróság megegyezése, midőn katonák kivánnának házasságra lépni (J. R. 20. §.), a mit felsőbb rendeletek azon esetre is kiterjesztettek, midőn a határszéli katonák özvegyei s leányai mennének férjhez.

81. §.

A mátkaság következéseiről.

A II. József császár rendelete 1-ső §-a, melyben a mátkaság semmitérőnek s minden következés nélkülinek nyilváníttatik, mint a helyreállított egyházi törvényekkel ellenkező, elvesztvén törvényi tekintélyét, mind egyházi törvényeink, mind egyházi törvényszékeink gyakorlata szerint, a mátkaságnak mint a kötendö házasság feletti megegyezés ünnepélyes nyilvánitásának s ez okon a H. t. 24-dik §-ában látható ezen szabály értelmében „consensus facit matrimonium" a házasság alapjának törvényes következéseit tagadni nem lehet. Ilyeneknek tarthatni e következendőket:

1. Köteleztetnek a felek egymásnak tett igéretök teljesitésére, u. m. a házasság létesitésére, a nem akaró fél illető egyházi birája által, szorító eszközök alkalmazása mellett is, kényszeríttethetvén adott szava beváltására. Mivel azonban senkit sem lehet erőltetni arra, hogy akarata ellen lépjen valakivel házasságra, hogyha a biró sikeretleneknek tapasztalná a használt szoritó eszközöket, felbontja a mátkaságot s az engedetlen felet, okozott kár és költség megtérítésén kivül, 12 forint birsággal bünteti, és a mással kötendő házasságtól eltiltja, mig az elhagyott fél más házasságra lép (74. c., H. t. 18. §.).

2. Valamig az érvényesen kötött mátkaság törvényszerüleg fel nem bontatik, a mátkások közül egyik sem léphet mással házasságra (a házassági eskü és a H. t. 271. §. szerint), és ha lépne, a kötendő házasságnak meg kell semmisíttetni; azon esetben azonban, ha az nagy botrány nélkül meg nem történhetnék, ha már gyermekek is születtek, ha több év óta áll fenn s végre ha a volt mátkások közti egyetértés feltételei fogyatkoznának, tanácsosabb a létesült házasságot fentartani s az illető hibás feleket, hogy példájuk r szédithessen, megbüntetni (H. t. 15. §.).

3. Az érvényes mátkaság a felek közösülése zassággá válik, ezen egyházi törvény szabálya sze per concubitum transire in matrim

§.), és ha a közösülés után megszökött férfi köröztetés utjáni idéztetése (edictaliter citandus) után sem jelennék meg, az elhagyott nő illető egyházi birája által a szökevény törvényes feleségének itéltetvén, mint olyan, jószágai birtokába bocsáttathatik, s ezen birói itélet ugyanazon hatásu lesz, mint a papi áldás vagy az összeesketés (H. t. 23. §.).

4. A mátkások közül az, a ki mással kötne ujabb mátkaságot, testi vagy becstelenitő büntetéssel sujtoltatik egyezménye megsértéseért, és ha ezen vétséget közösködés bünével is tetézné, nősparázna gyanánt lakol (H. t. 10. 12. 13. §.), elég bizonyságául annak, hogy a mátkaság csak nem házassági oly törvényes viszony, melynek kötelességeit megsérteni nem lehet büntetlenül.

5. A mátkáját megterhesitő férfi tartozik azt vagy kármentesíteni (dotare), az az a biró által a leány szülei tehetősségéhez s különben remélhetett férje rangjához képest meghatározandó pénzbeli mennyiséget fizetni s a születendő gyermeket táplálni, vagy ekklézsiakövetés után feleségül venni, s erre ha a megitélt kárpótlásnak fizetésére tehetetlen lenne, kényszeríttethetik is; a makacs ellenszegülés esetében, a mátkaság felbontása után, testi büntetéssel (poenis afflictivis) büntettethetvén az Apr. Const. 3. R. 47. Cz. 21. czikk ezen elavult szavai értelmében „a nőtlenek ne birsággal, hanem veszszővel büntettessenek és annakutána ekklézsiát követni tartozzanak ha egymást el nem veszik" (H. t. 19. 20. 21. §.). Vannak azonban esetek, melyekben a megterhesitett kárpótlást nem követelhet, midőn t. i. a férfi kész őt feleségül venni, de a nő hozzá menni nem akar; ha a leány máshoz ment férjhez; ha azelőtt is fajtalankodó volt, s jutalomért engedett; ha ugyanazon alkalommal többekkel közösködött; ha a közösködésre maga nyujtott a férfit felhivólag alkalmat (H. t. 21. §.).

6. Ha egy férfi több nővérnek azon igéretet tette volna, hogy egyiket közülök feleségül veendi, s azok az igéretet elfogadván, azután egyikkel ünnepélyes mátkaságra lépne, a másikat pedig megszeplősitené, egyiket sem veheti el feleségül, hanem a megszeplősítettet kármentesiteni, s a mátkaságból folyó kötelesség megsértéseért törvényszerinti büntetést szenvedni tartozik (H. t. 17. §.).

82. §.

A mátkasági viszony megszünéséről.

Megszünik a mátkasági viszony:

1. Valamelyik fél halála által. Ezen esetben, ha a leány halt

meg, adományai visszakérettethetnek szüléi vagy vérei által, a férfi pedig nem követelheti vissza azt, a mit ajándék vagy jegy gyanánt adott volt elhalt mátkájának, a H. K. 1. R. 100. cz. 2. és 4. §. szerint.

2. A felek kölcsönös egyetértésével (mutuo dissensu); köteles lévén mindenik azt, a mit egymástól kaptak visszaadni, mert a törvényes egyezmény közakaratból felbomlottnak mindaddig nem tekintethetik, mig vissza nem helyeztetnek a felek azon állapotba, melyben azelőtt voltak, u. m. mindazok birtokába, melyeket az egyezéskor vagy annak következtében egymásnak adtak.

3. A mátkaság felbontása által, melyet követelhet egyik, midőn a másik

a. hütlenségét az által tanusította, hogy másnak tett igéretet, vagy mással mátkaságra lépett (H. t. 46. §.);

b. szüzességét elvesztette, bár történetesen, vagy erőszak következtében, még azon esetben is, ha a mátkaság esküvel biztosittatott volna; ez okért azonban nem követeltethetik felbontás a beleegyező által, és a midőn mindkét fél ugyanazon bün részese (H. t. 47. 48. 49. §.);

c. nem az, a kinek gondoltatott (error in persona H. t. 50. §.), midőn p. o. ragadós nyavalyáju volt vagy lett, ugyszintén ha orrát, szemét elvesztette, ábrázatja borzasztólag elcsúfult, megsüketedett, sántult vagy meddőséget okozó szereket vett be (H. t. 51. §.);

d. megbolondult, vallását változtatta vagy részegessé lett (H. t. 53. 54. 55. §.);

e. maga után becsületvesztést huzó vétket követett el vagy ugy elfajult erkölcsi tekintetben, hogy megjobbulásához reménység sem lehet (H. t. 56, 57. §.);

f. midőn a férfi, bár történetesen, oly nagy kárt szenvedett, hogy a biró itélete szerint nem lehet kivánni mátkájától azt, hogy nyomoruságának részesévé legyen (H. t. 52. §.); végre

g. midőn a férfi elhagyásra mutató szándékkal eltávozott s köröztetés utjáni felszólításra sem jelenik meg; vagy ha jelen van is, de a házasságot megintetése után is helyes ok nélkül halogatja (H. t. 58. §.).

4. Megsemmisités által mindazon esetekben, midőn a felek törvény tilalma ellenére léptek mátkaságra, névszerint pedig a tiltott izbeli vérség, sógorság, a csalás (de nem a csalóra, hanem csak a megcsalatottra nézve), erőszak (de csak is az erőltetett félre nézve), és a fel nem serdültség eseteiben (H. t. 59. 60. §.).

Mind a felbontás, mind a megsemmisítés csupán az egyházi

törvényszék itélete által eszközöltethetik. Mind azért, mivel a kölcsönös megegyezésen alapuló egyezmény, milyen a mátkaság is, az egyezkedett felek kölcsönös beleegyezése esetén kivül, csak is birói itélet által enyésztethetik el. Mindazért, mivel a H. t. 45, 52, 55, 58. §-ai nyilván birói eljárásról emlékeznek, és a H. t. 271. §-a határozottan tiltja a mátkaságnak a felek kénye szerinti önhatalmu felbontását, azt is rendelvén, hogy a mátkások addig mássali házasságkötésre ne bocsáttassanak, mig mátkaságuk felbomlása a rendes törvényszék által helybe nem hagyatik. Mindazért végre, mivel a 74. c. büntetésre méltónak itéli azt, a ki helyes ok nélkül lépne vissza, az ok helyességét pedig, az érdekelt felek önügyökben nem biráskodhatván, csakis a biró itélheti meg.

83. §.

b) A kihirdetésről.

A kihirdetés (proclamatio), a kötendő házasságnak közönségessé tétele, melynek szabályai:

1. Mielőtt a házasulandó felek egybeköttetnének, ki kell hirdettetniök azon ekklézsiában, melynek tagjai, a gyülekezet előtt háromszor, vasárnapokon vagy más ünnepeken (a H. t. 69. §. helyett, a 63. §-t és J. R. 31. §-át követő gyakorlat szerint); tisztán kijelöltetvén vezeték- és keresztnevök, állapotuk s lakhelyök azért, hogy ha valaki előtt a felek egybeköttetését akadályoztató törvényes ok volna tudva, azt feljelenthesse (J. R. 31. §.); addig, mig akárki által feljelentett s be is bizonyitott (a mi csupán egy, bár saját gyalázatát valló, de hitelre közhir szerint is méltó tanunak vallomása által is megeshetik a H. t. 67. §-a szerint) akadály el nem háríttatik, a felek egybeköttetése meg nem eshetvén (65. c.). A házassági elhálás után tett ellenmondás el nem fogadtathatik (H. t. 66. §.). A pap, ha egyébiránt tudója a felek közti akadálynak, ellenmondás nélkül is kitagadhatja a kihirdetést (H. t. 65. §.)

2. Ha a felek nem ugyanazon ekklézsia tagjai, a kihirdetésnek mindenik fél ekklézsiájában külön kell megtörténni (H. t. 64. §.), söt ha a felek közül valamelyik lakása helyén még hat hetet sem töltött volna el, ki kell hirdettetnie azon ekklézsiában is, melyben az előtt lakott (J. R. 32. §.). Ezen esetekben az egybekötő pap kötelessége megkivánni, hogy a kihirdetésnek más ekklézsiákbani megtörténte, előtte hitelesen bebizonyíttassék (J. R. 34. §.).

3. Hajdan, a 65. c. szerint, nem kellett a mágnások u. m. a

grófok és bárók házasságát kihirdetni. Ezen megkülönböztetést azonban már most megszüntetettnek tekinthetni. Mindazért, mivel a J. R. 36. §-a, melynek megtartása az egyházi fötanács 1833. 109. szám alatti rendeletében is parancsoltatik, a kihirdetést megkülönböztetés nélkül minden házasságra nézve rendeli; mind azért, mivel az 1791. 17. czikk eltörlött a mágnások és nemesek között jogi különbséget mutatható minden kiváltságot.

4. A kihirdetés csupán felmentés (dispensatio) mellett mellőztethetik el (J. R. 34. §.); a mit azonban nem azon világi elöljáróságtól kell nyerni, mely a J. R. 33. §-ában kijelöltetik, hanem miután az 1791. 34. czikk rendeléséből a házassági ügyek visszahelyeztettek azon állapotba, melyben a József császár ujításai előtt voltak, a püspöktől vagy azon esperesektől és városi papoktól, kiket a püspök tetszése szerint meghatalmazott a kihirdetéstőli felmentvény adására. A házasulandó feleknek be kell bizonyitani esküvésökkel, mielőtt felmentvényt nyerhetnének, az illető papi személy előtt azt, hogy nincs közöttök oly akadály, mely egybeköttetésöket törvényellenessé tehetné (J. R. 33. §.)

5. A mely pap, a felmentés esetén kivül, kihirdetés nélkül kötné egybe a házasulandókat, keményen megbüntettetni rendeltetik (J. R. 34. §.), mely büntetést, a M.-Igenben 1808-ban tartatott zsinat 12 forintra határozta.

6. Kötelesek a papok az ekklézsiájukban történt hirdetéseket, az a végre készitendő jegyzőkönyvbe pontosan beigtatni (1833. 109. E. R.)

84. §.

c) Az egybekötésről, vagy papi áldásról.

Az egybekötés (copulatio), vagy papi áldás (benedictio sacerdotalis) a házasulandó személyek házasság feletti megegyezésének ünnepélyes és a szertartások szerinti nyilvánitása a pap jelenlétében, a gyülekezet vagy bizonyságok előtt (H. t. 73. §.), melynek szabályai:

1. Csak a felek közös vagy egyikök külön papja kötheti össze őket, és a mely pap más ekklézsiabelieket papjuk engedelme nélkül kötne össze, azt az egyházi gondnokok előtt megkövetni, s 12 forint büntetéspénzt (mely 15 nap mulva kétszereződik s ugy többül tovább) tartozik fizetni (H. t. 78. §.) Azon esetben pedig, midőn más vallásuakat kötne egybe, hivatalától megfosztatik, s kivetköztetése után,

a világi törvényszék által kimondandó büntetéssel is sujtoltatik (A. C. 1. R. 5. Cz. 4. czikk). A különböző vallásu feleket a férfi vallása szerinti papnak kellene egybekötni (H. t. 138.), gyakorlat szerint azonban kit-kit a különböző vallásu felek közül saját papja köt össze; kívéve azon esetet, midőn egyik a felek közül catholicus, mert akkor mindkét fél catholicus pap által s a catholica ekklézsia szertartásai szerint köttettek össze, a más vallásu fél jogai s az azokat biztositó polgári törvények szembetünő sérelmével, melynek megszüntetése az országgyülés által is többször sürgettetett, de minden siker nélkül. Ujabb gyakorlat szerint ilyen vegyes házasságok a protestáns fél papja előtt is köttethetnek.

2. Mielőtt az illető pap egybekötné a házasulandókat, köteleztetik két bizonyság jelenlétében a feleket külön-külön kikérdezni a felől, hogy a kötendő házasságra önkénytesen és erőltetés nélkül lépnek-e? s a felek nyilatkozatáról a bizonyságok nevei aláirásával hitelesitendő bizonyitványt venni, kormányi rendeleteken alapult gyakorlat szerint.

3. Az egybekötés módjára nézve a fennálló szertartást kell követni, mely szerint előadatván a pap által a házassági kölcsönös kötelességek, a felek az elejökbe terjesztendő kérdésekre hallható szóval vallomást tesznek a felől, hogy ők szabad személyek, mentek minden más házassági köteleztetéstől, egymást szeretik, egymásiránt házassági hüséget igérnek, s megerősitvén ezen vallomásukat a szentháromság nevében fenhangon mondandó esküjökkel, a pap által megáldatnak (H. t. 75. §.).

4. Az egybekötés ideje gyanánt jelöltetnek ki kedd és szerda napok s rendkivüli esetekre szombaton kivül más köznapok délelőttjei (67. c.). Tilalmas menyegzői lakodalmat tartani vasárnapokon kivül a karácsoni, husvéti és pünkösdi ünnepnapokon is, a nemesekre nézve 6, a nem nemesekre nézve pedig 2 forint büntetés terhe alatt (Apr. Const. 5. R. 51. E.). Sőt tiltatik adventi napokon és az esztendőnként előforduló sátoros ünnepek előtti két heten a pap által fizetendő 3 forint pénzbeli büntetés terhe alatt (H. t. 77. §.). Ezen tilalomnak azonban, mint láthatni az idézett 67-ik canonban, oka az lévén, hogy a kijelölt ünnepnapok menyegzői vendégeskedés s dobzódás által meg ne szentségteleníttessenek; a tilalom nem annyira az egybekötést, mint az azt követni szokott eszem-iszomságot tárgyazza, melynek kikerülése mellett nem láthatni helyes okát, miért ne eshessék meg a házasulandók egybekötése a kijelölt tiltott napokon is.

Arra egyébiránt vigyázni kell, hogy az egybekötés ne előzze meg sok idővel az egybekelést (67. c.)

5. Az egybekötés helye a templom, és ha az nem volna, más nyilvános istenitiszteletre használtatni szokott hely (67. c.) ; megeshetik azonban más olyan helyeken is, melyekben az a nép szokása szerint megtörténhetik (H. t. 78. §.).

6. Az egybekötés csak magára nem érvényesíti a házasságot (H. t. 48. §.). Ennélfogva ha olyanok köttetnének egybe, kik el vannak tiltva a házasságtól (H. t. 83. §.), vagy oly betegek, hogy felgyógyulásukhoz még remény sincs (H. t. 84. §.), ha erőszakosan (H. t. 85. §.) vagy alattomosan, bizonyságok nélkül, hajtatik végre (H. t. 86. §.), a házasság érvénytelen lesz.

7. Köteles minden pap az ekklézsiájában kötött házasságokat az a végre tartatni kellető anyakönyvbe saját kezével beirni, s tisztán kiirva a házasságba lépett személyek és a bizonyságok neveit, az egybeköttetés idejét és azt, hogy a házasság előtte vagy más általa megbizott pap előtt és mely helyen köttetett legyen (J. R. 35. §.)

8. Követni szokta az egybekötést a lakodalom, mely mint a házasság méltóságához illő ünnepélyesség fentartandónak iratik a H. t. 88. §-ában, ugy mindazáltal, hogy kikerültessék az eszem-iszomság, pazar fényüzés, rangfeletti czifrálkodás, fajtalan beszéd, éneklés és illetlen táncz, a H. t. 90. §. szerint.

85. §.

Birálata a házasság kellékeinek.

A házasság elősorolt kellékei nem birnak ugyanazon érvényességet feltételező erővel. A mi illeti ugyan is:

1. A megegyezést, ez alapja a házasságnak azon mondat szerint: „consensus facit matrimonium“ (H. t. 24. §.), ha törvénytől határozott módon ki is van nyilatkoztatva két bizonyság előtt s nincs gyengitve erőszak, csalás és tévedés által. Ilyen megegyezés nélkül még képzelni sem lehet házasságot a H. t. 153. §. szerint.

2. A kihirdetés nem lényeges kelléke a házasságnak; amit bizonyit mind az, hogy a 65. c. szerint a mágnások házassága kihirdetés nélkül is érvényes volt, mindaz, hogy a H. t. 71. §. és a J. R. 33. §. szerint a felmentés jogát gyakorló által elengedtethetik. Ugyanezt bizonyitja a reformált egyház százados gyakorlata is a H. t. 70. §-ban láthatólag, mely szerint a kihirdetést vakmerően elmulasztók

megbüntettethetnek ugyan, az a nélkül létesitett házasság mindazáltal meg nem semmisíttethetik. Ennélfogva a J. R. 34. §-ában látható azon szabály, hogy az el nem engedett kihirdetés nélkül kötött házasság érvénytelen: mint a dolog természetével, egyházi törvénnyel és százados egyházi gyakorlattal ellenkező, el nem fogadottnak, a törvény erejével nem birónak méltán tekintethetik.

3. Az egybekötés, vagy papi áldás, elannyira szükségesnek iratik ugyan a H. t. 79, 80. §-aiban, hogyha hiányzik, a házasságot érvénytelennek s az abból született gyermekeket törvényteleneknek kellene tartani, mivel mindazáltal a házasságnak lényeges feltétele s kelléke, mind egyházi törvény, mind a dolog természete szerint is, a házasulandó feleknek törvényszerinti kellékekkel ellátott megegyezése; és mivel az egybekötés, a H. t. 73. §. szerint, nem egyéb mint a felek házasság feletti megegyezésének szertartásos tudatása; s végre mivel a H. t. 84. §-a ezen szavai szerint: „sola hierologia non constituit matrimonium, si caetera ad conjugium necessaria deficiunt“; az egybekötés csak magára nem érvényesiti a házasságot, melynek annál lényegesebb kellékei vannak. Ha tehát bebizonyíttatnék az, hogy a felek egyházi törvény és gyakorlat által szabályozott módon megegyeztek abban, hogy egymással házasságra lépjenek, ha ezen megegyezésöket gyermekek nemzése és illetőleg szülése által tettlegesen is tanusitották, egybeköttetésök, következéseire nézve is, érvényes házasságnak tartathatik azon esetben, midőn az egybekötés, előre nem láthatott s meg sem előzhetett akadályok miatt, maradott el akaratuk s szándékuk ellenére. Ezt annyival inkább állithatni, mivel, a reformált egyház százados gyakorlata szerint, ha az érvényes mátkaságban élő személyek közül a férfi megterhesitett mátkájától elszökvén, hirdetmény által felszólíttatva sem jelennék meg a házasság létesítése végett, a megterhesitett mátka törvényes feleségének itéltethetik (H. t. 82. §.) és még a szökevény jószágainak birtokába is állíttathatik (H. t. 23. §.). Már ha ezen esetben a felek közti egyezménynek egybeköttetésöket házassággá törvényesitő erő tulajdoníttatik, papi egybekötés nélkül, még pedig az elszökésével viszszalépést tanusitó férfi akarata ellenére is: mennyivel méltóbban követelhetni ugyanazt akkor, a midőn a házasság feletti megegyezés következtében gyermekek születtek s azok a férfi által elismervék, de az egybeköttetés a férfi akaratja s szándéka ellenére meg nem történhetik, mert gyermekei anyja véletlenül vagy meghalt, vagy megbolondult, egyszóval az egybekötésre alkalmatlanná vált.

86. §.

A házasság különböző nemeiről.

A házasság következendő nemei ismeretesek egyházi törvényeink előtt is:

1. Törvényes és érvényes házasság, mely a polgári és egyházi törvényekkel megegyezőleg köttetett. Ezen házasság helyesnek (rectum) neveztetik, ha a felek még nem keltek össze; elháltnak (consummatum), miután a házasság közösködés által is megerősíttetett. Ellenben törvénytelennek mondatik azon házasság, mely az egyházi és polgári törvényekkel ellenkezőleg köttetett, az abból született gyermekek születésöknél fogva szüléiktől csak is tápláltatást igényelhetvén, melyet az tartozik szolgáltatni, a ki azokat bebizonyíthatólag nemzette, mig élelmöket megszerezhetik; s annak tehetetlensége esetében az anya és atyai nagyatya, s ha ez nem volna, az anyai nagyatya (H. t. 21. és 263. §.).

2. Titkos házasság, mely titokban minden ünnepélyesség nélkül, de örökre köttetett, rangjokra nézve nem egyenlők között. Ez nem bir a törvényes házasság jogaival (H. t. 93. §.) s el is töröltetett a T. R. 36. §-a által. Különbözik ettől az alattomos (clandestinum) házasság abban, hogy az illető pap és bizonyságok nélkül köttetik és érvénytelen (H. t. 97. §.).

3. Balkézre kötött házasság (matrimonium ad morganaticam), mely egyébiránt egyházi törvények és szertartások szerint köttetik, hanem annak kikötése mellett, hogy a feleség ne lehessen részese férje rangjának, s a gyermekek ne lehessenek örökösei atyjuknak (H. t. 94, §.). Gyakorlatban van, midőn uralkodó házak tagjai vesznek feleségül rangjuk alatti nőt.

4. Vélt házasság (putativum), mely egybe-nem-köthető személyek között szokott ünnepélyességgel jólelküleg (bona fide) az az ugy köttetett, hogy a fenforgó házassági akadályról nem volt tudomása a feleknek, vagy legalább egyiknek közülök; mely bár megsemmisíttessék is, az akadály felfedeztetése előtt fogantatott gyermekek törvényesek, a H. t. 95. §., H. K. 1. R. 108. cz. szerint.

5. Szűz házasság (matrimonium virgineum), mely a közösülés kirekesztésének feltétele alatt köttetik; az abba önkéntesen lépett felek kötelesek lévén egymás iránt segedelemmel s szeretettel viseltetni, s a férj feleségét védeni és a feleség férjét tisztelni tartozván (H. t. 98. §.). A házasság czéljával ellenkező ilyen egybeköttetést

csak is az éltes személyek között (provectioris aetatis) engedhetni meg a H. t. 251. §. szerint.

6. Ágyastartás (concubinatus), melynek két neme van, u. m. a) az, a midőn a férfi maga mellé veszen egy alsóbb rangu nőt s attól született gyermekeit sajátjai gyanánt nevelteti a nélkül, hogy azok anyját feleségének tartaná s azzal magát egybeköttetni akarná (matrimonium naturale H. t. 92. §.); b) az, a midőn a férfi egy nőt ideig-óráig ágyassá fogad (matrimonium ad Thala. H. t. 100. §.). Hogy ezek közül egyiket sem lehet házasságnak tartani szembetünő; törvényes és érvényes házassággá válhatik azonban ezen viszony, ha a férfi ágyasával ünnepélyes mátkaságra lép, vagy egybeköttеti magát; ezen házasság (subsequens matrimonium) által az azelőtt született gyermekek is törvényesittetvén, a H. t. 103. §, 5. pont szerint.

7. Vérfertéztető házasság (incestuosum), mely a tiltott izbeli vérek között köttetett és megsemmisitendő; még pedig ha tudva, az az ugy köttetett, hogy a felek előtt vérségi viszonyuk ismeretes volt, vagy rokonaik s ismerőseik által a felől ellenzőleg értesíttettek, a gyermekek is törvénytelenek lesznek; az ellenkező esetben pedig a gyermekek, mint vélt házasságból származottak, mindkét szüléik törvényes örököseinek tartatnak a H. K. 1. R. 106. és 108. cz. H. t. 120. §. szerint.

8. Megujított házasság (instauratum matrimonium), vagy is az, a mely egymástól elválasztott személyek között köttetik (H. t. 226. §.). Azon esetben, midőn egyik a felek közül nőtlenségre itéltetett volt hibájáért, az illető egyházi elöljáróság engedelme nélkül meg nem eshetik, és mindazon szertartások szerint kell a házasságnak megujíttatni, melyek az uj házasság érvényességét feltételezik, a H. t. 227. §., J. R 62. §. szerint.

9. Tettetett házasság (simulatum), mely azon személyek közti viszony, kik ugy élnek, mintha egymás házastársai volnának, holott nem azok; és mivel házasságnak nem tartathatik, az abból született gyermekek törvénytelenek s a felek, ugymint házasok, senkit sem követelhetnek, mások által pedig ugy követeltethetnek mint ha házasok volnának a H. t. 99. §. szerint.

10. Vegyes házasság (matrimonium mixtum), mely különböző vallásu felek között köttetik (1791. 57. cz.), még pedig érvényesen, kivéve azon esetet, midőn egyik a felek közül pogány, török, vagy zsidó vallás követője volna, a H. t. 137. §. szerint.

11. Aranylakodalom (conjugium quinquagenariorum), melylyel a házassági szövetségben ötven évet eltöltött házasok egy-

bekelésök emlékét szokták megünnepelni és csak is szertartás lévén, sem házasságujításnak, sem uj házasságnak nem tartathatik (H. t. 102. §.). Szokásban van az ezüstlakodalom is, melyet néha a házasság 25-ik évének eltelésekor szoktak a házasok tartani.

12. A honiak külföldön kötött házassága, melynek érvényessége feltételezve van ezen szabályok megtartása által:

a. Az atyai, gondnoki s katonai hatalom alatt levőknek illető felsöbbjeik megegyezését kell megnyerni (J. R. 37. §.)

b. Fenálló házasságban levők; paráznák vétkök részesével; kik a házasság lehetségesitése végett egyiket a házasfelek közül megölték vagy ölették a meggyilkoltatottnak házastársával; a rabló az elrabolt szabadon nem bocsátott nővel; a keresztény nem kereszténynyel; a tiltott ízbeli vérek és sógorok egymással külföldön sem léphetnek házasságra, a J. R. 38. §. szerint.

c. A kihirdetés vagy attóli felmentetés csak azon esetben kivántatik meg, ha azon külföldi tartományban is, hol a házasság köttetik, a házasság érvényességének feltételei (J. R. 39. §.)

d. Meg kell tartani az illető külföldi tartománynak az egybekötés módját szabályozó törvényeit még azon esetben is, ha hazánk törvényeitől különböznének (J. R. 40. §.)

13. A külföldiek hazánkban kötött házassága, mely hazánkban törvényesnek s érvényesnek csak azon feltétel alatt tartathatik, ha az illető egyházi s polgári törvényekkel megegyezőleg köttetett; mind azért, mivel a H. K. 2. R. 5. cz. szerint a külföldiek magukat hazánkban törvényeinkhez alkalmaztatni tartoznak; mind azért, mivel bármely kötésnek hazánkbani érvényessége csupán honi törvényeink szerint ítéltethetik meg, hazánk nem kormányoztathatván idegen törvények szerint, az 1791. 6. czikk értelmében.

87. §.

III. Az érvényes házasság következéseiről.

A házasság következései tárgyazzák a házastársakat és a gyermekeket.

88. §.

1. A házastársakra nézve.

A házastársakat tárgyazó következései a házasságnak illetik azokat:

1. közösen, a mennyiben mindkét fél u. m. férj és feleség köteleztetnek egymás iránt szeretettel és hivséggel viseltetni mind azért, mivel egyesületök czélja különben el nem érethetik, mind azért, mivel erre magokat ünnepélyesen letett eskü által is kötelezték, melyet hitszegés vétke nélkül meg nem sérthetnek. Köteleztetnek továbbá a házassági tartozás teljesítésére, az azt megtagadó fél hivtelen elhagyónak (malitiosus desertor) tartathatván (H. t. 103. §. 3. pont, 104. §.). s e felett a feleség még tehetetlen férjével sem egyezhetvén (H. t. 261. §.). Tartoznak végre a felek együtt lakni elannyira, hogy ha a társát elhagyó fél tartózkodása helyének tisztjei által megintetve sem térne vissza, vagyonaiból 200 forint vétetik fel mindanynyiszor, valahányszor az, ismételt megintésre, elhagyott társa mellé visszatérni etmulatná, s ha vagyontalan, nyakon köttetve adatik társa kezébe a Comp. Cons. 1. R. 1. Cz. 8. czikke szerint. Mindkét házastárs továbbá csaknem ugyanazon egy személylyé válván a házasság által, a H. K. 1. R. 48. cz. 1. §. ezen szavai szerint: „non sunt duo sed una caro“, egymás vagyonaira nézve oldalágbeli véreket is kirekesztő örökösödési joggal birnak. Megkivánhatja mindkét házastárs gyermekeiktől, hogy őket megbecsüljék s ne kesergessék, a mire büntetéssel is szoríttathatnak a gyermekek még a tisztek által is (A. C. 3. R. 48. Cz.). A házastársak végre sógorsági viszonyba lépnek kölcsönösen egymás rokonaival (H. t. 103. §. 4. p.)

2. egyenként, még pedig:

a. a férjet. A férj mint családfő (H. t. 27. §.) felesége felett szeretettel s kimélettel gyakorlandó felsőbbséget nyer, követelhetvén tőle illő tiszteletet (operas obsequiales) s a háztartásra szükséges, de rangjához mérséklendő segedelmet (operas industriales H. t. 103. §. 6. p.) A férj ezen hatalma nem terjesztethetik ki annyira, hogy feleségét eladhassa, mit ha cselekednék, beleegyezett feleségével együtt kemény büntetésre méltó (H. t. 242. §.). Köteles ellenben felesége illendő tartásáról gondoskodni (H. t. 103. §.7-ik pontja), a mit következtethetni törvényeink azon rendeléséből is, mely szerint, a feleség tartására megkivántató költségeknek elhalt férje jószágaiból is fedeztetni kell; valamint abból is, hogy az atya helybenhagyásával megházasodott fiu atyját osztályra kényszerítheti a H. K. 1. R. 54. cz. szerint, azon okból kétségen kivül, hogy legyen miből tartsa feleségét. A férj továbbá feleségének sem fekvő (H. K. 1. R. 54. cz. 2. §., 113. cz. 4. §.), sem ingó (H. K. 1. R. 100. cz. 4. §.) vagyonainak tulajdonosává nem lesz a házasságnál fogva; köteles azonban azokat a férj védeni (H. t. 103. §. 7. p.); valamint a feleség is fekvő

vagyonai elidegenítésekor férje megegyezését kikérni (ugyanott 8. p.). A férj végre mint atya, akár nemes, akár nem nemes legyen, gyermekei felett atyai hatalmat gyakorol (H. K. 1. R. 51. cz. 2. és 3. §.), de tartozik viszont őket rangjukhoz képest neveltetni (1791. 52. cz. 11. pont) s számukra még vagyont is szerezni (H. K. 1. R. 53. cz. 10. §.)

b. feleséget. A feleség használja férje nevét s czimét mig más házasságra nem lép (H. K. 1. R. 98. cz. 1. §.; 102. cz. 1. §.); férje rangjával járó tisztelet és jogok részese, s a férjet illető törvényszék előtt pereltethetik csak, (H. t. 103. §. 3. p.) a nélkül, hogy elvesztené születésénél fogva igényelhető jogait azon esetben, ha férjénél kiváltságoltabb származásu. A feleség továbbá férje családjának tagjává lesz (H. K. 1. R. 51. cz. 3. §., H. t. 103. §. 8-ik p.), s igényelhet férjétől rangjához illő tartást, melyet a törvényszék s illető felsőbbség határoz meg azon esetben, midőn a férj feleségét házától elüzte volna hibáján kivül, az ellene netalán inditott per bevégződéseig szolgáltatandó mennyiségben (H. t. 214. §.) és férje vagyonaiból hitbért (H. K. 1. R. 93. cz.), özvegyi tartást (H. K. 1. R. 98. cz. A. C. 3. R. 25. Cz.), sőt részt is (H. K. 1. R. 99. cz. 102. cz.) igényelhet. Végre a feleség férje halála után gyermekeinek természetes és egyszersmind törvényes gyámnoka (H. K. 1. R. 113. cz.).

89. §.

2. A gyermekekre nézve.

A házasságnak gyermekeket érdeklő következései tárgyazzák azoknak:

1. személyét, s e tekintetben azon gyermekek, kik a házastársak egybekelése után 182 napnál későbbre (H. t. 264. §.) és a házasság megszünése után 10 hónapnál kevesebb idő alatt (H. K. 2. R. 62. cz. 3. §. H. t. 265. §.) születnek, törvényesek s anyjok férje gyermekeinek tartatnak, a catholica egyház törvényének azon elve szerint: „pater est quem justae nuptiae monstrant“; mig az ellenkező be nem bizonyíttatik, és annak, ha önjogu, atyai hatalma alatt vannak (H. K. 1. R. 51. cz. 2. §.), mindkét szüléjöknek őket törvényesen illető vagyonaira nézve örökösödési joggal birnak (H. K. 1. R. 17. cz. 2. R. 62. cz.), még azon esetben is, midőn születésök után világosodnék ki azon a szülők előtt egybekelésökkor tudva nem volt akadály, mely miatt a vélt házasságnak meg kell semmisíttetni (H. K. 1. R. 108. cz.). Követelhetik végre szüléiktől neveltetésöket (1791. 52. cz. 11. p.).

2. vagyonaikat. A gyermekek törvényes házasságbóli származásuknál fogva az őket törvényszerint illethető anyai és atyai ősi vagyonoknak tulajdonosaivá lesznek elannyira, hogy az elavult törvény szerint azokat szüleik, megegyezésök nélkül, helyes ok esetén kivül, el sem idegeníthették (H. K. 1. R. 58. cz. 6. §.) s ha elidegenítették volna, a szükséges eladás (necessaria venditio) esetét kivéve, még az elidegenítő éltében is visszaperelhetik (H. K. 1. R. 59. cz.), még pedig illetőségökre nézve minden fizetés nélkül (sine omni prorsus solutione H. K. 1. R. 61. cz. 4. §.). A szülék ellenben gyermekeik vagyonai iránt, kivéve a számadás terhétől ment kezeltetést (1791. 52. cz. 11. p.), semmi jogot nem igényelhetnek,a gyermekeket illetvén névszerint a szerzemény-vagyonaikróli szabad rendelkezhetés (H. K. 1. R. 5. és 57. cz.). Azonban a mennyiben a gyermekek kötelesek atyjuk számára vagyont szerezni (H. K. 1. R. 53. cz. 10. §.), méltán állithatni azt, hogy szegénységre jutott szüléiket a gyermekek saját vagyonukból táplálni tartoznak.

3. állapotukat. A gyermekek apjuk állapotát öröklik (H. K. 1. R. 51. cz. 3. §.), ennélfogva nemes apától s nem nemes anyától nemes gyermekek származnak; nem nemes apától és nemes anyától pedig nem nemesek (H. K. 1. R. 7. és 22. cz. 3. §.). Ezen szabály alól ki van véve azon eset, midőn valamely nemzetség fiát illető jószágaiban, a fiág kihaltával, fejedelmi adománylevél mellett örökösödő leány, mely fiuleánynak (praefecta) neveztetik, nemtelen emberhez megy férjhez, az attól születendő gyermekek ugyanis anyjuk állapotát örökölvén, nemesek lesznek (H. K. 1. R. 7. cz.).

4. vallásukat. A vegyes házasságból származott fiaknak apjuk, a leányoknak pedig anyjuk vallására kell kereszteltetni s neveltetni, a törvény ezen rendelete ellen kötött egyezményei a házasoknak érvénytelenek lévén az 1791. 57. cz. szerint.

90. §.

IV. A házasság megszünéséről.

A házasság megszünik a házasfelek valamelyikének halála, a házasság megsemmisítése és felbontása által.

91. §.

1. A házasság halál általi megszünéséről.

A házassági kötést biztositó eskü szerint is a szeretet, hűség és segedelmezés kötelességeinek teljesítése a házastárs éltéig lévén

igérve, egyik házastárs halála által az életben maradott másik fél szabaddá lesz s ujabb házasságra léphet, miután házastársának halálát tisztán bebizonyította, hanem ha a köztudat a bizonyitást szükségfelettivé tenné (J. R. 12. §.); és a férj végrendeletében a feleséget el nem tilthatja a férjhezmeneteltől, hanem ha az elfogadott volna a férjhez nem mehetés feltétele alatt férjétől hagyott valamely hagyományt (H. t. 258. §.). Azonban a házasságnak, a házastárs halála után is fenállható következései fenmaradnak az életben maradott házasfélre s gyermekekre nézve épen ugy, mintha még a házasság fenállana. Igy p. o. a feleség elhalt férje nevét, czimét, kiváltságait használhatja s tartását és illetőségét annak jószágaiból követelheti, kivéve azon esetet, midőn a férj az őtet hütlenül elhagyott felesége ellen folytatott per bevégződése előtt halt meg (H. t. 215. §.), mig más házasságra nem lép (H. K. 1. R. 98. cz. 1. §.) A férj is apai hatalmát házasságának megszünése után is épen ugy gyakorolhatja gyermekei felett, mint azelőtt, mig azok felszabadulnának (H. K. 1. R. 51. cz. 2. §.), ha szinte más házasságra lépne is. A gyermekek végre mindazon jogok birtokában maradnak, melyek őket a megszünt házasságbóli származásuknál fogva illetik, azokat ők születésöknél fogva igényelhetvén, melyen a házasság megszünése semmit sem változtathat. A feleség, férje halála után hat hónap betelése előtt férjhez nem mehet a H. t. 286. §. szerint, és a nemesek özvegyei férjeik halála napjától számítandó egy esztendő (annuluctus) eltelése előtt férjök vérei által nem háboríttathattak (A. C. 3. R. 25. Cz.) s más idegenek által sem, ha özvegyi védlevelet váltattak (A. C. 4. R. 2. Cz. és a stylus) s azt az illető törvényhatóságok gyülésén a törvényszékek szinén kihirdettették.

92. §.

2. A házasság megsemmisitéséről.

M e g s e m m i s í t é s n e k (annullatio) neveztetik az egyházi bírónak azon tette, melylyel a két különböző nemü személy között házasság neve alatt fenállott egybeköttetés semminek, az az olyannak nyilváníttatik, mintha nem is létezett volna (H. t. 152. §.). Helye van általában mindazon esetekben, melyekben a felek törvény tilalma ellenére léptek házasságra; vagy azon tulajdonokkal, melyek a házasságnak lényeges feltételei, egybeköttetésök keletkezésekor már nem birván, azt házasságnak nevezni sem lehetett. Egyházi törvény szerint megsemmisíttetnek a következendő házassági egybeköttetések:

1. Az atyai, gondnoki s katonai hatalom alatt levőknek az illetők megegyezése nélkül kötött házasságai (H. t. 35. §. J. R. 6. és 20. §.).

2. A keresztény és nem keresztény közti (H. t. 137. §. J. R. 10. §.).

3. A fenálló házasság megszünése előtt kötött más házasság (J. R. 11. §.)

4. A rokonság és sógorság tiltott ízeiben állók közti, ha azt felmentés nem előzte meg (H. t. 169. §.). A házasság kötése után még a feleség testvérével fajtalanság által létesült sógorság sem semmisíti meg a házasságot (H. t. 243. §.).

5. A rabló és rablott közti, ha ez az egybeköttetés előtt szabad állapotban nem nyilvánitotta megegyezését (J. R. 17. §.).

6. A nősparáznák közti (J. R. 18. §.) és azon házasság, melyre a meggyilkolt fél életben levő társa a gyilkossal vagy gyilkoltatóval lépett (J. R. 19. §.)

7. A bolondok s részegek öntudat nélküli állapotban kötött házasságai (J. R. 24.; H. t. 170. §.).

8. Azon házasság, mely valamelyik fél testi tehetetlensége miatt elhálttá nem válhatott (73. c.). Nem elég azonban ezen tehetetlenséget, mely akár általános, akár csak társát illető (respectiva) legyen mindegy, csak állítni a feleknek, hanem be is kell orvosi s illetőleg bábai szemle által bizonyítni azt különösen, hogy az az egybekelés előtt létezett, a panaszló fél előtt ismeretlen és orvosolhatatlan vagy életveszélyeztetés nélkül nem orvosolható volt; a mire önkénytelenül senkit sem kényszeríthetni (H. t. 162, 163; J. R. 42, 43. §.). Azon esetben, ha a tehetetlenség minősége felett kétség támadna, a felek három évi együttlakásra utasíttatván, ha azután is tartana a tehetetlenség, csak ugy semmisíttethetik meg a házasság, ha állítását mindkét fél esküvel erősiti, vagy a tehetetlen fél tagadása esetében a panaszló pótló esküt teszen le: különben a házasság fentartandó lévén (H. t. 164., J. R. 44. §.). Megsemmisítés okául az orvosolható s az egybekelés után betegség vagy más eset által előidézett tehetetlenség nem használtathatik (J. R. 45. §.), valamint a magtalanság sem (sterilitas), mivel nem lehet bebizonyítani azt, hogy valakinek soha sem lesz gyermeke, ez azonban, ha orvosszerek által kész akarva eszközöltetett, ok lehet az elválasztásra (H. t. 154. §.).

9. Azon házasságok, melyekben a felek megegyezése akár teljesleg hiányzik, akár fel sem tétethetik. Ilyenek a tévedésből kötött, csalárdság s ellenállhatatlan félelem által eszközölt házasságok; azon

megjegyzés mellett azonban, hogy azoknak megsemmisítését csak azon fél követelheti, mely tévelygő, megcsalatott és kényszerített volt, az ellenfél megegyezése kérdés alá hozható sem levén; és hogy a megsemmisítést igényelhetők sem követelhetik azt, ha a tévedés s csalatás felfedeztetése és a kényszerítő erőszak s félelem megszünése után tüstént föl nem lépnek, s ha megegyezésöket akár kifejezetten, akár tettlegesen az önkéntesen folytatott házassági együttlakás által utólagosan nyilvánították (H. t. 155, 156, 158; J. R. 24, 25, 27, 28. §.). Vannak csakugyan egyházi gyakorlatunk szerint olyan esetek is, melyekben a házasságot eszközlő erőltetés nem hozattathatik fel annak megsemmisítésére, milyenek: midőn az elcsábított személyt kármentesíteni nem tudó annak elvételére, a mátkáját megterhesítő azzali egybekelésre, az ágyast maga mellett feleség gyanánt tartó annak feleségül vételére kényszeríttetik (H. t. 157. §.). Ezen esetekben ugyanis a felek közösködés által is tanusított megegyezése nyilvános levén, az erőltetés nem annyira a házasság eszközlésére, mint a már tettlegesen fenálló azon házasság fentartására van intézve, melynek teljességére csak az egybekötés külső innepélyessége hiányzik.

10. A házasság megsemmisítését követelheti a férfi, ha bebizonyítja azt, hogy a nő más által, egybekelésök előtt, már szüzességétől meg volt fosztva, vagy terhes volt, és hogy az előtte tudva nem levén, mihelyt tudására jutott, azonnal feljelenteni el nem mulasztotta. (H. t. 165. J. R. 26. §.). Azon szülék, kik megterhesített leányukat tudva férjhez adnák, büntetésre méltók; ha csak a férj el nem engedi az ellene elkövetett méltatlanságot (H. t. 272. §.).

11. Azon házasság is megsemmisíttethetik, mely egyik fél dühössége, eszelőssége, ragadós nyavalyája eltitkolásával köttetett; mind azért, mivel a más félről fel sem lehet tenni, hogy tudva ilyen félszeggeli házasságra lépett volna; mindazért, mivel a nyavalyásság eltitkolása által csalás követtetett el, mely a házasságot megsemmitő ok (H. t. 159, 160. §.). A házasság kötése utáni dühösség s ragadós nyavalya még elválás oka gyanánt sem használtathatik; a házasfelek egymást szerencsétlenségökben ápolni kötelesek lévén, s a házasság kölcsönös segedelmezés végett is köttetvén (H. t. 244. §.).

12. A megsemmisíthető házasságok közé számláltatott hajdan az is, melyre nemes leány, nem tudva, jobbágy férfival lépett (H. t. 168. §.). A jobbágyság el levén törölve az 1791. 26-ik czikk által, már most megsemmisitő ok gyanánt nem használtathatik ugyan, azon házasságok mindazonáltal, melyekre a valódi állapotukat, rangjukat

eltitkolók, s magukat a valóságosnál felsőbb ranguaknak tettetők szednek másokat, megsemmisíttethetnek a közbejött csalatás vagy tévedés czime alatt.

93. §.

A megsemmisités következéseiről.

Megsemmisíttetvén az egyházi törvényszékek által a hásasság, 1. a feleknek sem együtt lakni, sem egymással gyanut gerjesztőleg társalkodni nem szabad (J. R. 46. §.).

2. Megszünnek ugyan a házasoknak, mint olyanoknak, egymásiránti jogai s kötelességei; a már született s az atya hatalma alatt maradandó gyermekek tartására s neveltetésére szükséges költségek mindazáltal mindkét szülő vagyonaiból kiszakasztatnak, meghatározott mennyiségben; a szülék közti kölcsönös követelések is a hozományok- s kárpótlásra nézve itéletesen elhatároztatván (J. R. 48. §.).

3. A melyik fél tudva lépett megsemmisíthető házasságra, megbüntettetik (J. R. 47. §.), s névszerint a vérfertőztető házasságra tudva lépett asszony hitbérétől is megfosztatik a H. K. 1. R. 106. cz. 2. §. szerint; de a gyermekek törvényeseknek tartathatnak, akár tudva, akár nem tudva léptek is a szülék a megsemmisített házasságra. Ezt állíthatni mind azért, mivel sem polgári, sem egyházi törvény nem rendeli az ellenkezőt; mind azért, mivel ellenben vannak olyan törvényeink, melyekből a kérdés alatti gyermekek törvényességét következtethetni, mint p. o. J. R. 48. §., mely azt rendeli, hogy az ilyen gyermekek apjuk hatalma alatt maradjanak. Már pedig jogi értelemben apja csak a törvényes gyermekeknek van s apai hatalmat is csak törvényes gyermekekre nézve lehet gyakorolni. A H. K. 1. R. 79. cz. 1. §. 2. R. 60. cz. 2. §. szerint pedig a gyermekek apjuk hibája miatt megsemmisített házasságból született gyermekekre nézve, kik ilyetén születésöknek okai nem lehettek, csak azáltal teljesíttethetik, ha törvényeseknek tartatnak s nem fosztatnak meg, mintegy büntetés gyanánt, azon jogoktól, melyek a törvényes gyermekeket születésöknél fogva illetik. Csupán egy kivételt találhatni törvényeinkben ezen szabály alól, mely a vérfertőztető házasságnak azon esete, midőn a házasfelek véreik s örököseik nyilvános tiltakozása ellen léptek házasságra, vagy egymásnak oly tiltott ízbeli vérei, mely mindkettőjök előtt tudva lehetett (H. K. 1. R. 107. cz.). Ezen esetben ugyanis a gyermekek törvényteleneknek nyilváníttatnak,

akár megszüntettessék a házasság, akár nem (H. K. 1. R. 106. cz. 2. §.), de csak is a mindkét szülő ingatlan vagyonaibani' öröködhetésre nézve (H. K. 1. R. 108. cz. K. §.); a nem tudva kötött, egyébiránt megsemmisíthető, ilyetén házasság a gyermekeknek örökösödhetési általános jogát sem korlátolhatván (H. K. 1. R. 106. cz. K. §.).

94. §.

3) A házasság felbontásáról.

Házasság-felbontásnak neveztetik az egyházi biró azon tette, mely által a törvényesen kötött házasság a felek éltében megszüntettetik. Ez kétféle: vagy olyan, mely által a felek mássali házasság kötésre szabadíttatnak fel, és elválásnak (divortium) neveztetik; vagy olyan, mely által a felek csupán az együttlakás kötelessége alól oldoztatnak fel, a házasság egyéb jogok s kötelességek tekintetében fentartatván, mely megkülönözésnek (separatio quoad thorum et mensam) neveztetik (H. t. 172, 173. §.).

95. §.

a, Az elválásról s okairól.

Az elválás okái következendők :

1. Nősparáznaság (adulterium 71. c.; J. R. 55. §.), mely a házasfélnek társán kivül mássali szándékos s öntudatos közösülése (H. t. 177. §.). Nem kivántatik meg szükségesképen ezen bün végrehajtásának is bebizonyítása, annak terhes gyanuja már elégséges ok levén az elválásra (H. t. 181—183. §.) Vannak azonban esetek, melyekben bár megtörtént legyen is a bün, elválasztást nem követelhetni, a milyenek: midőn az asszonnyal erőszakosan vagy tudtán kivül követtetett el; midőn a férj feleségével lakik, tudva parázna voltát, vagy maga volt eszközlője felesége paráznaságának; ha mindkét fél ugyanazon bün részese; ha a férjét meghaltnak hivő asszony máshoz menne férjhez (H. t. 178. §.); s végre, ha a megsértett fél nem követeli az elválást (H. t. 242. §.). A Szent László 1. K. 13-ik fejezete szerint a férj meg is ölhette nősparáznaságban talált feleségét, ha bünét azelőtt tudva egyszer sem nézte el, s azelőtt nem gyülölte feleségét. Ezen törvényt a H. t. 250. §. által eltörlöttnek állítani nem lehet, polgári törvény csakis ellenkező polgári törvény által töröltethetvén el.

2. Hütlen elhagyás (malitiosa desertio H. t. 184. §. J. R.

56. §.) ha az, az elhagyott hibáján kivül (H. t. 188, 189. §.), annak tudta s megegyezése nélkül (H. t. 192. §.), bár valamely vétek büntetésének kikerülhetése s nem a házastársa iránti szeretetlenségből történt is (H. t. 193. §.), csakhogy azon véteknek az elhagyatott tudója vagy eszközlője ne volt légyen (H. t. 194. §.). Az elhagyatottnak azonban várakoznia kell azon esetben, midőn elbujdosott hitvesének mulatási helye nem tudatik, négy, sőt a körülményekhez képest öt esztendeig is, s csak akkor követelheti s nyerheti meg, az illető egyházi törvényszék előtt, elválasztatását; megesküvén arra, hogy hitelesen bebizonyitandó keresései s tudakozódásai után sem akadhatott hitvese nyomába, és hogy tőle sem izenetet, sem levelet nem vett (H. t. 190, 196. §.), a midőn házastársa visszatérését nem is reménylhetni (73. c.), a mit méltán állithatni, miután háromszori kihirdetés utján elpróbált felszólitásra sem jelent meg a kitüzött idö alatt az eltávozott (J. R. 56. §.). Ok lehet az elválásra a hütlen elhagyás azon esete is, midőn az elhagyatott tudja hitvese hollétét, de az a világi s egyházi hatalom által kényszeritve sem akar visszatérni (H. t. 202. §.); valamint azon eset is, midön az egyik a házastársak közül, a másik tudta s megegyezése nélkül elkövetett vétkeért, örökös rabságra itéltetett (H. t. 194. §.). Az ellenség által elfogott rabok után várakozni kell feleségöknek, bár kiszabadulásukat remény leni nem lehet is, halálukig; ha pedig hol- és életben létök nem tudatik, férjhez menetelre csak öt évi várakozás után szabadíttathatnak fel (H. t. 195. §.)

3. A házastárs élete elleni törés (J. R. 55. §.), mely ellenséges indulat által inkább sértetik a házassági kötelesség, mint a nősparáznaság által (H. t. 203. §.)

4. Engesztelhetetlen gyülölség (capitale odium aut insuperalis aversio), mely hogy ilyennek tartathassék, el kell próbálni a felek összebékéltetését; külön is kell vetni őket ideig-óráig, s ezt a körülményekhez képest többször is kell ismételni, és ha mindezen próbatételeknek nem lenne sikere, és még reménység sem lehetne a felek kibékítéséhez, mindkét fél ismételve megujított kérőseire, elválasztás okául használtathatik, a már született gyermekek érdekeinek sérelme nélkül (J. R. 57. és 58. §.)

5. A házassági tartozás megtagadása (denegatio debiti conjugalis), mely következéseire nézve a hütlen elhagyáshoz hasonló megsértése a házassági kötelességnek (H. t. 205. §.). Azonban, hogyha ezen tartozás állatilag s a házasság czélja koczkáztatásával, vagy a házastárs egészsége veszedelmeztetésével követeltet-

nék, annak megtagadása büntelen, sőt a szenvedő fél még elválasztatását is megnyerheti (H. t. 206. és 207. §.).

6. Ok az elválasztásra végre az is, ha az asszony magát mesterségesen és készakarva a gyermekszülésre alkalmatlanná teszi (H. t. 208. §.).

96. §.

Az elválás következéseiről.

Az elválás következései:

1. általában azaz, az elválásnak minden eseteire az, hogy a felek közti házassági viszony, minden abból folyó jogokkal és kötelességekkel együtt megszünik (H. t. 173. 222. §.), az elválasztás alkalmával a felek egymásiránti minden kölcsönös követeléseinek is el kelletvén határoztatni (J. R. 59. §.). A felek továbbá egymástóli elválasztatásuk után mássali házasságra is léphetnek, azon megszorítással mindazáltal, hogy a házastársa ellen válás okául szolgált vétket elkövetett fél, ezen vétke részesével házasságot nem köthet; és hogy az elválasztott feleségnek várakozni kell a férjhezmenéssel illő (legalább 6 hónapi) időig, hogy az előbbi házasságban netalán fogantatott gyermek felett kétség ne támasztathassék (J. R. 60. 61. §.). Sőt egymással is egybekelhetnek az elvált felek, a házasság érvényességét feltételező kellékek megtartása mellett (H. t. 226. 227. §.; J. R. 62. §.). A gyermekek végre nem szünnek meg az elválasztott szülék gyermekei lenni, hanem ha törvényteleneknek itéltettek volna az elválasztáskor; az ártatlan félnél tartatnak (H. t. 223. §.), s tápláltatásuk és neveltetésök mindkét szüléjök által szolgáltatandó költségeire nézve biztosíttatniok kell, még szüléik elválasztatása előtt, vagy a szülék önkéntes, de az egyházi törvényszék által is helybenhagyatni kellető egyezménye szerint, vagy a törvényszék itéletében meghatározni kellető módon, a gyermekek jövendőjének biztosítása nélkül az elválasztás meg nem eshetvén, s az elvált szülék közül egyik is más házastárssal egybe nem köttethetvén, mig az egybekötő pap előtt be nem bizonyítja azt, hogy előbbi házasságából született gyermekei, illetőségökre nézve, bátorságosítva vannak (J. R. 59. §.).

2. különösen az az, az elválás némely eseteire nézve, névszerint:

a) a nősparáznaság miatt történt elválasztás esetében, a hibás félnek polgári törvényszék előtt közfelperes általi megpereltetése

után, a H. K. 1. R. 105. cz. értelmében halálos büntetést is kellene szenvedni, s ha életben hagyatott is, mig elválasztott ártatlan hitvese él, más házasságot nem köthet; az, a ki tudva vele házasságra lépne, nősparáznának tartatván, s az őtet egybekötő pap hivatalától s becsületétől megfosztatván (71. c.; H. t. 177. §.). A mit azonban a gyakorlat oda módositott, hogy letevén az örökös liga alá vetett nyilvános parázna bizonyos pénzbeli összeget (t. i. a parasztok 3, egyházhelyi nemesek, székelyek, polgárok 6, birtokos nemesek 12, mágnások 24 forintot H. t. 288. §.) és ekklézsiát követvén, a püspök által feloldoztatva ujabb házasságra léphet (H. t. 179. §.) még büne részesével is (H. t. 245. §.). A nősparáznának itélt asszony elveszti hitbére iránti jogát is (H. K. 1. R. 105. cz.).

b. A hütlen elhagyás azon esete következtében történt elváláskor, midőn az egyházi felsőbbség által elhagyott társához visszatérésre itéltetett s a polgári felsőbbség által is kényszerített fél visszatérni nem akar; azonkivül, hogy az elhagyott fél itéletesen felszabadíttatik uj hásasságra léphetésre, az elhagyó mint hitszegő megbüntetés végett átiratik a polgári felsőbbségnek s egyszersmind, mint az egyház parancsolatát számba nem vevő, a templomból kirekesztetik (H. t. 202. §.).

c. A házassági tartozást helyes ok nélkül megtagadó féltől hitvese elválasztatván, mint hitszegő örök liga alá is szokott vettetni (H. t. 205. §.).

d. Hogyha a hirdetmény utján felszólított meg nem jelenvén, tőle házastársa itéletesen elválasztatik s más házasságra lép, azon esetben, midőn ezután a megholtnak tartott vagy elbujdosott fél visszatérne, az egyházi törvény ezen szabályánál fogva: „sententiam contra matrimonium latam non transire in rem judicatam“ (H. t. 201. §.), azon vélekedésben vannak némelyek, hogy az elválasztó itélet megsemmisülvén, az előbbi házasságnak meg kell ujíttatni a H. t. 229. §. 2-dik pontja értelmében. E tekintetben két esetet kell megkülönböztetni, melyek közül egyik az, a midőn az elválasztó itéletet követett házasság után megjelent fél hütlen elhagyónak méltán tartathatik, a mennyiben hitvesének hire nélkül távozott el s azzal hollétét soha sem tudatta (H. t. 192. 193. §.), az előbbi házasság megujítását nemcsak nem követelheti, hanem még büntetéssel is sujtoltathatik (H. t. 191. §.). Másik eset az, a midőn a megjelent fél hütlen elhagyónak nem tartathatik, mert felesége tudtával s megegyezéséből távozott el mint katona vagy kereskedő sat. (H. t. 192. §.), de a törvénytől kijelölt idő alatt izenetét, levelét

hitvese nem vevén s hollétének végire nem járhatván (H. t. 196. §.), megholtnak tartatott. Ezen esetben az előbbi házasság megujíttathatik azon okból, mivel az elválasztó itélet s azt követett házasság tévedésen alapulván, érvénytelen (H. t. 199. §.), és a férj köteles máshoz ment feleségét visszavenni, annak második férjétől született gyermekei törvényesek és atyjuknál hagyandók, vagy ennek megegyezéséből közte és anyjuk között felosztandók levén. Ha pedig a férj feleségét visszavenni nem akarná, annak életében meg nem házasodhatik, kivéve azon esetet, midőn a feleség elválasztatása után kötött házasságnak fentartását tanácsossá tennék a gyermekek érdeke, a feleségnek épen akkori terhes volta és azon körülmény, hogy a visszatért férj más feleséget kivánna venni, azzal más helyen letelepedendő (H. t. 197. 198. 199. §.). A feleségét visszakivánható haza tért férj követelheti annak visszaitéltetését, az őt elbocsátani nem akaró férjétől, s ha a feleség visszatérni visszaitéltetése után sem akarna, kényszeríttethetik mindannyiszor ismétlendő 200 frt büntetés terhe alatt, vagyontalansága esetében nyakon köttetve is férje kezébe adathatván (H. t. 200. 201. §.).

97. §.

b. A megkülönözésről.

Megkülönözésnek akkor van helye, midőn a házasfeleknek nincs helyes okuk az elválásra, azonban vagy a férj kegyetlensége, vagy a feleség veszekedő indulata, vagy mindkét fél részegessége, nehéz természete miatt a felek együtt csendesen nem élhetnek, s tartani lehet attól is, hogy nevekedvén köztük az ingerültség, az együttlakás mindkét fél romlására leend (H. t. 217. §.; J. R. 50. §.). Különbözik az elválástól abban, hogy a felek csupán az együttlakás kötelességétől levén fölmentve, mássali házasságra nem léphetnek; a feleség, ha nem ő volt oka a megkülönözésnek, férjétől tartatását követelheti, hitbérét s örökösödés iránti jogait nem veszti el (H. t. 219. §.). Csak ideig-óráig tartó lehet, örökös pedig épen nem, azért, hogy a felek a magános élet unalmai által egymásiránti kibékülésre s erkölcsi jobbulásra ösztönöztethessenek (H. t. 218. §.). A H. t. 217. §-ából következtethetőleg, egyházi törvényszék itélete következtében eshetik meg, a J. R. és a szokás szerint pedig, minden birói nyomozás és itélet nélkül is (J. R. 50. §.); még pedig ugy, hogy a felek kölcsönösen megegyezvén, az egymásiránti követeléseik, s különösen gyermekeik tartására s neveltetésére szükséges költségek kiszolgál-

tatása felett, miután papjuktól bizonyitványt nyertek arról, hogy ő közöttök a békéltetést elpróbálta légyen, hogy az sikeretlen levén, ö maga is a megkülönözést szükségesnek tartja, ebbeli szándékukat az illető egyházi elöljáróság előtt kijelentik, ki is azt tudásul veszi (J. R. 51. 52. §.). A megkülönözött felek, mihelyt kibékültek, egyesülhetnek, azt az egyházi elöljáróságnak tudtára advan (J. R. 53. §.).

98. §.

V. A házassági ügyekről.

Visszahelyeztetvén egyházi törvényszékeink a II. József császár ujitásai előtt volt állapotukba és hatáskörükbe az 1791. 32. czikk, és névszerint minden házassági ügyek az illető egyházi törvényszékek elébe levén utasitva az 1791. 34. czikk által, az ezen törvény kelése előtt világi törvényszékek által, házassági ügyekben, hozott itéletek helybenhagyása, az ott költ választó itéletek következtében kötött házasságból született gyermekek törvényességének kimondatása mellett: minden házassági ügynek az egyházi törvényszékek előtt kell tárgyaltatni, még pedig ugy, hogy az ügy az egyházmegyei törvényszéken (partialis synodus) kezdetik, annak házasság megsemmisitését vagy felbontását tárgyazó itéletének, a kérdésben forgó személyek rangjára való tekintet nélkül, a közzsinati (generalis synodus) törvényszék elébe kelletvén, akár bejelentetett a feljebbvitel, akár nem, feljebbvitetni az 1834-beli közzsinatnak, a H. t. 209. 210. 211. 212. 213. §-ait e részben módosító határozata szerint, melynek itélete döntő és feljebb nem vitethetik a 93. c. szerint. A vegyes házassági ügynek az alperes vallása szerinti törvényszék előtt kell kezdetni, a birák kötelessége levén kit-kit a felek közül saját egyházuk törvényei szerint itélni el (H. t. 220.), mit a gyakorlat, a bevett vallások jogegyenlőségének szembetünő sérelmével, azon esetre, midőn egyik a felek közül catholicus, oda módosította, hogy a házassági kérdések a catholica egyház törvényszéke előtt tárgyaltatnak, ennek törvényei használtatván zsinormértékül, a más vallásu felet is egyiránt kötelező itélet hozatalában.

99. §.

g. A betegek s elitéltek vigasztalásáról.

Több kötelességei közé tartozik a papnak meglátogatni s vigasztalni a betegek és halálra itéltetett hitsorsosit (a betegek felgyó-

gyulásáért vagy csendes kimulásaért a templomban nyilvános könyörgések is tartathatván (Helv. c. 25. f. 3. p.); mert mindamellett is, hogy kinek-kinek üdvessége az Istennek elhatározott végzése s választása szerinti kegyelmétől függ, annak megnyerhetése eszközeit mindazáltal elmellőzni nem kell. A mely pap ezen kötelességet elmellőzné, hanyagolná, nyilvános megfeddésre méltó (75. c.). Gondoskodott a polgári törvény is arról, hogy ezen kötelességöket gyakorolhassák papjaink azt rendelvén, hogy e végett szabadon bocsáttassanak minden helységekbe, katonai kórházakba, tömlöczökbe, más vallások papjai általi gátoltathatás kirekesztésével (1791. 58.).

100. §.

h. A halottak eltemetéséről.

A papok kötelességei közé van sorolva a temetési szertartásokra nézve arra vigyázni, a 76. c. szerint, hogy

1. a hivők holt testei (azon főbb rangu patronusokat kivéve, kik családi joguknál fogva a templomok s kápolnák alatti kriptákba szoktak temetkezni) a városokon s falukon kivül fekvő czintermekbe temettessenek el tisztességgel u. m. ének- és harangszóval s halotti beszéddel.

2. A közembereket négy harangozás illeti (primus invitatorius, 2-us admonitorius, 3-us convocatorius, 4-us deductorius); a tekintélyesebbeket pedig naponkint kétszeri u. m. délelőtt és után egy-egy. Ha kik annyi harangozással meg nem elégedve, erőszakosan többször harangoztatnának, a pap, mester, s a deákok nem tartoznak a temetésen megjelenni. — Ezen szabályt a gyakorlat oda módosította, hogy minden halottaknak életidő s rangkülönbsége nélkül, naponkint háromszor harangoznak.

3. Halotti beszédet (melynek inkább oktatónak s vigasztalónak, mint dicsérőnek s magasztalónak kell lenni. 13. E. V.) kevésbé tehetősek felett tartani kell egyet, főbb rangu nemesek, városi főbirák és papok felett, ha kivántatik kettőt, egyet a halottas háznál, mást pedig a temetés helyén; grófok, bárók s főbb tisztek és ezekkel egy ranguak felett pedig, ha sürgettetik (si omnino urserint) négyet, u. m. egyet mikor meghalnak s kinyujtoztatnak, mást midőn koporsóba tétetnek, harmadikat temetéskor a halottas háznál, negyediket a temetőben; melyekhez járulhat, ha el nem maradhatna (si secus fieri noluerint) két szónoklat, akár anyai, akár latin nyelven, de a halotti versek (s világi énekek 13. E. V.) teljes kirekesztésével.

Azon papok, kik a kijelölt határokon túlcsapongani merészelnének, kemény dorgálásra méltók.

4. A büneik megbánása nélkül elholt gonosztevőket, egyház kebeléből kirekesztetteket, törvényszeresen kivégeztetteket, tisztességes temetés nem illeti, azoknak a czintermeken kivül kelletvén temettetni minden harangszó, papi s mesteri szolgálat nélkül (sepultura asini 77. c.). Ezen inkább az élőket botránykoztató, mint a holtakat lakoltató büntetés eltöröltetett az 1861. 87. sz. alatti E. V. által, abban kimondatván az, hogy a tisztességes temetést senkitől sem tagadhatni meg.

101. §.

5. A papok élte fedhetetlenségéről.

A papoknak, mint Isten szava hirdetőinek fedhetetlenül, vagy is az általuk hirdetett tudománynyal megegyezőleg kell élni. A papi élet ezen fedhetetlensége áll: a) a tisztességes társalkodásban, b) a világi foglalkozások kerülésében, c) szeplőtlen életben, d) étel- s italbani mértékletességben, e) öltözködésbeni illedelmességben és f) a felsőbbek iránti engedelmességben (78. c.).

102. §.

a) A papok tisztességes társalkodásáról.

A papok kötelesek arra ügyelni, hogy társalkodásuk tisztességes legyen, a 79. C. szerint:

1. hallgatóikkal, eltávoztatván azok között és azok iránt a mordságot, epéskedést, veszekedést, perlekedést és türelmetlenséget; sőt iránluk nyájasságot, szelidséget, engedékenységet s perlekedéstőli idegenkedést tanusitván, és főleg a személyes méltatlanságokat békés indulattal türvén, s mindenek iránt illő tekintettel viseltetvén;

2. pap-társaikkal (symmistis) ugy, hogy azokkal se alattomos, se nyilvános ellenségeskedésben ne legyenek, azokat ne kisebbitsék, azoknak gyengeségeit szeretettel fedezzék, a miveltebbekre ne irigykedjenek, a miveletlenebbeket felfuvalkodottan meg ne vessék, sőt inkább oktassák, segedelmezzék;

3. az iskolai tanitókkal, mint tiszttársaikkal (tamquam collegis), őket semmiben meg nem csalván, s illetőségüket mind a fizetésben, mind a tisztességben kiszolgáltatván; tőlök s tanitványaik-

tól tanulásbeli hátramaradást okozó semminemü szolgálatot nem kö vetelvén s nekik semmi panaszra okot nem szolgáltatván.

3. Családuk tagjaival, kikre nézve távoztassák el a haragoskodást, akadékoskodást, szigoruságot, szitkozódást, veszekedést, engesztelhetetlenséget s haragtartást; sőt legyenek irántuk magukat mérséklők, engedékenyek, kegyes és czivakodástól idegenkedő indulatuak. Táplálják családuk tagjait tisztességesen, s neveljék gyermekeiket az Isten félelmében. Egy szóval szoktassák példájuk által a hozzájok tartozókat az erény szeretetére s követésére; mert a kik nem alkalmasok arra, hogy családfők legyenek, az ekklézsiának sem képesek gondját viselni. Az ezen kötelességeiket elhanyagoló papok, ha illető elöljáróik dorgálására sem hallgatnának, vétségökhez mérséklendö más büntetéssel is sujtoltathatnak.

103. §.

b) A világi foglalkozások kikerüléséről.

Mivel a papok más emberektől elkülönzött osztályhoz tartoznak, szükség, hogy a világiak léhaságaitól magokat óvják. Ennélfogva polgári hivatalok s ügyek kezelésébe ne elegyedjenek, uzsoráskodást ne üzzenek, nyereségre vett borral, gabonával, marhával s egyéb árukkal ne kereskedjenek, hanem éljenek fizetésökből, saját termesztményöket s a fizetésökbe kapottakat el is adhatván. Kötelesek továbbá a papok magukat eltartóztatni a vadászattól, világi perek folytatásától, léha énekek éneklésétől s készitésétől, gúnyiratok terjesztésétől, mások tulajdona bitorlásától, vérengezéstől az önvédelem büntelen esetén kivül; lélekkeli szitkozódástól, hazugságtól, hamis esküvéstől, káromkodástól, átkozódástól, lopástól. Különben ugyan is vétségökhez képest keményen megbüntettetnek; még pedig az uzsoráskodás, nyerészkedés, korcsmároskodás, tánczoskodás, kardoskodás, káromkodás, átkozódás s hamis esküvés eseteiben, hivataluktól elmozdíttatnak s ha meg nem jobbulnak, az egyház kebeléből is kirekesztetnek; emberölés és tolvajság esetében pedig, a polgári hatalom kezébe is adatnak, és bár kegyelmet nyerjenek is éltöknek a világi törvényszékek előtt, soha többé papi hivatalra fel nem vétetnek (80. c.). Ezen canonnak, a kereskedést, vadászatot, tánczot s zenét tilalmazó szabályai az élet által oda módosíttattak, hogy az érdekelt tilalom csak is azon esetekről értetik, melyek a papi hivatal rendeltetésével s méltóságával meg nem egyeztethető botrányos kicsapongásoknak tekintethetnek.

104. §.

c) A papok élte szeplőtlenségéről.

Mivel a papok arra rendeltettek, hogy „világ világosságai, s a földnek savai legyenek,“ szükség, hogy éltök szeplőtlen legyen, mind cselekedeteikre, mind beszédeikre nézve. El kell ennélfogva magukat tartóztatni a nősparáznaságtól, ágyastartástól, több feleségüségtől, feleségül is becsületes és vallásán levő (orthodoxa) leányt vagy özvegyasszonyt vehetvén. Különben a fajtalankodás és ágyastartás eseteiben, az egyház kebeléből kirekesztetnek, nősparáznaság és több feleségüségért pedig, a polgári hatalom kezébe adatnak ugy, mint a gyilkosok és tolvajok. A papok beszédének is illedelmesnek és olyannak kell lenni, mely a hallgatókra nézve épületes, s hajlandóságuk megnyerésére nézve alkalmas legyen. Az illetlen beszédü, elménczkedő s bohóskodó papokat meg kell fenyíteni, s ha sikeretlen lenne a fenyítés, mint olyanokat, kik a papi rendnek gyalázatára vannak, hivatalukból is ki kell tenni (81. C.).

105. §.

d) A papok étel- s italbeli mértékletességéről.

Semmi sem illetlenebb papokhoz, mint az étel- s italbeli mértékletlenség, mely minden vétkeknek táplálója. Azokat, kik ezen undok vétket ottan-ottan ismételnék, nemcsak a papi hivataltól, hanem a szent gyülekezettől is el kell rekeszteni. Jelen lehetnek ugyan a papok lakadalmi s más vendégségeken, — ugy mindazáltal, hogy mértékletességök s szerénységök hasonló erények követésére buzditó példa legyen, s a vendégeket léha fecsegéstöl elvonó épületes s a szentirásból kölcsönzendő tárgyu beszélgetéseket szolgáltassanak alkalmat, oda hagyván a vendégséget, mihelyt a bortól melegülő gyülekezet tánczra eredne, hogy hallgatóik csapodárságát helyeselni ne láttassanak. Az ezen szabályt megsértő papok kemény dorgálásra méltók (82. c.).

106. §.

e) A papok illedelmes öltözködéséről.

Nincs ugyan meghatározva az uj szövetségben a papok köntösének formája, illő mindazáltal, hogy mint egyebekben, ugy az öltöz-

ködésben is magukat az illendőség korlátai között tartsák, oly köntöst használván, melyről mind a katonáktól, mind a világiaktól, mind más vallásu papoktól első tekintetre is megkülönböztethessenek. Azok, kik uj alaku vagy az evangelium szerinti egyszerüséggel meg nem egyeztethető czifraságu köntöst viselnének s azt letenni elöljáróik általi megintetésök után sem akarnák, a papi hivatalbóli kilépésre kényszeríttethetnek (83. c.).

Mivel pedig nemcsak a papoknak, hanem a hozzájok tartozóknak is jó példát kell mutatni az illedelemben: a papok feleségeinek s leányainak szoros kötelességök, hogy magukat minden czifrálkodástól s az úri asszonyok utánzásától tartóztassák el, s erkölcseikre nézve is szeplőtlen fedhetetlenségüek legyenek, főbb ékességöknek a szemérmességet s szerénységet tartván. Ellenkező esetben a pap egy-két siker nélküli megintetés után, a közönséges zsinatig hivatalától is felfüggesztethetik (84. c.).

Az 1858-ik évben tartatott közönséges zsinat alkalmával kinyilatkoztatván az egyházmegyék elöljárói, miszerint az egész anya szentegyház közkivánata, hogy a papi karnak mind a templomi s más vallásos szertartások, mind a közhelyekeni megjelenések s ünnepélyes tisztelgések alkalmával, tisztességes, a papi hivatal komolyságához s méltóságához illő egyforma öltözete legyen, ugyszintén a felszentelt tanároknak is: a 121. szám alatt általános megegyezéssel egyenruhául egyszerü szabásu és készületü fekete magyarka állapíttatott meg, önként értetvén, mikép az öltözék egyéb részeinek is szintén fekete szinü kelméből kell késztíttetni.

107. §.

f) A papok elöljáróik iránti engedelmességéről.

Mindamellett is, hogy hivatásuk méltóságára nézve minden papok egymáshoz egyenlők s mint papok egymás feletti főnökséget (primatus) nem igényelhetnek; mivel mindazáltal mindenik egyházi megye magának közakarattal választ a papok közül egy esperest, s magát annak önkéntesen aláveti, és minden egyházi megyék viszont közösen választanak maguknak egy püspököt: köteleztetnek ezek iránt letett esküjök értelmében, az egyház előmenetelét, Isten dicsősége öregbitését s felebarátaik üdvösségét tárgyazó minden rendeleteik iránt engedelmességgel viseltetni, az egyház szolgálatában küldetve elmenni, a körleveleket pontosan elküldeni a szomszéd ekklézsiákba, a püspököt s esperest illetékes birájuknak elismerni s ti-

lalmuk ellenére, a világi biróság előtt meg nem jelenni, azok tudta nélkül önszemélyökben a papi rendet sértő s becstelenítő méltatlanságokat el nem engedni. Az engedelmeskedni nem akarók, vagy azt helyes ok nélkül elmulasztók, elsőbben az esperestől külön, vagy a megyei zsinattól nyilvánosan megintetnek, másodizben a gyülés szinén keményebben megdorgáltatnak, harmadizben mint vakmerő hitszegők hivatalukból letétetnek (85. c.).

108. §.

A papok osztályzatáról.

A papok, mind a mellett is, hogy hivatásuk méltósága tekintetében egymáshoz egyenlőségi viszonyban állanak, egyház-kormányzási tekintetben mindazáltal osztályoztathatnak alsóbb és felsőbb ranguakra, amazok ezekre nézve alárendeltségi viszonyban állván. Felsőbb ranguaknak neveztethetnek azon papok, kik a papi hivatalaiknál fogva őket illető jogok gyakorolhatásán kivül, egyházigazgatási hatalomkörrel is birnak paptársaik s illetőleg ekklézsiáik felett is, mint egyházi hivatalnokok. Ezen egyházi hivatalnokok ismét, hatalomkörük terjedtebbségéhez képest vagy olyanok, kiknek hatóságuk az egész egyház kormányzására kiterjed; vagy olyanok, kiknek hatóságuk csak az illető egyházi megyére van szoritva. Amazok neveztethetnek az egyház papi hivatalnokainak, milyenek: 1. a püspök. 2. zsinati főjegyző (generalis notarius) 3. zsinati director; ezek pedig egyházmegyei hivatalnokoknak, milyenek: 1. az esperesek, 2. megyei jegyzők, 3. megyei direktorok.

A) Az egyház papi hivatalnokairól.

109. §.

1. A püspökről s hivatala betöltése módjáról.

A püspök, kit a 85- és 90-ik c. superintendens és episcopus nevek alatt emlit, az egyháznak felügyelője a Helv. C. 18. f. 4. pontja ezen szavai szerint episcopi vero sunt inspectores vigilesque ecclesiae, s mint olyan, egyházunknak legfőbb rangu papi tisztviselője, a ki egyszersmind azon ekklézsiának, melynek kebelében lakik, első papja, a nélkül azonban, hogy a helybeli egyházi tanácsbani elnökösködésen kivül, más papi kötelességet

teljesíteni köteleztetnék. Az 1854. 239. sz. alatt költ egyházfőtanácsi rendelet alapján a püspök lakhelyéül Kolozsvár jetöltetett ki, és a püspöki jószágok jövedelmének a földtehermentesítési országos intézmény általi megcsonkíttatása miatt szenvedett kára pótlásául, azon jószágok jövedelmén, és az enyedi főiskola által szolgáltatni szokott tanári fél fizetésen kivül, számára évenkinti 1000 p. p. frt. fizetés és 200 p. p. frt szállásbér határoztatott, mely összeg az egyházi megyékre és püspöki ekklézsiákra a népesség arányában rovatik ki.

Ezen fő papi hivatalra megkivantató kellékek a 90. c. szerint a fedhetetlenség, tudományosság, igazságosság, kegyesség, okosság, ékesszólás, tekintélyesség, szorgalmatosság, mértékletesség, egyfeleségüség, komolyság, nyájasság, tanitásra termettség; mentség a kevélység, önhittség, hiuság, részegség, haragosság, káromkodás, verekedés, haszonlesés gyengeségeitől; az igaz tudománybani olyan jártasság, hogy mind tanitni, mind az ellenvéleményüeket meggyőzni képes legyen, becsületességéröli ismeretesség, s végre az, hogy illedelmes és engedelmes gyermekei legyenek.

A püspöki hivatal betöltésének módja régen a volt a 90. c. bizonyítása szerint, hogy a megholt vagy más megyébe átköltözött püspök helyébe minden egyházi kerületek (omnes in universum senioratus seu dioeceses seorsim in unum fluentes a 90. c. szerint; omnes dioeceses communibus votis ac suffragiis a 85. c. szerint) kerületenkint összegyüjtendő (seorsim) papjai egy összesitett szavazataik által választott papi személyt köteleztettek illő ünnepélyességgel állitni (communibus votis ac suffragiis alterum quempiam e medio fratrum suorum electum substituere pio ritu debebunt), az ily módon választott püspök, az A. C. 1. R. 1. Cz. 9. czikkje értelmében a fejedelem által is megerősíttetvén. Tetszett azonban egyházunknak a püspök ezen választatása módjától elállni, s a püspöki hivatal betöltésének, azon az 1726-ik esztendőben az egyházi főtanács és közönséges zsinat közös egyetértésével keletkezett, s azon időtől fogva mostanig kivétel nélkül divatozó módját törvényesítni, mely abban áll, hogy az ürességbe jött püspöki hivatalba a zsinati főjegyző (generalis notarius) minden választás nélkül beállíttatik, s azután az egyházi főtanács közbenjárása utján eszközölt fejedelmi megerősités (mely szokott ünnepélyességü diplomában nyilvániittatik) után, elébb egy a végre kinevezett királyi biztos előtt a fejedelem hüségére megesküvén, a közönséges zsinat szinén feleskettetik a 90.

c. értelmében, hivatalának hivséges és tehetsége szerinti folytatására, s a jelesebb esperesek kezök reá tétele által (manuum impositione) hivatalában megerősíttetik. Ezen gyakorlat törvényszerüsége megtámadtatott a legújabb időkben, azon állítás által:

1. mintha fejedelmi megerősités által is biztosított egyházi törvényekkel, nevszerint a 85. és 90-ik canonokkal ellenkező levén, törvénytelen volna. Azonban ezen állítás alaptalansága világos annak megfontolásából, hogy a kérdés alatti gyakorlat az egyházi főtanács és közönséges zsinat közös határozata alapján kezdetett és folytattatott, az ilyetén határozatok pedig egyházi törvények, s mint olyanok a canont is módosíthatják s változtathatják; az csak addig birván kötelező erővel, mig ilyen határozatok által meg nem változtattatik, a 100. c. végén látható ezen kifejezés szerint „donec diversum a nationali vel saltem provinciali synodo decretum fuerit." Azon állitás pedig, hogy ezen gyakorlatot fejedelmi megerősités nem követte, annak törvényszerüségét nem gyengíti; mert a mint fennebb bebizonyíttatott, valamint canonaink az akkori fejedelem megerősitése nélkül s a fejedelemnek csak is mint egyházunk tagjának a több tagok megegyezésétől épen nem különböző ünnepélyességü megegyezésével költenek, ugy azután költ s kelendő egyházi törvényeink érvényessége sincs feltételezve fejedelmi megerősités által, és ha feltételezve volna is, a mennyiben az ezen határozat következésében felterjesztett püspökök fejedelmeink által mindannyiszor megerősíttettek, a kérdéses határozat törvényszerüsége a fejedelem által is elismertnek méltán tekintethetik. A kérdés alatti gyakorlat törvényszerüsége megtámadtatott azon állitással

2. mintha egyházi törvény által nem változtatható polgári törvény, s jelesen az A. C. 1. R. I. Cz. 9. czikkje rendelvén a püspöknek egyházi gyülekezetek általi választatását, a kérdés alatti gyakorlat, mint a mely szerint püspök egyszer sem választatik, ország törvényével volna ellenkező. Hogy ezen állitásnak is alaptalansága annál szembetünőbb legyen, szükséges megismerkedni az idézett törvény ezen vitatás tárgyát érdeklő szavaival, melyek e következők: „az eleitől fogva observáltatott usus szerint, a kik a püspökségre vagy vicariusságra választatnak, az ő közönséges egyházi gyülekezeteknek tetszésekből és végzésekből, azok a fejedelmektől confirmáltassanak (non obstantibus tamen regni legibus ac usu roboratis consvetudinibus)." A törvény ezen szavaiból világos:

a) hogy ezen törvénynek nem a püspöktétel módjának meg-

határozása volt czélja, mint a mely az ezen törvény kelésekor divatozott gyakorlat (usus) és uralkodott közvélemény szerint különben is az egyházi törvényhozás körébe tartozott; hanem czélja volt azon fejedelmi kötelesség kimondása, hogy a közönséges egyházi gyülekezetek által püspökségre választatott személyeknek, az eleitől fogva observáltatott usus szerint, a fejedelem által meg kell erősíttetni.

b) Ezen törvény szerint a fejedelmi megerősítésnek feltétele nem az, hogy a felterjesztett személy szavazatok többsége által választatott-e, hanem az, hogy a felterjesztett személyre nézve mi a közönséges egyházi gyülésnek tetszése és végzése, annak, a ki a gyülekezetnek megerősítést kérő tetszése és végzése kinyilatkoztatása mellett terjesztetik fel, a fejedelem által megerősíttetni kelletvén.

c) Az egyházi közönséges gyülés tetszésétől elannyira függ az, hogy ki legyen püspök, miszerint a felterjesztett személy megerősitésének nem állhat utjában, sem ország törvénye, sem gyakorlat által megerősitett szokás (non obstantibus regni legibus et usu roboratis consvetudinibus). Ennélfogva még azon esetben is, ha törvény vagy gyakorlat kivánná is azt, hogy a püspöki hivatal közvetlen választás utján töltessék be, mihelyt a közönséges egyházi gyülekezeteknek a lenne tetszése és végzése, hogy a megelőző választás nélkül felterjesztett személy megerősitése kéressék, annak a választás elmulasztása miatt megtagadtatni nem lehetne; egyébiránt is az egyház közakaratának nyilvánitása választást tolmácsolván, s azt szükség felettivé is tévén.

d) Hogy még azon esetben is, ha az idézett törvény azon értelemben vétethetnék, mintha a választatás, mind a gyülekezet végzését, mind a fejedelmi megerősitést feltételesítő lenne, a kérdésben forgó gyakorlat szerint felterjesztetett személytől a fejedelmi megerösités meg nem tagadtathatik. A fenforgó törvény szerint ugyanis annak kell megerösíttetni, a ki püspökségre (nem pedig püspökké) választatott, már pedig a megüresült püspöki hivatalba tettlegesen belépő személy, a mikor főjegyzői hivatalra választatott, egyszersmind püspökségre is választatott, a fenálló gyakorlat értelmében.

Az elősorolt okoknál fogva törvényszerűnek méltán állítható gyakorlat azonban nem rekeszti ki azt, hogy ha a püspöki és főjegyzői hivatalok egyszerre jönnének ürességbe, vagy a főjegyzői hivatalra megválasztatott személy a püspöki hivatalra bármi tekintetben alkalmatlanná vagy méltatlanná válna, a püspöki hivatal közvetlen

választás utján töltessék be, az egyházi gyülekezeteknek tetszése szerint.

Azonban a fennebbi igazolásnak kitüzött czélja csakis annak bebizonyítása levén, hogy a püspöki hivatal gyakorlatban levő módja törvénytelenségét állító vélemény alaptalan, félreértés volna azt ugy értelmezni, mintha az általa bár igazoltnak vétethető gyakorlat fentartása jövendőre is czéloztatott volna. Elismertetik ugyan is, hogy a püspöki hivatal betöltésének csak azon módja felel meg valóban a protestantismus szellemének, mely az egyetemes egyház szabályozott választása alapján történik, minek azonban életbeléptetését egyházunkban nem remélhetni s annyival kevésbé követelhetni méltányosan, mig annak jelen szervezete képviseletivé át nem alakíttatik.

110. §.

A püspök kötelességeiről.

A püspök kötelességei átalánosok vagy különösök:

1. Átalános kötelességei a püspöknek a 91. c. szerint:

a) a püspöksége alatt levő ekklézsiákra s iskolákra, azokhoz tartozó jószágokra s jövedelmekre gondosan ügyelni, azokat a szentirás és egyházi törvények értelmében kormányozván s gyarapítván. Az egyház s névszerint az enyedi főiskola vagyonai kezelése s azokróli számolás ezen canonban érdekelt kötelességei alól a püspök teljesleg fel van mentve, azok kezelésének másként szabályozott rendszere által, mely alább fog közöltetni.

b) Vigyázni arra, hogy hitczikkekre, szertartásokra, s az egyházi jó rendet biztositó szabályokra nézve önhatalmulag senki se tegyen ujításokat. A külföldi egyetemekbe küldendő ifjak megválasztását tárgyazó rendelése ezen canonnak megszünt, már most egyház költségén ifjak külföldre nem küldetvén.

Köteles viszont a püspök magára is vigyázni, hogy önhatalmu ujítgatás gyanujára okot ne szolgáltasson. Különben ugyanis, ha az a végre felhatalmazottak törvényszeres nyomozása következésében hibásnak találtatik, s megintetése után sem szünnék meg okot szolgáltatni a gyanura: az a végre egybehivatandó egyház főtanácsi teljes gyülés és a közönséges zsinat által, ügye elláttatik, és ha jobbíthatatlan bünösnek találtatík, hivatalából kitétetik, intézkedvén a gyülés aziránt is, hogy hivatal nélküli állapotjában (in statu privato) se szolgáltathasson okot a félelemre (23. E. V.).

c) Az espereseket mint tiszttársait illő tisztelettel illetni, azok hatósági körükbe nem elegyedni, őket kötelességök szerinti eljárásukban nem akadályozni, kivált a nagyobb fontosságu dolgokat az esperesek és a zsinat tudtával s egyetértésével kezelvén, s a birói széke elől zsinat elébe vitt ügyeket felbocsátván.

d) A papokat miveltségük, koruk s rangjuk szerint illőleg megbecsülni, a panaszlókat szeliden kihallgatni, senkit haragosan s kihallgatatlanul gorombán nem dorgálván s büntetvén, sőt mások megtámadásai ellen is őket a főbb ranguak előtt közbenjárása által védelmezvén, az egyház régi szabadságát minden igazságos eszközök által oltalmazván, a rosz erkölcsü, botrányos életü s tunya papokat ellenben törvényszeresen megbüntetvén.

e) Tiszt- és paptársai fölött semmi uralkodói felsőbbséget nem gyakorolni, s magát a papi hivatal kötelességei s egyházi fenyíték alól kivettnek semmi részben sem képzelni, elismérvén azt, hogy más papok felett nem annyira hatalom, mint inkább rang tekintetében bir elsőbbséggel, s csak is azért, hogy több munkát s gondot fordítson másoknál az egyház fenntartására s gyarapitására. Hogy ha pedig felfuvalkodottságból olyant követne el, a mit türni nem lehetne, jogositva van az esperesek testülete arra, hogy illő tisztelettel megintse, ha pedig az intésnek kivánt következése nem lehetne, az egyházi főtanács teljes gyülése és a közönséges zsinat előtt teendő s be is bizonyitott panasz következésében rendre utasíttathatík, sőt hivatalából is kitétethetik a püspök, mint mindezek fennebb is érdekeltettek.

2. Különös kötelességei a püspöknek a 92. c. szerint:

a) az egyházi megyék minden harmadik évbeni vizsgálata, a fennebb már közlött szabályok szerint.

b) A közönséges zsinatot évenkint szentháromság vasárnapja utáni második vasárnapra összehivni s a 95. canonban kijelölt módon meg is tartani, a püspök kötelessége lévén e tekintetben:

aa) a meghivó leveleket elkészitni s kiküldeni az egyházi megyéknek s főiskolákhoz, melyekben a vitatás tárgyául szolgálandó thesisek most nem szoktak közöltetni; közöltetnek azonban szokás szerint, a felszenteltetendő papok megvizsgálására kinevezett elnök (praeses), a vasárnap délelőtti s -utáni ki is irt szent igék alapjáni prédikálásra kijelölt papi (szabály szerint esperesi vagy jegyzői) személyek nevei.

bb) A papi vizsgálat alá vétetendő személyeket az esperesekkel együtt számba vétetni, sorozni s azoknak neveiket az egyház anyakönyvébe iktattatni, még a zsinat kezdete előtti napon.

cc) A zsinat első napján reggeli prédikáczio után a szónokszékből megnyitó beszédet s alkalom szerinti könyörgést tartván, a megvizsgáltatandó papokat az eleve megállapított sorozat szerint felszólítni s a templom közepén elhelyezni, azoknak a kiadott kérdések szerinti kikérdezését az a végre kinevezettekre bizni, az igy keletkezendő vitatásokat elnökileg mind addig vezetni, mig jelen lenni kiván, eltávoztakor ezen elnököskődés folytatását alkalmatos személyre (a ki gyakorlatilag — az eleve kinevezett praeses) bizván, s a templomból az esperesekkel és zsinati ülnökökkel együtt, az egyházi ügyek ellátása végett, a tanácskozó terembe (consistorium synodale) menvén.

dd) Az egyházi k. zsinat elébe bocsátott ügyeket és minden az elébe tartozó tárgyakat felvétetni, a folyamodásokat felolvastatni, s mind ezeket jó lelküleg elláttatni, a határozatokat a szavazatok többsége szerint mondván ki.

ee) A gyülés kezdete utáni szerdán az esperesek közegyetértésével méltóknak itélt ifju papokat hivatalukba iktatni, esküvéssel kötelezvén őket hivatásuk némely czikkei megtartására, s hivatalukban maga s az esperesek kezei reájok tételével megerősitvén, s a szent lélek segitségül hivása mellett megáldván és figyelmeztetvén egyszersmind arra őket, hogy a zsinati főjegyzőtől formatát vagy is felszenteltetésőket tanusító okmányt váltsanak. Ezek után

ff) elénekeltetvén az apostoli symbolum, a zsinatot hálaadás és áldás mondás mellett berekeszteni, a következendő zsinat helye kijelölésére most már szükség nem lévén.

111. §.

A püspök jogairól

A püspök jogai e következők:

1. átalában jogositva van a püspök mind azt megtenni s tétetni, a melyek elősorolt kötelességei teljesithetésére nézve szükségesek.

2. Sürgető szükség esetében k. zsinaton kivül is szentelhet fel papokat, de mindég egy-két esperes, mint a végre összehivott tisztársai — jelentétőkben (93. C.).

3. A még fel nem szentelt papoknak a sacramentumok kiszolgáltatására szükséges felhatalmaztatást adhat (gyakorlat szerint) melyet hajdan a 16. C. szerint az egyházmegyei zsinattól (a tota dioecesi) kellett nyerni.

4. A sógorság azon tiltott izeiben állókat, melyek a II. József császár rendelete 15. §-ában nem említtetnek, felhatalmazhatja házas-

ságra. Ilyen püspöki felhatalmazás alá tartozó esetek p. o. midőn valaki anyósát — annak testvérét vagy anyját, mostoha leányát vagy mostohája leányát akarná feleségül venni.

5. Mentségesitheti a házasulandó feleket a kihirdetésre nézve és ilyen mentségesítő hatalmat engedhet az espereseknek s a püspöki vizsgálat alatt levő városok papjainak gyakorlat szerint.

6. Mint egyházunk egyik főgondnoka, a világiak távóllétében elnökösködhetik az egyházi főtanács teljes gyülésében.

7. Egyházunk vallását tárgyazó könyvek kinyomtatására szabadságot adhatott, a tettlegesen fennállott könyvvizsgálói hivatal mellőzésével (1791. 56).

8. Köröztetheti a csupán egyházi kormányzás körébe tartozó felsőbb rendeléseket.

9. Pöspöki törvényszéket tarthat, a 91. C. ezen szavainál fogva „causas a suo foro ad consistorium synodi generalis appellatas transmittat," azt gyakorlat szerint esetenként a közelebb lakó esperesekből s megyei jegyzőkből alkotván.

112. §.

2. A zsinati főjegyzőről.

A zsinati főjegyző (generalis notarius) hivatalára nézve e következendőket jegyezhetni meg:

1. Ezen hivatal betöltésének, — az egyházi főtanács 1836: 147, és 1838: 79. sz. alatti, s a közönséges zsinat által az 1839, és 1841-dik években elfogadott határozata nyomán-szabályai:

a. A kijelölés (candidatio) történik az egyházi főtanács teljes gyülésében, annak minden döntő szavazattal biró — akár világi, akár egyházi rendbeli — s jelen levő tagjai egyes szavazása utján, még a gyülés tartatása előtt tudtára adatván kinek-kinek az, hogy ilyetén kijelölés fog történni.

b. A kijelöléskor csak is papi tisztviselőkre s. felszentelt tanárokra szavazhatni, szászföldi ekklézsiáink papjai sem rekesztethetvén el, ha egyházi megyéjőkben papi tisztséget folytatnak.

c. Kijelölteknek azon négy személy tartatik, kik szavazat-többséget nyertek; azon esetben pedig, midőn a négy között legkevesebb szavazatot nyertnek egyenlő szavazatu társa vagy társai volnának, azok is kijelölteknek tekintetnek.

d. A kijelölteknek nevei közöltetvén a közönséges zsinattal, annak minden tagja szavazatai többségével választatik — a kijelöltek közöl, az egyházi vagy zsinati főjegyző.

2. Kötelessége a zsinati főjegyzőnek: a püspöki vizsgálat (92. C.) és közönséges zsinat jegyzőkönyveit hivségesen vezetni s a felszentelt uj papoknak formátát adni (93. C.).

3. A pöspöki hivatal ürességbe jövén, azt az egyházi főtanács fölhivása következtében tettlegesen betölti, a püspök kötelességeit teljesíthetvén s jogait gyakorolhatván beiktatása s illetőleg a fejedelem általi megerősíttetése előtt is.

113. §.

3 A generalis directorról.

A generalis director, kit egyházi közügyvédnek nevezhetni, választatik a közönséges zsinat által, s kötelessége abban áll, hogy az egyházi közkereseteket egyházi s világi rendbeliek ellen a közönséges zsinat előtt folytassa, akár a köz zsinat előtt kezdettek, akár az elébe az alsóbb egyházi törvényszékek elől csak feljebb-vitel utján jutottak légyen. Tagja a püspöki vizsgáló biztosságnak is, és számadásra köteles kezelője a k. zsinat rendelkezése alá tartozó pénzeknek.

B. Az egyházmegyék tisztviselőiről.

114. §.

1. Az esperesről.

Esperesnek neveztetik (senior) az egyházi megye kormányzására felhatalmazott papi személy. Ennek mint az egyházi megye főtisztviselőjének, hivatalára vézve tudni kell, miként:

1. betöltése módja hajdan a közvetlen szabad választás volt, a püspök tudtával s helybehagyásával választatott személy a közönséges zsinaton, az esperesek egyetértésével, a püspök által megerősíttetvén hivatalában, s annak hivséges folytatására innepélyesen meg is eskettetvén (86. C.). Tetszett azonban egyházunknak a püspöki hivatal betöltésének fennebb közlött módját az esperesi hivatalra is kiterjeszteni azt rendelvén, hogy az egyházmegyei jegyzők, minden választás nélkül következzenek az esperesek ürességbe jött hivatalába, a püspöki helybehagyásnak s illetőleg az idézett Canon értelmébeni megerősítésnek fennhagyása mellett. Ezen intézkedés törvényszerüségét épen azon erősségek támogatják, melyek a pöspöki hivatal betöltése gyakorlatban levő módja törvényszerüsége bebizonyítására fennebb közöltettek. Ezen gyakorlatot megváltoztatta egyházunk az 1862-ik évben Déván tartott közönséges zsinaton,

határoztatván 66 szám alatt az, hogy az egyházmegyei jegyzőknek esperességre következése megszüntettetvén, az esperesi hivatal egyenes választás utján töltessék be a 86. C. értelmében, az indítványozott restauratio mellőzésével; és 67. szám alatt az, hogy az esperes kihalása esetében az esperesi hivatalnak helyettesi minőségben vitelére a jegyzők bizassanak meg az esperesi választásig a f. t. püspök által, mely határozatokat 1862-dik év septembere 7-ik és 14-ik napjain, az egyházi főtanács is jóvá hagyta és megerősítette. — Az espereseknek,

2. kötelességei a 87. C. szerint átalában:

a. hogy megyéjöket a szentirás útmutatása s az egyház azzal megegyező törvényei értelmében igazgassák és kormányozzák, megyéjőken kivüli papok felett semmi nemü felsőbbséget nem gyakorolhatván.

b. Saját megyéjők papjai felett sem birván korlátlan —, hanem csak korlátolt hatalommal, zsarnoki felsőbbséget felettök ne igényeljenek, s magokat a papi hivatal kötelességei s törvényei alól kiváltságoltaknak ne tekintsék.

c. Mint megyéjők ekklézsiáinak felügyelői, kötelesek arra szorgalmatoson vigyázni, hogy a hitczikkek-, szertartások- s egyházi fenyiték tekintetében minden dolgok illő törvényszerűséggel intéztessenek el, s mind az eklézsiák papjai, mind az iskolai tanitók, kötelességöket hiven teljesítsék.

d. A kötelességök teljesítésében hanyag papokat s tanitókat szorgalmatosságra intsék, a rendrontókat rendre utasítsák s büntessék is meg, de nem világi. hanem csupán egyházi büntetéssel u. m. dorgálással, — hivataluktóli felfüggesztéssel s eltiltással, s ezek közül is kivált a két utolsóval a 89. C. értelmében, csak is a közönséges zsinat helybenhagyásától függőleg. Azokat pedig, kik tisztökben hiven eljárnak, bár különben kevésbé legyenek is tekintélyesek (ut ut alias simplices), kiméléssel s szeretettel illessék.

e. A papi s tanítói hivatalra kötelesek olyan személyeket segitni, kik kegyességök s tudományosságuk tekintetében ismeretesek, az ilyenek pártfogoltatását a polgári tisztviselőség és világi rendbeliek előtt eszközölvén tehetségök szerint. Papi hivatalra csakugyan nem bocsáttathatnak az esperesek által — ifjak, papi rigorosum kiállásáróli (1828: 241. számu E. R.), máshonnan s jelesen magyarhonból jött papok pedig, illető megyéjök pecsétje s esperesi aláirás által hitelesített (16. E. V.) bizonyitvány nélkül.

f. Az illető presbyterium által feljelentett, s bünös voltukat

elismérő botrányos életüeket kérésökre az ekklézsiának papi háznál s a presbyterium elötti megkövethetésére bocsátani, azoknak pedig, kik ártatlanságukat bebizonyitni kivánják, lehető tanuik kikérdeztethetése végett pecsétet és kibocsáttatást (exmissio) adni az esperes kötelessége, kinek joga az igy készült bizonyítás következésében a a bevádoltakat vagy felmenteni vagy ekklézsiakövetésre útasítni (gyakorlat szerint).

g. Esperesi kötelesség, az egyházi jövedelmek illő kezclésére — ügyelettel lenni (87. C.).

3. Különösebb kötelességei az espereseknek a 88-ik Canon szerint:

a. Kerületök ekklézsiáinak évenkénti vizsgálása a már közlött szabályok szerint.

b. A kerületi zsinatok egybehivása.

4. Nagyobb fontosságu dolgokat az esperesek paptársaik és névszerint a megyei ülnökök megegyezése nélkül nem igazithatnak, s ilyeneket tárgyazó rendeléseket a püspök akaratja ellen vagy tanácslása nélkül ki nem adhatnak, azon esetben, midön a püspök itéletén meg nem nyugodhatnának, az ügy végső eldöntését a közönséges zsinat itélete alá bocsátni s azt bevárni is köteleztetvén (89. C.).

5. Azon esetben, midőn az esperesek nagyobb fontosságu dolgok igazitásába önhatalmulag elegyednének, jogosítva vannak paptársaik arra, hogy őket illő tisztelettel s minden indulatoskodás nélkül megintsék, s ha foganatja intésöknek nem lenne, a püspöknek és a közönséges zsinatnak is feljelentsék ügyöket. Sőt személyes megsértés esetében is, a megsértetett papnak szabad a püspökhez folyamodni, ha paptársai mellette fellépni bármi tekintetből vonakodnának, és ha a püspök intése sükeretlen volna, közöltetvén az ügy a többi esperesekkel vagy az egész zsinattal is, ha a bepanaszolt esperes azok intésére sem akarna hallgatni, esperesi hivatalából sőt a papságból is kitétethetik (89. C.), mint mindezek fennebb is közöltettek.

115. §.

2. Az egyházmegyei jegyzőről.

Az egyházmegyei jegyző választatik a kerületi zsinaton, a minden ekklézsia papjai szabad szavazata többsége által, ezen hivatalra kijelölt egyén a közönséges zsinat által erősíttetvén meg. A megyei jegyző, vezetője a megyeí zsinat s esperesi vizsgáló biztosság jegyzőkönyveinek, s rendes előadója az egyházi pereknek, mind az egyházmegyei, mind a közönséges zsinaton.

116. §.

3. Az egyházmegyei directorról.

Az egyházmegyei director választatik a megyei zsinaton minden pap szabad szózatai többsége által, az egyházi büntető és fenyitő közkeresetek kezdésére és folytatására. Tagja az esperesi vizsgáló biztosságnak, s kezelője a megyei zsinat rendelkezése alá tartozó közpénznek.

117. §.

A papok polgári állásáról.

A papok polgári állásukat kimutatják-e következendők:

1. A papok — csupán hivataluknál fogva — ország nemesei (C. C. 1. R. 1. Cz. 4. cz.) s részesei voltak mind azon kiváltságoknak, melyekkel a világi nemesek polgári törvényeink szerint birtak (H. K. 1. R. 2. Cz.), az adó s köztehertőli mentességet még azon esetben is követelhetvén, midőn ekklézsiájuk nincs, mind addig mig papi hivatalban voltak (A. C. 1. R. 5. Cz. 3. cz.). A papok nemessége csakugyan esupán hivatali vagy is olyan volt mely világi állapotu maradékaikre nem ment által (az 1744: 6-ik czikkből következtethetőleg) ha nem voltak személyök szerint is nemesek.

2. Papi hivataluk körébe tartozó dolgokra nézve, a polgári hatóság felsöbbsége alól ki vannak véve (C. C. 1. R. 1. Cz. 4. cz.).

3. Papi hivataluk körén kivül eső kisebb vétségek esetében is, csupán egyházi elöljárójuk s illetőleg törvényszékük elött követeltethettek, mint ezt következtethetni az A. C. 1. R. 6. Cz. 1. czikke azon rendeléséből, mely szerint az espereseket, ha ezen törvényben érdekelt kötelességöket nem teljesítenék a püspök elött kell bepanaszolni, és az 1755: 5. czikk ezen szavaiból „de ecclesiasticis in eodem genere delinquentibus (scilicet auri et argenti adulteratoribus) observanda erunt jura et leges canonicae, itaque Director fiscalis secundum illas procedat contra tales in foro competenti.“ Kivétetett azonban azon eset, midőn valakit megvertek — vagdaltak — kergettek a papok; mert ekkor rajtok a 200 frt büntetés a polgári tisztviselők által vétetett fel, mit ha azok elmulattak, magok fizették. (A. C. 1. R. 5. Cz. 5. cz.).

4. A nagyobb és testi büntetéssel járó vétkek eseteiben is a polgári törvényszékek elött csak kivetköztettetésök után (praemissa degradatione) követeltethettek, p. o. a felségsértés-, hütlenség- és

szándékos gyilkosság vétkeiért (H. K. 2. R. 44. Cz.), vallás ujításért (A. C. 1. R. 1. Cz. 3. cz.), más valláson levők egybeesketéséért s elválasztásáért (A. C. 1. K. 5. Cz. 4. cz.).

5. Világi törvényszék előtt követeltethettek név szerint, egyházi jószágaikra nézve s azokban elkövetett hatalmaskodásért (H. K. 1. R. 12. Cz. 1. §., 2. R. 48. cz.), tolvajok papi háznál levő javai felkérése s ehez hasonló tények esetében (C. C. 1. R. 1. Cz. 4. cz.), adóssági tartozásaikért (H. K. 2. R. 45. és 52. cz. 4. §.).

6. A főbb rangu papok bizonyság tétel végett felszólítatva lelkiesmeretökre hivatkozással bizonyították (ad conscientiae suae puritatem H. K. 2. R. 40. cz.), az eskü forma elmondása nélkül, a mit a szokás az alsóbb rangu papokra is kiterjesztett volt.

7. A püspök tulajdon pecsétjével megerősített felhatalmazó levelében, ügyvédét, hitelesen kinevezhette (H. K. 2. R. 13. Cz. 6. §.).

8. Ha valamely világi nemes, papokkal perelt, tartozott, ha kívánták, kezest állítni az iránt, hogy a per közben fizetni kelletö birságokra nézve eleget teend; s viszont a papok is tartoztak hasonlóképen kezest állítni, midőn világi törvényszék előtt pereltek (A. C. 5. R. 46. E.).

9. Az egyházi rendeknek ugy, hogy egyről másra és in perpetuum a szerint az egyházi rendekre maradjon" semmi nemü fekvő jószágokat nem szabad a Fiscus és az örökösök joga sérelmével szerezni (A. C. 1. R. 6. Cz. 2. cz.), sem a fejedelemtől (országgyülése jóváhagyása nélkül 1751: 1. cz.) nyerni, sem magánosoktól zálogosítni (Ulászló 3. D. 55. cz.).

10. Ha valaki minden igaz ok nélkül papot megvert, vagdalt vagy csak megkergetett is, a tett két bizonyság által bebizonyosodván, a tisztek minden menedékek kirekesztése mellett, 200 frtot vettek fel annak elkövetőjén, a sérelem által okozott költségek megtérítésén kivül (A. C. 1. R. 5. Cz. 5. cz.).

II. A lévitákról.

118. §.

A léviták tisztéről.

Lévitáknak neveztetnek azon egyházi rendbeli személyek kik a leány-ekklézsiákban iskolamesteri és a rendes pap jelen nem létekor, papi hivatalt is folytatnak, a nélkül azonban, hogy a sacramentumok kiszolgáltatására felhatalmazva volnának.

III. Az iskolai tanítókról.

119. §.

Az iskolatanitók egyház rendbeliek.

Valamint az iskolák egyházi testületek (mint ez fennebb az 56-ik §. bebizonyíttatott), ugy az iskolai tanitók is, egyház rendbeli személyeknek méltán tartathatnak. Bizonyitják ezt azon polgári és egyházi törvények, melyek a tanítókat részint a papokat illető megkülönböztetésben részeltetik, részint a papok tiszttársainak nevezik.

Ilyenek p. o.

1. Az A. C. 1. R. 5. Cz. 5. cz., mely szerint a kik iskola mestert vernének — vagdalnának — kergetnének meg, épen ugy büntettetnek meg, mintha ugyanazon tetteket papon követték volna el.

2. Az A. C. 1. R. 6. Cz. 1. cz. melyben a papi és mesteri hivatalbeliek egyházi személyeknek iratnak.

3. Az 1458: 10. cz., melyben az iskolai tanítók a vám fizetéstől épen ugy mentségesíttettek mint a papok.

4. A 9, 11, 28, 83. C, melyekben a papokat tárgyazó egyházi szabályok, az iskolák tanítóira ugy terjesztetnek ki, mint egyházi személyekre.

5. A 79. C. melyben az iskolai tanító a pap tiszttársának (Collega) neveztetik.

Ezen idézett törvényeken kivül bizonyítja még az iskolai tanítók egyházi rendüségét, vagy is azt, hogy ők minden hivataluk körébe tartozókra nézve, az egyházi elöljáróság közvetlen felsőbbsége alatt állnak, mind a dolog természete, mely szerint az iskolák egyházi testületek lévén, azok személyzete csak is egyházi felsőbbségtől függhet, mind a törvény rendelete, mely a tanítóknak egyháztóli függését határozottan kimondja, mint ezt az A. C. 1. R. 10. Cz. 3. cz. a 88, 92. Canonban láthatni, mind végre az, hogy a tanítók és tanulók kötelességei egyházi törvények által szabályoztattak, mit a 94, 95, 96, és 97 Canonok bizonyítnak, s azon százados gyakorlat is igazol, melynek meg nem változtatása felől egyházunknak innepélyes biztosítás nyujtatott a Leop. Dipl. 1-ő pontjában.

Az iskolákhoz képest a tanítókat osztbatni főbb és alsóbb iskolai tanítókra.

120. §.

1. A főbb iskolák tanitóiról, a tanárokról.

A főbb iskolák tanitói, a tanárok, kik az AC. 1. R. 10. Cz. 3. czikkében professoroknak neveztetnek, a felsőbb tudományok előadásával, s tanuló ifjak nevelésével foglalkozó személyek, melyekre vonatkozó szabályok:

1. a tanári hivatal betöltésének módja, az 1830: 463; 1842: 66; és 1857: 444 számok alatt költ E. R. szerint, az, hogy feljelentetvén az illető iskolai elöljáróság által a közbejött tanári üresület, az egyházi főtanácsnak, — az, az illetőket felszólitja kijelölésöknek (candidatio) beküldésére. Az egyház főgondnokain — a püspökön és a papnővelde tanárain kivül, mindenik tanoda rendes tanárai és gondnokai jogositva vannak a tanodai pályát végzett és közép iskolai tanitósággal foglalkozott jelesebb ifjak, segédtanárok, kitünő papok és magán nevelők közül, három egyén kijelölésére; mind a négy cathegoriabeliekre nézve, mulhatatlan kellék lévén valamely külföldi protestans egyetem meglátogatása és ott legalább egy évig mulatás, — név szerint a jogtanárságra még az is, hogy a királyi tábla előtt ügyvédségre képesitő megvizsgáltatást is állottak legyen ki. A választhatók sorába tehetők még oly jeles férfiak is, kik magukat valamely szakmában irodalmilag kitüntették, vagy a magyar akadémia tagjai. A kijelölt három egyén nevét le kell irni egy levélkére név aláirás nélkül, ezt be kell pecsételni egy levél alaku boritékba s annak hátára kell irni a kijelölőnek saját kezüleg a maga nevét, s azon tanári állomást, melyre szól kijelölése. Ezen levelek, a választásra a tanodák és egyházi megyék elöljáróságával előre tudatott időre összehivott egyház főtanácsi teljes gyülésben bontathatnak fel, és azon három egyén, kik a kijelölésre jogositottak szavazatai többségét megnyerték, mint a betöltendő tanári hivatal kijelöltjei, az egyház főtanácsi teljes gyülés minden jelenlevő s szavazati joggal biró tagjai választása alá bocsáttatnak, s a többség választottja, az illető tanári hivatalra kineveztetik, határozatilag. Azon esetben, midőn a legtöbb szavazattal kijelölt három egyén közül netalán ketten, egyenlő szavazatot nyernének, nem egy hanem két külön személynek számláltatnak; és ha utánok egy kevesebbet, az azután jövők pedig még kevesebbet kapnának, bemennek a kijelöltek közé, a legtöbb szavazatot nyert kettő és az azután kevesebbet nyert egy személy, a még kevesebbet nyertek pedig kimaradnak. Ha pedig egy személy kapja a legtöbb szavazatot, utána egy, kevesebbet, a közvetkezők pedig többen

egyenlő szavazatot nyernek, ezek is a két előbbivel mind bemennek a kijelölésbe, mivel ezen egyenlő szavazatot nyerteket nem lehet meg különböztetni (1833: 144. E. R.). A választás eredményéről hivatalosan értesitett tanoda, választott tanárját két küldöttje által vagy meghivó levéllel, ünnepélyesen meghívja, és ha az a meghivást elfogadja, az 1845: 152 szám alatti E. R. szerint, az egyházi főtanács által a kinevező levélben mindannyiszor kitüzendö időben valamelyik főiskolai gondnok által innepélyesen beiktattatik, köteles lévén a kinevezett uj tanár a kiszabott időben pontosan beköszönteni s az iskolai elöljáróság is, arról hogy a beköszöntés pontoson megtörtént, az egyházi főtanácsot hivatalosan értesitni. — A fenn leirt választási eljárás nélkül rendes tanári hivatalra senki sem neveztethetik ki s egyik tanoda mellől a másikba sem tétethetik által (1830: 463. E. R.) Csak ugyan, a rendes tanárokat ugyan azon tanodában egyik szakmából a másikba átléptetheti tanodai elöljarósága az egyházi fötanácshoz intézendő feljelentés mellett (1857: 444 E. R.) —

2. Kötelessége a tanárnak az általa tanitandó tudománynak teljes ismeretére szert tenni, s annak tanitványaivali közlésében azon módot követni, mely az idő kivánatinak s a hallgatók felfogásának megfelelő lévén, tanitását mind a hallgatókra közvetlenül, mind az iskolán kivüli közönségre nézve hasznossá és sükeressé tegye, csak igy felelhetvén meg nemcsak tanitói tisztének, hanem az A. C. 1. R. 10. Cz. 3. czikke azon kivánatának is, hogy a főiskolai professorok nem csak tudósok, hanem hasznoson tanitók is legyenek. A tanárok kötelessége továbbá a tanitáson kivül, nevelöi tisztökben is hiven és lelkiesmeretesen eljárni, az iskolai törvényekben s az egyházi főtanács rendeleteiben kijelölt utat sinormérték gyanánt követvén, s szemök elött tartván a 94. C. ezen szavait „animos auditorum vita docentium plus movet quam praecepta eorundem."

3. A tanári hivatalbóli kilépésre magát elhatározott egyén, köteles szándékát a gondnoki gyülés utján az egyházi főtanácsnak feljelenteni, mely a kiléphetés idejét meghatározza, azon vezér elvet tartva szem előtt, hogy a folyamatba indult, vagy ha az iskolai félév beállása előtt esnék a feljelentés — a legközelebbi félévet a kilépni akaró bevégezni tartozik — az 1845: 152 szám alatti E. R. szerint. —

4. Azon tanár, a ki hivatalának akár tanitói akár nevelöi tekintetben megfelelni nem képes vagy nem akar, az egyházi fötanács teljes gyülésében itéltetik el az 1833: 144. sz. a. E. rendeletben leirt módon (melyet láthatni a függelék 1. száma alatt.)

121. §.

A főbb iskolák növendékeiről.

A főbb iskolák növendékeit (scholarum alumni seu studiosi, — deákok) tárgyazó egyházi szabályok által, egyszersmind a tanitók jogai s kötelességei is érdekelve lévén, a mennyiben a tanitók joga s kötelessége tanitványaikat az elejöbke szabott kötelésségek teljesitésére szoktatni, e helyen azokat szükséges elősorolni, — annak is bizonyságául a mi fennebb állitatott, hogy az iskolai törvények alkotásának egyházunk eleitől fogva gyakorlatában volt. Ezen, a 96. Canonba foglalt szabályok a következendők:

1. Kötelesek a hittani, bölcselmi és philologiai (s a későbben ezekhez járult jogtani) tudományokat, szorgalmatoson tanulni. —

2. Az Istennek félelme a bölcseségnek kezdete lévén, kötelesek magokat a vallásosságban s erkölcsösségben gyakorolni, az isteni tiszteleten megjelenni, a szent tanitásokat áhitatoson hallgatni, s az uri szent vacsorával minden alkalommal élni. —

3. Fiui tisztelettel és engedelmességgel kell viseltetniök — a papok-, esperesek-, tanitók-, tisztviselők és minden elöljáróik iránt.

4. Tanulás ideje alatt honülni, a nyilvános tanitásokon mindég megjelenni tartoznak, magánoson is mivelvén a tudományokat, s a jelesebb irók munkáit — különösöna szentirást — szorgalommal olvasván. Tisztök ezeken kivül a deák és magyár nyelv szabatos ismeretére szert tenni, s magukat a vitatkozásban, szónoklásban és prédikálásban gyakorolni, azt a prédikálásra nézve a 29. E. V. szerint szem előtt tartva, hogy a szónokszékbőli prédikálás csak azoknak engedtetik, meg, kik magukat a papi hivatalra elhatározottaknak tanusították, mely megkülömböztetést azonban a szokás megszüntette. —

5. Kötelesek az iskolai törvények iránt engedelmességgel viseltetni, s az iskolán kivül mindég formaruhában járni (mely az 1861-ik évi szervezet 32ik pontjában fekete szinü egyszerü magyarka — ily szinü nadrág — mellény és kalap, s nem innepélyes alkalmakkor sötét szürke nadrág is); az eszem-iszomságot — hivalkodást, szitkozódást, hamis esküvést — czivakodást — vérengczést — pártoskodást — gyanus helyeket, vétkesek társaságát, tolvajságot kikerülni; szerény, józan, jámbor s mindenekkeli békés életet élvén. Fontos ok, és a tanitók engedelme nélkül az iskolán kivül nem hálhatnak. Alsóbb iskolák mellé tanitói hivatalra, csak törvényszeres hivatás és elöljáróik általi kibocsáttatás következésében mehetnek.

6. A tanulók közül, kik tunyák, tekergők, az iskolai foglalatosságokat kerülők, kik sem a tanitást, sem a szentbeszédeket nem

hallgatják, könyvet nem tartanak s a mijek van, azt vendégeskedésre s egyéb haszontalanságokra költik, kik nem azért ülnek az iskolában, hogy valaha az egyháznak és a hazának szolgáljanak, hanem hogy a kézi munkát kerüljék, a kik társalkodásukban, beszédökben, öltözködésökben léhaságot árulnak el, — az iskolában meg nem szenvedtethetnek. Azokat pedig, a kik részegesek, káromkodók, vérengezők, verekedők, kik feslett életü személyekkel társalkodnak, s gyanus helyeken gyakran hálnak, az iskola keritését áthágják, a tanulók között pártoskodást eszközölnek, lopogatnak, tanitóikkal illetlenül bánnak, az iskolai gondnokok iránt engedetlenek, embertelenek — és intésre nem hallgatnak — az iskolából gyalázatoson ki kell csapni. Végre azokat, kik gyilkosságot, erőszakos fajtalanságot, mások házának megtámadását, tolvajságot s más ezekhez hasonló közkövetelésü vétkeket követnek el, a polgári tisztség kezébe kell kiadni. —

7. Más iskolákból jött tanulók csak ugy fogadtathatnak be, ha iskolai bizonyitványnyal el vannak látva (16. E. V.) —

122. §.

Az alsóbb iskolák tanitóiról.

Alsóbb iskolák tanítói:

I. Azon köztanítók, kik osztálytanítóknak (classici praeceptores) és szaktanítóknak is neveztetnek, és arra vannak hivatva, hogy a fő-és középtanodák mellett fennálló elemi és közép tanodák növendékei tanitását és nevelését osztályonként vezessék. Ezen tanítókra vonatkozólag, az 1861-ik évi szervezetben e következendők határoztattak:

1. Az elemi tanoda négy osztályában merőben osztály-rendszer van alkalmazva egy egy osztály-tanítóval, ki egyedül felelős értelmi és erkölcsi vezetője osztályának, ki az elöljáróság belátása szerint év végén fölebb is mehet tanítványaival a következő elemi osztályba. A közép tanoda hat osztályában (főleg a négy alsóban) pedig az osztályrendszer tulsulya mellett, némi részben a szakrendszer is alkalmaztatott, a mennyiben a technicumokat és reaiiákat szaktanító tanítja, minden közép tanodai osztálynak lévén egy rendes vagy főtanítója a nyelvek, történelem, földrajz, vallás és az alsóbb osztályokban még a számtannak is tanítására s az osztály erkölcsi vezetésére (13. p.)

2. A köztanítók évenként változtathatók és csak a hittant végzettek, vagy a jogtant végzettek jelesbjei közül valaszthatók, a közép tanoda 5-ik és 6-ik osztályába mig legalább osztály főnökül állandó rendes tanárok alkalmaztathatnának, azok vezetését egyetemet látogatott s arra képes ifjakra bizhatni, kik szintén válto-

zók, de némi jutalmazó megkülönböztetésül czimök segéd tanári, az elemi és közép tanoda tanügyeit tárgyaló tanári ülésekben részt vehetnek, és az iskolán kivül is lakhatnak (14. 15. p.). A kitünő buzgóságu köztanítók megtarthatók két évig, és az elöljáróság indokolt fölterjesztésére az egyházi főtanács helybenhagyása után két éven tul is. Akármelyik változó tanitó az iskolai év folyta alatt csak hibája esetében bocsáttathatik el; de az év végével elbocsáttathatik akármelyik, ha az elöljáróság tanácsosnak véli (17. p.)

3. A változó köztanitóknak megválasztatásuk elött készülniök kell a tanítóságra, s tanitói szigorlatot letenniök, és pedig a jog pályát végzetteknek azon intézetnél, hol azt végezték, a hittant végzetteknek pedig a papnövelde helyén. A szigorlat, öszszehangzólag az egyházi főtanács 1847 — beli szabályozásával, ugy intéztetik el, hogy a jogtani s illetőleg hittani folyam végezte előtt egy évvel felszólitatnak a pályázni szándékozó ifjak annak kijelentésére, hogy melyik osztályban s kiválóan melyik szakmában kivánnak tanitók lenni, s arra az illető szaktanár utasitása mellett és tanítása módjára is elkészülvén, a szigorlat az egész tanári kar előtt tartatik meg, az előtt próba tanításokat is tartván. A szigorlat szó — és irásbeli, s kiterjed a tanmódra is, az eredményről adandó calculus lévén irányadó a tanítói alkalmazásnál, a szigorlati bizonyítványnak e végett a többi tanodákkal is közöltetni kelletvén. A nem alkalmazott rigorosánsok még egy évig az iskolában maradhatnak, de a köztanítóságra készülés és tanító segédkedés mellett tartoznak egy önként választandó leczkét járni (16. p.)

4. A köztanitói fizetés maximuma, az iskolábani szabad lakás, és a magán tanítványoktól remélhető jövedelmen kivül, 300, az akadémítáké 4—500 uj frt., mely az iskolai pénztárba folyt tandijból fizetettik (19. p.)

5. Segedelmezik a köztanítókat tanítási és nevelési feladatuk megoldásában az osztályokon kivül, a magántanítók, kik a végre neveztetnek ki a bölcselmi, jog és hittani pályára léptetett ifjak közül, hogy az alsóbb osztályok növendékeit a tantárgyakra előkészítsék, s azok magaviseletére közvetlenül felvigyázzanak. Ezen tanítók alkalmazását az ujabb szervézéskor is mellőzhetetlenné nem csak az tette, hogy a népesebb osztályok növendékei vezetésére s felügyelésére segedelmök a köztanítókra nézve nélkülözhetetlen; hanem az is, hogy a felsőbb tudományokat hallgató ifjaknak átalános többsége, szegénységénél fogva a növendékek által fizettetni szokott jövedelem nélkül, nem volna képes tanulását főiskoláinkban foly-

tatni. A magántanítói fizetés minimuma egy tanítói évre négy uj forintra határoztatott, ennek fizetése alól csak a szolgák mentetvén fel (21. p.)

Mind a mellett is, hogy a köztanítóságra pályázók készülésök — de csak egy évi s tanpályájuk által is igénybe vett ideje alatt, egyik vagy másik népesebb osztályban a főtanító mellett, s mint magán tanítók is éveken át gyakorolhatják magukat a tanítás és gyermekekkeli bánás nehéz mesterségében, a bölcselmi folyamban nevelést s oktatás tant hallgatnak s igy meglehetős képzettséggel léphetnek a szigorlatra; mivel tapasztalás szerint a köztanítóság az alkalmazottak legnagyobb részére nézve nem czél, hanem csak is eszköz egy kis jövedelem szerezhetésére s a papi állomásba juthatásra: közép tanódáink a tudományok szentélyébe juthatást feltételesítő ismeretek szerzését eszközlő hivatásuknak nem fognak megfelelhetni, mig az összes tanítói állás az ötet megmérhetetlen fontosságánál fogva illető rangra emeltetvén, illő társodalmi tekintély és fizetés által biztositott külön életpályává nem válik, s arra, hogy hivatásának megfelelhessen, rendeltetésének megfelelőleg szervezett tanítói képezdék által nem segedelmeztetik. Vajha bár az 1857: 444. E. rendeletben tervezett paedagogicum seminarium létesülhetne!

II. Alsóbb iskolák tanítóinak (rectores scho-larum), neveztethetnek azon személyek is, kik a városi és falusi iskolák nevendékei tanításával s nevelésével foglalkoznak. Ekklésiáink szegénysége miatt, kevés kivétellel csaknem minden városi és falusí ekklézsiában az énekvezetőivel ugyanazonositott ezen tanítói hivatalt tárgyazó szabályok a 94. C. és a 27. 28. E. V. szerint a következendők:

1. A nevendékeket mindenek felett a vallástudományra tanítni s az igaz vallásosságra és erkölcsiségre oktatni, a tanítás egyéb tárgyaira nézve pedig az iskolai utasitványt követni köteleztetnek, — szem előtt azt tartva, hogy a tanulóknak inkább itélő mint emlékező tehetségök élesíttessék.

2. Kötelesek apaihoz hasonló indulattal viseltetni a növendékekhez, kikerülve mind a szerfeletti keménység, mind az engedékenység tulságait.

3. Igyekezzenek a tanításnál hatályosabb jó példát adni, mind az Isten tiszteletében, tanításaikat könyörgéssel kezdvén; mind éltök fedhetetlenségében, magukat minden illetlen beszédtől eltartóztatván; mind a kötelesség iránti hivségben, magukat folytonoson tanulás által mivelvén, s tisztökben pontoson eljárván.

4. Az egyház törvényei s illető közvetlen elöljáróik, a helybeli

pap s megyéjök esperese iránt illő engedelmességgel lenni s azokkal együtt a közönséges zsinaton (de gyakorlat szerint csupán akkor, a midőn egyházi megyéjökben püspöki vizsgálat tartatik) megjelenni tartoznak, azoknak tekintetét méltatlan vádoskodással a nép előtt nem kisebbíteni, sőt gyengeségeiket kiméléssel fedezni, hazulról elöljáróik hire s engedelme nélkül el nem távozni kötelességöknek ismervén.

5. Kötelesek az iskolai tanítók magukat hivataluk határai között tartva, ekklézsiai ügyek kezelésébe nem elegyedni, s név szerint vallás tudományi magánnézeteik s uj szertartások tanitásától, szakadásokat okozó tanoknak az iskolában s azon kivüli terjesztésétől óvni. —

6. A magaviselet külsőségeire nézve a komolyságot párosítsák illendőséggel, s járjanak hivatalukhoz illő köntösben.

7. A csupán tanítóságra alkalmazott nőtlenek helyes ok nélkül hivatalukat két évnél tovább nem folytathatják, köteleztetvén tanulásuk folytatása végett az illető főiskolába viszszatérni. Az iskola mesterek s énekvezetők közé bekebelesített házasok ellenben hivatalukat mind addig folytathatják, mig arra alkalmatlanokká nem válnak.

8. Ezen tanítók közül azok, kik magukat papságra határozták s kötelezték, az esperes és helybeli pap engedelmével gyakorolhatják magokat a szónokszékbőli prédikálásban; mások ellenben csupán könyörgéseket olvashatnak fel a pap távolléte vagy betegsége esetében s csak is a pulpitus mellől (a mit a gyakorlat oda módosította, hogy az iskola mesterek is a szónokszékből szolgálnak az irt esetben).

9. Azon tanitók, kik az egyház ellen szegülve uj tanokat s szertartásokat pártolnak s terjesztenek, megintetésök sükeretlensége esetében egyházi megyéjök és a püspök egyetértésével az egyház kebeléből kirekesztethetnek; sőt ha vétségök nagyobb p. o. hittől szakadás, gyilkosság, nősparáznaság vagy ezekhez hasonló volna, a polgári tisztségnek is át adathatnak illő megbüntettetésök végett. Hanyagság, tanulás s tanítás elmulasztása, tekergés, illetlen magaviselet és öltözködés, a pap intései számba se vétele, vagy azok sértései eseteiben pedig, az esperes paptársai egyetértésével az iskolától gyalázatoson elrekesztheti, s nagyobb vétségökért le is tartóztathatja, a k. zsinat ítélő széke elébe állítandólag; a városi s név szerint külföldi egyetemekben is tanult tanítók ellenben, csak a püspök és több esperes

egyetértésével büntettethetnek igy, mint ezek fennebb is közöltettek. Ezekhoz járul a 95. C. szerint, végre

10. hogy azon tanítók kik jóltevőik segedelmével járták meg a külföldi egyetemeket, magokat kötelezvén arra, hogy haza tértökkel az egyház kebelében tanítói hivatalt fognak folytatni, ha tanítói hivatalukból jóltevőik megegyezése nélkül világi pályára lépnek, azok által akár hol elfogattathatnak s mind addig fogva tartathatnak, mig vagy elvállalt kötelességök mellé vissza nem állanak, vagy a reájok forditott költséget vissza nem adják, és ha egyik sem eszközöltethetnék, kirekesztethetnek az egyház kebeléből. (Hogy elfogathatásról s fogvatartatásrol most már szó sem lehet, önként érthető.).

11. Az iskolamesteri választásokra is kiterjesztetvén az 1842-ik és 1856-ik évi módositott szabály, az 1856 ik évi k. zsinat 80. szám alatt az határoztatott, hogy az üresedésbe jött iskolamesterségre, az illető esperes ajánljon az ekklézsiának, még pedig azon egyének közül, kik a mesteri képezdét végezték, vagy ha ezek között ajánlható nem találtatnék, azok közül, kik jó bizonyítványnyal vannak ellátva, az esperes által ajánlott egyének közüli választás joga azon szabály szerint illetvén az ekklézsiák tagjait, melyek fennebb a papválasztás módjára nézve közöltettek. Az 1857-ik évi k. zsinat 19. sz. alatt az is meghatároztatott, hogy minden üresedésbe jött iskolamesteri állomás, a püspöknek feljelentetvén, melyek 150 p. f. öszegnél több jövedelmüek, az egész püspökségben köröztessenek, a pályázni akarók értesitetése végett.

123. §.

Az iskola mesteri képezdéről.

Hogy főleg a falusi ugy nevezett népiskolák tanítói, kik iskola mestereknek szoktak régi szokás szerint neveztetni s énekvezetők is, — nagy fontosságu hivatásuknak megfelelhetőbbekké tétethessenek, az 1852: 280. szám alatt kőlt egyház főtanácsi rendelet következtében, az 1853-ik évi k. zsinat 15. sz. alatt elhatároztatott, hogy a kolozsvári főiskola mellett, iskola mesteri képezde alapíttassék, és hogy az egyházi megyék, az ekklézsiák jövedelmeihez képest rójják ki az egy vagy több egyén kiképeztetésére szükségelt költséget. Az 1856-ik évi k. zsinat 8. szám alatt biztosítást nyujtván legalább 20 ifjunak ezen képezdébeni fölvételethetése iránt, e tárgyban 30. sz. alatt a következendőket határozta:

1. mindenik egyházi megyének s illetőleg püspöki vizsgálat alatt levő ekklézsiának, mely a püspöki fizetés felszedése módjára

nézve megállapított kulcs szerint kirovandó egy egész, vagy azt megközelítő stipendiummal járul a képezde fenntartásához, növendék ajánlhatási joga van, az általa fizetett stipendiumra.

2. Az ajánlandó ifjakra nézve megkivántatik, hogy a közép tanoda 6-ik osztályát végzettek, tanulásokra s erkölcsösségökre nézve jó bizonyítványnyal ellátottak, s korukra nézve 18 évesek legyenek. Ezek felett különös tekintetbe vétetendők, kik valamelyik egyházi megyében iskola tanítói hivatalt jo sükerrel folytattak, erkölcsi magukviselete által magukat kitüntették, s kikben az illető egyházi elöljáróság néptanítóságrai képességet s hivatást tapasztal.

3. Azon egyházi megyék, melyek magukra nem képesek egy stipendiumot alapítni, ketten vagy hárman alapíthatnak egyet, például a hunyadi-, gyulafejérvári- és szebeni megyék együtt alapitsanak egyet, s gyakorolják a felajánlási jogot rendre, de bár melyikben legyen is üresület, a felajánlott egyén által az betöltethetik. Az illető egyházi elöljáróság köteles évenként a pünköst tájatti megyei zsinatból értesítni a püspököt a felől, van e részéről felajánlható egyén vagy nincs? hogy ahozképest intézkedhessék a püspök.

4. A képezdét jó előmenetellel végzett egyének előnnyel birnak mások felett, s az illető esperesek által is pártoltatandók.

5. A képezdéből kilépett ifjak kötelesek azon megyében, melynek stipendiumán tanultak és képeztettek, három évig szolgálni, s ha netalán az üresületbe jött állomást el nem fogadnák vagy más egyházimegyében kivánnának alkalmaztatni, kötelesek az illető megye pénztárába az élvezett stipendiumot visszafizetni; s azon esetben, ha a szabályszerü három évet egészen ki nem szolgálták volna, aránylagoson is.

6. Ha valamelyik egyházmegyében a már képezdét végzett ifju számára nem volna állomási hely, azt ajánlani kell a püspök figyelmébe.

Az 1859-dik évi k. zsinat 30. szám alatti határozat alapján a mesteri képezde Kolozsvárról áttétetett az enyedi főiskola mellé.

IV. Az énekvezetőkről.

124. §.

Ezek kötelességeiről.

Az énekvezetők (cantores) a 98. C. és 11. E. V. szerint kötelesek alkalmatosság szerinti énekeket énekelni, még pedig röviden,

hogy a szent beszéd idejét el ne foglalják, — egyszerü, tiszta, mérséklett, áhitatossággal és érzéssel teljes hangon, kikerülve minden czikornyát, érthetetlen kiabálást s szertelen erőlködést, hogy énekök gyönyörködtető és épületes legyen. Az uj énekes könyv behozatala után, az idézett törvényeknek a régibb énekes könyvek mikénti használatát tárgyazó rendeletét csak annyiban lehet még kötelezőnek tartani, „hogy az énekvezetők csak is az egyház által kijelölt énekes könyveket használhatnak.“ Azon ekklézsiák énekvezetői, kik egyszersmind iskolatanítók is, az alsóbb iskolák tanítói kötelességeit tárgyazó s fennebb közlött szabályokat követni, s a 97. C. szerint, a növendékeket szent énekekre is tanítni tartoznak.

Második fejezet.

A világi rendbeliekről.

125. §.

Ezeknek osztályzata.

Egyházunk világi rendbeli tagjai hazánk mind azon helvét vallástételt követő lakosai, kik az egyházrendbeli papok közé nem számláltathatnak. Ilyenek egyházi s polgári törvényeink értelmében 1. a hivatalnokok, 2. a patronusok, 3. a köznép.

I. A hivatalnokokról.

126. §.

Ezek polgári vagy egyházi hivatalnokok.

Egyházunk hivatalt viselő tagjai vagy olyanok, a kik polgári, vagy olyanok, a kik egyházi hivatalt viselnek, ugyan azon egyén egyszersmind mind a kétféle hivatalt folytathatván.

A. A polgári hivatalnokokról.

127. §.

Ezeknek egyházi jogairól.

A polgári hivatalbeli személyek az A. C. 1. R. 1. Cz. 3. czikkében külső fő és utána levő magisratusok neve alatt említtetnek a nélkül, hogy meghatároztatnék minemü hivatalbeliek

értessenek ezen nevezet alatt. Ezek közül azok, kik fennebb a 24-ik §-ban kijeleltettek, az idézett törvény szerint, az egyház törvényhozó hatalmának részesei, vagy is az egyházi főtanács teljes gyülésének tagjai.

B. Az egyház világi hivatalnokairól.

128. §.
Ezeknek osztályzata.

Az egyház világi hivatalnokai vagy felsőbb ranguak p. o. az egyház főgondnokai, az iskolák és egyházmegyék s püspöki ekklézsiák fő- és algondnokai; vagy alsóbb ranguak p. o. az ekklézsiák gondnokai vagy is megyebirák, egyházfiak és egyházi pénztárnokok.

1. Az egyház felsőbb rangu világi hivatalnokairól.

129. §.
a. Az egyház főgondnokairól.

Legelébb a Nagy-Enyeden 1682-ben tartatott egyházi közönséges gyülésben kezdettek egyházi főgondnokok választatni, kik egyetértőleg kormányozták egyházunkat, a nagyobb fontosságu dolgokban az egyház országgyülésén megjelent rendeihez felterjesztést tévén s azoktól utasítást kapván. A gondnoki kormányzás megszüntetése után 1709-ben egyházi főtanács alkottatván, a püspökön kivül három főgondnok választátott a világi rendből, kötelességökké tétetvén az egyház feletti őrködés s annak védelme, az egyház közönséges gyülése idejének kihirdetése-, a tagok egybehivása, és a gyülésekeni felváltólagos elnökösködés. Megujíttatott ezen hivatalnak betöltése az egyházi főtanács teljes gyülésének 1827 : 168. szám alatt költ rendelete által, s annak következésében több s kevesebb számu főgondnokok választatnak most is a világi rendből, a püspök is hivatalánál fogva azok közé számláltatván, kiknek tiszte ma már csak abban áll, hogy az egyházi főtanács teljes és rendszerinti gyüléseiben elnökösködnek, s a rendkivüli gyülések idejét kijelölik; a teljes gyülések megállított idejökben, minden egybehivás nélkül is tartathatván.

130. §.
b. Az iskolák gondnokairól.

Hogy az iskoláknak s főleg a felsőbbeknek eleitől fogva gondnokai voltak, és hogy a tanuló ifjuság azok iránt is engedelmeséggel

viseltetni tartozott, világos a 96. Canonból. Polgári törvényben is ki van mondva a gondnoki hivatalnak szükségessége a főiskolákra nézve, a mennyiben az A. C. 1. R. 10. Cz. 3. czikkében, szükségesképen megkivántató dolog gyanánt rendeltetik, hogy az (akkor) gyulafejérvári, (most n. enyedi) főiskola mellé „mind az ekklézsiai statusból, s mind pedig külső rendekből bizonyos főinspectorok állattassanak.“ Ezen egyházi és polgári törvények alapján, minden főbb iskola mellé 3 fő- és 2. algondnok szokott — de csak a világi rendből, választatni az egyházi főtanács teljes gyülésében, szabad, azaz minden kijelölés nélküli választás utján, megengedtetvén csakugyan az illető főiskoláknak az, hogy körülményeikhez képest alkalmatosabb személyeket ismertetés végett ajánlhassanak. Ezen iskolai gondnokok kötelességeit s jogait kimutató utasítvány készülő félben van, addig is azonban, mig az már több évek óta taplált remény valósultával elkészülhetne, méltán állíthatni az A. C. 1. R. 10. Cz. idézett 3-ik czikke értelmében, hogy a gondnokok hatósága kiterjed átalában az iskoláknak mind külső mind belső állapotjára, név szerint pedig mind arra, a mi befoglaltatik azon törvény következő szavaiban „vigyázzanak a collegiumnak derekasabb állapotjára, kiváltképen arra, micsoda renddel és haszonnal progrediálnak a tanításban, és a fogyatkazásokat animadvertálják egyenlő tetszésekből, köztök történhető nagy akadályokat jó igazításba is vegyenek; és tudják azt is, micsoda bonumi legyenek a Collegiumnak, hol és kik által conserváltatnak és erogaltatnak, hogy valami módon azok vagy ne dissipáltassanak, vagy in profanum usum ne convertáltassanak.“

A főbb iskoláknak fő- és algondnokai, tagjai az egyházi főtanács gyüléseinek.

131. §.

c. Az egyházimegyék gondnokairól.

Az egyházmegyék gondnokai választatni kezdettek az 1709-ik évben, az egyházifőtanács felállíttatása alkalmával. Mindenik megyének van két fő- és két algondnoka, kiknek száma a körülményekhez képest, szaporíttatni is szokott. Ezen hivatalbeliek jogait s kötelességeit szabályozó azon utasítványnak, mely az egyházimegyéknek az 1825: 99 szám alatti E. rendeletben kiküldetett, pontjai következők:

1. „a Canon szerint meghatározott rendes, vagy a szükség szerint rendkivül tartandó partialis székek (megyei zsinat) üléseinek

idejét és helyét a T. esperes legalább három héttel előre különös levél által notificálván a curatoratusnak, s a partialis székek idejére nézve kölcsönösön egyetértvén, köteleztetnek vagy mind, vagy legalább azok, a kiknek nevezetes akadályuk nem lészen megjelenni, az ottan előforduló dolgokat egyes akarattal folytatni, és azoknak az igazság szerint való meghatározásában hathatóson munkálodni."

2. „Kötelesek arra is vigyázni, hogy a Canon szerint tartatni szokott visítatio egy esztendőben is el ne maradjon, hanem a maga idejében az egész tractusban véghez menjen; ugy szintén arra is, hogy a visitationis protocollum, melynek a felsőbb rendelésnél fogva, mindenkor egyik tractualis curator által is subscribáltnak kell lenni, jó renddel készült és hiba nélkül való legyen; melyre nézwe ha annak rendjében valamely hibát látna a subscribáló Curator, azt a visitatoria commissionak kitenni és a hibát megigazíttatni el ne mulassa."

3. „A mely dolgokat a partialis szék vagy a visitatoria Commissio a külső tisztségnek transcribál, a milyenek a liquidált papi s mesteri fizetéseknek exactioja, ugy szintén egyéb külső forum eleibe tartozó ügyei az ekklézsiáknak, azokat is a magok utján promovealni és teljesedésbe vétetni tartoznak."

4. „Curatori felügyelet alá tartozván az ekklézsiai fekvő jók is, a hol azok még eddig jó móddal conscribálva nem volnának, conscribáltatni, a hol pedig conscribáltattak, számba venni, azokkal megesmérkedni, a mi megvan conserválni, a mi pedig elidegeníttetett, de még vissza-szerezhető, a curatoratus és esperes nevében törvény utján revindicalni gondjok legyen."

5. „Nem csak a fekvő jókban pedig, hanem akár mi névvel nevezendő beneficiumaiban károsítatnék is meg valamely ekklézsia, vagy annak papja; representáltatván ez az esperes vagy helybeli pap által az egyházi elöljáróság gyülésének, az inspector curatoratus kötelessége egy honorifica requisltio után, az előbbi pont alatt megirt úton recuperalni, és ha ebben nevezetes akadályok adnák elő magokat. a főconsistoriumnak is feljelenteni."

6. „Vigyázni kötelesek a tractusban (egyházi megyében) levő minden fundationalis pénzeknek, pium legatumoknak securításúra, ugy szintén azoknak a destinált végekre való fordításokra. Melyre nézve az ekklézsiai számadókat, minden esztendő betelésével számadások beadására szorítatni, és a számadásokat ventilláltatni gondjok legyen, valamint arra is, hogy a mi hibák azoknak

revisiojakor kiütnék magokat, azok haladék nélkül megorvosoltassanak."

7. „Vigyázzanak az esperessel együtt az egész tractusban a jó rendnek fennállására, ugy az ekklézsiai törvényeknek s felsőbb rendeléseknek is megtartására, a hol ezek ellen hibát tapasztalnak, azokat orvosolják és mindeneket communicatis consiliis igazitsanak, a nagyobb momentumu és haladékot nem szenvedő dolgoknak igazitására a főinspector curator egyházi elöljáró gyülését (egyházmegyei tanács, tractuale consistorium) is gyüjteni köteles lévén."

8. „Manutenealni kötelesek az egyházi személyeket nem csak az 5-ik pont alatt említett beneficiumokban, hanem minden személyes és hivatalbeli jussaikban is, protegálván őket minden injuriák és méltatlanságokkal való illettetések ellen."

9. „Ellenben ha valamely egyházi személy vagy más akár mely privatus személy, az esperes, a többi officialisok vagy valamely egyházi személy ellen panaszszal folyamodnék a curatorátushoz, igyekezzenek azt először per placida javaslásokkal, tanácslásokkal igazitani, és annak orvoslását csak akkor utasítani feljebb való forum eleibe, mikor a szelid intések kivánt czélt nem érnének."

10. „Szükséges lévén, hogy minden tractusnak a matrimonialis perek, fundatiok és egyéb authenticum instrumentumok és acták conservátiojára maga tulajdon archivuma legyen, ennek a designálandó helyen és jó rendben való tartására is felvigyázni, azt minden esztendőben visítálni, és ha rendetlenség tapasztaltatnék benne, legottan jó rendben hozatni, kötelesek lesznek a tractualis curatorok."

2. Az egyházi alsóbb rangu világi hivatalnokokról.

132. §.

c. Az ekklézsiai gondnokokról.

Az ekklézsiai gondnokok, kik a tekintélyesebb városi ekklézsiákban kebli gondnoknak (domesticus curator), a falusiakban pedig, számadó gondnoknak s megyebirónak is neveztetnek, választatnak az ekklézsia egyházkebli köz és illetőleg képviseleti gyülése által az 1861-ik évi alapszabály I. 3. p. szerint. Ezen gondnokok kötelességeit szabályozta az egyházi főtanács azon gondnoki utasítványban, mely kiadatott az 1808-ik év jniusa 19-én

és az ugyan azon évi közönséges zsinat által is 4. sz. alatt elfogadtatott, és a mely szóról szóra igy következik:

„Mindeneknek előtte az ekklézsiákban egy tisztán kidolgozott inventarium készítessék, melyben az ekklézsiának akármi névvel nevezett jusait, javait, vagy jövedelmeit illető levelek; azután az isteni szolgálathoz tartozó templomi készületek; végre az ekklézsiának, parochiának, oskolának, minden nemü fekvő vagy ingó javai, s ezen utolsó nevezet alá tartozó capitalisai és rendes, vagy remélhető jövedelmei, természetes jó renddel fel légyenek jegyezve. Ezen inventarium az ekklézsia könyvébe azok szerint beirattatván, abból osztán egy transpositionis instrumentum készítessék, melynek a tiszteletes esperes és tractualis notarius neveik aláirása s pecsétje alatt kiadott egyik mása a tractus, vagy ekklézsia ládájába, a másik pedig magának a számadó curatornak adassék kezébe, és mindenkor a számadások rendiben ezek elől tétessenek, s az egész számadásnak mintegy basisul szolgáljanak.

„A városi vagy más ekklézsiákban is, melyeknek nevezetes fundusai vannak, a számadó curatoron kivül, domesticus inspector curatornak is kelletik lenni, és az ekklézsiának mind fekvő, mind felkelhető fundusait a számadó curator administrálja, az inspector curatornak szoros vigyázása és a domesticum consistoriumnak dispositioja mellett. A falusi gyengébb ekklézsiákban pedig csak egy curator lévén, annak kell vinni mind a perceptiot, mind az erogatiot közönségesen mindenütt, a helybeli tiszteletes papnak vigyázása, és mintegy controllorsága mellett. A falusi ekklézsiákban a fundusoknak akár mi különbsége mellett is, ugyanazon egy instructio szolgálhat.“

„Ezen instructionak pontjai:

„1-ső pont. Számadó curatorrá egy ekklézsiában is nem lehet senki, akár a közrendüek közül különben, hanem ha az ekklézsia fundusából keze alá mehető jövedelmet jóval felül haladó birtok, és abból remélhető securítás mellett, ezen instructio minden pontjainak megtartásokra, teljesítésekre magát hittel is lekötelezi.“

„2-ik pont. A D. számadó curatornak közönségesen kötelessége az ekklézsiának minden fekvő, és felkelhető fundusaira ugy vigyázni, azokat oly móddal administrálni, vagy azokkal oly módon sáfárkodni, gazdáskodni, hogy ne csak a fundusokban legkisebb veszteség is ne légyen, hanem azon fundusokból mennél több s bizonyosabb jövedelmet szerezhessen esztendőnként az ekklézsiának. E végre különösön.“

„3-ik pont. Kötelessége a D. számadó curatornak a fundusokban megtörténhető, akár minemü károsítást, előre való szemes vigyázása által, a mennyiben lehetséges eltávoztatni, a megtörtént károsítást, ha annak megorvoslására a maga és helybeli D. consistoriumnak elégséges ereje nem lehetne, a helybeli tiszt. pap által a tractualis tiszt. esperesnek minden halogatás nélkül tudtára adatni és a további lépésekre utasítást attól várni.

„4-ik pont. A fekvő fundusok, u. m. gabonatermő földek, kaszálók, szőllők sat., melyeknek esztendőnként való haszna az ekklézsiát illeti, a D. consistorium dispositioja, s vigyázása alatt, a többet igérőknek, kótyavetye által, hat-hat esztendőkig, jó kötések s törvényes contractusok mellett, árendába adattatván; köteles a D. számadó curator azon árenda summát mindenkor a maga idejében felvenni, és az ekklézsia ládájába betenni, melyet ha elmulatna, és azután henyesége, vagy menthetetlen vigyázatlansága miatt kárt okozna az ekklézsiának, azt megforditani tartozik. A hol az ekklézsiának erdeje volna, az arra való szorgalmatos gondviselés a D. számadó curatornak főkötelessége, de annak használására nézve, a dispositiot egyedül a tractualis tisztségtől kelletik várni. Ide tétetik még az is, hogy örök áron az ekklézsiának semminemü földjét, vagy erdejét a tractuális külső, s belső rendü elöljárók hirek, s engedelmek nélkül, eladni szabad nem lészen; továbbá hogy a domesticus és tractualis elöljárók egyet nem érthetések közbenjövetelével, a dolog a méltóságos főconsistorium eleibe terjesztessék, és annak hire s határozása nélkül egyik rész is a maga tetszését teljesítésbe ne végye.

„5-ik pont. Köteles a D. számadó curator azon fekvő fundusokat is u. m. gabona termő földeket, kaszálókat, szőllőket sat. melylyeknek, a papi conventio szerint, megmiveléseket az ekklézsia magára vállalta, oly móddal megmiveltetni, és a termést oly móddal betakarítatni, hogy azokban a tiszteletes papnak károsodása ne legyen. Minthogy pedig a tiszt. papoknak és iskola mestereknek igen nagy sérelmek van abban, hogy az ekklézsiák az olyan szántó földeket, melyeket a conventio szerint, magok az ekklézsiák szoktak megmivelni, teljességgel a trágyázás által javitani, s haszonvehetőkké nem igyekezik tenni, és e miatt sok helyen a tiszt. papok és iskola mesterek, az elvetett magjokat is alig vehetik vissza, erre nézve a D. számadó curatornak minden ekklézsiában kötelességévé tétetik az is, hogy az ilyen conventiós

földeket, bizonyos esztendőkben, a helynek természetéhez képest, az ekklézsiabeliekkel megtrágyáztassák és haszonvehető állapotba helyeztessék, annyival inkább, hogy ez a trágyázás a régibb időkben minden ekklézsiában szokás volt, és ma is némely ekklézsiákban gyakoroltatik, és csak a papoknak vigyázatlanságok, lágyságok, és az ekklézsiabeli embereknek hidegségek és vakmerőségek okozta, hogy ezen igen igazságos beneficiumtól sok ekklézsiában a tiszt. papok és mesterek megfosztattak. Tapasztaltatván továbbá a földek mivelések, s termések betakarítások alkalmatosságával, némely helyeken, oly abusus, hogy a munkára kellete felett való nagy erővel sokan állanak elő, és az kaláka gyanánt vétetvén, az egyházi szolgáktól megvendégeltetést kivánnak, mely kivált a mostani drágaságban, a munka áránál is többe kerülhet; tehát meghatároztatik, hogy egy-egy munkára ne több erő, hanem csak a mennyi annak a kiszabott ideig lehető végben vitelére kivántatik, rendeltessék ki, oly rendet tartván a domesticus számadó curator, hogy a kik ez uttal a munkára szükségtelenek voltak, azok más alkalmatósággal más dologra állítassanak elő."

6-ik pont. A D. számadó curatornak kötelessége a templom épületének és a parochialis minden épületeknek épségben való megmaradásokra szoros vigyázással lenni, a megtörtént romlásokat, haladék nélkül megigazítatni, minthogy az eléjen való megigazításnak elmulatása által okoztatandó több-több költségek, a D. curatornak méltán hibául fognak tulajdonítatni. A ki e részben, vagy egyebekben is kötelességét nem tenné, s curatorsága káros lenne; helyette mást kelletik legottan tenni.

„7-ik pont. Ha az ekklézsiának tőkepénze vagyon, kötelessége a D. számadó curatornak, nem csak arra vigyázni, hogy abból semmi el ne vesszen, hanem azzal minél nagyobb haszonnal sáfárkodni, gazdáskodni, következésképen azt nevelni. Ha a tőkepénznek valamely része valakinél elégséges securításban nem lenne; köteles a D. curator, a domesticum consistoriummal egyetértőleg, vagy elégséges securításba helyeztetni a summát, vagy ha ez nem lehetne, az olyan adóstól a tőkepénzt is a be nem fizetett interessel együtt a törvény utján is, haladék nélkül felvétetni. Kötelessége a D. curatornak az interest minden esztendőben az adósokkal megfizettetni, és a kik az interest fizetni nem akarnák, az olyanoktól még a tőkepénzt is elvenni, és accuratus jó fizetőknek elocálni. Kötelessége a D. curatornak, a bejövő pénzből csak egy forintot is, kivévén azt, a mit a rendes, vagy eventualis szükségekre kell forditani, haszon nélkül nem

hevertetni, hanem valamely naturale interesre is, elégséges securítás mellett kiadni. NB. A fundált és feneráló capitálisok csak legalis interesre adattathatnak ki. A naturálékra kiadott pénzekre nézve továbbá meghatároztatik, hogy az azután való jövedelmet mindenkor a maga idejében szedje fel a D. számadó curator, hogy restántiában ne maradjon, három esztendőnél tovább pedig az olyan kiadott pénz senkinél is meg ne hagyattassék, hanem vagy felvétessék, vagy uj contractus mellett ujra elocaltassék; sőt ha valamely adós tehetségének gyengülése vétetnék észre, legottan végképen vétessék fel rajta a pénz.

„8-ik pont. Akarminemü a D. curatornak keze alá tartozó nevezetesebb perceptioknak, az inspector curatornak, a tiszt. papnak, és egy consistorialisnak jelenlétekben kell megesni, és legottan akkor a jegyzőkönyvbe, vagy diariumba beirattatni; az apróbb perceptiok megeshetnek csak a tiszt. papnak tudásával is.

„9-ik pont. Minden nevezetesebb erogatiokat az inspector curatornak, a tiszt. papnak, és a domesticum consistoriumnak tudásával, és megegyezésével kell tenni és azokat a diariumba vagy jegyzőkönyvbe mindjárt akkor beirattatni. Az apróbb erogatiokra elégséges a tiszt. papnak tudása.

„10-ik pont. Az ekklézsia pénzes ládájának mindenkor a parochialis háznál kell állani, és annak kettős zárt csináltatván, a z e g y i k z á r n a k k u l c s a a t i s z t. p a p n á l, a m á s i k n a k k u l c s a m a g á n á l a c u r a t o r n á l á l l j o n, hogy egyik is a másik nélkül a ládába ne nyúlhasson."

„11-ik pont. A bejött pénzt akár kiadni, akár elkölteni való légyen az, a D. curator m a g á n á l n e t a r t s a, hanem bevétel után azt a ládába betegye."

„12-ik pont. A domesticus curator minden jövedelemről, a perselybe bemenő utolsó kis pénzig köteles számot adni. A számadását minden uj évre elkészítse, azt elsőbben a D. consistorium előtt bemutassa, s azzal annak minden positioit megesmertesse, helybenhagyattassa, és a megesmerést s helybenhagyást a számadásra felirattassa; annak utána, mikor a tractualis esperes azt bekivánja, ilyen módon elkészülve legottan további megvizsgálás végett beadja, és absolvaltatását attól várja.

„13-ik pont. A papi és mesteri bérnek maga rendes idejében való beszolgáltatása, valamint eddig, ugy ezután is, a domesticus curatornak kötelességévé marad. Minthogy pedig ennekutána a curatori esztendő nem Sz. György napkor, mint eddig, hanem a civilis

esztendőnek végével végződik; tehát a curator tartozik mindent elkövetni, hogy a papi, és mesteri bért karácson előtt beszolgáltassa, különben ha negligentiája, s conniventiája miatt morosus bérfizető lenne valaki, annak kárát maga fogja szenvedni."

„14-ik pont. Az ekklézsiában a jó rendnek, tisztességnek, illendőségnek fenntartására való vigyázás, a tiszteletes papnak, és a helybeli consistoriumnak segedelmével egybekötve, a domesticus curatornak egy nevezetes kötelessége."

„15-ik pont. Az ekklézsiabeli iskolára való gondosság is egyik fontos kötelessége a domesticus curatornak, főképen abban a részben, hogy minden szülék, kiknek iskolába járható gyermekeik vannak, a gyermekeiket hat évesen kezdve, tiz éves korukig, az iskolába való járástól el ne vonják, hanem azokat avagy csak a téli hónapokban szorgalmatosan feljártassák, és tanítassák. A mely végre köteles lészen a domesticus curator és loci minister minden visitatiokor, a gyermekek számát, hogy hányan légyenek a helységben, s mi ideüek? feladni, s azok közül kik járják az iskolát, s kik nem? irásba beadni. Minthogy pedig a tapasztalás szerint, igen sok szülék, csak hogy a gyermekek tanításáért való csekély fizetést elkerülhessék, készek gyermekeiket tudatlanságban növelni, nem taníttatni: a curatornak tehát kötelességévé tétetik, az ilyen nemtelen atyákat arra szorítani, hogy gyermekeiket, az iskolába feljártassák, és ha ezt nem cselekednék a tanításért való rendesfizetést az ilyeneken épen ugy megvegyék, mintha gyermekeik feljártak volna; hanem ezen esetben az ilyen pénzt csak fele résziben a mesternek, fele részben pedig az ekklézsia számára incassáltassa."

„16-ik pont. Hogy mind az ekklézsia javainak administratioja, mind jövedelme szaporitása s számba vétele körül való fáradozásáért a D. számadó curator némü-némiképen megjutalmaztassék, sőt olyas helyeken s személyekben az igyekezet felserkentessék; fizetése lészen minden esztendőként a purus és incassált proventusból a cameraticum beneficiumon kivül, mely önként bemegyen (mert a mi jövedelem restantiában maradott, itten nem vétetik tekintetben) ily proportio szerint, ugymint:

200 forintból	—	—	—	10.	fort.
300 „	—	—	—	25.	„
400 „	—	—	—	30.	„
500 „	—	—	—	35.	„
és 600 „	—	—	—	40.	„

„A 600. forintot felyül haladó s beveendő jövedelemből pedig 3 procento, az az, három forint minden száz után u. m.

700 forintból	—	—	—	40 + 3 = 43	frt.
800 „	—	—	—	43 + 3 = 46	„
900 „	—	—	—	46 + 3 = 49	„
1000 „	—	—	—	49 + 3 = 52	„

„Fennhagyatik az is, hogy tetszésében marad a domesticus curatornak, azon procento-beli részét elvenni, vagy az ekklézsiának vissza ajándékozni."

133. §.

Az egyházfiakról.

Az egyházfiak választatnak az egyházkebli tanács (domesticum consistorium vagy presbyterium) által, az 1861-ik évi alapszabály II. 7. p. szerint. Ezeknek a 100-ik Canonban elősorolt kötelességeik közül gyakorlat és későbbi egyházi törvények által, a templom bezárása, kinyitása és tisztántartása, a harangozókra, az ekklézsiai vagyonokra, papi s mesteri fizetésre és iskolákra vonatkozók pedig, az ekklézsiai gondnokokra ruháztatván által: az egyházfiak jelenlegi kötelessége csak is abban áll

1. a városi ekklézsiákban, hogy ők kötelesek az ur asztalát felkészitni, a szent vacsorát betegekhez vinni, az ahoz megkivántató borról és kennyérről valamint a templombani keresztelés-hez szükséges vizről is gondoskodni, a sacramentumok kiszolgáltatásához tartozó edényekre, terítőkre ügyelni s azokat az ekklézsia ládájában zár alatt tartani; valamint a kebli közgyülések és tanács tagjait összehivni, felügyelni az építkezéseknél sat.

2. A falusi ekklézsiákban pedig, hogy fizetés nélküli segédei a gondnoknak, a kebli gyülés és tanács tagjai összehivásában, munkások kivetésében, azoknak felügyelésében, urasztala körüli szolgálásban, kamat szedésben sat. szolgálati hivségök s ügyességök jutalmául presbyterré s gondnokká választásukat remélhetvén.

134. §.

b) Az egyházi pénztárnokokról.

Egyházi pénztárnokoknak neveztetnek az egyházi pénzbeli jövedelmeket kezelő személyek, kikre nézve az egyháznak minden pénzbeli vagyonai kezelését tárgyazó s 1823-ban 162. szám alatt kiadott közönséges normativumában, e következők határoztattak:

1. „az egyházi pénztárnokok választassanak, számadáshoz értő, őszinteségökről ismeretes és vagyonos személyek közül, a választottaknak az esperesi vizsgálat alatt levő ekklézsiák számadó

gondnokait s megyebiráit kivéve, megerősités végett az egyházi fő- tanácsnak felkelletvén jelentetni. A tanodák pénztárnokai az illető elöljáróság által neveztetnek ki, az ekklézsiákéi pedig az 1861-ik évi alapszabály 3. pontja szerint, az illető egyházkebli gyülés által választatnak-"

2. „Értesülvén az illető elöljárók az egyházi főtanács helybenhagyása felől, s a pénztárnok hivatalára feleskettetvén, a kezelése alá tartozandók neki átadatnak két ahoz értő biztos által lajstrom mellett, melyet mind a biztosoknak mind a régi pénztárnoknak vagy örököseinek mind az ujnak aláirásaikkal s pecsétjeikkel hitelesítni kell, a lajstrom egyik példánya felküldetik az egyházi főtanácsnak, a másik a helybeli levéltárba tétetik, a harmadik pedig az uj pénztárnoknál marad."

3. „A pénzesláda (cassa), pénztárnoki utasítvány, áttételi okmány (transpositionis instrumentum), egyszóval minden át adottak, által vételéről megismerő irást kell venni a pénztárnoktól s azt a helybeli levéltárban kell gondoson tartani. A hivatalába igy beigtatott pénztárnok kötelessége:"

4. „A veszedelemben forgó tőke pénzeket kamataikkal együtt felvenni, valamint azon tőkéket is, melyek után a kamat három év alatt nem önkéntesen, hanem törvényes lépések következésében fizettetett. — Ujabb rendelések szerint fel kell vétetni a tőkének is azon adósoktól, kik a lejárt kamatokért perbe fogatást várnak be."

5. „A mely adósok a kamatot pontoson nem fizetik, a fizetés ideje eltelése után három hónappal a pénztárnok által törvény utján kell hogy fizetésre szorítassanak, mit ha az elmulatna vagy félbe hagyna, a lejárt kamat kamatját fizetni tartozik."

6. „Ha a pénztárnok- megvesztegettetve, akár tőke, akár kamat pénz befizetése halasztása felett egyezősködnék s haladékot engedne, mint kötelessége ellen cselekvő, hivatalától megfosztatik."

7. „A pénztárnok kötelessége az adósok vagyoni állását szüntelen figyelem alatt tartani, hogy a gyengülni kezdőktől a tőke jó idején felvétethessék, a mi sem ezen, sem más esetekben meg nem eshetik a tanodáknál a gondnoki gyülés, az ekklézsiáknál pedig az egyházkebli tanács (domesticum consistorium- presbyterium) megegyezése nélkül."

8. „A meggyült kiadni való pénzeket, csak is az illető elöljárók hirével adhatja kamatra a pénztárnok, még pedig a tanodáknál, 300 m. f. (105 fr. o. e.) a nagyobb ekklézsiáknál pedig 100. v. cz. magyar frtoknál nagyobb mennyiségben."

9. „Az adóssági kötlevelek készitésében szem előtt tartandó szabályok :

„a. az adóssági levél mellé légyen téve záradékul a lekötött jószág törvényes tiszti aláirás alatt költ becsü levele, melyből kitessék, hogy a lekötött fekvő jószág legalább két annyit megér, mint a kölcsön;“

b. „légyen az adóssági levélre irva, hogy a hitelező testület, a lekötött jószágba igtattatott az illető törvényhatóság által, és hogy az adósság be is tábláztatott;“

c. „be kell irni az adóssági levélbe, hogy csak is azon nyugtatványok leendenek érvényesek, melyek az egyházi főtanácsnál, a titoknok, a tanodáknál az igazgató tanár (rector), és a tehetősebb ekklézsiáknál az első, vagy helybeli pap által láttamozva (viditezve) lesznek;

d. „az adóssági levélben meg kell emlitni azt is, hogy az idejében be nem fizetett kamat után, öt száztóli kamat fizettetik büntetés pénz gyanánt (5 procent poenale interusurium“);

e. „említést kell tenni az adóssági levélben arról is, hogy a pénz törvényes utoni felvétele (executio) alkalmával, a hitelező tetszése szerint vétethessen eleget akár a lekötött, akár más választása szerinti vagyonokból, és hogy ha lekötött jószágból a követelt tartozás s járulékai ki nem telnének, lehessen az elégtételt az adós más jószágaiban is szabad választás szerint folytatni.“ —

f. „A pénz felvételt s befizetést három hónapi felmondásnak kell megelőzni.“

10. „Azok, kik haszonbérrel tartoznának, követeltessenek a pénztárnok által a kötlevél értelmében.“

11. „A rendeseken kivüli minden más jövedelmet, a tanodáknál 100 v. cz. m. frtig a tanári kar, azon felyül pedig a gondnoki gyülés, az ekklésiáknál pedig — az egyház kebli tanács rendelésére (commissio) vehet be a pénztárnok, addig is a felfedezett adóssági levélnek vagy jövedelmeknek hiven gondját viselni, s az eltitkoltakat bejelenteni köteles lévén.“

12. „Mihelyt a tanodáknál 300, az ekklézsiáknál pedig 100 v. cz, m. frt. kiadni való pénz gyül, azoknak kamatra adatásukat eszközölni a pénztárnok kötelessége.“

13. „A rendszeresített (systemisált) fizetések, szabályai :

a. „ezen fizetések történjenek a polgári esztendő szerint, és hiteles jegyzékek alapján, melyet az elöljáróság félévenként köteles a pénztárnoknak kiadni ;“

b. „a tanári, papi és pénztárnoki fizetések évnegyedenként elö-

legeztethetnek, minthogy ezen hivatalbelieket azon fizetésnegyed (angaria) melybe életben lépnek, egészen illeti, ha az alatt meghalnának is; a kisebb fizetésüeket (salaristák) pedig, milyenek, p. o. az osztálytanítók, harangozók sat. csak esztendejök végével kell kifizetni, még pedig a tanodáknál az igazgató tanár, az ekklézsiáknál a kebli gondnok által eleve láttamazandó nyugta mellett.“

14. „A rendszerinti fizetéseken kivül 100 v. cz. m. frtig a tanári kar, azon felyül pedig csak is az elöljáróság (curatoralis) gyüléséből kőlt utalványra fizethet a pénztárnok a tanodáknál.“

15. „Köteles a pénztárnok a kiadott minta (furmulare) szerint vezetendő naplóba a bevételeket s kiadásokat naponként egy más után beirni, s ezen kivül a tőke pénzek lajstromát (capitalium liber) is vezetni, melybe iratnak a kiadott tőkék, azok folyó, — befizetett s illetőleg fizetetlen kamataival együtt.“

16. „Köteles a pénztárnok minden kiadásait hiteles és olyan nyugtákkal bizonyitni, melyekben fel legyen irva ki? menynyit? — minő alapitmányból? — mi czim alatt mennyi időre vagy is melyik fizetési negyedre- hónapra- esztendőre? melyik pénztárnok keze alatti pénztárból, hol? mikor? vett ki és ha a fizetés utalványra történt, annak is — kelése ideje s száma is jeleltessék ki.“ —

17. „Tartozik a pénztárnok a kiadva levő minta szerinti számadást készítni, és azt minden év végével az illő helyre ellátás végett beadni, mit ha az év betelése utáni három hónap alatt sem teljesítene, 24 pengő pénzbeli mfrtal büntettetik, s ha azután sem adná be számadását egy hónap alatt 48 p. p. mfrtal lakol, mely büntetéspénz azonban nem vétetik fel rajta rendes uton (hanemha hivatalából kilépett volna) — hanem fizetésének ennyi részét veszti (lásd az 1839: 235 sz. alatti E. rendeletet is), az ötödik hónap lejártával költségére számadást készitők neveztetvén ki.“ —

18. „Tartozik a pénztárnok a helybeli számoltató széket (domestica exactoria) és az egyházi főtanács számoltató hivatalát (consistorialis exactoratus) magára nézve illetékes törvényszéknek ismerni el.“: —

19. „Köteles a pénztárnok számadásai eredetijét (inpura ratioit) megtartani, mig feloldoztatnék, a kitett nehézségek megoldhatása végett.“

20. „Ha az illető elöljáróságtól kinevezendő személyek általi véletlen, s évenként ismételni kellető pénztár vizsgálásakor, fogyatkozás találtatnék, a pénzbeli hiányt köteles a pénztárnok tüstént ki-

pótolni a magáébol, ki a tetemesebb visszaélés és gondatlanság eseteiben, hivatalából is kitétethetik.“ —

21. „A fennebb elősorolt pontokat magában foglaló utasítványában ki kell határozottan fejezni a pénztárnok fizetését is.“

22. „A pénztárnoki utasitványt annak megtartására magát kötelezőleg, kell a pénztárnoknak aláirni, s azon kivül felesége is tartozik innepélyes jót-állási vagy is kezes levelet adni (formalis cautionlis.)“ —

II. A patronusokról.

135. §.

Ezen nevezet értelméről.

Patronusoknak neveztetnek:

1. Polgári törvényeink szerint mint fennebb közöltetett, egyházunk mind azon világi tagjai, kik nemesi kiváltsággál birnak, s valamely magyar vagy székely földi helységben birtokosok. Ezek:

a. az egyházi főtanács teljes gyülésének tagjai (A. C. 1. R. 1. Cz. 3. cz.)

b. papnak s mesternek tartoznak 12 frt. büntetés terhe alatt legalább annyit fizetni mint egy paraszt émber, még azon esetben is, ha jószágtalanok volnának (AC. 5. R. 46. E.);

c. kötelesek az ekklézsiai épitmények felállításában s fentartásában segedelemmel lenni, ezen segedelmezés mértékének az illető ekklézsiák elöljárói által elpróbálandó egyezősködés utján kelletvén helységenként elhatároztatni, s az igy létesitett egyezményeknek az illető ekklézsiák jegyzőkönyveibe iratni; az egyezés elpróbálása sükertelen eseteinek pedig az egyház megyei elöljáróság által az egyházi főtanácshoz kelletvén feljelentetni, mely módját fogja találni annak, hogy a nemesek is ezen törvényes kötelességök teljesítésére reá birattassanak (1836: 133. sz. E. R.)

2. Az átalános egyházi jogtudomány szerint azok, kik helyet adtak a templom építésre, vagy templomot épitettek, vagy a meglevő templom számára tetemes jövedelmet ajándékoztak, bármely állapotu s nemü személyek légyenek is (patronum faciunt fundus, aedificatio, dos). Ezeknek akaratja ellen pap nem rendeltethetik (Ulászló 3. D. 66 cz.).

3. Egyházunk régi gyakorlata szerint a birtokos nemesek közül is esak azok hivatnak patronusoknak, kik a papnak

10, a mesternek pedig 5 kalongya buza kepét fizetnek legalább. Ezek a templom s más ekklésiai épületek javítása, ekklézsiai, papi s mesteri földek mívelése körüli munka tételtől mentesítvék ugyan, de midön templom, papi s mesteri lak ujból épittetnek, legalább két annyi részvéttel tartoznak lenni mint egy közrendü kepefizető. —

4. „Az 1861-ik évben költ alapszabályok szerint, patronusnak neveztetik, mint már fennebb is közöltetett, mind azon buzgó, vallásos tagja anya szent egyházunknak, ki valamely egyházat alapit, annak templomhelyet ajándékoz, templomot építtet, az egyház fenállhatása tekintetéből tetemes menynyiségü tőkét ajándékoz; továbbá iskolaházat, pap- és mesterlakot épittet, vagy valamely egyháznak folytatólagos fentartásába oly nagy mértékben foly be, hogy ezen segély nélkül azon egyház rendeltetéséhez képest fenn nem állhatna; továbbá bármely olyan tag, a ki pap és mester fizetésében oly tetemes részt veszen, mely nélkül azon egyház papot és mestert nem tarthatna, vagy ha igen is, azok nagyon szegényül lennének fizetve; végre azok, kik a papnak legalább tiz, a mesternek legalább öt kalongya kepét fizetnek s az egyház minden nemü terheiben a közönséges béradó gazdához mérve legalább kétszeres arányban vesznek részt."

„A patronatusi jogot illetőleg, hogy ha valaki valamely egyháznak bizonyos meghatározott czélra, vagy határozatlanul, akár éltében valamely ajándékot ád, akár halála utánra véghagyományilag valami alapitmányt hagyományoz, az ezekből folyó jogokra nézve, sem az egyházi gyülekezet, sem az egyházi felsőbbség által, rövidséget nem szenvedhet, a határozatlan jellemü ajándékoknál, rendelkezési s felügyeleti joga mind végig megmaradván, határozott czélokra tett ajándékozásai vagy véghagyományilag tett alapítmányai, csak is rendeltetésök szerint kezeltethetvén. Igy például, ha valaki egy-egyházat alapit, azt fenntartja, és fennállását halála utánra is egy maga biztosítja, a pap- és mesterválasztás joga az alapítót s illetőleg örököseit illeti; más esetekben, hol nem egyedül a patronus tartja fenn az egyházat, a papválasztási szabályok szerint a népnek is befolyása van a pap és mesterválasztásba; vagy továbbá, ha valaki valamely fekvő birtokot vagy bizonyos tőke pénzt ajándékoz vagy végrendeletileg hagyományoz bizonyos czélra, az alapitó s illetőleg örökösei hire és beleegyezése nélkül azon adomány vagy véghagyomány körül semmi változtatást tenni nem szabad, a határ ozatlan czélu ajándéknál vagy hagyománynál azonban, csak az alapitó

nak engedtetik rendelkezési jog, az örökösök legfennebb annyira jogosíttatnak, hogy az elpusztulástól védelmezzék s elfecsérlését, vagy helytelen czélokra fordítását az illető egyházi felsőbbség által meggátolják."

III. A köznépről.

136. §.

Ennek egyházi állásáról.

Köznép (plebs) nevezete alatt jönnek egyházunknak az elősoroltakon kivüli minden világi tagjai, kik béradó közgazdáknak szoktak neveztetni. Ezek, ha a papnak s mesternek kepét fizetnek s az ekklézsia terheit hordozzák, tagjai az ekklézsia gyülésének és név szerint jogosítva vannak, mind arra, hogy pap (s mester) csak is megegyezésökkel hivattathatik (14. C.), mind arra, hogy megegyezésők nélkül a leány ekklézsiák az anya ekklézsiáktól el nem szakasztathatnak (32. C.), valamint az 1861-ik évi alapszabályok értelmében a képviselők választására is; kötelezettek lévén ellenben, minden az ekklézsia érdekében szükséges kézi- s fuvaros szolgálatok teljesítésére, és a papi s mesteri kepe fizetésére.

Második szakasz.

Az egyházi vagyonokról s azokra vonatkozó jogokról.

137. §.

Mi neveztetik egyházi vagyonnak,

Egyházi vagyonnak neveztetnek átalában mind azon dolgok, melyek rendeltetésöknél fogva, az egyház czélja valósításának eszközei. Ilyen vagyonok nélkül egyházunk, czélja valósítására nem munkálkodhatván (Helv. Conf, 28. f.), midőn egyházunk nem csak jogositva, hanem kötelezve is van arra, hogy rendeltetése szerint munkálódjék, jogosítva sőt kötelezve is van egyházi vagyonok szerzésére és birására.

Első czikk.

Az egyházi vagyonok nemeiről.

138. §.

Ezeknek osztályzata.

Az egyházi vagyonok vagy fekvők (bona immobilia), milyenek a püspök-, ekklézsiák- és iskolák jószágai; vagy ingók (bona mobilia), milyenek a szent edények, egyházi jövedelmek, és alapítmányi tőkék.

I, Az egyházi fekvőkről.

139. §.

1. A püspöki jószágokról.

Püspöki jószágoknak neveztetnek azon fekvők, a püspök enyedi lakházán s ahoz tartozó külsőken kivül, melyeket egyházunk püspöke Gilányi Gergely 1667-ben költ végrendelete következtében az 1693 aprilise 9-én költ vallási pótlék-diploma 1-ő pontja és az 1752. julius 22-én és 1753, junius 2-án költ királyi resolutiok által is biztosítottan, ezen hivatalánál fogva használati teljes joggal bir. Állnak ezen jószágok kövárvidéke Felső Fentős s Nagy Körtvélyes, B. Szolnok vármegye Karulyfalva nevezetü falvaiban levő fekvőkből, és Alsó fejérvármegye boros Bocsárd nevü falujabeli részjószágból, melyeknek a fiscalitások közüli kivétetését az ország rendei 1794-ben szorgalmazták, törvényczikket is terjesztvén fel e tárgyban (mint láthatni az ezen évi országgyülés J. K. 383 és 384-ik lapjain), de a mely még nem nyerhetett fejedelmi megerősítést.

Ezen püspöki jószágok egyházunk tulajdonai levén, a püspök azokra nézve csak is haszonvételi joggal bir, a birtoklási jog körébe tartozó minden jogok szabad gyakorolhatása mellett. Az ezen jószágokhoz tartozott urbéresek is felszabadíttatván a földtehermentesítési országos intézmény által, az urbériségek megváltásáért fizetett összegek az egyházat, évenkénti kamataik pedig a püspököt illetik.

140. §.

2. Az ekklézsiák jószágairól.

Az ekklézsiák jószágai nevezete alatt befoglaltatnak, mind azon fekvők, melyek az ekklézsiák tulajdonai, név szerint:

1. A templomok-, tornyok-, czintermek és iskolaházak, melyeknek mind épithetésére jogosíttatott, mind a meglevöknek háboríttatás nélküli birtokolhatására nézve biztosíttatott egyházunk, az 1791: 55. czikk által.

2. A parochialis régi örökségek (AC. 1. R. 1. Cz. 10. cz.) vagy is a papi, tanítói, énekvezetői lakok az azokhoz tartozó szántókkal, kaszálókkal és szőlőkkel együtt. Ezek az illető pap-, tanító- és énekvezető által birtokoltatnak csupán haszonvételi joggal (az azokban okozott kár megtérítésének terhe alatt 26. 27. C.), és a külső tartozandóságok canonica portionak is szoktak neveztetni, azok mennyisége az 1780: 418 számu főkormányszéki rendelet által ugy lévén meghatározva, hogy a mennyiben a szántók mindkét fordulón 20 hóldra, s a kaszálók 15 szekér szénát termő helyre nem terjednének, ezen mennyiségre a közhelyekből pótoltassanak ki. A papok változása esetében a canonica portio illetősége elitélésére nézve a változott földviszonyok tekintetéből az 1862-ik évi köz zsinaton kérdés tétetvén, 87. szám alatt helyben hagyatott azon eddigi gyakorlat, hogy az őszi vetés termése legyen az elment papé, a tavaszi pedig az uj papé.

3. Mindazon fekvők, melyek az elősoroltakon kivül az ekklézsiák által tulajdonosi joggal birtokoltatnak. Ezek jövedelmeinek az ekklézsia szükségei fedezésére kell fordíttatni (100. C.) s névszerint, azon erdők jövedelmeinek pedig, melyek a székely földön szentegyház erdejének hivatnak templom épületére (CC. 5. R. 19. E.).

Ezen elősorolt fekvőkre nézve tudni kell, miként:

a. azok nemesi mentségességgel birattak, a mit bizonyit mind az, hogy a papok s iskolák házaira sem békességes időben (AC. 3. R. 21. Cz) sem had idején 200 frt büntetés terhe alatt (AC. 5. R. 24. E.) katonaság épen ugy nem szállásoltathatott, mint a nemesi lakokra; mind az, hogy az ekklézsiák fekvő vagyonai a köz adótól épen ugy mentek voltak, mint a nemesi szabad birtok, mit a főkormányszéknek 1790-ben 472. szám alatt költ rendelete azon hozzáadással ismert el, hogy a mely ekklézsiákban a canonica portio a szabály szerinti mennyiséget nem érné el, a papok közadó alá tartozó saját fekvőiből annyi az adótól és közterhektől ment légyen, a mennyi által a canonica portio szabály szerinti mennyiségre pótoltathatik.

b. Azok, kik eleitől fogva egyházhoz tartozott jókat elfoglalnak, magok hasznára fordítanak, vagy elidegeníteni akarnak, és az esperes által felszólítandó tisztek általi megintetésök után 15 nap alatt

vissza nem adnák, közöltetvén a fiscalis directorral a jószág elfoglalását, megintetést, s annak sükeretlen voltát bizonyító irományokat, az, a helybeli tisztek által, a kárpótlásnak s 1000 frt. büntetésnek felvétetése mellett, az elfoglalt jókat visszaadatja (AC. 1. R. 5. Cz. 1. cz.). Ezen eljárásnak a régibb foglalások követelésére kelletvén használtatni, hasonló merények ujabb esetei megtorlására, halogatás nélkül kell követni az esetekhez képest a birtokháborítók elleni eljárást szabályozó törvények által kijelölt utat, még pedig az egyházmegyei világi és papi kivatalnokok felelősségének terhe alatt (1832: 34. sz. E. R.).

c. Az ekklézsia tulajdonainak egyházi személyek által használtatott része, azoknak adósságai vagy az általuk okoztatott kár lefizetése végett el nem foglaltathatnak, azok nem lévén ezen személyek tulajdonai, s az elégtétel ennél fogva csak is az ezen fekvők őket illető jövedelmére s terményeire terjesztethetvén ki.

d. Az ekklézsiák jószágainak az illető ekklézsia egyházkebli tanácsának határozata következésében kell haszonbérbe adatni, (1861-ik évi alapszabály II. 8: 6. pont) még pedig eleve kihirdetendő napon s az egyházmegyei tanács által kinevezett biztosok közre munkálásával tartandó közárverezés utján; mit is az illető ekklézsiai elöljárók ha elmulatnának, az ekklézsia kárát s lehető hátramaradását maga a helybeli elöljáróság köteles az ekklézsiának megforditni s kifizetni (1839: 42. számu E. R.). Név szerint az ekklézsiák erdei fája is a fennirt módon adathatik el.

e. Az egyházkebli közgyülésnek s tanácsnak az ekklézsiák fekvő vagyonaira vonatkozó határozatai végre nem hajtathatnak, míg az illető egyházmegyei tanács által helyben nem hagyatnak, a fontosabbaknak például a vásárt, cserét s elidegenitést tárgyazóknak, helybenhagyás végett az egyházi főtanács elébe is felterjesztetni kelletvén: az 1861-ik évi alapszabályok értelmében.

141. §.

3, Az iskolák jószágairól.

Azon fekvők, melyeken a falusi és városi ekklézsiák iskolái feküsznek, járulékaikkal együtt az illető ekklézsiák tulajdonai lévén, az iskolák jószágai azon fekvők, melyek a tanodák birtakában vannak. Ezen jószágok békés birtokára nézve ugy biztosíttattak a tanodák a Leopl. Dipl. 2-ik pontjában, hogy a melyeket annak kelésekor birtak, azoknak birtokában nem fognak háboríttatni. Név szerint a Fejérvárról N. Enyedre átszállított főtanoda a dicső emlékezetü

Bethlen Gábor fejedelemtől adomány utján nyert fekvő jószágai örök birtokára nézve oly módon biztosíttatott az AC. 1. R. 10. Cz. 3 czikkében, hogy a mennyiben azok közül némelyek fiscalitások lennének, olyanoknak mindaddig nem fognak nézetni, mig azon főtanoda azokért mint fiscalitásokért háboríttatni nem fog. Mihelyt azonban a főtanoda birtokából akár egyének akár a Fiscus birtokába jutandanak, azonnal fiscalis jókká válnak, vagy is örökösön többé el nem fognak idegeníttethetni, ezen rendelés a főtanoda birtokában levő s fejedelmi adományózhatás alá tartozott fekvőkre ki nem terjesztethetvén, s azok- mások jogai sérelme nélkül békésen birtokoltathatván mind a főtanoda, mind azok által, kiknek birtokába törvényszeresen jutni fognak. Ezen jószágok más iskolák és ekklézsiák vagyonaival együtt hajdan a püspök felügyelete alatt kezeltettek a 91. Canonból láthatólag; most azonban az idézett approbatalis törvény értelmében, az enyedi főtanoda elöljárói közvetlen kezeltetése alá vannak rendelve, az egyházi főtanács felügyelete alatt.

Az iskolaházakba még had idején sem szállásoltathattak katonák 200 frt. büntetés terhe alatt, (AC, 5. R. 24. E.).

II. Az egyházi ingó jókról.

142. §.

1. A szent edényekről.

Szent edényeknek (vasa sacra) neveztetnek, melyek a sacramentumok kiszolgáltatásához szükségesek. Ilyenek a 100-ik C. szerint a keresztelő tál (baptisterium), kanna (cantharus), kehely vagy pohár (calix), tányér (discus), kendő vagy keszkenő (linteolum), melyeknek az egyházfi (falukon jelenleg a gondnok) közvetlen felügyelete alatt szokott helyen kell az ekklézsia ládájában tartatni. Az elősorolt edények nem azért neveztetnek szenteknek, mintha azok magokra nézve anyagi tekintetben más ugyan azon nemü dolgok feletti szentséggel birnának; hanem a mennyiben oly szertartásnak eszközeivé rendeltettek, mely egyházunk tanja szerint szent jellemmel bir. Ez okon fel sem szoktak szenteltetni ezen edények, s mihelyt rendeltetésök szerinti használatuk megszünt, többé szent dolgoknak sem neveztetnek.

143. §.

2. Az egyházi jövedelmekről.

Egyházi jövedelemnek neveztetik széles értelemben mind az, a mit az egyetemes egyház, annak tanodái s ekklézsiáinak fekvői,

ingóságai, s jogai jövedelmeznek; szorosabb értelemben pedig, a 25-ik Canon szerint (publicus ecclesiae reditus) az, a mi a papoknak, s iskolamestereknek fizettetik. Ilyenek voltak eleitől fogva a k ę p e, és d é z m a.

144. §.

a. A kepéről.

K e p é n e k neveztetik a papoknak s iskola mestereknek hallgatóik által fizettetni szokott jövedelme, mely hajdan háromféle volt az AC. 1. R. 5. Cz. 1. czikke szerint, vagy olyan t. i. mely e l e i t ö l f o g v a r e n d s z e r i n t j á r n i s z o k o t t papi jövedelem, vagy olyan mely évenként s z e g ő d é s s z e r i n t h o l t ö b b ü l ő h o l k e v e s b ü l ő f i z e t é s; vagy olyan, melyet a patronusok kényök szerint ajándék gyanánt adtak a papoknak. Azokat, kik a régi kepét tisztek általi megintetésök után sem szolgáltatnák ki, ha nemesek 100, ha falusi közönségek 12, ha pedig nem nemes állapotu személyek, 3 frt. büntetéssel lehetett az idézett törvény szerint a fizetésre szoritni, a mit a gyakorlat oda módosított, hogy az illetők feljelentvén a hátrálékosokat, tartozásuk mennyiségének is kijelölése mellett, akár a megyei zsinatnak, akár az egyházmegyei tanácsnak, ezeknek átirása következtében az illető polgári hatóság, felvéteti a hátrálék-kepét. Esztendőnként s z e g ő d é s s z e r i n t h o l t ö b b ü l ő h o l k e v e s e b b ü l ő papi s mesteri fizetés jelenleg nem létezik, a hivatalba lépés előtt esetenként az illető esperesnek bemutatandó ugy nevezett papi s mesteri conventioban kijelölt fizetés állandó, s időközben a felek kölcsönös megegyezésével is csupán az egyházi felsőbbség beleegyezésével lévén változtatható. A k e g y e l e m t ő l f ü g g ő f i z e t é s e k r e nézve pedig, nem lehet helye kényszerítésnek, azok a 25-ik Canon szerint sem tartathatván fizetésnek. Ennélfogva k e p e nevezete alatt érthetni csupán azt, a mit az idézett törvény, e l e i t ő l f o g v a j á r n i s z o k o t t p a p i j ö v e d e l e m n e k nevez. Ennek minősége s mennyisége sem átalános egyházi törvény, sem átalános gyakorlat szerint, ki nem jelöltethetik, az nem csak egyházi megyénként, hanem ugyan azon megyében is ekklézsiánként különböző lévén. Ezen különbözőségnek okát azon hajdani s mind a polgári törvénykönyvben (Comp. Const. 1. R. 1. Cz. 3. cz.), mind az egyházi törvényekben (18, 19, 34. C.) látható intézményben kereshetni, mely p a p m a r a s z t á s n a k neveztetett s ab ban állott, hogy a papi szolgálat csak is egy évre igértnek és elfogadottnak tartatván, valamint a papok évenként más ekklézsiába igérkezhettek, ha hallgatóik marasztását

el nem fogadták, ugy az ekklézsiák is más papot fogadhattak, a mi mind annyiszor szegődés szerint hol többülő hol kevesebbülő, s ennélfogva ekklézsiánként, s ugyanazon ekklézsiában időnként különböző fizetés ajánlása s elfogadása mellett, mint egy alku szerint történt. A papmarasztás ezen intézménye helyébe elébb szokás s későbben törvényhozás utján is a papi szolgálat állandósíttatása léptettetvén, ez a fizetés állandósítását is eredményezte, a mi azon intézkedés által is eszközöltetett, hogy 1756-an összeiratván az ekklézsiák vagyonai, ezen összeiratba (Conscriptio) beirattak, az ekklézsiákban akkor fennállott különböző papi fizetések is, melyek az óta mostanig fenn is tartattak a kepe fizetőket kötelezőleg, a mennyiben későbben az egyházi felsőbbség helybenhagyásával változtatást nem szenvedtek. A dolog ezen állásában, a kepe jelen állásáról, csak is e következendőket közölhetni:

1. a papi s mesteri kepe minősége s mennyisége csupán ekklézsiánként és azon egyezmény (Conventio) alapján határoztathatik meg, mely mellett az illető ekklézsia jelenlegi papja s iskolamestere hivatalukba léptek, azok arra csak is akkor hatalmaztatván fel, midőn az ekklézsia által kiállitott s általuk elfogadott egyezményre reá irta helybenhagyását az illető esperes, kinek kötelessége vigyázni arra, hogy abba az eleitől fogva járni szokott minden jövedelem be legyen irva. Azon pap és mester, a ki egyezmény szerinti rendes béréből megválasztatása eszközlése végett valaminek elengedésére kötelezné magát, mint az egyházi vagyon meglopója, elrekesztethetik hivatala folytathatásától a közelebbi k. zsinatig (25. C.), szabadságukban állván egyébiránt hivatalba lépések után, szegényebb hallgatóikkal hátralékkepéjök felett egyezösködni, s azt el is engedni.

2. Az illető egyezményben megirt egész kepe fizettetik vagy füst szám szerint, az az egy házas teleknek összes gazdái által, vagy ágy szám szerint, az az ugy, hogy az ugyanazon telken lakó egynél több házasok, mint megannyi külön gazdák, egy-egy külön egész kepét fizetnek; még pedig mind két módszerint a férfiak özvegységre jutásuk után is, az özvegy asszonyok pedig csak azon esetben, ha külön folytatják gazdaságukat, különben csupán félkepének fizetésére lévén kötelesek.

3. A kepe összege áll a következő fizetésekből:

a. gabonából s név szerint buzából és zabból, melyet meghatározott számu s be is szállitandó kalongyákban vagy vékákban fizettetnek, csak nem átalános szabály lévén az, hogy a mely gazdának

10—20 kalongya s több buzájok és zabjok terem, azok kalongyával; a kiknek pedig kevesebb terem, vékával fizessék gabonakepéjöket, ezek annyi véka buzát és zabot tartozván fizetni, a mennyi kalongyát kellett volna különben fizetniök. A buza vékája 3, a zabé 2 véka nyers csős törökbuzával is szokott fizettetni. A rikán belől a kiknek hat kalongya buzájok se terem,egy o s z p o r á t vagy is 45-krt. fizetnek. A hol a kepe vékával fizettetik, a véka kisebbülése esetében a kepe nem kevesedhetik,annak szokott mennyiségben kelletvén fizettetni (CC. 1. R. 1. Cz. 5. cz.)

b. tüzi fából, köz erdős helyen minden kepefizető gazda egy szekér fát tartozván adni, más helyeken pedig, meghatározott számu kubik fát lévén kötelesek a gyalogszeresek vágni s ölbe rakni, a szekeresek pedig beszállítni rendszerint az ekklézsia erdejéből, ezen tüzi-fa összegének $^2/_3$-da a papot, $^1/_3$-da pedig az iskolamestert illetvén, lakhelyeikre be is szállítandólag;

c. meghatározott számu veder mustból, a bort termő helységekben, a mi némely ekklézsiákban mint külön fizetés, másokban pedig zab helyett is szolgáltatik;

d. az ugy nevezett c a n o n i c a p o r t i ó b a n hirt földeknek egyezmény szerint elvállalt trágyázásából, bemiveléséből, a termés le és betakaritásából, a rétek lekaszálásából, a széna és sarju megcsinálásából és behordásából, és mindezeknek valamint a szalmás kepének is, asztagokba s illetőleg boglyákba vagy kazalokba rakásából s ezek be is fedéséből;

e. az ugynevezettt s t o l á b ó l, mely a falusi ekklézsiákban esketésért 3 ezüst márjás, vagy is 51 kr., temetésért 24 kr. a béradó gazdák s nőkért ez sem fizettetvén, keresztelésért egy kenyér és egy tyuk vagy ezek helyett 12 kr. p. p.

4. A kepe maga rendes idejébeni beszolgáltatása az ekklézsiai gondnok kötelessége, mit ha az, évenként karácson előtt, hanyagsága miatt be nem végezne, kártéritéssel tartozik.

Végre megjegyeztetik, hogy van oly ekklézsia is, név szerint a maros vásárhelyi, melyben a hallgatók semmi kepét sem fizetvén, négy papja az ekklézsia jövedelmeiből fizettetik; és hogy vannak oly ekklézsiák is, például a mezőmadarasi, mezőkövesdi, makfalvi sat. a marosi egyház megyében, melyekben a kepe nagyobb részint az ekklézsia testületi vagyonával magváltatván, a pap és iskolamester a váltsági tőke kamatjával fizettetnek. Az ekklézsia testületi vagyona, annak csak is testületi czéljai valósítására használtathatván, s név szerint azon tartozás törlesztésére, melylyel a

hallgatók a pap és mester irányában személyökre vonatkozó szolgálatokért tartoznak, nem fordíttathatván: ezen fizetési módok, még azon esetben sem volnának igazolhatók, ha a protestantismus szellemével és érdekével megegyeztethető volna a fizetésöket hallgatóiktól igényelhető papokat s mestereket, az ekklézsia által fizetett hivatalnokokká változtatni, a viszonyok kegyeletességének megszüntetésével; és ha tanácsos lehetne, az előre látólag főleg terményekben alapított papi s mesteri fizetést, a csődök s devalvatiok veszélyeinek kitett tőkék kellő pontossággal befizettetni nem szokott kamataival cserélni fel.

145. §.

b. A dézmáról.

Dézma, vagy annak negyede Quarta név alatt, mely a törvény által kijelölt termények s állatok tizedében állott, fizettetett valamely helység határának birtokosai által azon papnak s egyházi tanítónak (A. C. 1. R. 5. Cz.), a ki arra jogosítva volt (ha szinte más falusiak lévén, prédikátioját nem hallgatták is a C. C. 1. R. 1. Cz. 5. cz. szerint). A papi s illetőleg mesteri fizetés ezen nemére nézve meg kell jegyezni, miként az 1848-ik évi földtehermentesitési törvények által, a dézmák eltöröltetésének elve kimondatván, az a papoknak fizettetni azonnal megszünt, a nélkül, hogy az igért kárpótlásnak teljesitése által, számos papok e miatt tetemesen s néhol csak nem merőben megcsökkent fizetése, mind ez ideig kiegészittetett volna; ezen még függőben levő szövevényes dézma kérdésbeni tájékozódhatás végett, meg kell különböztetni, a papi fizetésül szolgált dézmákat, melyek lehettek:

1. majorság birtokokra (allodium) hajdani alapítók által érvényesen fektettek. Ezek nem lévén megszüntetve az 1848-ik évi földtehermentesitési törvények által, az illető alapitmányi levelek s azok érvényét tettlegesen tanusító gyakorlat (usu roboratio) alapján, jelenleg is terményileg (in natura) követeltethetnek.

2. Szászföldiek s névszerint a szászvárosi, tordosi kóbori és vizaknai papjaink által élvezettek. Ezen dézmák az 1848. 6. czikkben névszerint megszüntettettek, az illető papok által azokért a közkincstárba confirmationis taxa, census cathedraticus, principis legatum nevezetek alatt fizetett és minden egyéb a dézmaszedés fejében teljesített tartozásokkal együtt, állami kárpótoltatás biztosítása mellett, melyet a nevezett ekklézsiák papjai, épen azon mértékben igényelhetnek, mint a többi dézmajogot vesztett szászföldi lutheranus papok.

3. Volt urbéresek által fizetettek, melyek ismét lehetnek

a. olyanok, melyek a régi magyar királyok s nemzeti fejedelmek adományai, vagy törvény alapján szedettek az illető papok vagy egyházi tanítók által, s állottak többnyire az illető urbéresek által fizetni kelletett többféle dézmák negyedében (quarta II. Ulászló 3. V. 50. cz; AC; 1. R. 5. Cz. CC. 1. R. 1, Cz. 5. cz.) s melyekre nézve az illető papságok (parochiae) a Leop. Dip. 2-ik pontjában biztosíttattak az iránt, hogy azoknak élvezetében sem a fejedelmek, se mások által nem fognak háboríttatni. Ezen dézmák is megszüntettettek az 1848-ik évben, államí kárpótlás igérése mellett, melyet az illető papságok, mint volt dézmajogositottak épen ugy igényelhetnek saját nevökben, mint a volt földesurak vesztett dézmáikért.

b. Olyanok, melyeket az illető papok- s egyházi tanítók, alapítmányi levelek vagy végrendeletek alapján kaptak az alapítók s illetőleg azok örökösei volt urbéresei által fizetni kelletett dézmákból; még pedig vagy ugy, hogy illetőségöket maguk szedték a dézma-kötelesektől, vagy ugy, hogy az illető földes ur számára felszedett dézmákból adatott ki alapitmányi illetőségök. Ezen dézmák is meglévén szüntetve kárpótlás igérése mellett, azt az első esetben a volt dézmajogosítottak magok igényelhetik az államtól, a második esetben pedig az illető földes ur dézma kárpótlásának szabály szerinti tárgyaltatása alkalmávali bejelentés utján igényelhetik azt, hogy a földes ur számára kijelölt dézmakárpótlási összegből, a dézmajogos papság s egyházi tanítóság nevére utalványoztassék, az élvezett illetőségnek megfelelő kárpótlási tőke, igényelhetőleg lejárt kamataival együtt.

146. §.

3. Az egyházi közpénztárról.

Az egyetemes egyház közszükségei fedezésére rendelt pénzalapnak nevezhetni, azt,

1. mely azon tőkepénzekből s jövedelmekből áll, melyeket az egyházi főtanács mint legfőbb egyházi kormányzó testület közvetlen felügyelete alatt saját pénztárnoka által, s az egyházi főtanács teljes gyülése előtt számot adólag kezeltet. Ezen tőkék s jövedelmek nagy része, az alapitók által név szerint kijelölt czélokra lévén rendeltetve, az egyházi főtanács által kezeltetett jövedelmeknek csak is jelentéktelen része fordíttathatik az egyház közszükségei fedezésére;

2. azon élőtőkének s közpénztárnak is nevezett pénzalapot, mely a lelkek száma után évenként fizetendő egy-egy krajczár

összegéből áll, és a mely az 1862-ik évben az egyházi főtanács által is helyben hagyott k. zsinati 69. sz. alatt költ határozatban következendőleg szabályoztatott:

a. „ezen önkéntes adakozás utján alakulandó közpénztárbani befizetést koránt-sem ugy kell értelmezni, mintha minden egyházban minden lélektől fejenként kellene az egy-egy krt. felvenni; hanem csak ugy, hogy akármelyik ekklézsia évenként annyi krt fizet ezen közpénztárba, a hány lélek van az ekklézsiában; az öszszeg összeszerzése pedig, vagy is azon alapnak s kutfőnek kikeresése, melyből az ekklézsiára lélekszám szerint esendő krajczárok az egyház tagjai befolyásával kifizettessenek, mindenik egyház papjára és presbyteriumára bizatik, ilyen módnak ajánltatván, hogy az évi termés begyüjtése után a pap és presbyterium nevezzenek ki keblökből két kéregetőt, kik az egyház tagjait házaiknál keressék fel terményekbeni adakozásvégett; önként értetvén, hogy ezen alap és kutfő az ekklézsiák köz-cassája teljességgel nem lehet."

b. „A közpénztár számára az egyes egyházak által fizetendő összegre nézve kulcsul szolgál az anya szentegyháznak névkönyvében évenként kimutatott lélekszám."

c. „A lelkészek és presbyteriumok által találtassanak meg évenként vagyonosabb hiveink anyaszentegyházunk szükségei fedezésére való segedelmezésre, kiktől minden bizonyossággal adandó nagyobb segélyezés eredménye a leend, hogy midőn anyaszentegyházunk több pénzről rendelkezhetend, a szegényebb vagy felmentett egyházak nem fizetése az által pótoltatni fog."

d. „Az egyházak által adandó évenkinti önkéntes adakozás a helybeli pap és presbyterium által felszedendő, a vizsgálat alkalmával beadandó, s a közelebbi k. zsinatra fölviendő."

e. „Ezen közpénztárból fog évenként kiadatni a püspöki 1200. e. frt. pótló fizetés."

f. „A mi a püspöki fizetésen felül marad, minden évben fordíttassék a népiskolák segedelmeztetésére."

g. „Hogy minő mértékben osztassék ki a püspöki fizetésen felől megmaradandó összeg a népiskolák között, azt minden évben a megyei zsinatok felajánlása alapján a k. zsinat határozza el, s a kiosztás az egyházi főtanács jóváhagyása után történjen meg."

h. „A begyült összegről, valamint annak hová fordításáról mindig világos és kimerítő részletes kimutatás légyen az évenként kinyomandó k. zsinati jegyzőkönyvekben."

Ezen közpénztárnak életbe léptetése az 1862-ik év végeig el-

halasztatott, mig az átalában életbe léptettetnék, a püspöki pótló fizetés az eddigi mód és gyakorlat szerint felszedendőnek, s a k. zsinatra felvitetendőnek határoztatván.

Hogy ezen ugy nevezett közpénztár alapítása által, melyből még csak a népiskolákra is alig fog évenként 800 frtnál több fordíttathatni, egy valódi egyházi közpénztár alapításáróli gondoskodás szükségének égetősége épen nem enyhittetett, szembetünö.

147. §.

4. Az alapitmányi pénzekröl.

Széles értelemben az egyházi jövedelmekből tőkésített minden pénzeket alapítmányi tőkéknek lehet nevezni, azoknak rendeltetése a lévén, hogy az egyház czélja valósítására fordíttassanak; szorosabb s tulajdon értelemben mindazáltal azokat a tőke pénzeket szokták alapítmányiaknak nevezni, melyek valaki által az ekklézsiáknak vagy iskoláknak azon feltétel alatt hagyományoztattak vagy ajándékoztattak, hogy kamatjaik egyházi czélok létesítésére használtathatván, a tőke el ne költethessék. Ezen tőkéknek az alapítók által kijelölt módon kell kezeltetni s más vallások alapítmányaival nem elegyittethetnek össze, a fejedelmet azokra nézve felügyelési jog illetvén (1791: 54. cz.), mely csak is annyira terjedhet ki, hogy az idézett törvény teljesedésbe vétessék. Ezen s más minden tőkésített pénzeknek közvetlen kezelői a falusi s kisebb városi ekklézsiáknál a megyebirák (100. C.) vagy gondnokok (1808-ik évi utasítvány), a tehetősebb városi ekklézsiáknál, tanodáknál s az egyházi főtanácsnál pedig az illető pénztárnokok. Az alapítmányi tőkék biztosítására s kezelésére nézve az 1823: 162. szám alatti E. R. e következendőket rendeli.

1. „Minden kijelölt czélokra hagyományozott alapítmányokat, az alapító által meghatározott módon kell használni, s ez okon külön is kell kezelni rendeltetésöknek kijelölése mellett iktattatván a tőke pénzek lajstromába, s az is névszerint kimutattatván, hogy minő tőkék tartozzanak a kijelölt alapítmányhoz.“

2. „Minden pénzbeli hagyományoknak (épen ugy mint a szükséges költségeken felül maradandó egyéb jövedelmekből begyült pénzbeli összegeknek is) kamatra kell kiadatni.“

3. „A kölcsönadás csak az illető elöljáróság közönséges teljes gyülése határozása következésében történhetik meg, a gyülést kérésökkel megtaláló kölcsönözni kivánók a jegyző által soroztatván s

az egyébiránt egyenlő biztósítást ajánlók között a régibbek az ujabbak feletti elsőbbséggel birván."

4. „A ki kölcsönözni kiván, köteles kimutatni a lekötendő jószágot, és az illető tisztség hiteles bizonyítványával bebizonyítni azt, hogy a kimutatott jószág birtokában van, két annyit ér, mint a kölcsön kért pénz, minden más terütől ment, és a tüz veszedelmének sincs kitéve."

5. „Tartozik továbbá hitelesen bebizonyítni, hogy a hitelező testületet, a végre kinevezett biztosa jelenlétében, a lekötött jószágba, az illető tisztség által rendelt biztosokkal törvényesen beigtattatta." (Ezen beigtatást, a betábláztatás szükség felettivé tette). Ezek után

6. „kell megirni az adóssági levelet, melynek az adós és f e l e s é g e aláirásaikkal, s e felett mindenkor két helybeli hivatalbeli személy aláirásaikkal s pecséteikkel is kell hitelesíttetni," (azon minta szerint kell iratni, mely az egyházi főtanácstól kiküldetik és a lekötött jószágra be is kell tábláztatni).

7. Ezen megelőző lépésekre szükséges költségeket az adós hordozza."

8. „Miután a kölcsönözni kivánó az irtakat teljesítette, és az említett irományokat az illető elöljárósági gyülésben költ utalványnyal együtt a pénztárnoknak bemutatta, — ha a kivánt pénz készen van, annak azonnal ki kell adatni."

9, „Minden adóssági levelet magyar forintokra kell irni, még pedig az egyházi főtanácsnál 500, az iskoláknál 300- és a nagyobb ekklézsiáknál 100 forintnál nem kevesebbre (változván a pénz neme, jelenleg a pénz osztrák értékü forintokban kell, hogy kölcsön adassék)."

10. „Minden tőkének száztól hat forint kamatra kell adatni."

11. „S e n k i n e k s e m s z a b a d k ö l c s ö n a d n i a z o n p é n z e k b ő l, m e l y e k n e k f e l ü g y e l e t é r e v a g y k e z e l é s é r e b e f o l y á s s a l v a n."

12. „Mihelyt az adós meghal, adóssági levelének által kell irattatni örököseire."

Második czikk.

Az egyházi vagyonok szerzéséről.

148. §.

Az egyház fekvő vagyont szerezhetési joga korlátoltságáról.

Azon csaknem korlátlan szabadságot, melylyel az egyházak átalában, vagyont szerezhetési jog tekintetében birtak, korlátolták, de csak is a fekvő jókra nézve, a következendő törvények, melyek leges amortisationis név alatt szoktak idéztetni:

1. I. Lajos királynak, II. András király aranybulláját megerősítő oklevele 11-ik §-a, melyben a gyermektelen birtokosok azon szabadsága, mely szerint fekvő jószágaikat ekklézsiáknak mind éltökben adhatták mind haláluk esetére hagyományozhatták, eltöröltetett.

2. Ulászló 3. V. 55. czikke, melyben kimondatott, hogy a püspökök s az ekklézsiák főnökei (ecclesiarum praelati) maguk és ekklézsiájuk számára, világi nemesi fekvő jókat sem a királytól ne nyerhessenek, se pénzökkel örök vagy zálog czim alatt ne szerezhessenek.

3. Ulászló 3. V. 65. czikke, melyben határoztatott, hogy mind azon kötlevelek, melyeket hazafiak püspökökkel, ekklezsiák főnökeivel és más egyházi rendbeli személyekkel, bármiféle, főleg a királyra szállandó jószágok felett eddigelő kötöttek vagy azután köténdenek, még azon esetben is semmit érők legyenek, a midőn azokra királyi jóváhagyás (consensus regius), nyeretett volna, az azokért valósággal fizetett pénz csak ugyan megtérítendő lévén.

4. Az AC. 1. R. 6. Cz. 2. cz., melyben örökös szabály gyanánt határoztatott (pro perpetuo decreto concludáltatott) „hogy soha senki egy privatus ember is, ingatlan semmi nemü jókat, ekklézsiákhoz sem éltében örökösképen ne adhasson; és az olyan adás, legálás, teljességgel erőtlen legyen, valamely a successoroknak vagy pedig a Fiscusnak praejudical; egyébiránt ingó javaiból kinek kinek szabados dispositioja vagyon, ha az is maga acquisituma.“

5. Az AC. 1. R. 1. Cz. 10. czikke, melyben arendeltetett, hogy „egyházhoz vagy valamely ekklézsiához semmi nemü immobile bonumok a régi parochialis örökségeken kivül, ne applicaltassanak, és ha mik volnának olyanok adimáltassanak.“

Mind azon fekvő jók ennélfogva, melyek ezen tiltó törvények ellenére szereztetnek az ekklézsiák által, az azokért netalán fizetett pénz megtéritése mellett elvétethetnének azoktól, a mint ezt a csak most idézett törvény rendeli is e szókban „ha melyek pedig contra jura regni, praejudiciumque fisci juris regii, vel legitimorum haeredum lettenek, vagy azután is lennének, mind azok invalidáltassanak." Kivétetnek csakugyan ezen szabály alól:

a) azon fekvő jók, melyek az ekklézsiák által régi magyar királyok vagy nemzeti fejedelmek törvényczikkben meg nem semmisített adományainál fogva birtokoltattak a Leopoldinum diploma kelésekor, mint a melyekre nézve a Leop. Dipl. 2-ik pontjában az ekklézsiák és papságok (parochiae) azon nyilvános kitétellel biztosíttattak, hogy azok iránt, bár hajdan valamely ekklézsia, convent vagy káptalan tulajdonai voltak is légyen, sem a fejedelem, sem világi vagy egyházi személyek által háboríttatni nem fognak;

b) mindazon egyházi belső telkek (fundi interni parochiales), melyek az 1791: 55. czikk kelésekor az ekklézsiák birtokában voltak, azokra nézve a rendeltetvén az idézett törvényben, hogy azok azon ekklézsiák birtokában hagyassanak, melyek által akkor birtokoltattak;

c) mindazon fekvő jók, melyekre templomok, tornyok, czintermek, iskolák építtettek s jövendőben is építtetnek; mert a midőn az 1791: 55. czikk ezek minden időben és helyeni építetésére az ekklézsiáknak s azok patronusinak szabadságot enged, szabadságot enged egyszersmind azon fekvő jók, név szerint földek és telkek vásárlására is, melyek nélkülezhetetlenek a megengedett épitményekre nézve, rendeltetésökhez képest.

d) Az ekklézsiáktól különözötten fennálló minden tanodák fekvő birtokai, a mennyiben az elősorolt tiltó törvények csak is az ekklézsiákról emlékeznek, és nincs törvény, mely az iskolákat fekvő jók szerzésétől eltiltaná. Sőt van törvény s név szerint az AC. 1. R. 10. Cz. 3. czikke mely „szükségesnek s megbecsülhetetlen haszonra való dolognak" nevezvén mentől több iskoláknak felállítását, s kimondván azt is, hogy azok „külső beneficium" nélkül, milyeneknek a pénzt és jószágot nevezi, fenn nem állhatnak, kétségen kivül mind azt megengedi, hogy ilyen iskolák alapittassanak, mind azt, hogy az alapítattak pénzen kivül, jószággal azaz fekvő jókkal is elláttassanak a végre, hogy a köz-

állomány érdekével szoros kapcsolatban álló rendeltetésöknek illőleg megfelelhessenek.

e) Azon jószágok, melyek papi személyek vagy ekklézsiák által az országgyülésétől megerősittetett fejedelmi adomány mellett birtokoltatnak. Az országgyülése megegyezése ugyan is törvényczikkben fejeztetvén ki, az ugy tekintethetik, mint a régibb tiltó törvényt módosító uj törvény.

Az idézett törvényekre nézve megjegyezhetni egyfelől azt, hogy azokat már emberi emlékezetet felül muló idők óta elavultaknak tekintette a gyakorlat, a mennyiben az ekklézsiák vásár, csere-s hagyományzás utján a Leopoldinum Diploma kelése óta szerzett fekvő vagyonaik birtokában ezen törvények alapján nem háboríttattak; más felől pedig azt, hogy midőn ezen törvények által kifejezetten a fiscus és az örökösök jogai védelme czéloztatott, ezen törvények oka (ratio) megszüntetettnek tartathatik, mihelyt törvényben kimondatott az, hogy a fekvők tulajdonosai azok feletti rendelkezésökben, a fiscus örökösödési joga és az ősiség alapján nem korlátoltathatnak.

149. §.

Az egyházi vagyonok szerzése módjairól.

Az egyházi vagyonok szerzésének törvényeinkben előforduló módjai:

1. fejedelmi adomány (L. D. 2. p.). Ezen czim alatt azonban az Ulászló 3. V. 55. cz. ellenére, egyházi vagyonok nem szereztethettek különben, hanemha a királyi adomány megerősíttetett az országgyülés által, a mi törvényczikkben szokott nyilváníttatni, mint láthatni az 1744: 8; és 1751 : 1. czikkekben.

2. Végrendelet és vásár, mely czimek alatti szerezhetést a fekvőkre nézve korlátolták ugyan a fennebb idézett törvények; azokat azonban, mint már megjegyeztetett, a multra és jövendőre nézve elavultaknak tarthatni.

3. Örökösödés (A. C. 1. R. 6. Cz. 2. cz.). Az idézett törvény szerint ugyan is, az örökös nélkül elhalt pap ingó vagyonait ekklézsiája örökli, valamint akár ősi akár szerzemény de nem adományos fekvő jószágainak is a székelyföldön örökbecs szerinti, a magyar földön pedig igaz becs szerinti-árát- követelheti; ott a szomszédoktól, itt a nagyobb részt biró patronustól, a kikre azok mint törvény által kinevezett örökösökre szállanak.

4. Az időmulást (praescriptio) is ide szokták számlálni, de helytelenül, mert vagyon ugyan a H. K. 1. R. 78. cz. 2. §-ban emlékezet arról, hogy az ekklézsiák eladott-, elfoglalt s bár mi módon elidegenített vagyonaiban 40 év elteltével időmulás történt; de arról sem polgári sem egyházi törvényeink nem emlékeznek, hogy az ekklézsiák időmúlással szerezhetnének, s annyival kevesebbé van meghatározva törvényben az hogy hány év alatti, békés birtoklás által válnak az ekklézsiák a birtokolt fekvők tulajdonosaivá, a mi nélkül pedig időmulásról szó sem lehet. Mivel azonban általában meg van határozva azon idő, melyen túl a birtok követelésére pert nem kezdhetni, ezen idő lejártával az ekklézsiák is védélmezhetik magokat, a pert kezdhetésre vonatkozó időmulással (processualis praescriptio.).

Harmadik czikk.

Az egyházi vagyonok kezeléséről s elidegenítéséről.

150. §.

Az egyházi vagyonok egyház tulajdonai.

Az egyházi vagyonok egyház tulajdonai, az az, az egyházi vagyonoknak azon ekklézsiák, egyházi személyek s iskolák, melyek által birtokoltatnak, csak is mint olyanok birtokosai s használói, azoknak tulajdonosa maga az egyetemes egyház lévén azon okból, mivel azok nem egyes személyek, sem egyházi testületek külön czéljai, hanem az egyetemes egyház czéljának az illető ekklézsiában s iskolábani valósítására rendelt eszközök, s mint olyanok annak rendelkezése alá tartoznak, a ki rendeltetésök czélja felett rendelkezik, t. i. az egyetemes egyházrendelkezése alá. Ennélfogva ezen egyházi vagyonokat, az azokat birtokló ekklézsiák- s iskolák tagjai sajátjuknak nem tekinthetvén, azok felett mint egyének nem rendelkezhetnek, azokat egymás között fel nem oszthatják, s saját egyéni tartozásaik törlesztésére sem fordíthatják, és azon esetben is, ha mindnyájan vallásukat változtatván, más egyház kebelébe átlépnének is, magukkal azon vagyonokat azon egyházba át nem vihetik, az egyének vallás-változtatása olyan csupán személyi tény lévén, mely a dolgok törvényszabta rendeltetését nem változtathatja, s az egyházunk czélja valósítására eszközül rendelt vagyonokhoz, az annak kebeléből kilépetteknek szavuk se lehetvén. Ezt igazolja a gyakor-

lat is, a mennyiben ezen egyházi vagyonok az egyetemes egyház nevében, annak kormányozó testülete, az egyházi főtanács rendelése szerint számolás terhe alatt kezeltetnek s engedelme nélkül el nem idegeníttethetnek, valamint az is, hogy elpusztitott és pusztult (desolált) volt ekklézsiáink vagyonai, egyházunk rendelkezése alá tartozóknak ismertetnek el. — Az egyház ezen tulajdonosi s abból folyó rendelkezési joga azonban korlátolva van az egyházi vagyonok meg nem másítható rendeltetése által, mely a Helvetica Confessio 28-ik fejezete szerint az, hogy azok által a tudomány az iskolában s szent gyülekezetekben, az isteni tisztelet a szertartásokkal s szent épületekkel együtt fenntartassék, a tanitók, tanulók és papok tápláltassanak, egyébb az egyházra nézve szükséges dolgok megszereztessenek, s név szerint a szegények is segedelmeztessenek s tápláltassanak. Korlátolva van az egyház ezen rendelkezési joga még az által is, hogy azon vagyonokat, melyek egy bizonyos ekklézsia vagy iskola egyházi czéljai valósítására rendeltettek, más ekklézsia s iskola hasonló czéljai valósítására nem fordíthatja, kivéve azon esetet, midőn az eminens dominium ezen gyakorlására, az egyház érdekében hivatnék fel, például ha különben nem lehetne egy ekklézsiát vagy iskolát a pusztulástól megmenteni, az igénybe vett ekklézsia vagy iskola, a szükségelt segélyt, saját czéljai koczkáztatása nélkül szolgáltathatja, a megnevezett czélokra nem szabályozott jövedelméből,

151. §.

Az egyházi vagyonok kezeléséről.

Az egyházi vagyonok tulajdonosa maga az egyetemes egyház lévén; s az illető ekklézsiák, iskolák használati joga is korlátolt lévén, a mennyiben a birtokolt egyházi vagyonokat csak is rendeltetésök szerint használhatják: önként következik az, hogy ezen vagyonok kezelése módjának szabályozása az egyházat illeti, mely azt az egyházi főtanács által gyakorolja, még pedig ugy:

1. hogy minden egyházi vagyonnak az egyházi főtanács által kiadott rendeletek szerint kell kezeltetni (1827: 168. sz. E. R.);

2. hogy a tanodák s püspöki vizsgálat alatt levő ekklézsiák, a kebli számoltatók által (kik közé egy tanári vagy papi személynek is kell rendeltetni) elláttatott számadásokat, a kitett nehézségekkel s azokra tett feleletekkel s határozatokkal együtt, kötelesek felsőbb megvizsgálás végett az egyházi főtanácshoz felküldeni, más ekklézsiáknak magokat méltatlanul megterheltetteknek érző számadói is, az egyházi főtanácshoz folyamodhatván (1823: 162. sz. E. R,).

152. §.

Az egyházi vagyonok terheltetéséről s elidegenitéséről.

Az egházi vagyonok, az egyház tulajdonai lévén, azok csak is általa vagy is csupán megegyezésével terheltethetnek, s idegeníttethetnek el. Ez okon: a tanodák és ekklézsiák elöljáróságának nem áll hatalmukban, bár mely jövedelem-kutfőt elidegenítni, vagy a pénztárt valamely állandó rendes, s nevezetes rendkivüli kiadással (erogatio) terhelni, hanemha előre teendő feljelentés következésében arra az egyházi főtanácstól jóváhagyást nyernek, melynek megtagadtatása esetében — a feljelentett intézkedésnek teljesedésbe vétetni nem lehet (1823. 162. sz. E. R.).

2. Kötelességökké van téve a tanodák s ekklézsiák elöljáróinak, hogy egyházi vagyonok eladása — cserélése vagy elzálogosítása eseteiben, mielőtt a kötéslevelen hitelesíttetnek, az indító okok s netalán közbejőtt ellentmondások közlése mellett, mindannyiszor feljelentés tétessék az egyházi főtanácshoz, s az egyezmény mindaddig teljesedésbe ne vétetessék — mig annak jóváhagyása felől nem értesíttetnek (1833. 408. sz. E. R.), be kelletvén az egyezősködési levelekbe iktattatni — azon záradéknak is, hogy az, a tanodára vagy ekklézsiára nézve, mindaddig kötelező erővel nem bir, mig az egyházi főtanács megerősítése hozzá nem járul (1838. 312. sz. E. R.).

Mivel pedig az egyházi vagyonok arra rendeltetvék, hogy az egyetemes egyház czéljai valósítására szolgáljanak eszközül, és mivel minden kegyes alapítmányoknak az 1791. 55. czikk szerint csak is rendeltetésök szerint lehet használtatni: az elidegenithetés megengedése sérthetetlen törvénye az, hogy az elidegenités történjék az egyetemes egyház érdekében. Maga az egyetemes egyház sem engedheti meg ennélfogva azon elidegenitéseket, melyek valamely ekklézsiának csupán tagjaira nézve, még pedig nem vallásos, hanem csak is magán érdekü tekintetben hasznosok; midőn p. o. az ekklézsia eladott erdeje vagy egyéb vagyona tőkésített árával, magokat az ekklézsia tagjai, a kepefizetés terhe alól kivánnák felszabadítni, annak kamatjait, a pap és mester fizetésére használandólag. Ugyan is az ekklézsia mint egyházi testület vagyona, nem tekintethetik az ekklézsia tagjai vagyonának.

Harmadik szakasz.

Az egyházi perlekedés módjáról.

153. §.

Ez a honi régibb polgári perrendtartás szerint történik.

Visszaállíttatván a polgáriakkal együtt az egyházi mind alsóbb mind felsőbb törvényszékek régibb hatósági állásukra az 1791. 32. czikkben azon utasítással, hogy mig a perlekedés módja — törvényszékek hatósági köre s azok birái száma — törvényhozás utján szabályoztatnék, minden törvényszék (s ennélfogva az egyháziak is) az igazság kiszolgáltatásábani eljárásukat a meglevő hazai törvényekhez alkalmaztassák: egyházunk törvényszékei, az igazság kiszolgáltatásában a honi polgári törvényekben szabályozott perrendtartást használták sinórmérték gyanánt, a mit igazol azon vezérkönyvül szolgált munka is, melynek czíme: Judiciaria fori ecclsiastici praxis seu de modo procedendi in judiciis ecclesiasticis, quem propriis et volentium usibus concinnavit Petrus Bód anno 1757. és a melyben csaknem átalában az akkori polgári perrendtartás szabályai foglaltattak, itt-ott csak is kivételként említtetvén, az azoktól eltérő egyházi gyakorlat. Egyházi törvényszékeink ezen perrendtartása még akkor is érintetlenül hagyatván, mikor közelebbről a honi polgári törvényszékek az azok elébe törvényhozás utján szabott perrendtartással együtt merőben átalakíttattak: egyházunk törvényszékei által és előtt a peres ügyek jelenleg, a honi régibb polgári perrendtartás szabályai szerint tárgyaltatnak. Mivel pedig ezen szabályok, az azoktól különbözőleg eltérő egyház törvénykezési gyakorlattal egyetemben már kinyomattak, az erdélyhoni magánjogtudományom 3-ik kötetében ezen czím alatt: Az erdélyhoni magyar magánjogtan harmadik része,— erdélyhoni magyar pertan: szükségfelettivé vált annak ujbóli kinyomatásával e jelen jogtant vastagítni, s legyen elég az elébb czimezett magyar pertanra utalni azokat, kik egyházi perrendtartásunkkal közelebbről megismerkedni kivánnak.

154. §.

Figyelmeztetés a „Judiciaria fori ecclesiastici praxis“ czimü kézikönyvre nézve.

Azokra nézve, kik polgári s egyházi törvényeink alapos ismerete nélkül kivánnák használni a czimzett kézikönyvet, szolgáljanak utasitásul a következő figyelmeztetések:

1. ezen könyvben főleg a polgári törvényszékek előtti perlekedést tárgyazó szabályok foglaltatván, igen sok van abban olyan, a mi egyházi viszonyokra nem alkalmaztathatik, s egyházi törvényszékek előtt épen nem használtathatik.

2. A polgári viszonyokat tárgyazó szabályok között is, igen sok van, a mit hazánkban használni nem lehet, megfoghatatlan vigyázatlanságból igen sok magyarhoni törvényczikkek, erdélyi törvények gyanánt idéztetvén s alkalmaztatván.

3. Az erdélyhoni jogviszonyokat tárgyazó honi törvények tárgyalása sem kielégítő, mennyiben részint az idézettek nem használtattak valódi értelmök szerint, részint olyanok idéztettek, melyek ujabb törvények által későbben módosíttattak; részint nem idéztettek több oly törvényczikkek, melyek czélirányosan használtathattak volna.

Függelék.

1-ső szám.

Az egyházi főtanács 1833-ik évi szervezete.

Azon kérdésre nézve, hogy a professorok választásába kik folyhatnak be elhatározó szóval és a professorok hivatalaikból mi móddal tétethetnek ki? az 1830-beli 463 jegyzőkönyvi szám alatti határozás következésében megállapitott rendszabás.

Nem lehetvén a professor-tételbe is másoknak mint azon tagoknak, kik átalánosan a főconsistoriumnak minden más tárgyaiban is eldöntő szavazattal biró tagjai, választási jussok az Aprob. 1. R. I. Tit. 2. 3. art. értelméhez képest, a reformatum fő consistorium három alkotó részből áll, melyek is:

a. Külső fő- és utána való magistratusok.

b. Patronusok és

c. Egyházi gyülekezet tagjai.

Ezen három alkotó rész tagjai, a főconsistoriumba egyarányos befolyással birnak, és igy a lehetőségig egyforma számu tagokkal járuljanak hozzá, azt a felhozott törvény lelkéből folyó egyenes igazság kivánja. Az alkotó részeket rendre véve fel, —

a. Külső fő és utána való magistratusok nevezete alá jőnek az országos választás alá tartozó hivatalok viselői, a királyi főkormányszéknek titoknokai, a vármegyék, vidékek, és székely székek fő tisztjei, és a törvényes királyi tábla birái, a kik tudni illik közülök hitünk sorsosai, nemkülönben a kóllégyomok, gymnasiumok, tractusok fő- és vice inspector-curatorai, valamint azon alább elésorolandó ekklézsiáknak, melyek még most püspöki vizsgálat alatt vannak és állanak, domesticus curatorai, nem különben azon ekklézsiáink domesticus curatorai, melyek kebelekbe 3000 lelket számlálnak és nevezetesebb oskolákat fundáltak s tartanak, és a fő consistorium gyüléseibe képviselőik megjelenését kivánnák, — a mire például fel lehet hozni most a zilahi ekklézsiát.

b. Patronusok nevezete alá jőnek mindazok, kiket a tractusok, és 3000 lelket számláló ekklézsiák, az egyház javai iránti buzgóságba, értelmességekbe és értelmes fedhetetlen characterekbe egyes szózatolás utján kijelentendő bizodalmoknál fogva ezen osz-

tályba tartozóknak kijelölnek. Patronus lehet akármely rendü secularis tag, ha a számlált tulajdonságokkal bir.

c. Az egyházi gyülekezet tagjai közül, ide tartoznak a papi fő előljárókon u. m. püspökön, generalis notariuson, és generalis directoron kivül, minden tractusok esperesei, főnotáriusai, és ezeken kivül a számosabb ekklézsiákat magokban foglaló alább megnevezendő 12 tractusok még egy szabad és titkos szózatolás utján választandó papi küldöttjeik, minden professorok személy szerint, és azon alább elősorolandó ekklézsiák papjai, mely ekklézsiák még püspöki vizsgálat alatt állanak, nemkülönben a 3000 lelket számláló ekklézsiák papjai is, mely ekklézsiák kebelekbe nagyobb iskolákat állitanak és tartanak, s ezeknek bebizonyítása után fő Consistoriumunk gyülésében tulajdon képviselőket nyernek. Ugy azon ekklézsiák papjai is, mely ekklézsiák az evang. lutheranus püspök igazgatása alatt lévén, egyházunk igazgatásába más módon be nem folyhatnak. Tagjai végtére a főconsistoriumnak még mindenkor annak maga által választott öt tisztviselői u. m. titoknok, számoltató (exactor) ügyvéd, pénzbevevő, iktató, akár külső akár egyházi rendből legyenek ezek.

A főconsistorium ezen előszámlált tagjai tételének módjára nézve

a) külső fő, és utánna való magistratusok közül, a sarkalatos hivatalok viselőinek, valamint a királyi főkormányszéki tanácsosoknak és titoknokoknak, a főtiszteknek és királyi táblai biráknak consistorialis tagokká tételére nézve a főconsistorium semmi nemü befolyást nem gyakorol. A kollégyumok és iskolák curatorait a főconsistorium maga titkos szózatolás utján választja, az illető iskola meglevő curatorainak és professorainak minden candidatiojokon, és egyátalában minden candidation kivül, éspedig szám szerint a N.-enyedi, kolozsvári, marosvásárhelyi és székely-udvarhelyi kollégyomokhoz három fő, és két v. curatorokat, a szászvárosi és zilahi gymnasiumokhoz egy fő, és egy v. curatorokat külön külön. A tractusok curatoraira nézve beküldheti ugyan az illető partialis szék a jelenlevő curatorokkal együtt ajánlását, de ez candidationak nem nézetik, s minden candidation kivül, akár az ajánltak akár mások közül, a főconsistorium a tractus curátorát, titkos és szabad szazatolás utján megválasztja, és kinevezi.

A még most püspöki vizsgálat alatt álló 9. ekklézsia, melyek név szerint, a kolozsvári, marosvásárhelyi, n. enyedi, k. vásárhelyi, székelyudvarhelyi, deézsi, sepsi

szent-györgyi, fogarasi és ilyefalvi ekklézsiáink, domesticus curatoraikat minden ekklézsiák tagjai befolyása és szabad szózatolás utján válasszák, és a már a feljebb kijelölt népesebb ekklézsiák is.

b. Patronusok, kiknek száma eddig határozatlan volt. — Választják ezeket magok a tractusok, ugy hogy az idősebb hivatalu fő curator, vagy annak ürességben léte, vagy a dolgokba be nem folyhatása esetében, az utánna következő fő vagy annak ürességben léte esetében a v. curator is, vagy ezen hivatalok ürességben léte esetében az esperes is hívja egybe azon tractusba kebelezett valamelyik ekklézsiának az egybehivó által figalandó helyére a tractusba levő minden papokat, és oda küldjön minden ekklézsia egy szabad választás által kinevezett biztost vagy küldöttet, és az egybehivó elölülése alatt, jelen levén az egyházi tisztek is, mint esperes, director, notariusok (mely utolsók a pennát is viszik) mind ez ottan levő tagok által szabad és titkos szózatolás utján választassanak a patronusok, kiknek száma, a számosabb ekklézsiákat magokba foglaló hat kerületre nézve, melyek a következők: szilágyszólnoki, marosszéki, székely udvarhelyi, széki, kolozskalotai és n. enyedi, külön külön hét hét személyre; az ezekután következő 6. kerületre nézve pedig, — melyek is név szerint, — a görgényi, küküllői, sepsi, v. hunyadi, déézsi és szebeni kerületek öt öt személyre és az ezeken kivül levő legkevesebb ekklézsiáju hat kerületre, és Captalanokra nézve négy négy személyre állittatott meg. A 3000 lelket számláló, és kebelekbe nevezetesebb iskolákat fundaló, és fenn is tartó ekklézsiák, melyek kérések következésében képviseletet nyerendenek a főconsistorium gyülésébe egy patronust választhatnak. Nem szorittathatnak pedig meg a kerületek és Captalanok, és ezen ekklézsiák tagjai semmi tekintetben, hogy akár a magok kebelekben bennbiró és lakó, akár pedig akárhol e hazában lakó magok által érdemeseknek itélt patronust választhassanak, — csak azon megszoritás kötelezi, hogy nem választathatnak azok patronusoknak, kik már egyébként a főconsistoriumnak tagjai. Nem szorittathatnak meg az ekklézsiák abban is, hogy szabad szózatolás utján hitünk sorsosai közül akár kit is ha mindjárt a választó ekklézsiának nem is lenne tagja ezen tractuale consistoriumra küldöttjeiknek kinevezhessenek, de azt minden előadandó kerületi, egyházi gyülés esetére ujból választani kötelesek. A patronusok, valamint a curatorok, tulajdon költségeiken tartoznak főconsistoriumunk gyülésein megjelenni.

C. Az egyházi rendből való tagok közül az espereseknek és notariusoknak a tractusok által való választása az eddig való módon lészen, a 12. nagyobb kiterjedésü feljebb megnevezett kerületek egy egy papi küldöttjeik kinevezése pedig, kik ezen hivatalukat (a törvényes okból, és uton leendő amotio, vagy önkéntes lomondások esetén kivül) valamint a curatorok és patronusok, életekig fogják folytatni, ugyan azon módon légyen, mint a patronusokról elébb iratott.

A professorságok üreségbe jötte alkalmával a n.-enyedi, kolozsvári, m.-vásárhelyi, székely-udvarhelyi fő, és szászvárosi s zilahi kisebb iskolák curatorai és professorai küldjék be lepecsételt levelekbe az 1830-ki 463 jegyzőkönyvi szám alatt meghatározott módon magok egyes szózataikat, a méltóságos főconsistoriumhoz, mely az ülésben számbavétetvén, a három legtöbb szózatott nyert személyek menjenek mint candidatusok választás alá, ezek közül azok, kik netalán ketten egyenlő szózatot nyernének, nem egy, hanem két külön személynek számláltatván, — ha pedig legtöbb szózatot csak kettő nyerne, és ezen szózat egyenlő lenne is, utánna egy pedig kevesebbet, az ezután jövők pedig még kevesebbet kapnának, bemennek a candidatioba a legtöbb szózatot nyert kettő, s az ezután kevesebbet nyert egy személy, — s az ezután még kevesebb szózatot nyertek pedig kimaradnak; ha pedig egy személy kapja a legtöbb szózatot, utánna egy kevesebbet, az ezután jövők pedig többen egyenlő szózatot nyernek, ez utóbb egyenlő szózatot nyertek is a két több szózatot nyert elöbbenivel mind bemennek candidatioba, mivel egymástól megkülönböztetni az egyenlő szózatot nyert utóbbiakat nem lehet. Szolgáljon világositó például: ha az első esetben egyik 15 szózatot, a más kettő 10. 10 szózatot, meg más kettő 3 és két szózatot nyernének, bemennek candidatioba a 15, ás ketten 10- 10 szózatot nyertek, a többiek pedig mivel már a három szám betölt, kimaradnak; — a második esetben pedig ha a két első tiz tiz szózatot, a harmadik 8-at az utánna valók közül egyik 7-et a másik 5-öt kapnak, minekutánna a hármas szám a két tizes és egy nyolczas szózattal kitelik, a 7. és 5. szózatot nyert két utóbbi a Candidatioból kimarad; — ha pedig a harmadik esetben az első 17. szózatot, a masik 13-at utánna pedig hárman hét hét szózatot nyernének, mind az ötön bemennek a Candidatioba.

Végre a személy szerint megjelenő, papi tisztséget nem viselő, papoknak tétele a szokott rend szerint az illető ekklézsiák szabad választása szerint történvén, e részben csak annyi megjegyzés téte-

tik, hogy minthogy ezen papi személyek, kik közé tartoznak a fennebb megnevezett püspöki vizsgálat alatt levő 9. ekklézsia 16. papjain kivül, az evang. lutheranus püspök igazgatása alatti ekklézsiáknak (melyek is a szászvárosi, tórdosi, vizaknai és kóbori ekklézsiák öt papja), és a 3,000 lelket számláló ekklézsiák papjai, a főconsistoriumnak személy szerint tagjai, a tractuale consistoriumban a patronusok választásába be nem folyhatnak.

És ezek azon tagok, kiknek valamint a professor- tételbe ugy más minden a főconsistorium törvényes activitásához tartozó dolgokba való befolyását az Approb. I. R. I. Tit. 2. 3. art. értelméből kifolyónak, és e szerint figálását ugyan azon törvénynek azon szavaival, mely szerint az ekklézsiai directiokba varialni és reformálni az ott kitett alkotó részekből álló törvény testnek szabadságában van, valamint a 99. Canon azon értelmével, mely szerint minden nemű egyházi dolgoknak hazánkban a secularis status közbejöttével kell eligazitódni, megegyezőnek találja ezen biztosság, fennhagyván minden jóhirü, nevü, és értkoru reformatus férfi személynek azon jussát, hogy a reformatum főconsistoriumban is megjelenhessen, és a vitatásokban a jó rend megtartása mellett befolyhasson, de nem decisivum, hanem csak consultativum votummal. Decisivum votumok, csak az előszámlált tagoknak lévén. — Legkisebb száma pedig a teljes számu reformatum consistoriumnak 36. decisivum votummal biró tag lesz, — mely számnál kevesebben teljes számu főconsistoriumot ne tarthassanak: mind azon curatorok azonban, kik ma meg vannak téve, ha szinte a most határozott számnál többre is megyen az által a curatorok száma, — abban meghagyatnak. Ezen rendszabás követése, az előadandó üreségekre nézve megtartatván.

II. A mi már a professorok letétele módját illeti, ezen ért megfontolást érdemlő tárgyban, először is azon okfő (principíum) állittatik meg, mely alá foglalódó esetekben a professor letételéről szó lehet. Letétel iránt kereset índittathatik akármely professor ellen, akkor,

a) midőn az ellene való vád a bebizonyosodás esetében a professorságból való degrádáltatása után a külső igazgatás büntető közkeresete utján reá mérendő közbüntetést huz maga után.

b) Midőn a vádolt professor a tanitásra és nevelésre valamely az ő professorrá létele után közbejött erkölcsi, vagy physikai változása által alkalmatlanná válik, vagy kötelesség elmulatásbeli tetemes hibát követ el, vagy továbbá valamely professornak hivatala betöl-

tésére való erőtelensége, tanításának szembetünő foganatlansága, professorrá létele után mutatná ki magát.

Köz felperességet, a kereset alá jövő professorok ellen folytatni, az azon kollégyom és gymnasiumbeli idősebb hivatalu curatornak lészen kötelessége oly formán: hogy a vád alá jött professornak hibáját a kereset elkezdése előtt a köz felperesi curator a permanens consistoriumhoz, vagy ha ez időben épen teljes számu főconsistorium tartodása történnék, ahoz jelentse fel, s azt megelőzőleg a vád tárgya iránt a vádlott professort a curator megszólítván, az ő irásbeli feleletét, jelentése mellett a főconsistoriumhoz küldje fel, melynek következéséűl a permanens consistorium (ha a vád oda adatott be) megvizsgálván azt, kivált a vád büntetetlenül haladásának veszedelmességét vévén tekintetbe, ha ugy találja szükségesnek, azon tárgyra nézve teljes számu főconsistorium töstént gyülését határozván, arra az elöl ülő haladék nélkül minden tagokat meghivat, és minden esetre csak a teljes számu főconsistoriumnak lesz auctoritása, a közkeresetet elrendelni, ha azt szükségesnek találja. Hogy ha pedig az idősebb hivatalu curator feljelentésbeli ezen kötelességét, a gyanu előadódását követő legelső főconsistorialis ülésen nem teljesítené, azt feljelenteni azon iskola mindenik curatorának és professorainak kötelességek, söt más akárkinek is jussa lészen.

A professor letétel iránti keresetlen birák, lésznek az első széken a kollegyomok és gymnasiumok minden fő és v. curatorai és professorai, kivévén közülök azon iskolának curatorait és professorait, melynél folytatja hivatalát a vádlott professor. Ezen birák közül pedig 7 ellen a bevádlott minden okadás nélkül kifogást tehet, és a kifogás alá hozattak a biráskodásból kimaradnak; ezeken kivül törvényes okból akárhány ellen tehet kifogást, mely is az itélőszék által itéltetik el: legkisebb számban a biráknak tizen kell lenniek. Elölülő leszen a jelenlevő főcuratorok közül, a legidősebb hivatalu, — jegyző azon kollegyom professoratusának jegyzője, a melynek curatora praesideal: ennek jelen nem létében pedig a kit ezen elegyes törvényszék köz- megegyezéséből kinevez maga tagjai közül — Szószóllóságot viselhet akárki, kit arra a peresfelek megbíznak, — az alperes maga is személyesen felelkezhetik.

Perfolyamat módja e szerint lészen: a főconsistoriumnak a közkeresetet elrendelő rendelését, a közfelperes curator, két maga által arra kinevezendő azon iskolabeli professorok által a bevádlottal a legközelebb következő teljes számu consistorialis gyülés előtt három hónappal közölteti, és ha csak szóval is

tudtára adatja a bevádlottnak, hogy azon gyülés alkalmatosságával meg fog pereltetni, — közöltetvén vele egyszersmind mindennemü vádpontokat, sőt azon bizonyitó okleveleket is, melyekkel a keresetet bebizonyitani szándékozik eredetiképen, és azoknak mássokat ha kivánja, ki is adván a vádlottnak. Mely ilyetén meghivás felől a meghivó két professor hiteles nyitott bizonyítást készitsenek. A törvényszék ülései, Kolozsvár szabad királyi városába, a törvényszék elölülője által határozott házban tartodnak, a kereset a közfelperes által szokott levata formában adatik fel. A felelkezések a kereset rendében csak a duplicáig mehetnek mindöszveségesen, melybe mind kifogásbeli, mind derekas iratásaikat előadni mind két feleknek oly formán lesz kötelességek, hogy az igy duplicáig vitt iratások után semminemü remediumoknak és juris beneficiumoknak helye nem adatván, — az elegyes törvényszék által derekas és azon széknek végső itélete kimondatik, melyet semmi egyébbel a vesztesfél nem orvosolhat mint egyetlen egy feljebbvitellel vagy apellatioval. — A duplicáig való iratások is pedig oly móddal történjenek, hogy a főconsistorium első ülése napján dictatura tartatván, valamelyik az elegyes törvényszék elölülőjétől az alperes által kifogás alá nem hozott birák közül kinevezett biró elölülése alatt, egy felelet tételre egy napi időnél több nem engedtetik, arra való lévén a három hónappal előre való meghivás és vádpontok s bizonyitó levelek közlése, hogy az alperes maga mentségére elkészülvén, a kereset (melynek mentől elébbi bevégződése a tanuló ifjuságra való káros behatásáért igen szükséges), haladék nélkül elláthassák; kötelességek az is mind a két félnek, hagy nyomosabb iratásaikat, és bizonyitásaik beadását az utolsó felelkezésre ne halaszszák.

Feljebbvitel, apellatio, lészen a válogatottak törvényszékéhez, melynek tagjai lesznek 30 a főconsistorium gyülésébe (a főconsistoriumnak a kollégyomok és gymnasiumok curatorain és professorain kivül való több tagjai közül) minden egyes előadó esetre ujból és külön választandó birák, — 10. ezek közül leszen hivatalbeli a feljebbi megkülönböztetés szerint, 10 a patronusok közül, 10 az egyházi rendből.

Elölülőjök lészen a választott birák közül a legfelsőbb rangu, és idősebb hivatalu személy, — titoknok az egyházi rendből a legidősebb hivatalu kerületi jegyző (tractualis notarius), vagy ha ilyen egy sem lenne közöttök, az a kit szózat többséggel a válogatottak törvényszéke kinevez. Ezen birák ellen is 7 ellen okadás nélkül tehet kifogást az alperes, törvényes ok mellett pedig

akár hány ellen, — mely által ha a birák száma, mely itt és elgalább is 10-re határoztatik, megcsonkulna; a főconsistorium választás által kipótolja, ugyan ez értetödvén az elegyes törvényszék birái fogyatkozása esetében. A feljebbvitel semmi haladéknak okául nem vétetik, és mihelyt az elegyes széken, a kereset bevégződött, minden haladék nélkül a válogatottak törvényszéke eleibe vitetik: hol az iratások hasonlólag csak duplicáig vitethetnek, és ezeknek bevégződésével, végső és minden törvényes menedékek kirekesztésével teljesedésbe veendő itélet mondatik ki. A professor ellen hozandó itélet, mind az elegyes, mind a választottak itélőszékén nemeire nézve különböző lehet, — lehet feloldozás, megfeddés, ideig való felfüggesztés, — kitétel-, elbocsátás, s más egyházi hivatalra való általtétel, — és félfizetés mellett pensioba tétel.

Végtére a professor letétele tárgyával való öszvefüggésnél fogva szükségesnek esmertetik azt is meghatározni, hogy az iskolák és kerületek felvigyázóit (curator) a közbejöhető hibázások esetében a válogatottak széke előtt lehessen megperelni. Közfelperes legyen ezen esetben a főconsistorium elölülője, a keresetet a teljes számu főconsistorium rendelje el, — egyébiránt a birák ellen való kifoghatás, és a perfolyama mindenképen a szerint legyen, mint a professorok letételére nézve az elegyes széken folyni kell, — a válogatottak széke ebben a végső itéletet mondván.

2-ik szám.

Mandatum visitatorium.

Sacratissimae Caesareae regiaeque catholicae majestatis principis transilvaniae nomine, regium in transilvania gubernium, spectabilibus, magnificis, generosis, egregiis, nobilibus, agilibus sedium siculicalium in transilvania suppremis et subalternis officialibus, praesentes visuris salutem et gratiae caesareo regiae incrementum! Cum honorabilis M. M. communitatis ecclesiarum helveticae confessioni addictarum in N. N. praeses et senior, una cum suis confratribus senioribus ad visitationem praefatarum ecclesiarum exire contendat: proinde universis praementionatis, auctoritate a Sacratissima caesarea regiaque catholica majestate nobis clementissime tributa, hisce committimus; ut dicto seniori una cum suis confratribus, non solum ubique pacificum passum et repassum permittere velint, sed et omnem adsistentiam durante visitationis suae cursu; et si quae pro regulis eorumdem canonicis instituendae fuerint correctiones, debi-

tam gubernialibusque interdictis conformem opem praestare debeant et teneantur. Sic facturi. Praesent. perlect. exhibenti restitutis. Datum ex regio principatus Transilvaniae gubernio Claudiopoli.

3-ik szám.

Formata.

Mi **Bodola Sámuel**, az erdélyi helvécziai vallástételt követő egyházak püspöke, esperes Fogarasi Sámuel a közzsinat főjegyzője, és az egyházi megyék esperesei, mindazoknak, valakik ezen rendeket olvasandják, Istentől, mi Urunk Jézus Krisztusnak, atyjától áldást, kegyelmet és üdvet kivánunk!

Jézus a keresztény anyaszentegyház feje, tanítványokat választa magának, kik az évangyéliomot mindenfelé hirdetve, alapitanák meg azt a kősziklán fölemelendő anyaszentegyházat, melyen a pokolnak kapui se vehetnek diadalt. A Jézus által választott tanítóknak haláluk után szükség volt rendes tanitókra, kik az elkezdett munkát tovább folytatandók, teljesitsék Jézusnak ezen parancsát: „elmenvén tanitsatok minden népeket, megkeresztelvén őket Atyának, Fiunak és Szent-Léleknek nevében," Mát. XXVIII. 19, Ezt a parancsot teljesitő tanitók gondoskodtak eleitől fogva az anyaszentegyház terjedéséről, fennállásáról, vagy a mint az apostol kitészi Eféz. IV. 11—12. „A Krisztus adott némelyeket apostolokat, némelyeket profétákat, némelyeket évangyélistákat, némelyeket pedig pásztorokat és doktorokat, a szenteknek egy testben való köttetésekre, a szolgálatnak munkájára, a Krisztus testének épitésére."

De a milyen szükséges az egyházi rend a szolgálatnak munkájára, épen olyan nélkülözhetetlen az anyaszentegyház virágzására, hogy abban rendes hivatallal elhivattatott tanitók legyenek, a tanításra, a szent sacramentumok kiszolgáltatására és a jó rend fenntartására. Ezért gondoskodtak eleitől fogva az anyaszentegyház elöljárói, hogy a pásztor nélkül maradott nyájaknak, rendesen elhivott és ünnepélyesen kibocsátott lelkipásztorai legyenek, kik hittel kötelezzék magokat, hogy a Jézus tudományát maga épségében és tisztaságában tanítják, Tit. II. 7—8, és a Péter apostol intése szerint: „úgy legeltetik az Istennek seregét, hogy annak tükörei legyenek." 1. Pét. V. 8; mert csak ezáltal nyerhetik meg hallgatóiknak bizalmát és szeretetét, hogy az általuk hirdetendő igének ne csak hallgatói, hanem megtartói is legyenek.

Az ilyen rendesen kibocsátott lelkipásztorok közül való tiszteletes . . . . . N . . . . N . . . . atyánkfia, ki a lelkipásztori hivatal folytatására nélkülözhetetlen tanulmányok kihallgatása után, az azokbani jártasságát, köz megvizsgáltatások által bebizonyitván, e mellett fedhetetlen életéről is nékünk ajánlva lévén, szentül fogadá közönséges szent zsinatunk előtt, hogy ismeretét öregbíteni, fedhetetlen életet élni, hivatalát lelkiösmeretesen folytatni el nem mulasztja, mig Isten azokra néki erőt és kegyelmet adand; és ezen fogadását esküvel is megerősité. Melyek után közönséges szent zsinatunk őtet papi társaságunkba bevette, és szokott ünnepélyességgel kibocsátotta a Jézus szent vallásának hirdetésére, az általa rendelt szent sacramentumoknak kiszolgáltatására, és minden más lelkipásztori kötelességek teljesitésére. Minek bizonyságáúl adatott nékie a püspökség nagyobb pecsétjével megerősített ezen bizonyitványunk.

Kelt . . . . tartatott közönséges szent zsinatból, sat.

4-ik szám.

a. papi eskü.

Az igaz Isten, ki az atya fiu és szentlélek, engemet úgy segéljen: hogy

1. a mennyei igaz tudományban, mely a prophéták, apostolok és évangyélisták irásaiban, a helvetica confessióban és heidelbergai catechesisben be vagyon foglaltatva, végiglen megmaradok.

2. Azzal ellenkező hamis vélekedéseknek ellenmondok.

3. Ehez a szent hivatalhoz illendő életet élek.

4. Szorgalmatoson tanulok, és tanitok.

5. A Krisztustól szereztetett szent sacramentumokat igazán kiszolgáltatom.

6. A bünt személyválogatás nélkül a hol illik, s helye vagyon és módja, megfeddem.

7. E szent hivatalban végiglen holtam napjáig megmaradok, ha Isten reám oly csapását nem bocsátja, mely miatt ebben elő nem mehetnék.

8. Superintendensemnek, senioromnak minden Isten szerint való jó dolgokban engedelmes lészek.

Isten engem úgy segéljen.

b. papi kibocsáttatás.

Szerető atyánkfiai! kibocsátunk titeket az evangeliumnak prédikállására, és a szent sacramentumoknak kiszolgáltatására azzal a hatalommal, melyet vettünk a szent apostoloktól és a mi urunk Jézus Krisztustól; melynek bizonyságára vetjük a mi kezeinket a ti fejetekre, hogy szent lelket vegyetek; hogy valakiknek az ő bünöket e földön megkötitek, legyenek megköttetve az egekben is, és a kiknek bünöket megoldjátok e földön, meg lesznek oldoztatva az egekben is. Amen.

Sajtóhibák.

		Hiba.	Olvasd
3. lap.	8. s. al.	2 App.	Appr.
4. „	1. s. f.	mely 1536	mely az 1536
5. „	12. s. f.	hungaribus	hungariensibus
5. „	8. s. a.	Georgi	Georgio
8. „	5. s. f.	testület	testületet
14. „	7. s f.	hitczikkeinek	hitczikkeink
15. „	15. s. f.	mind a megállapitott	a megállapitott
20. „	14. s. f.	hozattatván	hozattathatván
23. „	16. s. a.	értelmében	értelmébeni
23. „	12. s. a.	nyilvánitott	nyilvánitatott
23. „	5. s. a.	elszigetetlen	elszigetelten
28. „	11. s. f.	terjeszkedhetvén	terjesztethetvén
28. „	9. s. a.	követelje	követelje *)
32. „	4. s. f.	domini	dominio
33. „	1. s f.	ható	birható
33. „	2. s. f.	4 Tz.	1 Tz.
35. „	17. s. f.	uralkodását	uralkodása
36. „	8. s. a.	kapjanak	kapnának
39. „	16. s. f.	Tz.	1 Tz.
40. „	8. s. a.	s brachio	is brachio
45. „	3. s. f.	az	azt
45. „	21. s. f.	ekklesiastico	ecclesiastico
46. „	13. s. a.	mind	mint
57. „	14. s. f.	vallásnak	vallásuak
58. „	1. s. f.	támadhatja	támadhatják
60. „	14. s. f.	a mit ő	a mit
65. „	17. s. a.	közt	közti
65. „	14. s. a.	állámhoz	államhoz
65. „	1. s. a.	unitariusokét	unitusokét
66. „	8. s. f.	minden más	minden lakói minden más
66. „	11. s. a.	Tz.	9 Tz.
66. „	5. s. a.	mig bármely	mig arra bármely
80. „	7. s. a.	kükölllői	küküllői
90. „	5. s. f.	14. c.	4. e.
93. „	11. s. f.	Ez	Ezen.
97. „	14. s. a.	1839 évi	1859 évi
97. „	12. s. a.	X kepétfizető	kr. kepétfizető
105. „	5. s. a.	jetentsék	jelentsék
112. „	13. s. f.	F R.	I. R.

OSTERLAMM KÁROLY pesti könyvárusnál

részint saját költségén, részint bizományában megjelent munkák.

Árak osztrák értékben.

	frt.	kr.
Ábrai Károly, Emléklapok a hazai történelemből, történeti beszélygyüjtemény	1	20
— — Rajzok nemzetünk multjából, történeti beszélygyüjtemény	1	20
— — történeti beszélyek két kötet	1	50
Andorlaki Máté, Világkrónika	—	60
— — Magyar kronika	—	60
Ballagi Mor, Tájékozás a theologia mezején. Viszonzásul Filó Lajosnak „A feltámadás és Spiritualismus" czimü müve mint a halottaiból feltámadt scholastica legujabb termékére. 2-dik változott kiadás	—	80
Batizfalvi István. A földrajz elemei az algymnasium és ipartanoda alsóbb osztályai számára. Ötödik kiadás	—	60
Bauhofer György. Negyven confirmatioi emléklap	—	80
Ugyanaz diszesebb nyomtatásban	1	60
Blázy Lajos. Protestáns uj zsinati törvények. A legközelebbi zsinatra megvitatási mintául	1	—
Bocsor István. Magyarország történelme különös tekintettel a jogfejlésre. Főtanodai s magánhasználatul I-ső kötet	2	40
Boross Mihály. Kegyeletek oltára. A világtörténelem drágakődarabjaiból épitve, kötve	1	—
Dumas S. Gróf Monte Christo Regény. 1—16 füzet mindegyik	—	30
Dürringer János. Szám- és mértani gyakorlókönyv. Felsőbb elemi és alsó real vagy polgár tanodák osztályai számára	1	20
feleletek hozzá	—	40
Emlékkönyv a magyar irodalomból összeszedte **Deák Farkas**	2	—
Ugyanaz diszkötésben	3	—
Fabó András. Vallásos elmélkedések protestansok számára	1	50
Ugyanaz vászonba kötve	2	—
Filó Lajos. A teltámadás és a Spiritualismus	—	40
Gászner Lajos. A gyorsirás (stenographia) rövid és magyar nyelvre alkalmazott tana	—	80
Gonda László. Kalászok az ó-szövetség szent költészet mezőin. Herder szerint	—	80
Haan A. L. Időszaki tábla a magyar protestáns egyház történelméhez	2	—
Ugyanaz német nyelven	2	—
— — Jena hungarica sive memoria hungarorum a tribus proximis saeculis academiae jenensi adscriptorum	1	42
Kassay Adolf. Magyar büntető törvények s bünvádi eljárás az országbirói értekezlet szabályai szerint	—	70
— — Magyar polgári törvények s törvénykezési eljárás az országbirói értekezlet szabályai szerint	1	50
Kerkapoly Károly. Protestáns egyházalkotmány, tekintettel történeti fejlődésére	1	—
— — Világtörténet észtanilag előadva. Első kötet	2	—
Könyvtár. — Protest. theologiai, kiadják a pesti ev. ref. theol. intézet tanárai:		
Első kötet: H a g e n b a c h Dr. K. R. A theologiai tudományok Encyclopaediája. Forditotta Révész	2	64
Második kötet: K u r t z F. H. szent történelem tankönyve, forditotta Fabó András	1	60
Lónyay Menyhért. Közügyekről nemzetgazdászati ujabb dolgozatok	2	60

Monumenta evangelicorum aug. conf. in Hungaria historica. A magyarországi ágost. vall. evangelikusok történelmi emlékei. Közli Fabó András. Tartalma:

I-ső kötet Schmal A. Brevis de vita superintendentum evangelicorum in hungaria commentatio. Venturae posteritatis gratia anno post reparatam salutem. MDCCLI. . . . . . . 2 —

II-ik kötet. Schmal A. Adversaria ad illustrandam historiam ecclesiasticam evangelico-hungaricam pertinentia, Deo propitio quatuor sectionibus optima fide definita anno reparatae salutis MDCCLXV.

Bahil Mathias. Tristissima ecclesiarum hungariae protestantium facies, omnes religionis consortes ad christianam compassionem lacrimabunda invitans, publico exposita conspectui . . . 4 —

Országgyülés: Az 1861-dik évi magyar. Három kötet . . 7 20

Ugyanaz finom kötésben . . . . 9 —

Ugyanaz német nyelven e czim alatt: **Der ungarische Reichstag** 1861. Három kötet 7 20

Az 1848-ki országgyülés megnyitása Pesten, fényrajzkép az eredeti könyomat után . . . . 3 —

Pálfy J. Utasitás ev. népiskolatanitók számára. . . . — 40

Pap István. Lelkész a koporsónál. Két kötet . . . . 4 —

— — Egyházi imák köznapokra 1 50

— — Templomi szónoklatok ezekhez alkalmazott imákkal. Két kötet. 2 20

— — Ünnepi imádsagok . . . . 1 —

Papi dolgozatok, különféle. Uj folyam. Szerkeszti Szász Károly. Három füzet. Mindegyik. 1 75

Pogner Johann, Verzeichniss über den Bau der evangelischen Kirche in Pressburg von 1836—1838. und Joh Liebergott's Tagebuch von der Wegnahme der evangelischen Kirchen und Schulen — im Jahre 1672, mit urkundlichen Beilagen . . . . — 80

Ráth Károly. A magyar királyok hadjáratai, utazásai és tartózkodási helyei 2 40

Révész Imre. A protestáns egyházalkotmány alapelvei, a XVI. századi főbb reformátorok, vallástételek és egyházszervezetek bizonyitása szerint . . . . — 60

— — Vélemény a magyar protesans egyházalkotmány főpontjai felett, különös tekintettel a jövendő törvényhozásra . . . . — 40

— — A magyar protestans egyház szabadságának védelme némely tekintélyes német tudos megtámadásai ellen . . . . — 80

— — Devay Biró Mátyás, első magyar reformator életrajza és irodalmi müvei 1 40

— — Erdösi János, magyar prot. reformator különös tekintettel némely magyar tudósok balvéleményeikre . . . . . 1 —

— — Etellaka vagy is Attila hun király birodalmi székhelye . . — 60

A ker. szentegyház rövid története. Prot. ifjuság számára. Kiadta a soproni ev. iskolatanitó képezde . . . . . — 75

Ugyanaz, kisebb kiadás, népiskolák számára . . . . . — 25

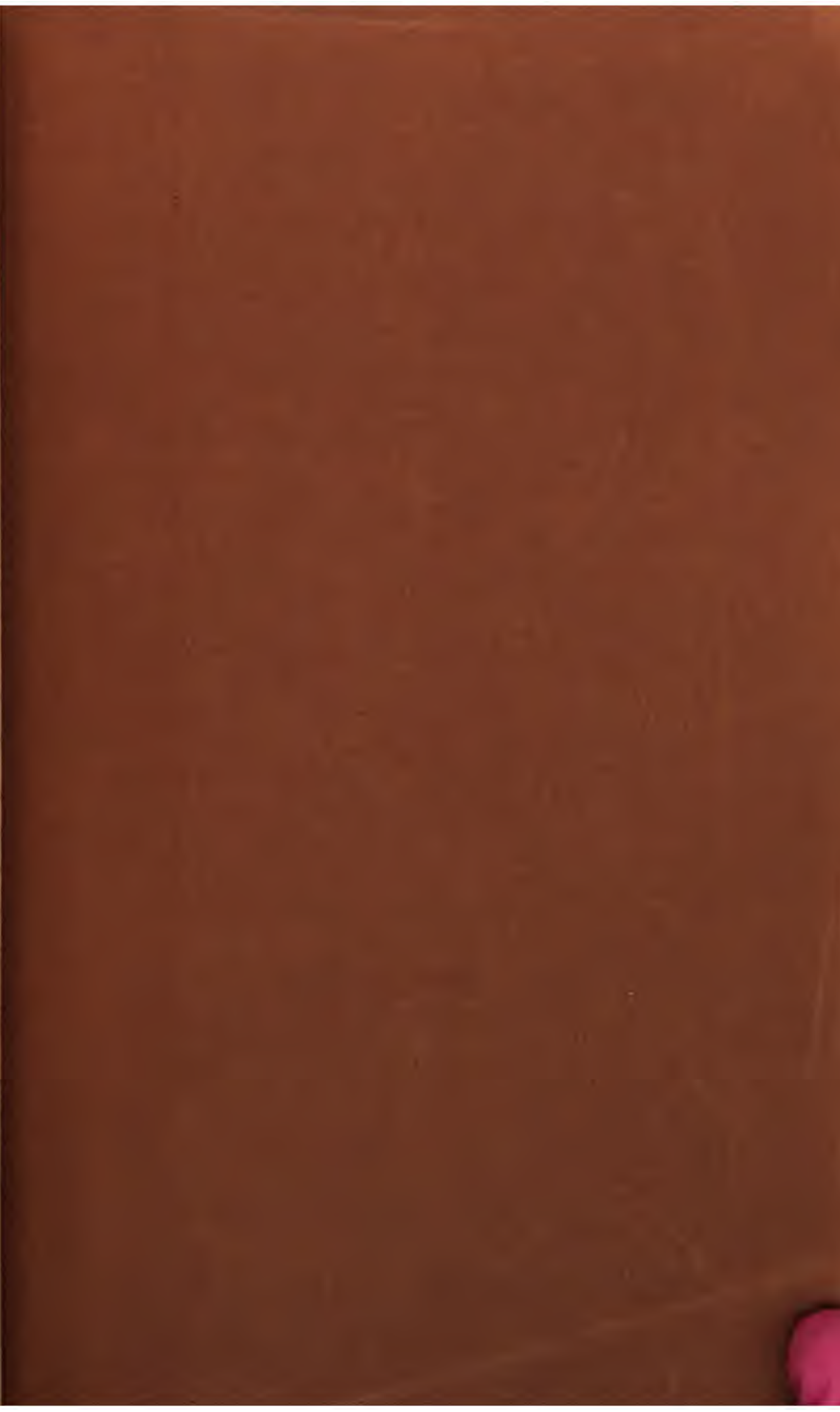
Székács József. A magyarhoni ágostai és helvét hitvallásu evangelikusok szabad és nyilvános vallásgyakorlatát biztositó törvények, magyar-német kiadás, függelékül a latin szöveg . . . . . . — 40

Ugyanaz népkiadás: csak magyar nyelven . . . . . . — 6

— — csak német nyelven . . . . . . — 6

Török Pál. Egyházi beszédek 2-dik kötet. 2 12

— — Korrajzok a dunamelléki helv. hitv. egyházkerület életköréből Főtekintettel a kecskeméti s pesti főiskolák ügyére 1 42

Pesten **Osterlamm Károly**, Kolozsvárt **Demjén László**, könyvárus által megszerezhető:

Erdélyhoni jogtudomány

melyet az alkotmányos Erdélyhonban az 1000-dik év olta törvényszerüen költ, s az 1849-dik évig érvényességgel birt törvények és szokások szerint

szerkesztő

DÓSA ELEK,

jogtudor.

I. könyv: Erdélyhoni közjogtan; **II. könyv**: Erdélyhoni magánjogtan; **III. könyv**: Erdélyhoni magyar pertan.

Ára az egész munkának fűzve 6 frt., félbőrkötésben 7 frt.

---

	frt.	kr.
Blázy Lajos. Protestáns uj zsinati törvények. A legközelebbi zsinatra megvitatási mintául	1	—
Bocsor Istv. Magyarország történelme különös tekintettel a jogfejlődésre. Főtanodai s magánhasználatul 1-ső kötet	2	30
Kerkapoly Károly. Protestáns egyházalkotmány tekintettel történeti fejlődésére	1	—
— — Világtörténet észtanilag előadva. Első kötet	2	—
Molnár Aladár. A magyar alkotmány történeti kifejlődése. I-ső kötet 1-ső fele	1	—
Monumenta evangelicorum aug. conf. in Hungaria historica. A magyarországi ágost. vall. evangelikusok történelmi emlékei. Közli Fabó András. Tartalma:		
1-ső kötet. Schmal A. Brevis de vita superintendentium evangelicorum in Hungaria commentatio. Venturae posteritati gratia anno post reparatam salutem. MDCCLI.	2	—
II-ik kötet. Schmal A. Adversaria ad illustrandam historiam ecclesiasticam evangelico-hungaricam pertinentia, Deo propitio quatuor sectionibus optima fide delineata anno reparatae salutis MDCCLXV.		
Bahil Matthias. Tristissima ecclesiarum hungaricarum protestantium facies, omnes religionis consortes ad christianam compassionem lacrimabunda invitans, publico expulsa conspectui	4	—
Országgyülés: Az 1861-dik évi magyar. Három kötet	7	20
Ugyanaz finom kötésben	9	—
Ugyanaz német nyelven e czim alatt: **Der ungarische Reichstag 1861.** Három kötet	7	20
Ugyanaz kötve	8	—
Révész Imre. A protestáns egyházalkotmány alapelvei, a XVI. századi főbb reformátorok vallástételek és egyházszervezetek bizonyitása szerint	—	60
— — Dévay Bíró Mátyás, első magyar reformátor életrajza és irodalmi művei	1	40
— — Erdősi János, magyar prot. reformátor	1	—
Székács József. A magyarhoni ágostai és helvét hitvallású evangelikusok szabad és nyilvános vallásgyakorlatát biztositó törvények, magyar-német kiadás, függelékül a latin szöveg	—	40
Szilágyi Ferencz. Az erdélyi unio. Történelmi rajz	—	60

